

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἜΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΘ' ◆ ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1990 ◆ ΤΕΥΧΗ 456 - 457 - 458

ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ & ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ-ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν τόπο μου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθῆκον νὰ περιορωθῶν γιὰ τὸ σήμερον καὶ τὸ αὔριον οἱ πολιτιστικοὶ θησαυροί, πὺν κληρονομήσαμε, θὰ ἐπιχειρήσω, μέσα ἀπὸ τὶς φιλόξενας σελίδες τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἔστιας», νὰ δώσω μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς περιοχῆς τοῦ χωριοῦ μου, πὺν πραγματικὰ ἀξίζουσι μιᾶς ἰδιαίτερης προσοχῆς.

Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν καὶ τὶς παραδόσεις μας, ἡ προβολὴ τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν προγόνων μας θὰ μιᾶς ὀδηγήσει ἀσφαλῶς στὴ διάσωσι καὶ διατήρησι τῆς ἰδιότυπης αὐτῆς μορφῆς τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Θὰ πρέπει νὰ σημειώσω, πὺς ἀνάλογες ἐργασίες ἀπὸ ἀξιόλογους ἐρευνητῆς, δημοσιεύτηκαν κατὰ καιροῦς γιὰ ὀρισμένα μνημεῖα τῆς περιοχῆς μας ἀλλὰ ἡ παροῦσα ἐργασία μου — ὅπως καὶ πὺν πάνω ἀνέφερα — εἶναι μιὰ συνολικὴ παρουσίασι τῶν μνημείων αὐτῶν.

Ἐξάλλου ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἐργασίας καὶ μελέτης ἐνὸς προσώπου, πὺν ἔζησε καὶ μεγάλωσε στὴν περιοχὴ αὐτῆ, σεργιάνισε οἱς αὐλῆς καὶ τὰ χαγιάτια τῶν μοναστηριῶν, ἀνέβηκε στὰ καμπαναριά τους, παρακολούθησε τὶς μυσταγωγικῆς ἱεροτελεστῆς καὶ ἀπόκτησε μαζί τους μιὰ ξεχωριστὴ καὶ ἰδιότυπη ἐπικοινωνία σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης.

Πιστεύω ἔτσι πὺς παράλληλα μὲ τὶς προγενέστερες ἐργασίες τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ἡ δικὴ μου ἐργασία θὰ προσφέρει μιὰ ἀκόμη πολύτιμη συμβολὴ στὸν τόπο μας, χρήσιμη γιὰ τοὺς νεώτερους ἐρευνητῆς ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἄπλους προσκυνητῆς καὶ ἐπισκέπτες, ὅστε νὰ μποροῦν νὰ θαυμάζουσι αὐτὰ τὰ ἀνεπανάληπτα ἐπιτεύγματα τῆς προσπάθειας τῶν προγόνων μας γιὰ τὴ διατήρησι τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παράδοσης.

Ὅφειλουμε νὰ νοιώσουμε, ὅτι εἴμαστε συνεχιστῆς καὶ θεματοφύλακες τῶν προηγούμενων πολιτισμῶν πὺν γεννήθηκαν στὸν τόπο μας.

Τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ἐκκλησίες μας εἶναι τὰ ζωντανὰ σημάδια μιᾶς ἐποχῆς, πὺν ἡ πίστι στὸ Θεὸ καὶ τὴν Πατρίδα, ὀδηγοῦσε τοὺς κατοίκους αὐτῶν τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν νὰ ριζώσουσι στὸν τόπο τους, ποτίζοντάς τον μὲ ἰδρώτα καὶ αἶμα μερικῆς φορῆς.

Καὶ εἶναι πραγματικὰ ἄξια κάθε θαυμασμοῦ τὰ δημιουργήματα αὐτὰ μὲ τὸν ἐπιβλητικὸ τους ὄγκο, τοὺς ἀτέλειωτους αὐλόγυρους τῶν μοναστηριῶν

πέτρα πάνω στην πέτρα, κάστρα άληθινά, με τους κοιμώτεχνους και μεγαλοπρεπείς τρούλλους, τις περίτεχνες συμμετρικές καμάρες, το μεράκι της τεχνικής τελειότητας.

Δίκαια ο μεγάλος Φώτης Κόντογλου είχε πει, πώς για την τελειότητα ανάλογων τέτοιων κατασκευών, ο Θεός έβαλε το χέρι του.

Στην περιοχή της ιδιαίτερής μου πατρίδας, στο Μονοδένδρι, σώζονται άρκετά τέτοια μνημεία και μάλιστα μερικά άπ' αυτά χαρακτηρίστηκαν με Νόμους της Πολιτείας ιστορικά και διατηρητέα.

Εύτυχώς γιατί έτσι διασώθηκε το μεγαλύτερο μέρος των κτηριακών τους έγκαταστάσεων και γλύτωσαν άπό την καταστροφή και τον άφανισμό τους. Άπό την Άρχαιολογική Υπηρεσία, Τμήμα Άναστηλώσεων Βυζαντινών Άρχαιοτήτων, έγιναν μερικές άναστηλώσεις των έξωτερικών κτισμάτων και συντήρηση του έσωτερικού τους (καθαρισμός τοιχογραφιών, συντήρηση φορητών εικόνων κλπ.).

Άκόμη, ή διάσωσή τους όφείλεται και σε άλλους παράγοντες, όπως στη συνεχή φροντίδα των κατοίκων του χωριού και στο ότι βρέθηκαν μακριά άπό κάποια δίνη παλιότερων και κατοπινών συρράξεων, αίτια της καταστροφής πολύτιμων κειμηλίων για το Άνατολικό Ζαγόρι.

Οί κάτοικοι της περιοχής αυτής έχουν μια ιδιαίτερη ευαισθησία για την προστασία και συντήρηση κάθε μνημείου, που σώθηκε άπό τη φυσική φθορά τόσων αιώνων, ώστε να παραδοθεί στις γενιές που έρχονται άναλλοίωτο.

Έτσι σήμερα καμαρώνουμε με ξεχωριστή περηφάνεια και ίκανοποίηση για τα μοναστήρια και τις έκκλησίες μας, μάρτυρες του χαρακτήρα του παλιότερου και τωρινού πολιτισμού μας.

Τα μνημεία του χωριού μου είναι τα μοναστήρια της Άγίας Παρασκευής και του Προφήτου Ηλία, ο κεντρικός ναός του Άγίου Άθανασίου και τα ξωκλήσια Άγιος Γεώργιος, Άγιοι Άπόστολοι, Άγιοι Πάντες και ή Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

I. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Το άρχαιότερο βυζαντινό μνημείο είναι το μοναστήρι της Άγίας Παρασκευής αλλά και το σπουδαιότερο, τόσο για την ιστορική του αξία, όσο και για τη θέση, στην όποια είναι χτισμένο.

«Πάνω άπό την όνομαστή χαράδρα του Βίκου, γύρω στα όκτακόσια μέτρα ύψος βρίσκεται σκαφαλωμένη ή μικρή Μονή της Άγίας Παρασκευής. Η Άγία Παρασκευή είναι ένα άπό τα άρχαία μοναστήρια στην περιοχή του Ζαγοριού της Ήπειρου, όταν το Δεσποτάτο είχε άνθηση πολιτισμού και τέχνης σε τούτα τα μέρη».¹

Χτίστηκε το έτος 1412, όπως μαρτυρεί ή σωζόμενη και σήμερα, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, έπιγραφή στο υπέρθυρο του ναού.

«ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΚΑΙ ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΑΙΟΥΧΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΒΩΗΒΟΝΔΑ ΤΟΥ ΘΕΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΟΔΩΝ ΤΩΝ ΒΕΖΗΤΖΗΝΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΩΝ ΚΤΗΤΟΡΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΙΖΟΝΩΝ ΕΠΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΠΑΝΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΗΜΩΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΟΣ

**ΕΝ ΕΤΕΙ Σὲκ' ΑΠΟ ΚΤΙΣΕΩΣ ΚΟΣΜΟΥ ΠΑΡΕΔΡΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝΤΙ-
ΜΟΥ ΗΜΜΑΝΟΥΗΛ ΙΕΡΕΩΣ ΦΕΗΓΟΡΟΥ.**

Γιὰ τὸν ἡγεμόνα Κάρολο, ποῦ ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή, «προφανῶς πρόκει-
ται περὶ τοῦ ἡγεμόνος Καρόλου τοῦ Β' τοῦ Τόκου, ἄρχοντος Ἡπείρου καὶ Ἰονίων
νήσων, ὃν εἶχεν ἐξελληνίσει τελεῖως ἢ ἀδελφή του Θεοδώρα...»²

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ εἶναι ἓνα γραφικὸ μοναστήρι χτισμένον στὰ χεῖλη τῆς
χαράδρας τοῦ Βίκου, κοντὰ στὸ χωριὸ Μονοδένδρι, μὲ ὑπέροχη θέα πρὸς τὴ χαρά-
δρα. Τὸ κτηριακὸ του συγκρότημα ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ κτίσματα: κελιά, βοη-
θητικὸς χώρος, ἀχερῶνες καὶ τὸ καθολικὸ τοῦ μοναστηριοῦ, ποῦ εἶναι χτισμένον
πρὸς τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ καὶ φαίνεται σὰν νὰ κρέμεται στὸ βάραθρο.³

Εἶναι χωρισμένον στὸν πρόναο καὶ στὸν κυρίως ναό. Ὁ ναὸς εἶναι μονόκλιτη
βασιλική, μικρὸς λιθόκτιστος μὲ ξύλινη ὀροφή καὶ μικρὰ παράθυρα. Ὅλες οἱ ἐπι-
φάνειες τῶν τοίχων στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ εἶναι καλυμμένες μὲ ωραῖες ἀγιογρα-
φίες, οἱ ὁποῖες διατηροῦνται ἄρκετὰ καλά. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ ἀγιογραφίες τῆς
Μακεδονικῆς Σχολῆς.

Ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφή, ποῦ βρίσκεται στη νότια πλευρὰ τοῦ ναοῦ καὶ ἔχει
σχέση μὲ τὴν ἀγιογράφηση ἀναφέρει τα ἑξῆς:

**«ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΙ ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟ-
ΜΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, ἱερομονάχου καὶ ΚΥΡΙΑΟΥ ἱερομονάχου ἐν ἔτει αχπθ'»
(= 1689).**

Τὸ τέμπλο δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέρον. Εἶναι ἀπλὸ ξύλινο καὶ πολὺ
νεώτερο ἀπὸ τίς τοιχογραφίες. Στίς τρεῖς μεγάλες εἰκόνες τοῦ τέμπλου, τοῦ Ι. Χρι-
στοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Προδρόμου, διαβάζουμε τὴν ἐπιγραφή
«δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Λεωντάρη γεωργίου ἐκ κόμης μονοδεντρίου»
Μαρτίου 1802»

Ὁ πρόναος ἔχει σχῆμα τετράπλευρο ὀρθογώνιο καὶ μόνο πρὸς τὴν πλευρὰ ποῦ
ἐνώνεται μὲ τὸν κυρίως ναὸ ὑπάρχουν λίγες τοιχογραφίες.

Μέσα σ' ἓνα τυφλὸ ἀψιδωτὸ παράθυρο, εἶναι ζωγραφισμένη ἡ Ἁγία Παρα-
σκευὴ καὶ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἄλλες ἀγρογραφίες. Ἀπ' ὅσα ὅμως ἀποκάλυψε μιὰ
ἔρευνα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, ὕστερα ἀπὸ τὸν
καθαρισμὸ τῶν σοβάδων καὶ τῆς κάπνας, ἡ εἰκονογράφηση τοῦ πρόναου ἐκτείνον-
ταν σὲ μεγαλύτερο μέρος.

Ἀπὸ τὰ κινητὰ πράγματα τῆς Μονῆς ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε:

Τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς διαστάσεων 51 × 40 × 3 μὲ ἀση-
μένια ἐπένδυση, πολὺ παλαιὰ ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα, βορειοελλαδικῆς τεχνοτροπίας.

Ἐπίσης λειψανοθήκη μεταλλικὴ μὲ τὴν ἐγχάρακτη ἐπιγραφή
**«1849 ΙΟΥΝΙΟΥ Ζ' Ο ΑΓΙΟΣ ΤΡΥΦΩΝΑΣ ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΕΞ ΚΟΜΗΣ ΜΑΝΑΔΕΝΤΡΙΟΥ ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΩΝ
ΜΟΝΑΖΟΥΣΩΝ».**

Εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ (ὁ Παντοκράτωρ) μικρῶν διαστάσεων, φορητὴ, μὲ
χρονολογία «1733».

Εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους μεγάλων διαστάσεων (51 × 40), φο-
ρητὴ, μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«διὰ χειρὸς δημοτρίου Παπαδιαμάντη 1800».

Ἰερό Εὐαγγέλιο μὲ χοντρά ἐξώφυλλα ἀπὸ ξύλο ντυμένα μὲ κόκ-

2. Ἄλ. Σακελλαρίου: Ἐφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» 26 - 8 - 1956.

3. Πλήρης περιγραφή τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τῶν ἄλλων χώρων στὸ βιβλίο Σ. Θεοδώρου: «**Η
ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΒΙΚΟΥ**», ἔκδοση 1986.

κινη τόχα έκδοσης Νικολάου Σάρρου (CON CIZENZA) έτους αψιμε' (= 1745).

Τρίπτυχο ξύλινο φορητό έτους 1814

«Έτος 1814 δικεμβρίου 24 παρουσία τής όσιομάρτυρος Παρασκευής μνήσθητι Κύριε τούς προκοιμηθέντας δούλους σου Ραφαήλ άρχιερέως, ματθαίου ιερομονάχου, μακαρίου ιερομονάχου.....»

και έπεται συνέχεια με πολλά άλλα όνόματα.

Αντιμήνσιο έτους 1868 που φέρει την έπιγραφή

«ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝ/ΔΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΑΠΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΩΞΗ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΜΑΪΟΝ».

Βιβλία παλαιά (Μηναία, Παρακλητική, Τριώδιο κ.ά.) έκδόσεων Βενετίας και Τεργέστης, χρονολογούμενα από το έτος 1652 και νεώτερα.

«ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΪΟΥ CON PRIVILEGIO ΤΥΠΩΘΕΝ παρ' Ιωάν. Πέιρφ τῷ Πιμέλλφ ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. ΕΤΕΙ από τής Θεογνωσίας αχμβ'» (= 1652).

Σέ άλλο βιβλίο μηναίο έκδοσης 1779 σημειώνουμε την ένθύμησή⁴ κάτω από χειρόγραφο άπολυτίκιο του 'Αγίου Τρύφωνα, «τὸ παρὸν έγράφη ἐν εἰτει 1864 διὰ χειρὸς Ζαχαρίου ἱερομονάχου τοῦ Ζητσαίου τὸν χρηματίσαντα ἐφημέριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Μαναδενδρίῳ».

Ἡ Ἁγία Παρασκευή ἦταν ἓνα μοναστήρι γυναικειο με διάρκεια ζωῆς ἀρκετῶν ἑκατονταετηρίδων, ἀληθινὸ προπύργιο γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πατρίδα μας στοὺς χαλεποὺς γι' αὐτὴ καιροὺς. Στὰ νεώτερα χρόνια, ἀφοῦ καὶ ἡ τελευταία μοναχὴ ἀπεδημήσε εἰς Κύριον», το μοναστήρι διηθῦνε ἱερομόναχος μέχρι το 1947, ὡς τὸ θάνατό του. Ἐκτοτε τὰ κελιά του ἔμειναν ἔρημα χωρὶς μοναχοὺς.

II. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ὁ πρῶτος χριστιανικὸς ναὸς στὸ χωριὸ Μονοδέντρι εἶναι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεγαλομάρτυρα καὶ χριστιανικὴ πιθανότατα στὰ βυζαντινὰ χρόνια γύρω στὸν 14ο αἰῶνα, ἀπὸ τοὺς πρῶτους κατοίκους ποὺ ἔφτασαν στὸν τόπο αὐτό. Ὁ Ζαγορίσιος ἱστοριοδίφης Ι. Λαμπρίδης ἀναφέρει⁵ πὼς οἱ ἀπόγονοι τῆς οἰκογένειας Θεριανοῦ ἔχτισαν στὴ θέση αὐτή, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ χαράδρα τοῦ Βίκου, ἔπου καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἓνα μικρὸ ναὸ ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τοῦ Μεγαλομάρτυρα Γεωργίου, ἐπειδὴ Γεώργιο ἔλεγαν τὸ γιὸ τοῦ Μιχαὴλ Βοηβόνδα τοῦ Θεριανοῦ, ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.⁶

«Οἱ ἄρχοντες οὗτοι (= οἱ Θεριανοί) ἔκτισαν ἐν Μονοδενδρίῳ πλησίον τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τὸν πρωτεύοντα ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀνακαινισθέντα τὸ ἔτος 1558, παρ' ἀπογόνων ἐκείνων».

Ἄλλη μαρτυρία εἶναι πὼς ὁ παλιὸς οἰκισμὸς, ἔπου εἶναι τώρα τὸ χωριὸ Μονοδένδρι, λέγονταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ 1410 «Ἅγιος Γεώργιος» καὶ ἀργότερα κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα πῆρε τὴ σημερινὴ ὀνομασία Μαναδένδρι ἢ Μονοδένδρι. Καὶ σήμερα, ἂν καὶ ἔχουν περάσει τόσα χρόνια, ἔλη ἢ περιοχὴ «Αἰ - Γεώργης» λέγεται, παρ' ὅτι στὸ χωρὸ αὐτὸ δεσπόζει ὁ μεγαλοπρεπὴς καθεδρικός ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου βρίσκεται μέσα στὸν περίβολο τοῦ καθεδρικοῦ

4. Ἄλλες Ἐνθυμήσεις βλέπε «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ», ἔτος Ε', τεύχος 48 - Σ. Θεοδῶρου.

5. Ι. Λαμπρίδης: Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα. Ζαγοριακὰ μέρος Α', σελ. 28.

6. Ἐπιγραφή σωζόμενη στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς «Ο ΠΑΝΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΗΒΟΝΔΑΣ Ο ΘΕΡΙΑΝΟΣ ΚΤΗΤΩΡ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΗ ΘΕΟΔΩΡΑ ΣΥΝΕΥΝΟΣ ΑΥΤΟΥ».

ναού του Ἁγίου Ἀθανασίου πρὸς τὸ Β.Α. μέρος καὶ σὲ ἀπόσταση ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Εἶναι μικρὸς σὲ διαστάσεις, μονόχωρος μὲ τετράκλινη στέγη καὶ πρόναος ἀνοιχτὸ ἀπὸ τὶς τρεῖς πλευρὰς μὲ περίτεχνες πέτρινες ἀψίδες.

Οἱ τοῖχοι του εἶναι λιθοδομῆ καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸ μέρος ἀπολήγει σὲ μιὰ ωραία κόγχη ποῦ ἀποτελεῖ τὸ Ἱερὸ Βῆμα. Ὁ τρόπος καὶ τὸ εἶδος τῆς λιθοδομῆς πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτὴ θεβαιώνουν τὴν παλαιότητα τοῦ κτίσματος.

Πίσω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα δρέθηκαν τάφοι παλαιῶν ἐποχῶν. Φαίνεται πὼς ἐκεῖ ἦταν κάποτε τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἐξωτερικὴ λιτότητα τοῦ ναοῦ κυριαρχεῖ καὶ στὸ εσωτερικὸ του. Λίγες ξεθωριασμένες τοιχογραφίες σώζονται στὸ Ἱερὸ Βῆμα, ποῦ πιθανολογοῦνται κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα. Παρόμοιες τοιχογραφίες παρατηροῦμε καὶ στὸν πρόναο πάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ εἴσοδο τοῦ ναοῦ.

Τὸ τέμπλο του κι αὐτὸ λιτὸ καὶ ἀπέριττο μὲ μεταγενέστερες προσθήκες ξυλόγλυπτων τεμαχίων, ὅπως τὰ θημόθυρα. Στὶς δύο μεγάλες εἰκόνες τοῦ τέμπλου τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῆς Παναγίας διαβάζουμε τὴν ἐπιγραφή:

«Εἰς Μνημοσύνον τῶν ταπεινῶν αὐταδελφῶν ματθαίων καὶ Γεωργίου Ριζάρων· ἐν Μοσχᾷ 1806».

Ἀπὸ τὰ κινητὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνο ποῦ ἔχει ἰδιαιτέρη ἀξία εἶναι ἓνα τρίπτυχο πολὺ παλαιὸ μὲ δυσανάγνωστους χαρακτήρες καὶ μὲ ὀνόματα «ζώντων τε καὶ τεθνεότων» πιθανότατα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ πρώτου οἰκισμοῦ.

III. ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς περιοχῆς μας, ἀλλὸ καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς, γιὰ τὸ ὁποῖο πολλὰ ἔχουν γραφτεῖ μέχρι σήμερα, εἶναι ὁ ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

Βρίσκεται στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὴν κεντρικὴ πλατεῖα καὶ ἀποτελεῖ γιὰ τὸ χωριὸ μας ἀληθινὸ κόσμημα μὲ τὴν ἰδιόμορφη ἀρχιτεκτονικὴ του.

«Σταυρεπίστεγος ναός μετὰ τριπλεύρου ἀψίδος καὶ ἐσωνάρθηκος καλυπτομένου ὑπὸ Φουρνικοῦ θαίνοντος ἐπὶ τεσσάρων ἡμιχωρίων».7 Πρὸς τὸ θόρειο μέρος τοῦ ναοῦ ἡ παράδοση ἀναφέρει πὼς ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μικρὸς ναός τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος, ποῦ καταστράφηκε. Μάλιστα σώζεται καὶ μικρὴ πύλη πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτὴ, χαμηλὴ, μὲ τοξωτὸ ὑπέρθυρο. Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς ἦταν ἡ πρώτη κεντρικὴ ἐκκλησία τοῦ γωιοῦ προτοῦ χτιστεῖ ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ σκευῆ, βιβλία καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἔχουν μεταφερθεῖ στὸ ναὸ «οὔ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου καὶ φυλάγονται.

Ἡ κατασκευὴ του πιθανολογεῖται πρὸ τοῦ ἔτους 1600, καὶ ἡ Παράδοση θέλει τὸν Ἅγιο Μηνᾶ χτισμένο γύρω στὸν 14ο αἰῶνα καὶ παραδέχεται πὼς στὴ θέση αὐτὴ, ὅπου βρίσκεται ὁ σημερινὸς ναός, στὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρχε μεγαλύτερο κτιριακὸ συγκρότημα, τὸ ὁποῖο περιλάμβανε κι ἄλλους δύο μικρότερους ναοὺς, τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος καὶ τῆς Ἁγίας Μαρίας., ποῦ καταστράφηκαν ἀπὸ πυρκαγιὰ.

Μάλιστα, ἐπιγραφὴ, ποῦ βρέθηκε στὴ βάση μεταλλικοῦ Ἁγίου Ποτηρίου, μὲ κεφαλαῖα βυζαντινὰ γράμματα, ἀναφέρει, πὼς ὁ Ἅγιος Μηνᾶς ἦταν Μοναχός. «ΤΟ ΘΙΟΝ ΚΙ ΙΕΡΟΝ ΠΟΤΙΡΙΟΝ ΙΠΑΡΧΗ ΤΙΣ ΜΟΝΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΙΝΟΣ ΕΙΣ ΧΟΡΙΟΝ ΒΕΖΗΤΖΑ ΗΣ ΜΟΝΟΛΕΝΔΡΗ ΔΙΑ ΣΙΝΔΡΟΜΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ †. <1680> ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΕΡΕΟΣ ΚΣ' ΜΙΧΑΗΛ».8

7. Π. Βουκοτοπούλου: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 21 (1966): ΧΡΟΝΙΚΑ.

8. Ἀθηναγόρα: ΝΕΟΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ, Ἡπειρ. Χρονικά Δ' 1929, σελ. 15.

Ἐκ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς, ποῦ σώζεται στὸ ὑπέρθυρο τῆς θόρειας πύλης τοῦ κυρίου ναοῦ (διαστάσεων 0,43 × 0,25) συμπεραίνουμε πῶς ἡ ἀγιογράφηση τουλάχιστο ἐγένετο στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα τὸ ἔτος 1620.

«ΥΠΟ ΧΕΙΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΖΑΓΓΡΑΦΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΚΩΜΗΣ ΔΥΝΟΤΟΠΙ ΕΛΛΑΧΙΣΤΟΝ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΩΛΟΝ ΕΤΕΛΕΙΩΘΗ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΣΤΗΣ Δ' ΕΓΡΑΦΑ ΕΠΙ ΕΤΟΥΣ ΖΡΚΗ'» (= 1620).

Ἐκ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς ἐπίσης ποῦ θρῖσκεται μισοκατεστραμμένη στὸ ὑπέρθυρο τῆς δυτικῆς πύλης τοῦ ναοῦ καὶ ποῦ δημοσιεύθηκε παλιότερα δόλοκληρη, ἐνισχύει τὴν ἄποψη πῶς οἱ τοιχογραφίες φιλοτεχνήθηκαν κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα.⁹
«ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΡΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ Η ΤΡΟΥΔΕΙ ΑΥΤΗ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΕΦΗΜΕΡΕΥΟΝΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΥΛΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ 1734» ΑΨΛΔ' ἐν μηνί Μαΐου.

Ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης ἀναφέρει πῶς κατὰ τὸ ἔτος 1733 ὁ τροῦλλος τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ στὸ Μονοδένδρι φιλοτεχνήθηκε μετὰ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἀρχοντα Μ. Κ. Μιτσιου (πρόκειται γιὰ κάτοικο Μονοδενδρίου ἀπόγονο τῆς οἰκογένειας Θεριανοῦ). Ὅλο τὸ κτηριακὸ συγκρότημα τοῦ ναοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νάρθηκα, ποῦ εἶναι μεταγενέστερη προσθήκη, θρῖσκεται σὲ μεγάλο μέρος σχεδὸν ἐπιχωματωμένος καὶ χωρὶς παράθυρα. Φωτίζεται ἀπὸ ἓνα φεγγίτη μόνον καὶ δημιουργεῖται ἔτσι στὸ ἐσωτερικὸ του μιὰ ἀτμόσφαιρα μυσταγωγικῆ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία (Τμήμα Βυζαντινῶν Ἀναστηλώσεων) στὰ νεώτερα χρόνια, γιὰ τὴν προστασία τοῦ ναοῦ ἀπὸ τὴν ὑγρασία, ἔκαμε περιφερειακὴ τάφρο ὕψους 2 μ. καὶ τὰ νερὰ δὲν ἐπηρεάζουν πλέον τοὺς τοίχους.

Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς ἔχει μεγάλη ἀρχαιολογικὴ ἀξία περισσότερο γιὰ τὴν ἀγιογράφησίν του. Ὅλο τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ εἶναι καλυμμένο μετὰ ἀγιογραφίες ἀνεκτίμητης καλλιτεχνικῆς ἀξίας, οἱ ὁποῖες διατηροῦνται καὶ σήμερον σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση. Θαυμάζει κανένας τὴ λαμπρότητα τῶν χρωμάτων, τὰ ὠραῖα φωτοστέφανα τῶν ἁγίων, τὸ μεγαλοπρεπὲς τροῦλλο, ὅπου σὺν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ψηλά, παρουσιάζεται ἡ εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορα. Ἡ εἰκονογράφηση συνεχίζεται καὶ στὸ ἐξωτερικὸ μέρος τοῦ ναοῦ, ὅσο περιβάλλεται ἀπὸ τὸ νάρθηκα πρὸς τὴ Β.Δ. πλευρὰ μετὰ ὠραῖες παραστάσεις ἀπὸ τὴ Δευτέρα Παρουσία καὶ σκηνὲς ἀπὸ τὸ βίβιον ἁγίων.

Πολλὴ χάρις δίνει τὸ χρυσοποιικίλο τέμπλο τοῦ ναοῦ σκαλισμένο μετὰ περίσσεια τέχνη καὶ φαντασία. Εἶναι διάτρητο καὶ φέρει ἀνάγλυφες παραστάσεις ἀπὸ ἀνθη, φτερωτοὺς δράκους, πουλιὰ καὶ ἀγγέλους. Τὰ βημόθυρα εἶναι κι αὐτὰ ξυλόγλυπτα ὅπου ὑπάρχει ἐπιγραφὴ μετὰ ἀνάγλυφα κεφαλαῖα γράμματα γιὰ τὸ χρόνο κατασκευῆς τους.

«ΗΠΗΤΡΟΠΕΒΟΤΑΝ ΠΑΝΤΑΖΗ ΡΟΥΣΗ, 1782».

Οἱ εἰκόνες τοῦ Δωδεκάροτου εἶναι περίφημες, καθὼς καὶ οἱ μεγάλες τρεῖς τοῦ τέμπλου. Δεξιά ἐντοιχισμένη θρῖσκεται μεγάλη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Ὅλες εἶναι πολὺ παλιές, τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνα. Στὴν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου ὑπάρχει καὶ χρονολογία «1783».

Στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου ἔχουν μεταφερθεῖ ὅλα τὰ κινητὰ πρᾶγματα, ποῦ ἀνήκουν στὸν Ἅγιο Μηνᾶ, σημειώνουμε ἐνδεικτικὰ τὴ μεγάλη εἰκόνα τῆς Θεομήτορος μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν:

«ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΡΙΖΟΥ ΔΙΛΓΑ 1746 ΜΑΡΤΙΩ ΚΔ'».

9. Δ. Μακρῆ: Περιοδικὸ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ», τ. 135, Αὐγούστος 1977, σελ. 21.

Σε εικόνα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα ἄλλη χρονολογία :
«1744 μηνὶ Ἰουνίου 10».

Υπάρχουν ἀκόμα παλιὰ βιβλία (Εὐαγγέλιο, Τριῶδιο, Ὁκτάηχος, Μηναῖα) ἔκδοσης 1652 μὲ ἐνθυμήσεις νεώτερες, καθὼς καὶ δισκάριο χάλκινο μὲ ἐγχάρακτη χρονολογία «1758». Σὲ ἐσώφυλλο σ' ἓνα ἀπὸ τὰ Μηναῖα ἔκδοσης Βενετίας (Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρρῳ ἐν Βενετία 1740) διαβάζουμε τὴν ἐνθύμηση:
«Ἐγὼ ὁ νοῦτζος τοῦ Οἰκονόμου στὸ μηναιὸ τοῦ οκτωβρίου ἔτος 1772 Ο/θρίου 26».

IV. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ

Ἄγτιχρῳ ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι καὶ σὲ ἀπόσταση δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας, στὴν κορυφὴ ἑνὸς κατάφυτου καὶ μαγευτικοῦ λόφου, θρίσκεται τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία, ποῦ τὸ περιβάλλει ὁ θρύλος καὶ ἡ ἰσορία ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἰδρύσεώς του, ἀπὸ στίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα.

Ἀπὸ τὸν Ι. Λαμπρίδῃ πληροφορούμαστε πὼς ἀπὸ τὸ ἔτος 1632: «Τὸ ἔτος 1632 ἀνεκαινίσθη τὸ καθολικὸν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τὸ 1722 ἐξετάθη».

Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἀναφέρει πὼς οἱ παλιοὶ κάτοικοι τοῦ Μονοδενδρίου ἀντάλλαξαν κτήματά τους μὲ τοὺς Τσερβαριώτες καὶ πῆραν ἀντίστοιχα κτήματα στὴν περιοχὴ τους: «Τὸ 1650 ἀντήλλαξαν αὐτάς (= τίς ἐκτάσεις) πρὸς Τσερβαριώτας ἀντὶ τῶν πρὸς Β. τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Στοῦρου, Ρωμινιάς κτλ.».¹⁰ Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα κτήματα τοῦ Προφήτη Ἡλία ὑπάρχουν στὰ Τσερβαριώτικα κάτω στὸ Καλπάκι.

Ἀπὸ ἐπίσημο σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου τοῦ Ζ' ἔτους 1790, μαθαίνουμε ὅτι «...παρὰ τῆ εἰρημένη γῶρῃ Βίτζα μονοδέντρῃ κείται καὶ διατελεῖ ἱερὸν μονῆδριον τιμῶμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου προφήτου ἡλιοῦ τοῦ Θεοσβίτου...». Καὶ πῶς κάτω: «...τὸ εἰρημένον ἱερὸν μονῆδριον ἀναγνωρίζεται πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακόν...».¹¹

Ἀκόμη τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τότε τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ μνημείου τῆς Ὁρθοδοξίας μαρτυρεῖ καὶ μιὰ ἐνθύμηση χαραγμένη σὲ ἐντοιχισμένη πλάκα πρὸς τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ περιβόλου τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηριοῦ:

«EN ETEI 1664».

Τὸ Μοναστήρι γνώρισε μεγάλη ἀκμὴ, ἐπειδὴ εἶναι κτισμένο σὲ περίοπτη θέση μὲ ἐξαιρετικὸ κλίμα. Σ' αὐτὸ κατέφευγαν ἄσωστοι - σωματικοὶ γιὰ θεραπεία καὶ κατὰ τὰ νεώτερα χρόνια, ὡς τίς ἀρχές τοῦ 1940. Τὸ ξηρὸ καὶ ὑγιεινὸ κλίμα τῆς περιοχῆς, τὸ ὑψόμετρο ἀλλὰ καὶ ὁ καθαρὸς ἀέρας, ποῦ ποτὲ δὲ λείπει ἀπὸ τὸ λίκνον τοῦ «Ἀϊ - Λιῶ», ὠφελοῦσαν πολὺ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι ὕστερα ἀπὸ παραμονὴ ἔκει ὀλίγων μηνῶν, ἐπέστρεφαν στὰ σπίτια τους ὑγιεῖς.

Ἄλλὰ θαυμαστὸ ρόλο ἡ παρουσία τοῦ Μοναστηριοῦ ἔπαιξε καὶ στὴν ἱστορία τῆς πατρίδας μας.

Ἐκεῖ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα ὁ ἀγωνιστῆς Μᾶρκος Μπότσαρης κι ὁ μεγάλος Ζαγορησίος Διδάσκαλος τοῦ Γένους Γεωνάδιος. Ἐμεῖ συνέρχονταν τακτικὰ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ πρόκριτοι τῆς «αὐτονομουμένης Ὀμοσπονδίας» τοῦ Ζαγοριοῦ γιὰ νὰ συζητήσουν καὶ πάρουν σχετικὲς ἀποφάσεις.

Ἐκεῖ, σὺν τὰς κατοπινοὺς πολέμους, στήθηκαν πολλὰς φορὰς μετερίζια «στ' ἀλιῶνι τοῦ Ἀϊ - Λιῶ», ποῦ δεσπόζει στρατηγικὰ στὴ γύρω περιοχὴ καὶ δόθηκαν μάγκες ἀληθινὲς ἀπὸ ἀντίπαλα στρατεύματα. Μάλιστα τὸ ἔτος 1835 μεγάλο μέρος ἀπὸ τίς

10. Ι. Λαμπρίδου: ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, Ζαγοριακὰ μέρος Α'.

11. Διον. Α. Ζακωθηνός: ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, ἔτος Δ' 1929, σελ. 102.

κτηριακές ἐγκαταστάσεις τοῦ μοναστηριοῦ πυρπολήθηκε ἀπὸ ἄτακτο ἀσκέρι Τουρκαλδανῶν, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μάχη, ποὺ δόθηκε ἐκεῖ.¹²

Τέλος, ἐκεῖ ἔζησε μισὸ καὶ πλέον αἰῶνα ὁ ἱερομόναχος πάτερ Ἰάκωβος, ποὺ μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ τὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο, ἔκαμε νὰ φτάσει ἡ φήμη τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας μας στὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς.

Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα δίκαια ἀναγνωρίζεται ἀπ' ὅλους σὰν ἓνας σύγχρονος Ἅγιος.

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἠλία ἀποτελεῖ μεγάλο κτηριακὸ συγκρότημα, τὸ ὁποῖο περιβάλλεται ἀπὸ παντότοιχο σὲ μεγάλη ἔκταση. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθολικὸ ὑπάρχουν γύρω καὶ πολλὰ ἄλλα κτίρια: κελιά, βοηθητικὸ χῶρο, ξενῶνες, σταβλοὶ καὶ ἀχερῶνες, ποὺ τὰ περισσότερα σήμερα ἔχουν καταρρεῦσει. Σῶζεται μέρος ἀπὸ αὐτὰ πρὸς τὴ νότια πλευρά, ὅπως ἡ τραπεζαρία, μαγειρεῖα, κελιά, τὸ ἡγουμενεῖο, μερικὲς ἀχερῶνες, καθὼς καὶ ἡ στέрна μὲ πόσιμο νερό.

Ἐδῶ νὰ σημειώσουμε, πὼς μὲ κάθε τρόπο θὰ πρέπει νὰ περισωθοῦν τὰ ὑπόλοιπα αὐτὰ κτίσματα — χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τους ὥραιες καμάρες μὲ πελεκητὰ συμμετρικὰ τόξα, κολῶνες μὲ σφονδύλους — γιατί ἀργότερα δὲ θὰ εἶναι εὐκόλη ἡ ἀναστήλωσή τους, ὅταν γίνουν ἐρείπια.

Ὁ ναὸς θρίσκειται στὸ κέντρο τοῦ ὅλου κτηριακοῦ συγκροτήματος καὶ εἶναι μονόχωρος μὲ ὀκταγωνικὸ περίτεχνο τρούλλο καὶ μὲ τρεῖς καλλίγραμμες ἀψίδες στὶς πλευρὲς του. Τὸ ἐσωτερικὸ του εἶναι σὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια καλυμμένο μὲ θαυμάσιες τοιχογραφίες ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα καὶ τὸ τέμπλο του ξυλόγλυπτο. Στὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, διαβάζουμε τὴν ἐπιγραφή:

«ΔΕΗΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΑΠΟ ΤΖΕΡΒΑΡΙ ΚΑΙ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΑΝΙΚΗ (. ΑΥΤΟΥ ΛΑΖΟΥ ΑΠΟ ΣΟΥΔΕΝΑ) 1811 20 Ἰουλίου.

Σὲ εἰκόνα τῆς Παναγίας μεγάλη διακοσμημένη καὶ μὲ ἄλλες προσωπογραφίες Ἁγίων ὑπάρχει ἡ χρονολογία «1778».

Στὴν Πρόθεση καὶ σὲ τρίπτυχο εἶναι γραμμένα:

«1873 ἔξαναεῶθη ἡ ἱερά Πρόθεση ὑπὸ τῆς Ἡγουμενίας Πανοσιωτάτου Ἀμβροσίου Ἡγουμένου, ὅπου ἦτον παλαιὰ ἀπὸ 1772 ἔτος»

καὶ συνέχεια

«Μνήσθητι Κύριε πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Μονῇ ταύτῃ Ραφαήλ,¹³ Κυρίλλου, Λεοντίου ἀρχιερέων.».

Μεταγενέστερα ἔγινε ἡ προσθήκη τοῦ νάρθηκα μὲ τετράκλινη στέγη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀνάγλυφη ἐπιγραφή στὸ ὑπέρθυρο τῆς νότιας πύλης:

«1890 Μαῖου 12».

Κοιτάζοντας τὸ καθολικὸ ἀπὸ ψηλά, ἐντυπωσιάζεσαι ἀπὸ τὴν περίφημη συμμετρία του τρούλλου καὶ τὴ σκεπὴ του μὲ τὶς σχιστολιθικὲς ἄσπρες πλάκες, τοποθετημένες μὲ τόση τέχνη καὶ ἀκρίβεια.

Τελευταῖα ἔγινε μιὰ προσπάθεια ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία — γιὰ τὴ στήριξη αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικοῦ τρούλλου, ἀλλὰ χρειάζονται νὰ γίνουν παρα-

12. Γ. Λαμπρίδου: Ζαγοριὰκὰ μέρος Α', σελ. 54 (Πυρπόληση Μονῆς Προφ. Ἠλιοῦ 13 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1835).

13. Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου δωρητὴς τοῦ λειψάνου (καρπὸ χεριοῦ) τοῦ Ἁγίου Σώζοντος. Ἐπιγραφή στὴν ἀσημένια λειψανοθήκη: «ΛΕΙΨΑΝΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΩΖΟΝΤΟΣ ΟΠΕΡ ΚΑΤΑ ΤΟ 1733 ΔΙΚΕΜΒΡΙΟΥ 20 ΑΦΙΕΡΩΘΗ ΠΑΡΑ ΡΑΦΑΗΛ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΡΥΓΙ-ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΕΝ ΤΩ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΕΚ ΜΩΜΗΣ ΒΕΓ'ΙΤ'ΖΑΣ».

πέρα κι άλλες πρόσθετες ἐργασίες γιὰ τὴ στερέωσή του, ὥστε νὰ μὴν κινδυνεύει ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου. Τέτοια μνημεῖα πρέπει νὰ στέκονται ὄρθια αἰώνια.

Ἀπὸ τὰ κινητὰ πράγματα τοῦ Μοναστηριοῦ καταγράφουμε: Τὸ "Ἅγιο Ποτήριον, ἀσημένιον ἔτους «1794 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 16», ἱερὸ Εὐαγγέλιον ἔκδοσης 1777, Σταυρὸ ἁγιαριοῦ ξυλόγλυπτο ἔτους 1778 «Ο ΠΑΡΟΝ ΖΩΗΦΟΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΗΠΑΡΧΙ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΜΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΗΟΑΚΙΜ ΗΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ 1778», τρεῖς — 3 — λειψανοθήκες ἀσημένιες μὲ λείψανα ἁγίων (ἡ μία ἀπὸ τὸ ἔτος 1733, ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸ ἔτος 1790 καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ τὸ ἔτος 1841: «ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ κυρίου ἡγουμένου ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ ἀπὸ Μονοδέντρι 1841»), δοχεῖο ἁγίου μύρου μὲ ἐπιγραφή στὴ βάση του «ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ 1848» καὶ ἐπιτάφιο κεντημένο ἀπὸ τὸ ἔτος 1661

Ἔλα τὰ πιδ πάνω κινητὰ ἱερὰ σκεύη, εἰκόνες καὶ ἄλλα ἀντικείμενα φυλάγονται γιὰ ἀσφάλεια στὴ γειτονικὴ Κοινότητα Βίτσας, ὅπου καὶ διοικητικὰ ἀνήκει τὸ Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία.

V. ΝΑΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Ἐξω ἀπὸ τὸν περίβολο τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Προφ. Ἡλία καὶ στὴν ψηλότερη κορυφὴ τοῦ λόφου, ἀνατολικά εἶναι χτισμένος μικρὸς ναὸς στὸ ὄνομα Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος. Δὲν ἔχει καμμιά ἰδιαίτερη ἀρχιτεκτονικὴ. Εἶναι λιθόκτιστος, μονόχωρος μὲ τετράκλινη ξύλινη στέγη καὶ ἔχει μόνο μιὰ εἴσοδο μὲ ἀψιδωτὸ ὑπέρθυρο.

Τὸ ἐσωτερικὸ του ἐπίσης εἶναι ἀπλὸ χωρὶς τοιχογραφίες. Χωρίζεται ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα μὲ ξύλινο τέμπλο ἀπλὸ, ποῦ φέρει τρεῖς μεγάλες εἰκόνες. Τὶς δύο Δεσποτικὲς καὶ τοῦ Προδρόμου. Πρόκειται γιὰ εἰκόνες βυζαντινῆς τεχνοτροπίας. Στὴν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου ὑπάρχει χαραγμένη χρονολογία μὲ κεφαλαῖα βυζαντινὰ γράμματα ΑΨΡ' (= 1790).

Δίπλα ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ ναὸ ὑψώνεται τεράστιο δέντρο βελανιδιάς, ποῦ τὸ θυμοῦνται ἔτσι κι οἱ παλιότεροι τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ εἶναι κρεμασμένη ἡ καμπάνα τοῦ Μοναστηριοῦ πολὺ παλιά, πάνω ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀνάγλυφη χρονολογία στὸ ἐξωτερικὸ της «1880». Ἀκόμα στὸ ἐξωτερικὸ της μέρος ὑπάρχουν ἀνάγλυφες κι ἄλλες διακοσμήσεις, ἄνθη, κυπαρίσσια κ.ἄ.

Πρὸς τὴ νότια πλευρὰ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχαν παλιότερα τάφοι. Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τάφους μοναχῶν τοῦ Μοναστηριοῦ.

Τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ ἀνοίγει τὴ μοναδικὴ του πύλη κάθε φορὰ στὴ γιορτὴ τοῦ Σωτῆρος στὶς 6 Αὐγούστου, ὅπου τότε γίνεται καταναυτικὴ λειτουργία καὶ ἁγιασμός. Θεωρεῖται προστάτης γιὰ ἐπιδημικὲς ἀρρώστιες. Ἡ παράδοση λέει πὼς τὸ 1750 κάποιος Βασιτιανός, ποῦ τὸ παιδί του ἔπασχε ἀπὸ χτικιὸ (= φυματίωση) καὶ θεραπεύτηκε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ἔχτισε τὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Σωτῆρα.

VI. ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πρὸς τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τοῦ χωριοῦ δεσπόζει ἡ ἐπιβλητικὴ κεντρικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ποῦ χτίστηκε τὸ ἔτος 1801, ὅπως μαρτυροῦν δύο χρονολογίες, ποῦ εἶναι χαραγμένες ἡ πρώτη σὲ ἐντοιχισμένη πλάκα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῖχου πάνω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα «† 180α» (= 1801) καὶ ἡ δευτέρη σὲ πλάκα τοποθετημένη στὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ «1801». Ἄλλη χρονολογία χαραγμένη στὸ κατώφλι τῆς κύριας εἰσόδου «1839 ΑΠΡΙΑ. 29» φανερώνει τότε ἀποπερατώθηκε ἡ ἀνέγερσή του.

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶναι τρίκλινη Βασιλική, μεγαλόπρεπη, μὲ ξυλόγλυπτο διάτρητο τέμπλο, τὸ ὁποῖο φέρει ὠραιότατες παραστάσεις ἀπὸ ἀνθη, πουλιὰ καὶ ἄλλα ζῶα σὲ περίτεχνα καὶ πολὺπλοκα συμπλέγματα.

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς δέκα μεγάλες εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι ρωσικῆς τεχνολογίας καὶ προέλευσης, ἀφιερωμένες ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Ριζάρη, ὅπως διαβάζουμε στὶς ἐπιγραφές.

«Εἰς μνημοσύνον τῶν ταπεινῶν αὐταδελφῶν ματθαιοῦ καὶ Γεωργίου Ριζάρων». ἐν Μόσχᾳ 1806 ΜΡ'».

Συνέχεια τοῦ ναοῦ δυτικὰ εἶναι ὁ «γυναικωνίτης», ποῦ χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ μὲ τὰ θαυμαστά ἐκεῖνα καφασωτὰ καὶ τὰ τοξωτὰ παράθυρα.

Ἡ ὄροφή τοῦ ναοῦ εἶναι ξύλινη μὲ γραπτὸ διάκοσμο πολὺ λεπτῆς ἐργασίας.

Ἐπιθλητικὴ εἶναι ἡ παρουσία τοῦ ξυλόγλυπτου ἄμβωνα ἐπιχρυσωμένου, ἔργο μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας, καθὼς καὶ τοῦ Δεσποτικοῦ θρόνου μὲ τὸ ὑπέροχο σκάλισμα. Ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Δεσποτικὸ θρόνο:

«Εἰς μνημὴν μακαρίτου στεφανοῦ βαλλὰ νιῶν πολυχρόνου καὶ ελεῦθερίου ἀναλωμασίν ὅτε ἱεροσ ἀμβῶν καὶ τὸ δεσποτικὸν ἐπικεχρῦσσονται καὶ ἡ εἰκὼν αὐτῆ ἐζωγράφηται ἐτει ΑΩΖ' (= 1890).

Ἔργα τῶν αὐταδελφῶν Χριστοδούλου καὶ Θωμά ἐκ κώμης Χιονιάδων».

Τὰ δύο ἀναλόγια διακοσμημένα μὲ «φίλιτσι» ἀληθινὰ ἀριστουργήματα ξυλόγλυπτικῆς μαζὶ μὲ τοὺς τρεῖς βαριούς πολυέλαιους συμπληρώνουν τὴν ἔλη διακόσμηση.

Ἄλλὰ δὲν τελειώνει ἐδῶ ἡ περιγραφή τοῦ πλούτου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Τὸ ἀριστερὸ κλίτος τοῦ ναοῦ στολιζέει ὁ χρυσοκέντητος ἐπιφίαιος, ἐργασία λεπτῆ καὶ ἐπίπονη τῶν καλογριῶν ἐνὸς μοναστηριοῦ τῆς Ὀδησοῦ ἀξίας πολλῶν χρυσῶν λιρῶν, δωρεὰ εὐγενῶν γόνων τοῦ Μονοδενδρίου:

«Εἰς μνημὴν αἰώνιαν Γονέων Θεοχάρους καὶ Εὐγενίας Πανταζῆ 1ης Αὐγούστου 1898».

Τὰ ξυλόγλυπτα ἐξαπτέρυγα μοναδικὰ στὸ εἶδος τους μαζὶ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Νυμφίου ἀπὸ μονοκόμματο δρύινο ξύλο σὲ διάτρητη τεχνικὴ εἶναι ἀληθινοὶ καλλιτεχνικοὶ θησαυροί.

Ἐπίσης, ἱερὸ κειμήλιο ἀποτελεῖ τὸ θαρῦτιμο Ἅγιο Ποτήριο Ρωσικῆς κατασκευῆς μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις ἀπὸ σμάλτο

«Ἀφιέρωμα τῶν αὐταδελφῶν Μανθῶν καὶ Γεωργίου Ριζάρων 1835».

Τέλος, τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο ἔκδοσης Βενετίας «Παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων» ἔτος 1791 μὲ ἐξώφυλλα ξύλινα ντυμένα μὲ σόχα μαύρου χρώματος καὶ ἀσημένια ἐπένδυση.

«Θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἀφιέρωθεν μὲν ποτε μακαριώτατῳ καὶ σοφώτατῳ πατριάρχῃ ἱεροσόλυμων κυρίῳ κυρίῳ χρῦσανθῳ τῷ νοτάρᾳ ἀφ' ἧ' (= 1790).

Τοιχογραφίες ἐλάχιστες ὑπάρχουν.

— Στὶς δύο κόγχες τοῦ Ἱεροῦ Βήματος (Προσκομιδῆ καὶ σκευοφυλάκιο) μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Δαπάναις ἐντιμωτάτου κυρίου Κωνσταντοῦ Γεωργίου Σιερεμεθῆ 1827 Μαΐου 15».

— Στὸν τροῦλλο ὅπου ἡ θαυμάσια εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορα καὶ γύρω ἡ χρονολογία μὲ Βυζαντινὰ κεφαλαῖα γράμματα

ΑΩΞΑ' (= 1861)

— Στὰ ἕξι τρίγωνα πού σχηματίζουν οἱ κολῶνες στήριξης τῶν θόλων οἱ εἰκόνες τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ Προφητῶν μὲ τὴν ἐπιγραφή
 «ΕΓΓΡΑΦΗΣΑΝ ΑΙ ΠΑΡΟΥΣΑΙ ΕΙΚΟΝΑΙ ΤΩΝ ΕΞ ΚΟΛΩΝΩΝ ΤΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗ ΠΑΝΤΑΖΗ 1900 ΙΟΥΛΙΟΥ 17» Χεῖρ Πολυκάρου Αν. Ζωγράφου Χιονιάδιτη.

Ἄξιζει ἀκόμα νὰ καταγράψουμε μερικές φορητὲς εἰκόνας, τόσο γιὰ τὴν παιδιότητά τους ὅσο καὶ γιὰ τὴ χαρακτηριστικὴ τους τεχνοτροπία.

α) Εἰκόνα μεγάλη (διαστάσεων 1,30 × 0,70) τοποθετημένη μόνιμα στὸν Αὐτοκρατορικὸ Θρόνο σὲ πολυτελεῖ κορνίζα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἐπίχρυση, χρονολογίας 1808:

«Δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ αΓΓελικῆς νίτζοβας καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς χεῖρ δημιουργοῦ Ζούκη Καλαρρῦτου 1808».

β) Εἰκόνα φορητὴ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους:
 «Δέησις ἐξώδου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χριστοδοῦλλου Ἰερέως καὶ Οἰκονόμου διὰ χειρὸς λαζάρου 1812 20 Ν/βρίου».

γ) Εἰκόνα φορητὴ τῶν ἀρχαγγέλων Γαβριὴλ καὶ Μιχαήλ:
 «δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μιχαλάκη Χριστοδοῦλου τοῦ ἀπὸ χωρίο Μονοδένδρι καταγομένου Ἰστορήθη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου Δούλου τοῦ Θεοῦ ἀναγνώσιου Ἰωάννου Μπογὰ ἀπὸ Καπεσόβου 1812 ΙΟΥΝΙΟΥ 18».

δ) Εἰκόνα τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ Ἀνδρέου ἀποστόλου:
 «διὰ συνδρομῆς καὶ διαπάνης τῆς ἀναξίας δούλης αὐτοῦ Καλούσιως Οἰκονόμου ἀπὸ χωρίου Μονοδένδρι 1819».

ε) Εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος (διαστάσεων 0,56 × 0,54) στὸ Προσκυνητᾶρι:
 «Διὰ συνδρομῆς τῶν κοινοφελῶν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῷ ἐν Μονοδενδρίῳ ἐνορίας ἀξιοπροεπῶς καὶ εὐχερῶς δῶσι 1839 ΙΟΥΝΙΟΥ 25».

στ) Εἰκόνα μεγάλη (Ζωοδόχου Πηγῆς) ἀκίνητη διαστάσεων 1,30 × 0,80) μέσα σὲ ὠραῖο πλαίσιο:
 «Δι' ἐξόδων Ἰωάννου Νικολαΐδη 1905 Ἀπριλίου 3. Ἔργον Πολυκάρου Ζωγράφου ἐκ κόμης Χιονιάδων».

ζ) Εἰκόνα φορητὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς:
 «Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδων τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κων. Στέα εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ 1822ς».

VII. ΑΓΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ

Στὴν προέκταση τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, πρὸς τὴ νοτιοανατολικὴ πλευρά, εἶναι χτισμένος μικρὸς ναὸς μονόχωρος στὴ μνήμη τῶν Ἁγίων Πάντων. Εἶναι νεώτερο κτίσμα καὶ ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἀπὸ μιά ἐγχάρακτη ἐπιγραφή σὲ πλάκα ἀριστερὰ στὴν εἴσοδο τοῦ νεκροταφείου, χτίστηκε τὴν ἴδια ἐποχὴ, γιατί καὶ ἡ λιθοδομὴ εἶναι ἴδια συνεχόμενη μὲ τὸν περίβολο τοῦ νεκροταφείου:

«Ο ΔΕ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ ΑΝΕΓΗΓΕΡΤΑΙ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΑΛΛΑ Β/Ζ/ ΑΩΠΗ'» (= 1888)

Ἡ στέγη του εἶναι μονόρριτη καὶ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὴ στέγη τῆς τοξωτῆς στοῦς του κεντρικοῦ ναοῦ. Δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὴ ἀποψη, καθὼς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς του διάκοσμος εἶναι φτωχὸς καὶ ἀπείριτος. Ἡ ὄροφή καὶ τὸ τέμπλου τοῦ ναοῦ εἶναι ἀπὸ ξύλο ἀπλὰ χωρὶς σκάλισμα. Σὲ ἐντοιχισμένη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους δεξιὰ τοῦ τέμπλου ὑπάρχει ἐπιγραφή:
 «Αναλώμασι Νικολάου Πανταζῆ ἡ τ' εἰκὼν αὐτῆ πεποίηται. Ὁ δ' ἱερός τῶν Ἁγίων Πάντων ὄδε ναῖκος ἀνεγέγερται».

Ὁ μικρὸς αὐτὸς ναὸς εἶναι τὸ κοιμητήριον τοῦ χωριοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸ πέτρινον δάπεδόν του, σὲ ὑπόγεια στοά, φυλάγονται τὰ ὀστά ὄλων τῶν τεθνεώτων. Γιὰ ὅσους νεκροὺς ἔχει γίνει πρόσφατα ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τους, τὰ ὀστά φυλάγονται γιὰ κάμποσο χρονικὸ διάστημα σὲ μικρὰ ξύλινα κιβώτια μέσα στὸ ναὸ καὶ κατόπι τὰ τοποθετοῦν «χύδην» κάτω στὴν ὑπόγειον στοά. Στους Ἁγίους Πάντες γίνονται συνήθως ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν νεκρῶν τὰ διάφορα μνημόσυνα.

VIII. ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

Ἡ πιὸ ἀπομακρυσμένη ἐκκλησίαι τοῦ χωριοῦ μας εἶναι οἱ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι, κτισμένη στὴν κορυφὴ ἐνὸς ἀπόκρημνου λόφου, τὸ «Μπρίνο». Ἀπέχει ἀπὸ τὸ χωριὸ περίπου 20 λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἡ τοποθεσία αὐτὴ εἶναι ἡ ὠραιότερη καὶ γραφικότερη. Τὸ ἐκκλησάκι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, στημένο ἐκεῖ στὴν κορυφὴ τοῦ πέτρινου λόφου, φαντάζει ὠραία καὶ φαίνεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀνοίγεται ἀπότομα ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου. Γύρω του αἰωνόβια δέντρα σφεντάμια καὶ πουρνάρια, τοῦ δίνουν μιὰ ξεχωριστὴ γραφικότητα. Οἱ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι εἶναι ἕνας μικρὸς ναὸς — τύπος συνηθισμένος στὰ ἐξωκκλήσια — μονόχωρη αἴθουσα μικρὴ, χαμηλὴ καὶ «χαλιάτι» κάτω ἀπὸ ἐνιαία στέγη τετράκλινη, ποὺ στὴν εἴσοδον στηρίζεται σὲ δυὸ πέτρινες κολῶνες. Χρονολογία κτίσεως δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἀπὸ ἱστορικὲς μαρτυρίες μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε πῶς τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ χτίστηκε τὸν 18ο αἰῶνα.

Τὸ ἔτος 1842, ἀναφέρει ὁ Ι. Λαμπρίδης, ἐπεσκεύασε τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους ὁ Κ. Πρίγκος, γαμπρὸς τοῦ Γεωρ. Κόνιαρη, κτήτορα τοῦ ναοῦ.

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει κάτι τὸ ἐνδιαφέρον. Τὸ τέμπλο ξύλινο, ἀπλὸ καθὼς καὶ ἡ ὄροφός του. Δὲν ἔχει ἀγιογράφηση καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου χωρὶς σημασία.

Συμπληρωματικὰ θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὰ δυὸ εἰκονίσματα στὴν εἴσοδον τοῦ χωριοῦ μας «ἐπ' ὀνόματι» τοῦ Ἁγίου Χαλαλάμπους, ποὺ θεωρεῖται προστατῆς ἀπὸ τίς ἐπιδημικὲς ἀρρώστιες. Εἶναι πολὺ παλιὰ κτίσματα πέτρινα μὲ τὴν ἰδιόρρυθμη ἀρχιτεκτονικὴ τους.

Ὅλα αὐτὰ τὰ μνημεῖα, γιὰ τὰ χωριά μας ἀποτελοῦν κέντρα πολιτισμοῦ, μόρφωσης καὶ αἰσθητικῆς καλλιέργειας, ὄχι μόνον γιὰ τοὺς ντόπιους κατοίκους ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσους Ἕλληνας καὶ ξένους τὰ ἐπισκέπτονται.

Ἡ παραπέρα προβολὴ τους συντελεῖ ὅπωςδὴποτε στὴ δημιουργία ἰσχυρῶν δεσμῶν τῶν νεωτέρων μὲ τὴν παράδοση τοῦ τόπου μας καὶ παράλληλα κατάλληλου κλίματος γιὰ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ ἐπισκεφτοῦν.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1881

διά τού παρόντος δηλοπιῶ ο ὑποφαινόμενος Νικόλαος Γιανούλη χάριση Πετοῖνη κάτοικος τού χωρίου Πυρσόγιανης ἐπαρχίας Κονίτσης ὅτι σήμερον εὐχαρίστως καὶ ἀβιάστως ἐπώλησα ἕν πατρικόν μου ἀμπέλιον εἰς θέσιν καλουμένην ἄμος, τὸ ὁποῖον ἀμπέλη περιέχει ταχυμνά (περίπου) ἕως ἑξακόσια ἀριθ' 600 κλήματα καὶ συνορεύει ἀπὸ τὸ ἕν μέρος μέ Γεώργιον Κ. ἀλεξίου' ἀπὸ κάτω μέρος μέ Γεώργιον στύλον— ἄλλο μέρος μέ Γεώργιον Σπύρο Κολοκύθαν, τὸ ἀπάνω μέρος μέ τὸν δημόσιον δρόμον. τὸ ἐπώλησα εἰς τὸν Κύριον Κωνσταντῖνον Λάμπρου Παγούνην συγχωριανόν μου διὰ λίρας ὀθωνιακῆς ὀκτώ ἀριθ. 8 τὰς ὁποίας λύρας τὰς ἔλαβα ἐπὶ χείρας οὔας καὶ ἀνελοιπεῖς μέχρι οβολοῦ εἰς τὸ ὁποῖον ἀμπέλη θέλει εἶναι τέλειος νικοκύρης αὐτός τε καὶ οἱ κληρονόμοι του αἰωνίως καὶ παρ' οὐδενός ἐνοχλούμενοι ἐκ τῶν ἑξαδελφῶν μου καὶ συγγενῶν μου Καὶ ὁπότε θελήσει ὁ ἄνωθεν ἀγοραστής Κύριος Κωνσταντῖνος διὰ νὰ λάβῃ τὸ κατὰ τὸν νόμον ἐπίσημον ἔγγραφον ἐκ τοῦ δικαστηρίου Κονίτσης διωρίζω τὸν ἑξαδελφόν μου Πέτρον Γ. Γιώτην ἵνα παρουσιασθῇ εἰς τὸν Ἱερόν Μεκκεμέν (ἱεροδικεῖο) καὶ σεβαστόν Μετζηλίζι (συμβούλιον) ἵνα δώσῃ τὸ ἱκράρη (μαρτυρία) ὡς ἐπιτρπός μου καὶ νὰ δοθῶν εἰς τὸν ἄνωθεν ἀγοραστήν τὰ κατὰ Νόμιον ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ὑποφαινόμενοι.

Ἰδιοχειρὸς μου

1881 10βρίου 27 Πάργα

νηκολαος ζηκουλη πετοηνης βεβεονο τανοθεν

Πέτρος Γ. γιότη μαρτηρω

Δημήτρης Ἰωάννου ζκολομητ μαρτηρας

λαμπρος Γ. Βαγγέλη μαρτηρω

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΜΑΣΤΟΡΩΝ — ΕΤΟΣ 1884

Οἱ υπομενόμενη Σύμερον εὐχαρίστος ἐσιμφονήσαμεν με τὸν κον Παναγιότη Στ. Ρούβαλη διὰ νὰ του φιασομεν το νιόκτηστον Σπήτι του με τήν κατοθεν σημφονίαν υποσχομεθα να αληψομεν¹ ολα τα κατογια του καρασοφα² καθος κε δυό τοιατμάδες δια την διέρεσήν του κε να τους αλήψομε κε αὐτοῦς ος κε τους τίχους θα φιασομε τη θήρα κε τα κλησιματα τον παραθηργιον ἢ με φιλα σανηδιά ἢ με τζιάμα ὁμοίος θα φιασομε κε τη σκαλα δια νανηβενη ἤς το μαντζάτον κε τήν πόρτα αὐτῆς ὑποσχομεθα να φιασομεν την πορτα τῆς ισόδου του ολονου σηπτιού ὅπως αυτος την θελίσι θέλομεν πατόση τα τεσαρα μαντζατα κε την σάλα με μπετριμέ³ κε ἀράδα κε τα διό δοματια θα γίνουν με μεντερλίκια⁴ ὅπος αὐτός τα θελίσι. θέλομε φιαση κε ολας τας

* Συνέχειται ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος, σελ. 15.

πορτας τον δοματίον παραθηρα κε ντουλαπηα αυτου⁵ ντουγραμά ός τον Κυριον φλορεον του σπητιού, κε επιπλεον στα παραθηρα θελομε φιάση κε τα τζάμια κε να τα μπογιατισομε μέσα κε όξο καθος και τεσ κασεσ κε τεσ ση-
 δεργιές. Όμοιο υποσοχομεθα να φιασομε κε τους τοιατμάδες δια την διέρε-
 σιν τον δοματιον καθος κε τη σκάλα δια να ανεβένι ής τό απανο πατομα κε
 κατο της σκάλας θα γίνη κε διέρεση του κενευχίου⁶ με δύο πόρτες κε με
 τοιάμια όπως ή θεση το θελι ομοίο θελομεν το ψευτοπατοση απανο αυτου
 όπως μη ελθητε άποφορα. Θα φιασομεν κε ολα τα ταβανια τον δοματιον κε
 σαλας παντα εξον ένα απο αυτα θα γίνη ελινηκόν,⁷ θελομεν αληψη ολα αυτα
 με αμιον κε ασβεστη κε άπάνο αμοκονια το αλιμα θα είνε ησιο ος η κολα του
 χαρτιου τό δε άπάνο πατομα υποσοχομεθα να τα πατοσομε ολα τα δοματια
 καθος κε την σαλα με αράδα, άφοϋ πρότον θα φιάσομε οψιν⁸ τό πάτομα και
 το γιομισομε με λασπη κε αχηρο ύποσοχόμεθα να φιάσομε κε μεντερλίκια
 απο τεσ τρίς μεργές τον τεσάρον δοματίον κε ολους τοϋς τοιατμάδες της διε-
 ρεσεσ, τεσ πόρτες παράθηρα κε ντουλάπια θα τα φιάσομε ντουγραμά ός του
 κ φλορου όλεσ ή πόρτες κάτω κε άπάνο θα γίνουν με δύο φίλα κε ντουγραμα
 ός ανοθεν λέγομεν ής ολα τα παραθηρα τον δοματιον κε Σάλας θολομεν φια-
 ση κε τζάμια κε θελομεν τα μπογιατίση εσοθεν κε εξοθεν καθος κε τα παρα-
 θιροξίλα κε σηδεργές θέλομεν ταβανοση ολα τα δοματια καθος κε τήν σάλα
 κε το ταβάνη της σαλας κε του ενοσ δοματιου θα γινη με κεφαλοκολονα⁹
 του δε αλου δοματιου ζουρμπιαρι¹⁰ τον δέ απανο δοματιον το ενα Σαντε¹¹
 κε το άλο ελινικον κε ής ολα αυτα θά φιασομε κε οφαλους ής την μεση ός η
 ταξης τό απειτή. θελομεν φιαση τα μποχαργιά του ος τού Κου φλορου κε θε-
 λομεν αληψη ολα τα δοματια κε σαλα με αμιον κε ασβεστη κε απανο αμοκο-
 νία ό ασβεστη ηνε ής βαρος του παναγιότι να την έχη ής την γούρνα κε
 τον αμιον να τον βγαλη αυτόσ εντοσ του σπιτιου κε έμής να τον παρομεν και
 να τον δουλευομεν, ομοιο θελομεν φιαση κε το μπαλκονη στροσιομο κε να
 απερασομε κε τα σηδερα του οποσ αυτοσ τό θέλη, ής ολεσ τεσ πορτες (καί)
 δουλαπηα θα θαλομε κε κλιδονιεσ οσ κε τα κλισηματά τον, ής ολον το σπητη
 αυτο οσα παραθηρα γινουν και δουλαπηα θελομεν φιάση κε τεσ κασεσ αυτόν.
 υποσοχομεθα να δουλεψομε ολα τα παλια σανιδια κε τα ξίλα οπου καμουν δια
 παραθηρα δαδισια κε δρενια.¹² Μεναν λογον όλην την ανοθεν εργασίαν υπο-
 σοχομεθα να την καμομεν καλη κε παστρική προτη ποιότη κε θελομεν τελίοσι
 όλην την εργασιαν του οσητιου θελομεν φιάση κε τριησ καναπέδες κληη-
 τουσ όποσ αυτοσ τοϋς θέλη. θελομε αρχηση άπο Σημερον να εργαζομεθα ό-
 ποσ δουλεψομεν ολον τον κερεστεν¹³ κε αμια σκεπαστή απο τοϋς μαστορουσ
 (το σπίτι) άμεσοσ να αρχισομε να στροσομε κε αληψομε καθος κε ολη την
 εργασια αυτό το διάστημα δεν θα λήψομεν ουτε ορα κε η δίο έοσ οτου να
 τελιοσομε 3 δομάτια να κατικηση
 κε Δια ολη τήν ανοθεν εργασίαν υποσχετε ό ριθησ παναγιότησ να μας δοση
 ληρασ οθομανικασ τριάντα τεσερισ κε μισή καθος κε πενηντα οκαδεσ κρασή
 κε πεντε οκάδεσ ρακή κε ουδεν άλο τίποτα.
 προσετη ής τα δίο ραντζάτα θα φιασομεν ψευτοπαμα ός κε τον ανοθεν.
 Δίο ξγιναν δίο ομηα κε ησ ενδιξιν υποφενόμεθα

την 27 Μαΐου 1884 Κονιτσα

παναγιότησ Ιο. κακούρησ
 Δημήτριος Β. τζίμου

1. ἄλειμμα = σοβάτισμα.
2. καρασοφάς = χοντρό σοβάτισμα.
3. μπετρίμε = ἐφαρμοστός καὶ καρφωτός (τουρκ.).
4. μεντερλήκια = μπάσια (τουρκ.).
5. ντουγραμά = ξύλινος (τουρκ.).
6. κενέφι = ἀποχωρητήριο.
7. Ἑλληνικό = ταβάνι μὲ
8. ὕψη (σὸ πάτωμα) = λεῖο, πλανισμένο.
9. κεφαλοκόλωνα (σχεδιασμένα στὶς τέσσερις γωνίες.
10. Ζουρμπάρι.
11. Σαντέ = ἀπλό, καθαρὸ (τουρκ.).
12. Δρένια = δρύϊνα.
13. Κερεστές = ὑλικό, ξυλεία.

ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΗΡΙΟ ΥΔΡΟΜΥΛΟΥ, ΕΤΟΣ 1884

οἱ ὑποφαινόμενοι ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὸν λάμπρον ματαρὰν τοῦ ἐνικιάσαμε τὸν μίλον εἰς σάνισια τὸν χιμονικόν διὰ διό ἔτοι ἀπὸ σήμερον μέχρι τέλι Ἰουλίου τὸν οἰνὲ (ἔτος) χίλια ὀκτακόσια ὀγδοήκοντα ἔξι ἀριθ. 1886. καὶ ἐνίκιον θέλι μᾶς δόσι ἐφέτος ὀκάδες τριακόσιες ἀριθ. 300 ὀκάδες ἀλέβρι ἤμοι σιτάρι καὶ ἤμοι ζιμγάδι. τὸ δὲ ἄλο ἔτος θέλι μᾶς δίδι τετρακόσιες πενήντα ἀριθ. 450 ὁ ἄνοθεν ἤμοι σιτάρι καὶ ἤμοι ζιμγάδι, ἀκόμι θέλι νά μᾶς ξαγιάζι καὶ ἐμᾶς τοῦς νικοκίρεους καὶ ὅτι ἔξοδα θέλουν γίνι εἰς ἀρατροβιά ἐτι ἀβλάκι γεμισμένο καὶ εἰς τὸ μίλο καὶ λοιπά καὶ κάθε ἐξίς εἶναι εἰς θάρος του λάμπρου διὰ τούτο δίδομεν τὸ παρόν μας διὰ ἀσφαλιάν του καὶ ὑποφαινόμεθα

1884 Δεκέμβριος προύγιανη

Δημ. Ναση Σουρλας
 Νηκολ. Γ. Σουρλας
 ζησης κοτα σουρλα
 (Δημητράκις Γεωργ. σουρλας;)
 Νηκολας Χ. σουρλας

Παπα Γεώργιος
 Νικόλαος Νάσου Σούρλας
 Γεώργιος Σούρλας

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ο ΠΗΛΙΟ ΓΟΥΣΗΣ*

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΔΟΣΙΑΣ — Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο

ΑΠΟ ΤΟ ΖΑΛΟΓΓΟ ΣΤΟ ΣΕΛΤΣΟ

Είναι γνωστό ότι στις 12 του Δεκέμβρη του 1803 υπογράφηκε η συνθήκη μεταξύ του Βελή και των Σουλιωτών,¹⁴⁸ με την οποία, οι δεύτεροι ήταν ελεύθεροι να αναχωρήσουν από την πατρίδα τους, μαζί με τον όπλισμό τους και τα κινητά τους πράγματα.¹⁴⁹ Σε εφαρμογή του Α' άρθρου της συνθήκης,¹⁵⁰ οι Σουλιώτες διαιρέθηκαν σε δύο μοίρες και στις 15 του Δεκέμβρη του 1803 αναχωρήσαν η πρώτη μοίρα για την Πάργα και η δεύτερη για το Ζάλογγο και τη Βροσενίτσα.

Περιγράφοντας ο πρώτος του Σουλίου ιστορικός Περραιβός την αναχώρηση της δεύτερης μοίρας, στην έκδοση του 1815 γράφει ότι:

«Οι Κίτσος Μπότσαρης και καπετάν Κουτزونίκας, άπαθήσαντες τους έναπολειφθέντας, τους ώδήγησαν εις τὸ Ζάλογγον.»¹⁵¹

Σ' αὐτὸ τὸ ιστορικό λάθος τοῦ Περραιβοῦ πέφτουν ὅσοι τὸν ἀκολούθησαν στὴν δευτέρῃ ἐκδοσῇ καὶ συγκεκριμένα, ὁ Ἀραβαντινός,¹⁵² ὁ ΠΑΣ,¹⁵³ ὁ Σπύρος Ἀραβαντινός,¹⁵⁴ ὁ Βασίλης Κραφίτης,¹⁵⁵ ὁ Ρουκουέβιλλε¹⁵⁶ καὶ τόσοι ἄλλοι.

* *Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 35) καὶ τέλος.*

148. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὅ.π., ἐκδοσὴ 1815, τόμος Β, σ. 33 - 34, πρὸβλ. ΠΑΣ(αλαπάντα) ὅ.π., σ. 163, Σπύρου Π. Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος Ι, σ. 162 - 163, Γιάννη Μπενέκου, ὅ.π., σ. 156, Βασίλη Κραφίτη, Οἱ Σουλιῶτες στὰ ἐφτάνησα καὶ οἱ πόλεμοί τους στὴν Ἠπειρο, Ἀθήναι 1982, σ. 9 - 10, FCHZ Ρουκουέβιλλε, ὅ.π., σ. 131, τόμος Α' καὶ ἄλλοι.

149. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὅ.π., ἐκδοσὴ 1815, τόμος Β, σ. 33 - 34, τοῦ ἰδίου, ἐκδοσὴ 1851, τόμος Β, σ. 135 - 136, ΠΑΣ(αλαπάντα), ὅ.π., σ. 163, Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος Ι, σ. 162 - 153, FCHZ Ρουκουέβιλλε, ὅ.π., σ. 131, τόμος Α, Γιάννη Μπενέκου, ὅ.π., σ. 156, Βασίλη Κραφίτη, ὅ.π., σ. 9 - 10.

150. Τὸ Α ἄρθρο τῆς συνθήκης ἦταν τὸ ἐξῆς: «Οἱ Σουλιῶται εἶναι ελεύθεροι νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὸν τόπον των, με τ' ἄρματα, ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, τροφίμς καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλουν ν ἀπάρουν διὰ νὰ ὑπάγουν εἴτε μέσα, εἴτε ἔξω τῆς Ἀλβανίας, εἴτε ὅπου ἄλλοῦ θελήσουν». Βλ. σχετικὴ βιβλιογραφία στὴν παραπομπὴ 1 καὶ 2.

151. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὅ.π., ἐκδοσὴ 1815, τόμος Β', σ. 35 - 36.

152. Βλ. Παναγιώτη Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος Α, σ. 295 - 296. Ὁ συγγραφέας γράφει ὅτι ὁ Κίτσος Μπότσαρης καὶ ὁ Κουτσονίκας ὡδήγησαν 1000 ψυχὲς στὸ Ζάλογγο.

153. Βλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὅ.π., σ. 236, ὅπου ὁ συγγραφέας γράφει ὅτι οἱ Σουλιῶτες ὡδηγήθηκαν στὸ Ζάλογγο ἀπὸ τὸν Κίτσο Μπότσαρη καὶ τὸν Κουτσονίκα.

154. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος Α, σ. 165, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ φάρες τῶν Κουτσονικαίων, τῶν Μπουσμπαίων, τῶν Μαλαμαίων, τῶν Μποτσαραίων ἐτράπησαν πρὸς τὸ Ζάλογγον.

155. Βλ. Βασίλη Κραφίτη, ὅ.π., σ. 130, ὅπου ἀναφέρει ὅτι 1000 περίπου με ἄρχηγούς τὸν

Τὸ παραπάνω ἱστορικὸ λάθος τοῦ Περραιβοῦ, ποὺ παράσχευε τόσους συγγραφεῖς, τὸ διορθώνει ὁ ἴδιος στὴν ἔκδοση τοῦ 1857 γράφοντας ὅτι:
«ὁ Κίτσος Μπότσαρης, Κουτσονίκας, Κωλέτζης, Φωτομάρας καὶ Παλάσκας (ὁ πρωταίσιος ὁλων τῶν τραγικῶν συμβάντων) μὲ τοὺς παρὰ τῶν ἰδίων ἀπατηθέντας, διεβιβάσθησαν ὁ μὲν εἰς Βουλγαρέλι, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον.»¹⁵⁷

Μὲ τὴν παραπάνω σωστὴ ἄποψη τοῦ Περραιβοῦ συμφωνεῖ ὁ Λάμπρος Κουτσονίκας γράφοντας ὅτι ὁ Κίτσος Μπότσαρης ἐσυντρόφευσε ἐκείνους ποὺ τράβηξαν γιὰ τὸ Ζάλογγο καὶ στὴ συνέχεια ἀναχώρησε γιὰ τὸ Βουλγαρέλι.¹⁵⁸ Τὴν αὐτὴ ἄποψη ἔχει ὁ Ἰωάννης Γούσης, ὁ ὁποῖος γράφει ὅτι ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους Σουλιῶτες μὲ ἐπικεκαφαλῆς τὸν Κίτσο Βότζαρη, Γούση, Μπούσμον καὶ Κουτζονίκαν, ἄλλοι γιὰ Βουλγαρέλι καὶ ἄλλοι γιὰ τὸ Ζάλογγο τράβηξαν.¹⁵⁹ Ὁ Κουγιτέας ἀναφερόμενος στὴν ἐκπύρωση τῶν Σουλιτῶν γράφει ὅτι τριακόσιοι ὑπὸ τὴν ὄδηγία τοῦ Κουτσονίκα, Γούση, Μπούσμπου καὶ Μαλαμάτην ἐπέισθησαν ἀπὸ τὸν τύραννο νὰ μείνουν καὶ νὰ κατοικήσουν στὸ Ζάλογγο, καὶ ἄλλοι χίλιοι πεντακόσιοι ὑπὸ τὴν ὄδηγία τῶν Μπότσαρη, Ν. Κουτσονίκα καὶ Φωτομάρα, τράβηξαν γιὰ τὸ Βουλγαρέλι.¹⁶⁰

Τέλος, ὁ Βασίλης Παυλίδης ἀναφέρει, ὅτι μόλις οἱ δυνάμεις τοῦ Ἄλῃ προσέβαλαν τὸ ὑπὸ τὸν Κουτσονίκα σῶμα στὴν περιοχὴ τοῦ Ζαλόγγου - Πρέβεζας, οἱ Σουλιῶτες διαιρέθησαν σὲ τρία σώματα καὶ τὸ κάθε ἓνα πῆρε ξεχωριστὴ κατεύθυνση.¹⁶¹

Ὅπως ὅμως καὶ νὰ ἔχει τὸ πρᾶγμα, τὸ ὑπὸ τὸν Κίτσο Μπότσαρη σῶμα δὲν ἔμεινε στὸ Ζάλογγο, ἀλλὰ ἀκολούθησε τὸ δρόμο πρὸς τὰ Τζουμέρκα, ὅπου ἀπὸ καιρὸ εἶχε ἀποκατασταθεῖ σὰν ἀρματολὸς ὁ πατέρας του Γιώργης Μπότσαρης.¹⁶²

Ποῖο ὅμως ἀπὸ τὰ δύο σώματα ἀκολούθησε ὁ Πήλιος Γούσης; Τὴν ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὴν δίνουν τόσο ὁ ΠΑΣ καὶ ἄλλοι νεώτεροι συγγραφεῖς ὅσο καὶ ὁ Παυλίδης, ἂν καὶ ὁ κάθε ἓνας ἔχει διαφορετικὲς ἀπόψεις. Ἐτσι ὁ ΠΑΣ ἀναφέρει στὴν ἱστορία του ὅτι ὁ Κίτσος Μπότσαρης, Κουτσονίκας καὶ Πήλιος Γούσης ἀποφάσισαν στὸ Ζάλογγο

«ἵνα διὰ μοναδικῆς ἠρωϊκότητος καὶ ἀπαραιμίλλου θυσίας ἀποπλύνωσι τὴν κηλίδα, ἣν διὰ τῆς προτέρας διαγωγῆς τῶν προσέτριψαν εἰς τὰ ἱστορικὰ ὀνόματα τῶν οικογενειῶν τῶν.»¹⁶³

Ἀντίθετα ὁ Παυλίδης ἀναφέρει χωρὶς νὰ μᾶς λείπει τὴν πηγὴν του ὅτι τὸ ὑπὸ τὸν Φῶτο Τζαβέλλα σῶμα καθυστέρησε λίγο, γιὰ νὰ παραλάβει τὸν Σπύρο Γεωργίου Μπούσμο, τὸν ἥρωα Πήλιο Γούση καὶ ὕστερα ἀναχώρησε,¹⁶⁴ ἀλλὰ σὲ ἄλλο

Κίτσο Μπότσαρη καὶ τὸν Κουτσονίκα γιὰ τὸ Ζάλογγο, καὶ ἄλλες μικρότερες ομάδες γιὰ τὸ Βουλγαρέλι.

156. FCHZ Rouqueville, ὅ.π., τόμος Α, σ. 132, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Κουτσονίκας, ὁ Γεώργιος Μπότσαρης καὶ ὁ Παλάσκας ἄλλους ὀδηγοῦσε πρὸς τὸ Ζάλογγο.

157. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Α, ὅ.π., σ. 153.

158. Βλ. Λάμπρου Κουτσονίκα, ὅ.π., τόμος Α, σ. 73.

159. Βλ. Ἰωάννη Γούση, ὅ.π., σ. 33.

160. Βλ. Παναγιώτη Κουγιτέα, ὅ.π., σ. 234.

161. Βλ. Βασιλείου Παυλίδη, ὅ.π., σ. 120.

162. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὅ.π., ἔκδοση 1815, τόμος Α, σ. 55 - 56, πρὸς τὸ Σπ. Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., σ. 139 - 140, Νικ. Κασομούλη, ὅ.π., τόμος Α, σ. 53 - 55, Δ. Οικονόμου, ὅ.π., σ. 31 - 32, C. Fauriel, ὅ.π., σ. 246, τόμος Α, Λάμπρου Κουτσονίκα, ὅ.π., τόμος Α, σ. 40 - 45.

163. Βλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὅ.π., σ. 185.

164. Βλ. Βασιλείου Παυλίδη, ὅ.π., σ. 119 - 120.

σημείο αναφέρει, ότι ο Γούσης ακολούθησε τὸ τμήμα πὸν ἔμεινε τελικὰ στὸ Ζάλογγο.¹⁶⁵

Ὅσο κι ἂν ὁ Περραιβὸς ἐξαφανίζει τὸν Πήλιο Γούση μετὰ τὴν προδοσία πὸν τοῦ χάλκευσε ἐν τούτοις ἄλλοι ἔγκυροι ἱστορικοὶ βεβαιώνουν, ὅτι ἀκολούθησε τὴ φάρα του καὶ πολέμησε στὸ Ζάλογγο. Τὸ σῶμα αὐτὸ προσβλήθηκε, τέσσερες μέρες, κατὰ τὸν Περραιβὸ, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Σούλι, ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες Ἄλβανὸς πὸν τοὺς ὀδηγοῦσαν ὁ Ἅγιος Μουχουρδάρας καὶ ὁ Μέντζιο Μπόνο.¹⁶⁶ Μὲ τὸν Περραιβὸ συμφωνοῦν ὁ ΠΑΣ,¹⁶⁷ ὁ Ρουqueville¹⁶⁸ καὶ ἄλλοι πὸν τοὺς ἀκολουθοῦν, ἐνῶ ἀντίθετα ὁ Ζερλέντης, στηριζόμενος τόσο σὲ ἐπιτόπια ἐξέταση τοῦ Ζαλόγγου ὅσο καὶ σὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων,¹⁶⁹ γράφει:

« Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ Σουλιῶται διήγον ἡσυχίαν ἐν τῇ μονῇ μηδὲν ὑποπεύοντες, τὴν 23 δεκεμβρίου ἐκίνησαν ἐκ Καμαρίνας οἱ στρατοὶ τοῦ Ἄλῃ ὀδεύοντες κατὰ τῆς μονῆς· καὶ περὶ τὴν ὀγδόην πρωϊνὴν ὥραν παιδία τινὰ τῶν Σουλιωτῶν παίζοντα ἐξῶθεν τῆς μονῆς, ἰδόντα αὐτοὺς ἐπερχομένους ἔτρεξαν ἐντὸς φωνάζοντα «Τοῦρκοι, Τοῦρκοι». Παρευθὺς δὲ οἱ Σουλιῶται συνασπισθέντες σὺν γυναιεὶ καὶ τέκνοις, καὶ αὐτοπεὶ βεβαιωθέντες περὶ τῆς ἐπελεύσεως αὐτῶν, ἐτράπησαν τὴν πρὸς τὸν βουνὸν ἄγουσαν, οὐδεμιᾶς ἄλλης διεξόδου ὑπαρχούσης πρὸς ὑποχώρησιν, σκοποῦντες δὲ οὕτω νὰ κατέλθωσιν ἐκ τοῦ ἄρκτικοῦ μέρους πρὸς τὸ Παλιορρόφορον καὶ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Ἄλλ· ὅταν ἀνελθόντες εἰς τὸ βουνὸν καὶ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὀδεύοντες εἶδον τοὺς περὶ τὸν Μπεκίρ Τζογαδοῦρον κατέχοντας αὐτό, τότε δὴ τότε κατανοήσαντες τὸν μέγιστον κίνδυνον ὄν ἐκινδύνευον τεθειμένοι ὄντες μετὰ εὐ δὴ ἐχθρικῶν πυρῶν ἐκ τε τῶν ἐμπροσθεν καὶ τῶν ὀπισθεν, ἀπεφάσιον, ἵνα ἀποφύγῃσι τὰ δεινὰ τοῦ ἀργαλέου ἐξανδραποδισμοῦ, νὰ δώσωσιν τέλος τῆς ζωῆς των διὰ πρᾶξεως τόσοσιν σπαραξικαρδίου ὅσων καὶ ἡρωϊκῆς· διότι φέροντες ἐρριψαν πρῶτων τὰ τέκνα αὐτῶν κατὰ τοῦ φρικώδους βράθρου, εἴτα δὲ διὰ τῆς σπάθης μαχόμενοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἐρριψαν ἑαυτοὺς καὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν ἀσπαιρόντων πτωμάτων τῶν φιλιότων αὐτῶν. »¹⁷⁰

Ὅπως ἀναφέρθηκε ὁ Ζερλέντης στηρίχθηκε σὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων πὸν τὴν ἄκουσαν ἀπὸ τὸν Ἡγούμενο Ἁγαθάγγελο. Ὁ Ἁγαθάγγελος τὴ διήγησή του γιὰ τὴν καταστροφή τοῦ Ζαλόγγου δὲν τὴν ἔβγαλε μόνος του ἀλλὰ τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὴ Σουλιώτισσα Λάπρω πὸν διασώθηκε ἀπὸ τὴν καταστροφή καὶ ἔζησε καὶ πέθανε σὴν μονῇ τῶν Ταξιαρχῶν.¹⁷¹ Ἡ ἀφήγηση αὐτῆς τῆς μάρτυρος ἔχει, τουλάχιστο γιὰ μένα, μεγάλη σημασία γιὰτὶ σχεδὸν συμφωνεῖ μὲ τὸν Κουτσονίκα,¹⁷² ὁ ὀποῖος προφανῶς τὴν ἄκουσε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του πὸν μετεῖχαν σὴν μάχη ἐκεῖνη. Μένει νὰ ἐξεταστῆ ἂν ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκεῖνη καταστροφή γλύτωσαν καὶ πόσοι καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τῖς γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα πὸν ἔπεσαν στὸ φοβερὸ βά-

165. Βλ. Βασιλείου Παυλίδη, ὀ.π., σ. 120.

166. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Β, ὀ.π., σ. 156.

167. Βλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὀ.π., σ. 185, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔφτασαν στῖς 22 τοῦ Δεκέμβρη πρὸ τῶν Σουλιωτῶν τοῦ Ζαλόγγου.

168. Βλ. FCHZ Rouqueville, ὀ.π., σ. 132 - 133.

169. Βλ. Περικλέους Ζερλέντη, ὀ.π., σ. 373, ὅπου ὁ συγγραφέας γράφει: «Προβαίνω λοιπὸν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ γεγονότος ὅπως ἐξιστόρησεν αὐτὸ πρὸς τοὺς Καμαριναίους, ὁ κατὰ τὸ 1886 τελευτήσας ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Ἁγαθάγγελος, ὅστις ἤκουσεν ὀλην τὴν τραγικωτάτην αὐτὴν ἱστορίαν ἀπὸ στόματος τῆς ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκεῖνης διασωθείσης Λάμπρης, ἥτις διήνυσσε τὸν βίον αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ μονῇ».

170. Βλ. Περικλῆ Ζερλέντη, ὀ.π., σ. 377 - 378.

171. Βλ. Περικλῆ Ζερλέντη, ὀ.π., σ. 373.

172. Βλ. Περικλῆ Ζερλέντη, ὀ.π., σ. 379, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι μὲ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων «συμφωνεῖ κατὰ πολὺ καὶ ἡ διήγησις τοῦ Λάμπρου Κουτσονίκα».

ραθρο. Ὁ Ζερλέντης, στηριζόμενος στὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων, γράφει: « Ἐκ δὲ τῶν καταρριφθέντων παιδιῶν πέντε διεσώθησαν μετενεχθέντα εἰς Καμαρίνα, ἐξ ὧν ἓν ἄρρεν καὶ ἓν θῆλυ κατέμειναν αὐτόθι. "Ἐν δ' ἕτερον κοράσιον ἐπταετὲς Λάμπρω καλούμενον, αὐξηθὲν τῇ ἡλικίᾳ ἐγένετο μοναχὴ καὶ διήνυσε τὸν βίον αὐτῆς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς γυναικὸς διεσώθη ἐν Καμαρίνα ἡ παράδοση τοῦ λαμπροῦ τούτου ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ιστορίας. »¹⁷³

Ἀντίθετα ὁ Περραιβὸς στὴν τρίτη ἔκδοσή του 1857 ἀναφέρει ὅτι: « τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν ἀπέθανον, ἐπειδὴ ἐπιητον ἐπὶ τὰ τρυφερὰ τῶν τέκνων καὶ συμπολιτισσῶν σώματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προσηλωμένα ἐπὶ ὄξειων πετρῶν. »¹⁷⁴

Ὁ ΠΑΣ δὲν ἀκολουθεῖ τὸν Περραιβό, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀναφέρεται στὰ γεγονότα τοῦ Ζαλόγγου γράφει γιὰ τὴν πτώση τῶν γυναικῶν στὸ βάραθρο, πλὴν ὁμως διασώθηκε μία

« πεσοῦσης μὲν καὶ ταύτης, ἀλλὰ διασωθείσης ὡς ἐκ θαύματος. »¹⁷⁵

Ὁ Ἀραβαντινὸς στὴν χρονογραφία του ἀναφέρει τὸν χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, χωρὶς ὥστόσο καὶ νὰ ἀναφέρει ἂν ἀπὸ αὐτὲς τὶς γυναῖκες γλύτωσαν καὶ πόσες¹⁷⁶ καὶ τὸ αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Σπῦρος Ἀραβαντινός,¹⁷⁷ κ.ἄ. Ἀντίθετα τὴν περιγραφή τοῦ τραγικοῦ γεγονότος τοῦ Ζαλόγγου, ὅπως τὴν διέσωσε ἡ παράδοση τῶν Καμαριναίων τὴν ἀκολουθοῦν: Ὁ Κουγιτέας, ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος στὰ γεγονότα συμφωνεῖ μὲ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων ἀκολουθώντας τὸν Ζερλέντη ἄσχετα ἂν δὲν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸ τῶν διασωθέντων γυναικῶν, γράφοντας μόνο ὅτι:

« οἱ λοιποὶ οἱ ριφθέντες ἐκ τῶν παραπλεύρων ἀποκρήμων αὐτῆς βράχων ἐμπλακέντες μεταξὺ τῶν δενδροφυτειῶν διεσώθησαν. »¹⁷⁸

Ὁ Γιάννης Μπενέκος, ἂν καὶ ἀκολουθεῖ σὲ ὅλη σχεδὸν τὴ σχετικὴ του ἐργασία τὸν Περραιβό, ἐν τούτοις στὰ γεγονότα τοῦ Ζαλόγγου τὸν ἀρνεῖται καὶ ἀκολουθεῖ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων παραπέμποντας στὸν Περικλῆ Ζερλέντη.¹⁷⁹ Τέλος ὁ Κώστας Πανταζῆς ποὺ ἔγραψε τὴν πιὸ πρόσφατη ἐργασία γιὰ τὸ Σούλι ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

« Ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἐξεσφενδόνισαν οἱ μάνες στὸ βάραθρο, σώθηκαν μόνο δύο κοριτσάκια, τὸ ἓνα πέντε καὶ τὸ ἄλλο ὀκτῶ χρονῶν. Τὰ βρῆκαν τὴν ἄλλη μέρα χωρικοὶ τῆς Καμαρίνας. Τὸ πεντάχρονο, ποὺ τὸλεγαν Αἰκατερίνη, παντρεύτηκε ἀργότερα τὸν Κώστα Καρρᾶ ἀπὸ τὴν Καμαρίνα. Τὸ ὀκτάχρονο, ποὺ ἡ παράδοση δὲν διέσωσε τὸ ὄνομά του, ἐγίνε καλογριά στὸ μοναστήρι τοῦ Ταξιάρχη. »¹⁸⁰

Ἔτσι ἀπὸ τὰ παραπάνω μᾶς γεννᾶται ἡ ἀπορία, γιὰ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων, ποὺ ἔζησαν ἀπὸ κοντὰ τὰ γεγονότα, δὲν γίνεται πιστευτὴ, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες τῶν γεγονότων; Ἐπρεπε ὁμως νὰ δικαιωθεῖ ὁ Περραιβὸς καὶ ἔτσι ἀβασάνιστα ἀντιγραφόμενος ἀπὸ πολλοὺς πέρασε τὸ γεγονὸς τοῦ Ζαλόγγου ὅπως αὐτὸς τὸ ἔδωσε. Βέβαια, ἡ ἱστορία τοῦ Περραιβοῦ περιέχει καὶ ἀληθινὰ εἰδήσεις, ἀλλὰ ὥστόσο βασίζεται σὲ ἐπιφανειακὰς ἴσως ἀφηγήσεις καὶ δὲν ἐξαντλεῖ ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐλέγχει σὲ βάθος τὶς πηγές του μὲ ἀποτελέσματα οἱ τρεῖς ἐκδό-

173. Βλ. Περικλῆ Ζερλέντη, ὁ.π., σ. 378.

174. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσις 1857, ὁ.π., τόμος Β, σ. 157, πρβλ. Βασίλη Κραψίτη, ὁ.π., σ. 132.

175. Βλ. ΠΑΣ (αλαπάντα), ὁ.π., σ. 187.

176. Βλ. Παναγιώτη Ἀραβαντινοῦ, ὁ.π., τόμος Α, σ. 296.

177. Βλ. Σπύρου Π. Ἀραβαντινοῦ, ὁ.π., τόμος Ι, σ. 67, πρβλ. George Finlay, ὁ.π., σ. 77, τόμος Α. Ἰωάννη Λαμπριδῆ, ὁ.π., σ. 64.

178. Βλ. Παναγιώτη Κουγιτέα, ὁ.π., σ. 235.

179. Βλ. Γιάννη Μπενέκου, ὁ.π., σ. 179.

180. Βλ. Κώστα Πανταζῆ, ὁ.π., σ. 135.

σεις του να μὴ συμφωνοῦν καὶ ἡ μία νὰ διαφρεῖ τὴν ἄλλη, ὅπως καὶ παρακάτω θὰ ἀποδείξω.

Ἄναφερόμενος ὁ Περραιβὸς στὴ φοβερὴ σύγκρουση τοῦ Ζαλόγγου δὲν ἀναφέρει καθόλου ἂν ὁ προδότης Κουτσονίκας σκοτώθηκε ἢ σώθηκε, πρᾶγμα πὸν δὲν τὸ διορθώνει οὔτε καὶ στὴν τρίτη ἔκδοσή.¹⁸¹ Στὸν Περραιβὸ στηριζόμενος παρασιωπᾷ τὸ γεγονός ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινός.¹⁸² Ὁ ΠΑΣ ἀναφέρει ὅτι ὁ Κουτσονίκας σκοτώθηκε στὸ Ζάλογγο γιὰ τὴν σωτηρία τῶν πολλῶν,¹⁸³ καὶ ὁ Ἰωάννης Γούσης ἀκολουθώντας τοὺς ἄλλους πέφτει στὸ ἴδιο λάθος.¹⁸⁴

Εἶναι γνωστό, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων, ὅτι ὁ Κουτσονίκας δὲν σκοτώθηκε στὸ Ζάλογγο ἀλλὰ στὸ Σέλτσο γεγονός τὸ ὁποῖο βεβαιώνει, συμφωνώντας μὲ τὴν παράδοση τῶν Καμαριναίων, ὁ Σπύρος Ἀραβαντινὸς γράφοντας ὅτι παραδόθηκε στὸν ἀδελφοποιτὸ του Μπεκίρ,¹⁸⁵ καὶ ὁ Λάμπρος Κουτσονίκας.¹⁸⁶

Στὴ φοβερὴ μάχη τοῦ Ζαλόγγου ἔλαβε μέρος καὶ ὁ προδότης Πήλιος Γούσης, καὶ μάλιστα πολεμώντας γενναῖα τραυματίστηκε. Χαρακτηριστικὴ περιγραφή τῆς φοβερῆς μάχης τοῦ Ζαλόγγου μᾶς δίνει ὁ αὐτόπτης μάρτυρας, Λάμπρος Γούσης, γράφοντας τὰ ἑξῆς:

« ἐπέρχεται ἡ νύξ καὶ ἀποφασίζουσι διέξοδον διὰ τῶν τάξεων τοῦ ἐχθροῦ¹⁸⁷ ἡ ὀργὴ ἐγένετο ἀκράτητος· ἐπῆλθεν ὁμως ἡ σύγχυσις καὶ οἱ πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν· πολλὰ μάλιστα γυναικῶναιδα πληγθέντα διὰ τὸ σκότος καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ τόπου συνελήφθησαν ζῶντα ἢ τετραυματισμένα¹⁸⁸ μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦσαν ὁ γέρο-Γούσης Μπουσμπος πάππος μας, ὁ γερο-Κουτσονίκας, οἱ ἀνεψιοὶ του Ἀποστόλης καὶ Γεώργιος, τὰ δύο τέκνα των, ἐσφάγη ἡ κόρη τοῦ θεῖου μας Πήλιου, τὴν ὁποίαν ἔφερον ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἐπὶ ὤμων, ἠχμαλωτίσθη ἡ μήτηρ του, αἱ δύο θυγατέρες του Χρῦσω καὶ Μαρία, ὁ ἀνεψιὸς του Λάμπρος, ὁ Νότης Μπότσαρης πληγωμένος καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος μας Πήλιος. »¹⁸⁹

Ὁ Πήλιος Γούσης τραυματισμένος πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ οἱ ἄλβανίτες τοῦ Ἀλῆ θέλοντας νὰ τὸν κοροϊδεύουν τοῦ ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ κεφάλι τὸ ὠραῖο του φέσι πὸν φοροῦσε καὶ τοῦ φόρεσαν ἄλλο παλιό, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἔθιξε τὸ γενναῖο πολεμιστή, πὸν στράφηκε ἀμέσως ἐναντίον τους καὶ τοὺς εἶπε:

« Ἐ, παλῶσκαλα, τέτοιο φέσι δὲν φορεῖ ὁ Πήλιος. »¹⁹⁰

Οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ Ζαλόγγου ὀδηγήθηκαν στὰ Γιάννινα, ὅπου ὁ Κουτσονίκας καὶ ὁ Γούσης ἔλεγξαν μὲ παρηψία τὴν παρασπονδία τοῦ τυράννου, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ δικαιολογήθηκε ὅτι τάχα ἔγινε λάθος τοὺς ἐπέτρεψε νὰ φύγουν γιὰ τὸ Σέλτσο,¹⁹¹

181. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὕ.π., ἔκδοσις 1815, τόμος β', σ. 39, τοῦ ἰδίου, ἔκδοσις 1857, τόμος Α, σ. 156 - 158.

182. Βλ. Παναγιώτη Ἀραβαντινοῦ, ὕ.π., τόμος Α, σ. 296 παραπομπή.

183. Βλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὕ.π., σ. 236.

184. Βλ. Περικλῆ Ζεργλέντη, ὕ.π., σ. 376.

185. Βλ. Σπύρου Π. Ἀραβαντινοῦ, ὕ.π., σ. 166, τόμος Α'.

186. Βλ. Λάμπρου Κουτσονίκα, τόμος α', ὕ.π., σ. 77, 84, 85, πρβλ. Περικλῆ Ζεργλέντη, ὕ.π., σ. 376.

187. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὕ.π., ἔκδοσις 1857, σ. 57 - 58, τόμος Β, πρβλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὕ.π., σ. 188, Βασίλη Παυλίδη, ὕ.π., σ. 120.

188. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὕ.π., ἔκδοσις 1857, σ. 58, τόμος Β, πρβλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὕ.π., σ. 189.

189. Βλ. Γιάννη Γούση⁹ ὕ.π., σ. 33, πρβλ. Βασίλη Παυλίδη, ὕ.π., σ. 120.

190. Βλ. Γιάννη Γούση, ὕ.π., σ. 33 - 34.

191. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὕ.π., ἔκδοσις 1857, σ. 59 κ.έ., τόμος Β, πρβλ. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὕ.π., σ. 190 κ.έ.

όπου είχε φτάσει τὸ σῶμα τὸ ὁποῖο ὀδηγοῦσε ὁ Κίτσος Μπότσαρης.

Ὅπως καὶ παραπάνω ἔγινε λόγος, τὸ σῶμα πού τραβήξε στὸ Ζάλογγο χωρίστηκε στὰ δύο. Τὸ ἓνα ἔμεινε ἐκεῖ με ἀρχηγὸ τὸν Κουτσουνίκα καὶ τὸ ἄλλο με ἀρχηγὸ τὸν Κίτσο Μπότσαρη, τραβήξε γιὰ τὴ Βρεστενίτσα, ἡ ὁποία ὑπάγονταν στὸ ἀρματολίκι τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κίτσου, Νίκηζα Μπότσαρη.¹⁹²

Τὴν πορεία τοῦ σώματος τοῦ Κίτσου Μπότσαρη πρὸς τὴν Βρεστενίτσα, μᾶς τὴν δίνει ἡ παρακάτω ποιητικὴ ἀλλὰ ἀληθινὴ περιγραφή τοῦ Ναπολέοντα Οἰκονόμου: «Ὁ Κίτσο Μπότσαρης μπροστά, δεύτερος γιὸς τοῦ Γιώργη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νίκηζα, τοῦ Καπετάν τοῦ Νότη. Βαρεῖα ἴσερναν τὰ βήματα, χίλιοι ἑκατὸ σαράντα Σουλιῶτες καὶ τραβούσανε γιὰ ἑκεῖ ποῦταν νὰ δώσουν τὸ τελευταῖο αἷμα τους.»

Ἡ φάλαγγα αὐτὴ μετὰ ἀπὸ τέσσερες μέρες πορεία ἔφτασε στὸ χωριὸ Βρεστενίτσα καὶ κατέλαβε τὸ Μοναστήρι τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου τοῦ Σέλτσου, βόρεια τοῦ χωριοῦ καὶ σὲ ἀπόσταση πεζοπορείας δύο ὥρων.¹⁹³

Ἐκεῖ ὀργανώθηκαν οἱ Σουλιῶτες, δηλαδή τὸ σῶμα τοῦ Κίτσου καὶ αὐτοὶ πού γλύτωσαν ἀπὸ τὸ Ζάλογγο καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὸν Παλάσκα νὰ τοὺς φέρει τὰ νέα ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὰ ὁποῖα εἶχε σταλεῖ, ἀπὸ τὸ Σέλτσο.¹⁹⁴

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σουλιῶτες ἄρχισαν τὴν ὀχύρωση τῆς περιοχῆς καὶ χώρισαν τὴν δύναμη πού διέθεταν, ἔτσι ὥστε ἄλλοι νὰ ἀσχολοῦνται με τὴν κατασκευὴ ὀχυρωμάτων καὶ ἄλλοι νὰ μεριμνοῦν γιὰ τὴν προμήθεια τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων ἀπὸ τὰ περίχωρα.¹⁹⁵

Ἡ κύρια ὀχύρωση τῆς περιοχῆς-καθορίστηκε σὲ δύο διαδοχικὲς γραμμές, ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ τόσο ἡ ἀπόκρουση κάθε ἐπίθεσης, ὅσο καὶ ἡ ἄμυνα νὰ εἶναι ἀδιάσπαστη. Ἐτσι νοτιοανατολικά τοῦ Μοναστηριοῦ (πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωριοῦ Βρεστενίτσα, ὅπου στρατοπέδευσε, ὅταν ἔφτασε, ὁ κύριος ὄγκος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀλῆ) καὶ στὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Φράξου, κατασκευάστηκαν τρεῖς ὀχυρά.¹⁹⁶

Τὸ πρῶτο ὀχυρὸ κατασκευάστηκε ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴν ἀτραπὸ πού ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ χωριὸ Βρεστενίτσα, στὸ Μοναστήρι, καὶ ἔτσι τέθηκε ὑπὸ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχο τῶν Σουλιωτῶν ἡ μόνη ὁδὸς πού με πολὺ δυσκολία, ἀκόμη καὶ σήμερα, ὀδηγεῖ στὸ Μοναστήρι.

Στὴ ράχη τῆς αὐτῆς κορυφογραμμῆς (Φράξος) καὶ πρὸς τὴν κορυφὴ Νεγκόζη κατασκευάστηκαν ἄλλα δύο ὀχυρά, πού ἀπεῖχαν χίλια μέτρα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ τὸ τρίτο πάνω στὸν ἀνῆνα Προφήτης Ἡλίας.¹⁹⁷

Ἀπὸ τὰ τρεῖς αὐτὰ ὀχυρά, τὸ πρῶτο, πού ἔλεγε τὴν μόνη ὁδὸ πού ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ χωριὸ Βρεστενίτσα πρὸς τὸ Μοναστήρι, ἦταν τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ πλευρᾶς στρατηγικῆς καὶ γι' αὐτὸ τὴ διοίκησή του τὴν ἀνέλαβε προσωπικὰ ὁ Κίτσος Μπότσαρης, πού παράλληλα διοικοῦσε καὶ ὅλες τὶς δυνάμεις πού εἶχαν τοποθετηθεῖ στὰ ὀχυρὰ τῆς πρώτης γραμμῆς. Τὰ δύο ἄλλα ὀχυρὰ Φράξος καὶ Προφήτης Ἡλίας τὰ φύλαγαν μικρότερες δυνάμεις γιατί δὲν φαίνονταν δυνατὸ νὰ ἐκδηλωθεῖ μετωπικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τους, γιατί τὸ ἔδαφος ἦταν ἀνόμαλο καὶ δὲν εἶχε ἴχνος ἀτραπῶν πρὸς τὰ ὀχυρὰ καὶ γιατί ἡ περιοχὴ εἶχε καλυφθεῖ ἀπὸ χιόνια.¹⁹⁸

192. Βλ. Ναπολέοντα Ἀθ. Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 11.

193. Βλ. Δημητρίου Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 17, πρὸβλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, Ἡ μάχη τοῦ Σέλτσου, δραματικὴ ἀντίσταση τῶν Σουλιωτῶν, Ἀθήνα 1970, σ. 17.

194. Βλ. Γιάννη Μπενέκου, ὅ.π., σ. 182, πρὸβλ. Δημ. Φ. Καρατζένη, ὅ.π., σ. 16.

195. Βλ. Σωτηρίας Ἀλιμπέρτη, ὅ.π., σ. 126, πρὸβλ. Δημ. Φ. Καρατζένη, ὅ.π., σ. 27.

196. Βλ. Δημ. Φ. Καρατζένη, ὅ.π., σ. 26.

197. Βλ. Δημ. Φ. Καρατζένη, ὅ.π., σ. 27 κ.έ.

198. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὅ.π., σ. 27.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄχυρά τῆς γραμμῆς αὐτῆς καὶ σὲ ἀπόσταση 400 - 500 μέτρα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι καὶ σὲ χαμηλότερα ὑψώματα, οἱ Σουλιῶτες εἶχαν κατασκευάσει πρόχειρα φυλάκια δεύτερης ἀμυντικῆς ζώνης, στὰ ὁποῖα τοποθέτησαν ἄνδρες προχωρημένης ἡλικίας καὶ γυναῖκες ποὺ μπορούσαν νὰ φέρουν ὅπλα.¹⁹⁹

Ἐπὶ τὸ τέλος καὶ τέταρτο φυλάκιο πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Νεγκόζη, ποὺ εἶχαν τοποθετηθεῖ λίγοι ἄνδρες γιὰ νὰ φυλάξουν τὰ μονοπάτια ποὺ ὀδηγοῦσαν στὴν γραμμὴ τῆς κύριας ἀμυνας ἀπὸ τὶς πλαγιὲς τῆς χαράδρας Νεγκόζη. Τὴν ἀμυνα τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν τῆς δεύτερης γραμμῆς τῶν ἀνδρῶν ἀνέλαβε ὁ Γιαννάκης Κίτσου Μπότσαρης, καὶ τῶν γυναικῶν ἡ ἀδελφὴ του Ἑλένη Κίτσου Μπότσαρη.²⁰⁰

Ὁ Ἄλῃ πασᾶς, ζητώντας τὸν ἀφανισμό τῶν Σουλιωτῶν, στέλνει στὶς ἀρχὲς τοῦ Γενάρη τοῦ 1804, ἐναντίον τους ἐπτά χιλιάδες στρατό, ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Ἄγιο Μπουχορδάρη ἢ Βαπάρη καὶ Μπεκίρ Τζογαδοῦρον.²⁰¹ Ταυτόχρονα διατάζει τὸν γιό του Βελῆ νὰ τραβήξει κατευθεῖαν, μὲ τὴ δύναμη τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ζαλόγγου, πρὸς τὸ Ραδοβύζι καὶ τὴ Βρεστενίτσα, ὅπου καὶ κατευθύνονταν καὶ ἡ κύρια δύναμη τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.²⁰²

Σ' αὐτὴν τὴν ἐκστρατεία τῶν Τούρκων συνέπραξαν μὲ αὐτούς, οἱ Ζῆκος Μίχας καὶ Ἀλέξης Τζήμας ἀπὸ τὴ Λάκκα τῆς Πρέβεζας, καθὼς καὶ οἱ ἀρματολοὶ Κωνσταντῖνος Πουλῆς καὶ Δημήτριος Καραϊσκιός, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ Μποτσαραῖοι εἶχαν ἀποσπάσει τὰ ἀρματολίκια τους.²⁰³

Ὁ Πουλῆς καὶ ὁ Καραϊσκιός στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἄλῃ καὶ νὰ ἀποκατασταθοῦν καὶ πάλι στὰ ἀρματολίκια τους, ὀδήγησαν τὸν στρατό τοῦ Ἄλῃ στὴν περιοχὴ τοῦ Νεγκόζη καὶ τῆς Βρεστενίτσας καὶ ἀνέλαβαν νὰ τὸν βοηθήσουν στὴν ἐπιχείρηση τῆς ἐξόντωσης τῶν Σουλιωτῶν τοὺς ὁποῖους καὶ αὐτοὶ μισοῦσαν.²⁰⁴

Ὁ στρατὸς τοῦ Ἄλῃ ἐνισχυμένος, ἔφτασε στὶς ὑπωρεῖες τοῦ δίδυμου ὄρειοῦ συγκροτήματος Νεγκόζη - Φρούσια στὶς 12 τοῦ Γενάρη τοῦ 1804, ὅπου καὶ στρατοπέδευσε.²⁰⁵ Μετὰ ἀναπτύχθηκε καὶ κατέλαβε θέσεις, μέχρι τῆς γέφυρας Κοράκου τοῦ Ἀχελώου, φράσσοντας ἔτσι ὅλους τοὺς πιθανοὺς δρόμους διαφυγῆς τῶν Σουλιωτῶν.²⁰⁶ Τὰ σώματα τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν καὶ ἀρματολῶν, ποὺ μετεῖχαν στὴν ἐπιχείρηση σὰν σύμμαχοι τοῦ Ἄλῃ, κατέλαβαν θέσεις πρὸς δυσμὰς καὶ κατὰ προέκταση τῆς τουρκικῆς ζώνης πολιορκίας, καὶ ἔτσι ἔφραξαν τοὺς γνωστοὺς σ' αὐτοὺς δρόμους διαφυγῆς τῶν Σουλιωτῶν διὰ μέσου τῶν ἀπόκρημνων χαράδρων τοῦ ὄρειοῦ συγκροτήματος.²⁰⁷

Στὸ σῶμα τῶν κυκλωμένων Σουλιωτῶν μετεῖχε καὶ ὁ Πήλιος Γούσης πλὴν ὅμως δὲν γνωρίζουμε σὲ ποῖο ἀπὸ τὰ τρία ὄχυρά τοποθετήθηκε. Ἀπὸ τὰ γεγονότα

199. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 27.

200. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 27.

201. Βλ. Χριστοφόρου Περγαiboῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Β, ὁ.π., σ. 162, πρὸς. ΠΑΣ(αλαπάντα), ὁ.π., σ. 194, ὅπου ἡ δύναμη τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἄλῃ ἀνέρχεται σὲ πέντε χιλιάδες.

202. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 28, πρὸς. Δημητρίου Οἰκονόμου, ὁ.π., σ. 39.

203. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 28, πρὸς. Δημητρίου Οἰκονόμου, ὁ.π., σ. 39 κ.ἑ.

204. Βλ. Δημητρίου Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 28 - 29.

205. Βλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 29.

206. Βλ. Σ. Ἀλμπέρτη, ὁ.π., σ. 126, πρὸς. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 126.

207. Βλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὁ.π., σ. 29.

ὅμως προκύπτει ὅτι δὲν ἦταν στὸ ὄχυρὸ Προφήτης Ἡλίας τὸ ὁποῖο ὑπερασπίζονταν ὁ ἀδελφός του Λάμπρος μὲ τὸν Παλάσκα καὶ 36 Σουλιῶτες,²⁰⁸ γιατί οἱ ἄνδρες ποὺ σώθηκαν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὄχυρὸ ἦταν μόνο οἱ δύο ἀρχηγοὶ του. Κατὰ συνέπεια σὲ ἄλλη γραμμὴ εἶχε τοποθετηθεῖ ὁ Πῆλιος Γούσης, ποὺ καὶ αὐτὸς γλύτωσε ἀπὸ τὴν συντριβὴ τοῦ Σέλτσου στὴν Πάργα.²⁰⁹

Ἔστερα ἀπὸ τὴν προδοσίᾳ τοῦ Γιώργη Κύργιου²¹⁰ ἢ κατ' ἄλλους ἀπὸ κάποιον Σουλιῶτη ποὺ τοῦ πρόσβαλαν τὴν γυναῖκα,²¹¹ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας μᾶς τὸ διέσωσε ἡ παράδοση τῶν κατοίκων τῆς Βρεσενίτσας,²¹² τὸ σῶμα τῶν Ἀλβανῶν πρόσβαλε τὸ προδομένο ὄχυρὸ τοῦ Προφήτη Ἡλία μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κάμψει τὴν ὅλη ἀμυντικὴ διάταξη τῶν Σουλιωτῶν καὶ νὰ τοὺς συντριφῆι.²¹³ Οἱ φάρες τῶν συνηκολόγων τσακίστηκαν καὶ ὁ Κίτσος Μπότσαρης σέρνοντας τὰ ἀπομεινάρια τῆς φάρας του ἔφτασε στὴν Πάργα μαζὶ καὶ ὁ Πῆλιος Γούσης.²¹⁴

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ — Ο ΑΛΗΣ ΦΙΡΜΑΝΛΗΣ — Ο ΠΗΛΙΟΣ ΖΗΤΑΕΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ — ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΜΑΧΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ — ΕΝΔΟΞΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1802 - 1804, φτάνουν στὴν Κέρκυρα 1.100 περίπου Σουλιῶτες καὶ ἀργότερα ὁ ἀριθμὸς τους ὑπερδιπλασιάζεται.²¹⁵ Ἀνάμεσα στοὺς πρόσφυγες ἦταν καὶ ὁ Πῆλιος Γούσης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἀδελφῶν τῆς Παναγίας τῶν Ξένων (1812 - 1817).²¹⁶ Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Παναγία τῶν Ξένων ἦταν ἰδιοκτησίᾳ τῶν Ἡπειρωτῶν τῆς Κερκύρας καὶ οἱ ἐκλογεῖς καὶ οἱ ἐκλέξιμοι ἦταν μόνο οἱ ἀδελφοί, ἐνῶ οἱ ἄλλοι φυγάδες, ὅπως αὐτοὶ τῆς Πάργας, ἦταν ἐνορίτες καὶ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι.²¹⁷

208. Βλ. Ἰωάννου Γούση, ὅ.π., σ. 27, πρὸβλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὅ.π., σ. 38.

209. Βλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὅ.π., σ. 48.

210. Βλ. Λάμπρου Κουτσονίκα, ὅ.π., τόμος Α, σ. 83, πρὸβλ. Ἰωάννη Λαμπροῖδη, ὅ.π., σ. 57 κ.έ., ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «ὁ Ἀλῆς, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀνωτέρω μεσολάβησιν τοῦ Μίχου ἐγνώρισεν τὸν Κύργιον, ἐξήτησε ἀπὸ αὐτὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἀπαλλαγῶν τὰ λιμνάζοντα εἰς Βρεσενίτσα στρατεύματά του, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ τῆς ἐκδουλεύσεως αὐτῆς ὑπεσχέθη νὰ τὸν διορίσῃ ἔπειτα ὀπλαρχηγόν τῆς Λάκκας». Πρὸβλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὅ.π., σ. 35, Δημ. Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 42.

211. Βλ. Μητροπολίτου Ἰεζεκιήλ, Ἄρθρο στὸ περιοδικὸ «Θεολογία», τόμος 8, 1930, σ. 45.

212. Τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας ἦταν Κωστάντω, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ντροπὴ τῆς αὐτοκτόνησε. Βλ. Ναπολέοντα Ἀθ. Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 107, κ.έ. Τὸν θάνατο τῆς γυναίκας αὐτῆς δὲν τὸν ἄντεξε ὁ ἄνδρας τῆς Παναγῆς καὶ ἀπὸ τὸν πόνο του πρόδοσε. Βλ. Ναπολέοντα Ἀθ. Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 116 κ.έ.

213. Βλ. Δημ. Φωτίου Οἰκονόμου, ὅ.π., σ. 38 κ.έ., μαζὶ μὲ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία.

214. Βλ. Δημ. Φωτίου Καρατζένη, ὅ.π., σ. 48.

215. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., σ. 170, τόμος Α', πρὸβλ. Σπύρου Στούπη, Οἱ Ξένοι ἐν Κερκύρα, Κέρκυρα 1959, σ. 39.

216. Βλ. Σπύρου Στούπη, ὅ.π., σ. 11, παραπομπή, ὅπου ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἀδελφῶν τοῦ 1812 - 1817 ἀντιγράφονται τὰ ἐξῆς ὀνόματα: «λάνμπρος γούσις, νάσι φιτομάρας, πάνο σάικο, ἡλιονὶ πανιοῦλα, γιόργη δράκο, λάνμπρο Βαΐκιο, πάνο μαλάμου, ζῆκ νταμλί, Μαγιὸρ ντουσκ Ζέρβα, κίτζο κόστα, πύλιο γούσις».

217. Βλ. Σπύρου Στούπη, ὅ.π., σ. 105 κ.έ., ὅπου καὶ ἐκθέτονται οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ὑπα-

Ἐνῶ οἱ Σουλῳῶτες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στήν Κέρκυρα μετερχόμενοι διάφορα επαγγέλματα γιά νά ζήσουν, στήν ἀπέναντι Ἑπειρωτική ἀκτὴ ἄρχιζε τὸ δρᾶμα τοῦ Ἑλλήτου πασᾶ.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1820 ἐκδίδονταν στήν Κωνσταντινούπολη «χάτι - Σιερίρ», πού κήρυσσε τὸν Ἑλλήτου Φιορμανλή, δηλαδή ἀναγνωρισμένο ἐχθρὸ τοῦ κράτους, μὲ ἀποτέλεσμα μέσα σὲ λίγες μέρες, οἱ Σουλτανικοὶ νά κυριεύσουν ὀλόκληρη τὴν παραλία ἀπὸ τὴν Αὐλῶνα μέχρι τὴν Πρέβεζα καὶ τὸ περισσότερο ἔδαφος τοῦ ἄλλοτε κράτους τοῦ γηραιοῦ Βεζύρη.²¹⁸

Παράλληλα ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ ὑποναύαρχου Ἑλλήτου Βέη ναυλοχοῦσε στὰ Σύβοτα.²¹⁹ Ὁ ὑποναύαρχος τότε πρόσταξε τὸν Σιαχὶν Μπέη, πού ἦταν γιὸς τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ ἀπὸ τὸ Δέλβινο, νά γράψει στοὺς Σουλῳῶτες τῶν Κορφῶν νά ἔλθουν νά τὸν συναντήσουν.²²⁰

Τὶς περαιτέρω ἐνέργειες τῶν Σουλῳῶτων, μετὰ τὴ λήψη τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ναύαρχου, μᾶς τὶς παρουσιάζει ὁ ἴδιος ὁ Περραιβός, γράφοντας τὰ ἐξῆς: «Οὗτοι δέ, λαθόντες τὴν ἐπιστολήν, καὶ συμβουλευθέντες κοινῶς, ἀποφάσισαν νά πέμψωσι τέσσαρας ἑκατοντάρους νά ὀμιλήσωσι στοματικῶς μὲ τὸν ὑποναύαρχον, ναυλοχοῦντα τότε εἰς τὰ Σύβοτα. Ἦσαν οὗτοι ὁ Νότης Μπότσαρης, ὁ Κίτζο Διαμάντης Τζαβέλλας, ὁ Πήλιος Γούσης καὶ ὁ Νάσιος Καραμπίνης, οἱ ὁποῖοι ἐλθόντες καὶ παρουσιασθέντες, τῷ ἐπρόβητον παρακαλοῦντες νά συνεργήσῃ νά τοῖς δοθῇ ἡ πατρίς των κατὰ τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα, ὑποσχόμενοι ὅτι θέλουσι δουλεύσει τὸν Σουλτάνον μὲ πίστιν καὶ προθυμίαν.»²²¹

Ὁ ναύαρχος δέχτηκε τὴν αἴτηση τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Σουλῳῶτων καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ αὐτοὶ ἔγραψαν στήν Κέρκυρα νά σπεύσουν οἱ ἄλλοι Σουλῳῶτες. Τότε ἔφτασαν στήν ἀπέναντι τῆς Κέρκυρας ἀκτὴ τριακόσιοι, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τῶν παρακάτω ἐκλεγμένων ἀντιπροσώπων, κατέλαβαν μαζί μὲ τοὺς τσάμηδες Τούρκους, ἐπίκαιρα σημεῖα περὶ τὴν Νικόπολη καὶ ἀπέκλεισαν στενὰ τὸν Βελλῆ στήν Πρέβεζα.²²²

Ὅπως βλέπουμε, τὸ ἴδιο τὸ κοινὸ τῶν Σουλῳῶτων τῆς Κέρκυρας ἐκλέγει ἀντιπρόσωπό του τὸν προδότη Πήλιο Γούση, καὶ αὐτὸ δημιουργεῖ εὐλόγα ἐρωτηματικά. Ὅστόσο, στήν ἐκλογή τοῦ Γούση, θὰ πρέπει νά ὀδηγήθηκε τὸ κοινὸ τῶν Σουλῳῶτων, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὸ 1819 ἦταν ἤδη φιλικός,²²³ ὅσο κι ἂν αὐτὸ τὸ θέτει ὑπὸ ἔλεγχου ὁ Βασίλης Κραφίτης ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ ἔγραψε ὁ συγγενῆς του

γόρευσε τὴν ἀπόκτηση τῆς Ἑπειρωτικῆς ἐκκλησίας καθὼς καὶ οἱ ἐνέργειες τῶν Ἑπειρωτῶν τῆς νήσου Κερκυρας γιά νά ἐπιτύχουν τὸ κτίσιμό της. Γιὰ τοὺς Σουλῳῶτες θεωρήθηκε ὡς φυσικὴ ἡ ἐγγραφὴ των ὡς ἀδελφῶν.

218. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος II, σ. 292 κ.έ.

219. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος II, σ. 290.

220. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, Ἀπομνημονεύματα πολεμικά, ἐπιμέλεια - σχόλια - προλεγόμενα Ἑμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτη, Ἀθῆναι 1956, σ. 24.

221. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὅ.π., σ. 24, πρβλ. ἐφημερίδα «ΑΘΗΝΑ», φύλλο 241/18-5-1835, Βασίλη Κραφίτη, ὅ.π., σ. 94 κ.έ. πού στηρίζονται στὸν Περραιβό.

222. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος II, σ. 290 - 291, Ὁ Ἀραβαντινὸς ὑποστηρίζει ὅτι Σουλῳῶτες, ἀφοῦ ἔμαθαν τὴν ἀφίξη τοῦ ναύαρχου, προσήλθαν μὲ τοὺς ἀρχηγούς των.

223. Βλ. Λάμπρου Κουτσονίκα, ὅ.π., τόμος Β', Ἀθῆναι 1864, σὲ προλεγόμενα, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι φιλικὸι ἦταν καὶ οἱ Νότης Μπότσαρης, Πήλιος Γούσης καὶ Γιώτης Δαγκλῆς. Πρβλ. Κώστα Πανταζῆ, ὅ.π., σ. 100, μετὰ φωτογραφίας τοῦ Πήλιου Γούση.

Κουτσονίκας.²²⁴ Ὡστόσο ὁ Κραφίτης δὲν κάνει κριτικὴ ἀνάλυση γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν ἐκλογὴ τοῦ Γούση στὴν ὡς ἄνω Ἐπιτροπὴ, καὶ τὸ νεώτερο ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ τοῦ «Ἡλίου» ἀναφέρει ὅτι

«ὁ σταλεὶς ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας γιὰ τὴν διαπραγμάτευση μὲ τὸν ναύαρχο τῶν Σουλτανικῶν ἦταν ἄλλος.»²²⁵

Μεσολάβησαν τὰ γνωστὰ γεγονότα, ὅπως ἡ συμμαχία μὲ τὸν Ἀλῆ, ἡ ἐπιστροφή στὸ Σούλι καὶ οἱ μάχες μὲ τοὺς Σουλτανικοὺς στὶς ὁποῖες μετείχε καὶ ὁ Γούσης, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν κατάληψη τοῦ γεφυριοῦ τῆς Πάσαινας, ὅπου παρατάχθηκαν οἱ καπεταναῖοι Πήλιος Γούσης καὶ Κίτσος Πανταζῆς,²²⁶ καθὼς καὶ οἱ ἄλλες μάχες ποὺ ἔγιναν στὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο μέχρι τὴν πτώση τοῦ Ἀλῆ καὶ τὴν νέα προοφυγιὰ τῶν Σουλιωτῶν.

Ξεφεύγει ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς ἐργασίας μας, τὸ πλαίσιο τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, μέχρι τὴν πολιορκία τοῦ θρυλικοῦ Μεσολογγίου, γι' αὐτὸ καὶ θὰ παρακολουθήσουμε τὶς ἐνέργειες τοῦ «προδότη» Πήλιου Γούση μέχρι καὶ τὸν ἔνδοξο θάνατό του. Δηλαδή θὰ περιγράψουμε τὴν εἰσοδὸ του στὸ Μεσολόγγι, τὶς μάχες ποὺ μετείχε, καὶ τὸν τραγικὸ του θάνατο.

Πρὶν ἀρχίσει ἡ πολιορκία τοῦ θρυλικοῦ Μεσολογγίου 65 γυναικόπαιδα, ὀδηγούμενα ἀπὸ τοὺς Θεόδ. Λάμπρου, Λ. Βέικον, Γ. Δράκο καὶ Πήλιο Γούση μῆχαν στὸ Μεσολόγγι μὲ τὴ φροντίδα τοῦ ἐκ Πρεβέζης φιλικοῦ Ἀθ. Κεφαλᾶ.²²⁷

Στὶς 15 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1825 τὸ Μεσολόγγι πολιορκεῖται ἀπὸ τὴ στεριά καὶ τὴ θάλασσα ἀπὸ δύο τουρκικὲς στρατιές, ἀλλὰ ἀντέχει. Ἔτσι ὁ ἐχθρὸς θέλοντας νὰ στερῆσει τοὺς πολιορκουμένους ἀπὸ κάθε μέσο συνεννόησης μὲ τοὺς καπεταναίους ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν κλοιό, ἀπεφάσισε τὴν ἄλωση τοῦ ὄχρουοῦ νησιδίου Ντολμᾶς τὸ ὁποῖο φρουροῦσε ὁ σωματάρχης Γρηγόρης Λιακατᾶς.²²⁸ Ἐνάντια στὸ τουρκικὸ σῶμα στάληκε τὸ σῶμα τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, καὶ κατὰ τὴν πεισματώδη ἐκείνη μάχη διακρίθηκε μαζὶ μὲ ἄλλους Σουλιῶτες καὶ ὁ Πήλιος Γούσης.²²⁹

Στὶς 3 τοῦ Μάρτη τοῦ 1826 μπροστὰ στὸ φάσμα τῆς πείνας, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ Αἰτωλικοῦ συνέρχονται οἱ Καπεταναῖοι στὸ καλύβι τοῦ Ν. Ζέρβα καὶ ὁ Πήλιος Γούσης φαμελίτης ὁ ἴδιος καὶ ἐπειδὴ νόμισε πὼς οἱ μὴ οἰκογενειάρχες θέλουν νὰ φύγουν εἶπε:

«Πουθενὰ δὲν ηγηαίνομεν! Βουνὸν (εἰς ὕψος) νὰ τὸ κάμη ἀπ' ἔξω, ἐδῶ θὰ πεθᾶ.

224. Βλ. Βασίλη Κραφίτη, ὁ.π., σ. 74, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «ἡ ἀποψη αὐτή, ἐλέγχεται βάσει τῶν στοιχείων ποὺ ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας». Ὡστόσο ὅμως δὲν τὰ ἀναφέρει.

225. Βλ. «Νεώτερο Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ ΗΛΙΟΣ», τόμος Ε, Ἀθῆνα (ἀρχ.), σ. 630.

226. Βλ. Βασίλη Κραφίτη, ὁ.π., σ. 116.

227. Βλ. Ἀγγελου Ν. Παπακώστα, Τὸ δράμα τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν Σουλιωτῶν, περιοδικὸ «Νέος Κουβαράς», Ἀθῆνα 1962, σ. 116. Ἡ ἴδια ἐργασία δημοσιεύθηκε στὰ 1971 καὶ στὸ περιοδικὸ «Μνήμη Σουλίου», Ἀθῆνα 1971, σ. 267. Τὴν εἰσοδο τοῦ Πήλιου Γούση στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι περιγράφει καὶ ὁ Γιάννης Γούσης γράφοντας ὅτι «εὐρισκόμενος ἐν Πελοποννήσῳ, ἔσπευσε μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος ἀθοορμήτως νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πολιορκουμένον Μεσολόγγιον». Βλ. Γιάννη Γούση, ὁ.π., σ. 29.

228. Βλ. Ἀρτεμίου Μίχου, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθῆνα 1956, σ. 43, πρβλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἡ ἀνύπαρκτη προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση, ἐφ. «Ἡπειρωτικὸς Ἀγών», φύλλο 14962/8-11-1981.

229. Βλ. Ἀρτεμίου Μίχου, ὁ.π., σ. 45, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν διακριθέντων κατὰ τὴν πρωϊνὴ συμπλοκὴ τοῦ Νησιδίου Ντολμᾶς μεταξὺ Αἰτωλικοῦ καὶ Μεσολογγίου.

νωμεν, καὶ ὁποιοῦ (τοῦ) βαστᾶ ὁ κῶλος ἄς κάμη ἀρχὴν καὶ θλέπει. Ἀνατολικὸν ἐδῶ δὲν τὸ κάμνομεν. »²³⁰

Στὶς 13 τοῦ Μάρτη τοῦ 1826, οἱ Τοῦρκοὶ ζήτησαν συνεννόησιν μὲ τὴ φρουρὰ καὶ αὐτὴ ὕστερα ἀπὸ σύσκεψιν, πού ἔγινε στὸ καλύβι τοῦ Νότη, διάλεξε γιὰ ἀντιπροσώπους τῆς τὸν Βάγια καὶ τὸν Σουλιώτη Πήλιο Γούση, ἐπιστήθιο φίλο τοῦ Κασμοῦλη.²³¹

Ἀφοῦ ἔγινε ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου, μέσα στὸ γενικὸ χαλασμό σκοτώθηκε καὶ ὁ Πήλιος Γούσης ἐνδοξα, πολεμώντας κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Γούση ὑπάρχουν δύο ἐκδοχῆς. Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ ἀνεψιοῦ του Γιάννη Γούση καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

« Κατὰ δὲ τὴν ἔξοδον τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ πάσχων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιπατήσῃ καλῶς, ἐποποθετήθη παρὰ τῆ μεγάλη πύλη τοῦ τείχους καὶ παλαίων καρτερικῶς κατὰ τῶν εἰσρομούντων ἰππέων τοῦ ἐχθροῦ κατεκρεουργήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς πρὸ ὀλίγου εἶχε ρίψῃ καταγῆς, τὴν δὲ κεφαλὴν του, ἀποκόψαντες οἱ πολέμοι καὶ θέσαντες ἐπὶ ἀκοντίου, περιήγαγον ἀνά τὴν πόλιν ὡς ἐπιφανὲς αἱματηρὸν τρόπαιον, εἶχε δὲ τότε βαθμὸν ἀντιστρατήγου. »²³²

Τὴν δευτέρη ἐκδοχὴ τοῦ θανάτου τοῦ Πήλιου Γούση μᾶς τὴν δίνει ὁ Λάμπρος Κουτσοσίνας γράφοντας τὰ ἑξῆς:

« Οἱ δὲ ἐπίσκοπος Ἰωσήφ, Ν. Στουρνάρης, Πήλιο Γούσης, Καψάλης, Σιαδήμας, Παπαδιαμαντόπουλος, Ραζῆς καὶ ὁ φιλέλληνας Μάγερ καὶ τόσοι ἄλλοι μάρτυρες τῆς Ἐλευθερίας θέσαντες πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην ἐνεταφιάσθησαν εἰς τὴν τέφραν ταύτην ὁμοῦ μετὰ τῶν μυριῶν ἐχθρῶν. »²³³

Ἀπὸ τὰ ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε νομίζουμε ὅτι ἀποδείξαμε τὸν μῦθο τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γούση. Βέβαια ἐρωτηματικὰ ὑπῆρχαν πρὶν ἀκόμη ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ὅλο θέμα, καὶ τὸ βασικότερο ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὴν ἀνύπαρκτη προδοσία τοῦ Γούση τὸ δίνει ὁ Ἄγγελος Παπακώστας γράφοντας χαρακτηριστικὰ ὅτι « ἡ παρουσία καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τούτου εἰς τοὺς ἀγῶνας συμπατριωτῶν του τόσο εἰς Ἕπειρον, ὅσον καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγι δὲν δικαιολογεῖ διὰ τὸν καλῆς πίστεως κριτὴν τὴν προσαφθεῖσαν καὶ εἰς αὐτὸν κατηγορίαν ἐπὶ προδοσίᾳ. »²³⁴

Ὁ Παπακώστας βλέποντας ὅτι κάτι δὲν πάει καλὰ μὲ τὴν προδοσία τοῦ Γούση ἀνακοινώνει ὅτι

« περὶ τοῦ Πήλιου Γούση ὅμως θ' ἀπασχολήσωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς εἰδικὸν καὶ διεξοδικὸν σημειῶμά μας. »²³⁵

Δυστυχῶς ὁ Παπακώστας δὲν μᾶς ἄφησε αὐτὸ τὸ σημεῖωμα πού ἀνακοίνωσε στερόντας τὴν ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία ἀπὸ μιὰ ἀξιόπιστη καὶ ἀντικειμενικὴ ἀποψη.

230. Βλ. Νικολάου Κασμοῦλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, (1821-1833), τόμος 2ος, Ἀθήναι 1940, σ. 218, πρβλ. Στεφάνου Μπέττη, Ἕπειρῶτες ἀγωνιστὲς στὴ δευτέρη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, περιοδικὸ Ἕπειρωτικὴ Ἔστια, τόμος 15 (1966), σ. 154.

231. Βλ. Στεφάνου Μπέττη, ὅ.π., σ. 147.

232. Βλ. Ἰωάννου Γούση, ὅ.π., σ. 29. Τὸν Γιάννη Γούση τὸν ἀκολουθοῦν καὶ οἱ συγγραφεῖς. Βασίλης Παυλίδης, βλ. Σπυρίδων Γεωργ. Μπουσμπος ἢ Πήλιο-Γούσης, περιοδικὸ Ἕπειρωτικὴ Ἔστια, τόμος 21 (1972), σ. 662, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ δύο ἀναγραφόμενες ἀπόψεις. Βλ. Κώστα Πανταζῆ, ὅ.π., σ. 100, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἔπεσε ἡρωικὰ στὸ Μεσολόγγι, ἀκολουθώντας τὴν ἀποψη τοῦ Γιάννη Γούση.

233. Βλ. Λάμπρου Κουτσοσίνας, ὅ.π., σ. 229.

234. Βλ. Ἄγγελου Παπακώστα, ὅ.π., σ. 116. Τὸ αὐτὸ κείμενο ἀναδημοσιεύεται καὶ στὸν τόμο τῆς «Μνήμης τοῦ Σουλίου», Ἀθήναι 1971.

235. Βλ. Ἄγγελου Παπακώστα, ὅ.π., σ. 116.

Γενικά οί νεώτεροι συγγραφείς αντιγράφοντας τὸν Γούση, στὸν ὁποῖο βασικά στηρίζεται ὁ Γιάννης Λαμπροῖδης, δέχονται ὅτι ἔπεσε ἔνδοξα στὸ Μεσολόγγι.

Γενικά ἡ πολιτεία τοῦ Πήλιου Γούση ὅπως παραπάνω ἀναλύθηκε, μὲ κανένα τρόπο δὲν δικαιολογεῖ τὸ στίγμα ποῦ τοῦ ἔδωσε ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς κινούμενος ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του μῖσος, γιατί ἀκριβῶς τοῦ ἐναντιώθηκε στὴν συνέλευση τῆς Κερκύρας καὶ καταπολέμησε τὴν πολιτικὴ του.

Χάρη σὲ αὐτὴ τὴν πολιτικὴ τοῦ Περραιβοῦ, ποῦ ἐνῶ ἔβλεπε ὅτι ἡ Τουρκία ἦταν σὲ πόλεμο μὲ τὴ Γαλλία, μεσολάβησε γιὰ νὰ ἐφοδιαστοῦν πολεμικὸ ὑλικὸ οἱ Σουλιῶτες, ἀπὸ αὐτούς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐκδοθεῖ διαταγή, ποῦ κήρυσσε τοὺς Σουλιῶτες Φιρμανλήδες καὶ διέταξε τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴ τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς συμπολιτείας.

Ἡ πολιτεία τοῦ Πήλιου Γούση ἔδειξε ὅτι κάπως ἀλλοιῶς εἶχαν τὰ γεγονότα, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατό, ἓνας προδότης, ποῦ ποίλησε τὴν ἴδια τὴν πατρίδα του, νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κοινὸ τῶν Σουλιωτῶν τῆς Κερκύρας νὰ τὴν ξαναζητήσῃ. Αὐτὴ ἡ φοβερὴ ἀντίφαση ὀδήγησε μερικοὺς, ὅπως παραπάνω ἐκτέθηκε, νὰ γράφουν ὅτι ὁ ἐκλεγείς ἀπὸ τὸ κοινὸ τῶν Σουλιωτῶν Γούσης δὲν ἦταν ὁ προδότης ἀλλὰ ἄλλος.

Οἱ νόμοι τῆς συμπολιτείας τοῦ Σουλίου ἦταν ιδιαίτερα αὐστηροὶ σὲ θέματα προδοσίας τῆς πατρίδας. Αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν παραπάνω συμβίωση Γούση καὶ Σουλιωτῶν, καθὼς καὶ στὴ συμμετοχὴ του στὶς κοινὲς ἀποφάσεις.

Ἔτσι ἡ παροῦσα ἐργασία στηριζόμενη στὴν ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία καθὼς καὶ σὲ ἐπιτόπια ἐξέταση τοῦ ἀντικειμένου της, νομίζω ὅτι ἀπέδειξε τὸν μῦθο τῆς προδοσίας τοῦ Γούση, καὶ ὅτι τελικὰ τὸν ἀποκατέστησε ὄχι σὰν προδότη ἀλλὰ σὰν ἓναν γνήσιο Σουλιῶτη ἀγωνιστὴ τῆς ἐλευθερίας.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΛΕΑΝΔΡΟΥ Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΠΑΡΡΗΣΙΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ (ΤΟΠΟΛΙΩΝ ΚΑΙ) ΛΥΚΟΤΣΑΝΗΣ¹ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(Συμβολή στὴ μελέτη τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ — ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ — ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ — ΑΞΙΑ

1. Περιεχόμενο — εἶδος τοῦ χειρογράφου

Τὸ χειρόγραφο ποὺ παρουσιάζομε χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ γραφέα του ὡς «Κατάστιχον τῶν τε παρρησιῶν καὶ προθέσεων...». Πρόκειται δηλ. γιὰ ἕνα «βιβλίον προθέσεως»,² γιὰ μιὰ «παρρησία»,³ γιὰ ἕναν κατάλογο μὲ τὰ ὀνόματα τῶν «ζώντων καὶ τεθνεώτων», ποὺ μνημονεύονται σὲ κάθε ἐκκλησία κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα.⁴

Ἐδῶ τὰ μνημονεύόμενα ὀνόματα εἶναι: 1) τῶν κλητόρων τῆς Μονῆς (ιερομονάχων καὶ μοναχῶν) καὶ 2) οἱ προθέσεις τῶν χωριῶν: Κοβίλιανης, Γοριάνιστας, Ζαλανέτζι («ποτὲ μὲν σωζομένον, νῦν δὲ κατερημωθέντος»), Βαγινίτι, Σηλαίου, Γραμμένου, Δραγοψᾶς, Χίνκας.

Τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι γραμμένα κάθετα σὲ στήλες, κολόνες.⁵ Κάθε σελίδα εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὸν πρῶτο γραφέα σὲ τρεῖς στήλες.⁶ Ἀνάμεσά τους ἢ στὸ τέλος μισοτελειωμένης στήλης ἢ τέλος ὅπου ὑπάρχει ἄγραφος κῶρος, βρίσκονται ὀνόματα γραμμένα ἀπὸ νεώτερους γραφεῖς. Καὶ ἐνῶ ὁ πρῶτος καὶ βασικὸς γραφέας δείχνεται πολὺ μορφωμένος «ὀρθογραφικῶς» γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἀλλὰ καὶ καλλιγράφος, ὅλοι οἱ νεώτεροι γραφεῖς χωρὶς ἐξαίρεση εἶναι κατώτεροί του καὶ μερικοὶ τόσο κακογράφοι, ὥστε συχνὰ μὲ μεγάλη δυσκολία μαντεύει κανεὶς τὸ ὄνομα ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴ λέξη.⁷

Τέλος ἂς μάθουμε ἀπὸ τώρα τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου γραφέα. Μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος καὶ εἶναι ὁ ἱερέας Μιχαὴλ Γραμμενιάτης τοῦ Νικολάου καὶ τῆς Αἰκατερίνης, ποὺ ἔγραψε τὴν «Παρρησία» αὐτὴ μὲ προτροπὴ τοῦ ἱερομονάχου Πολυκάρπου (βλέπε παρακάτω: Χρονολόγηση).

2. Χρονολόγηση

Δυὸ ἀκριβεῖς χρονολογίαι (ἢ μία στὴν ἀρχὴ καὶ ἡ ἄλλη στὸ τέλος) μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καθορίσουμε τὰ χρονικὰ πλαίσια τοῦ χειρογράφου. Ἔτσι, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικεφαλίδα «Κατάστιχον τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου Τοπολιῶν...» ἀκολουθεῖ ἡ πρώτη χρονολογία «ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ δεκάτῳ. 1610».

Ἡ δευτέρα χρονολογία, ποὺ εἶναι περισσότερο ἀκριβής, σημειώνεται στὸ

τέλος τοῦ κειμένου,⁸ σὸ κομμάτι δηλ. ἐκεῖνο πὸ ἀποτελεῖ τὸν «ἐπίλογο», τὴν παράκληση τοῦ πρώτου γραφέα πρὸς τοὺς διαδόχους τοῦ σὸ Μοναστήρι. Ἀφοῦ δηλ. μνημονεύσουν ὅλα τὰ προηγούμενα ὀνόματα, πὸ ὁ ἴδιος κατέγραψε, παρακαλεῖ σὸ τέλος νὰ μνημονεύσουν καὶ αὐτόν. Γράφεται λοιπὸν σὸ σημεῖο αὐτό: « . . . ε ἴ λ η φ ε τ έ λ ο ς [τὸ παρὸν Κατάστιχον] κατὰ τὸ αωνβ' [=1852] ἔτος, κατὰ μῆνα φευρουάριον (sic), γραφὲν διὰ χειρὸς Μιχαήλ ἱερέως Γραμμενιάτου, προτροπῆ πολυκάρπου ἱερομονάχου Ἠγουμένου. παρακαλῶ τοῖνυν τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἵνα μνημονεύητε τοῦ ταπεινοῦ μου ὀνόματος, σὺν τοῖς γονεῦσί μου, Νικολάω καὶ Αἰκατερίνῃ, εἰς τὰς παρ' ὑμῶν ἐκτελουμένας θείας, καὶ ἱεράς τελετάς. ἔρρωσθε! ».

Ὅπως παρατηροῦμε, μεταξὺ τῆς πρώτης (1610) καὶ τῆς δεύτερης (1852) χρονολογίας, ὑπάρχει ἕνα χρονικὸ διάστημα 242 χρόνων. Αὐτὸ φυσικὰ δὲ φανερώνει ὅτι τὸ γράψιμο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κράτησε τόσα χρόνια, ἀλλ' ὅτι ὁ πρῶτος γραφέας, σὲ σύντομο προφανῶς χρονικὸ διάστημα⁹ καὶ μὲ προτροπὴ τοῦ Πολυκάρπου, κατέγραψε ὅλα τὰ ὀνόματα ἀπὸ τὸ κτίσιμο τοῦ Μοναστηριοῦ (1610) μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ (1852), ἀντιγράφοντάς τα ἀπὸ προηγούμενο κατάστιχο ἢ κατάστιχα, μὲ σκοπὸ μᾶλλον νὰ συντηρηθοῦν καλύτερα.

3. Περιγραφή τοῦ χειρογράφου

Τὸ χγφ. εἶναι διαστάσεων 28,5 × 20,5 ἐκ. καὶ εἶναι δεμένον μὲ δέρμα ἀλλὰ τὸ πρῶτο ἐξώφυλλο ἔχει καταστραφεῖ κατὰ τὰ 2/3 καὶ μόνο στὶς γωνιές τοῦ σώζονται ἀκόμη κομμάτια δέρματος. Μολονότι δὲ πάνω στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ δὲ οὐζόνται ἴχνη ἀπὸ κάποιον τίτλο, κάποια ἐπιγραφή ἢ κάποιο συμβολισμὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ Ἀγίου (ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μικρὸ τμήμα ὀρθογωνίου πλαισίου), μπορεῖ ὅμως εὐκόλα κανεῖς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπῆρχε. Ἀντίθετα τὸ τελευταῖο ἐξώφυλλο εἶναι σὲ καλὴ κατάσταση χωρὶς ἄλλεῖψεις καὶ μάλιστα φέρει κάποια σχέδια (ἕνας «κεντημένος» μὲ μαῦρη μελάνη ρόμβος, πὸ στὴ μέση τοῦ βρίσκοιται, μέσα σὲ ὠσειδῆς οχήμα, ἄνθη κάποιου φυτοῦ).

Ἐσωτερικὰ βρίσκομε δεκατρία (13) φύλλα περγαμνῆς. Εἶχε ὅμως πολὺ περισσότερα¹⁰ φύλλα, ὅπως μπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ κανεῖς ἀπὸ τὰ «στελέχη», δηλ. ἀπὸ τὰ ἀποκόμματα τῶν φύλλων πὸ ἔμειναν πάνω σὸ βιβλίον μετὰ τὸ σκίσιμο. Ὅλα ὅως τὰ φύλλα πὸ σκίστηκαν εὐτυχῶς εἶναι πρὸς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, διότι ἐνδιάμεσα ἀπὸ τὰ 13 ὑπάρχοντα δὲ βρῆκα ἀπόκομμα πὸ νὰ δείχνει ὅτι λείπει φύλλον.

Ἡ ἔλλειψη ὅμως ἀρίθμησης πάνω στὰ φύλλα (καὶ ἐπιπλέον τὸ ὅτι εἶναι κατεστραμμένες οἱ πάνω γωνιές τῶν σελίδων, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουμε ἂν ἦταν ἀρίθμημένες ἢ ὄχι) δὲ μᾶς ἐξασφαλίζει τὸν καθορισμένον ἀριθμὸν τους.¹¹ Ἀκόμη παρατηρώντας κανεῖς τὴν κατάσταση τοῦ βιβλίου σὸ ἐσωτερικὸ μέρος (δηλ. ἐκεῖ πὸ δένονται, συρράπτονται τὰ φύλλα) δὲν μπορεῖ ν' ἀποκλείσῃ ὅτι ἴσως νὰ ἔχουν ξεκολλήσῃ¹² καὶ ἄλλα μεμονωμένα ἢ κατὰ δέσμες φύλλα (χωρὶς ν' ἀφήσουν στελέχη, ὅπως τὰ σκισμένα), ἀλλὰ μετὰ τὰ 13 σωζόμενα.

Ἡ ράχη τοῦ βιβλίου κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶναι χαλασμένη, εὐκόλα δὲ διακρίνονται οἱ λεπτοὶ σπάγγοι καθὼς καὶ τέσσερις θηλειές ἀπὸ κοντρότερο σπάγγο πὸ συγκρατοῦν τὰ φύλλα.

Γενικά ἡ βιβλιοδεσία εἶναι περισσότερο πρακτικὴ καὶ ὄχι καλλιτεχνικὴ ἢ ποιότητος, πράγμα πού σημαίνει ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ μᾶλλον δέθηκε στὸ Μοναστήρι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς καλόγερους. Τὴ γνώμη μου αὐτὴ ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἀνασηκώνοντας τὰ μισοκοιμένα μέρη τῆς ράχης τοῦ βιβλίου, εἶδα ὅτι ἀποκάτω χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸ «γέμισμα» τυπωμένο χαρτὶ ἀπὸ κάποιο ἐκκλησιαστικὸ βιβλίον.

Τέλος ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος σπάγγος - κορδέλα,¹³ πού χρησίμευε ὡς δείκτης - εὐρετήριο, τὸν ὁποῖο κλείνανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ φύλλα γιὰ νὰ σημαδεύουν τὴ σελίδα, ὅταν τὸ βιβλίον ἔμενε κλειστό.

Ἡ μελάνη πού χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς διάφορους γραφεῖς παρουσιάζει καὶ διάφορες ἀποχρώσεις.¹⁴ Πιὸ καλὴ ὅμως εἶναι ἐκείνη πού χρησιμοποιήσῃ ὁ πρῶτος γραφέας, γιὰτὶ ἔχει ἔντονον μαῦρον χρῶμα καὶ καλὴ ἀπορροφητικότητα, ὥστε δὲ φέρνει καμὰ δυσκολία στὴν ἀνάγνωσι.¹⁵ Τὸ κείμενον τοῦ πρώτου γραφέα φτάνει μέχρι τὴ σελίδα II, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες σελίδες (καθὼς καὶ τὰ προηγούμενα κενὰ πού ἄφησε ὁ πρῶτος γραφέας, ὅπως ἤδη εἴπαμε) συμπληρώνονται ἀπὸ ἄλλους.

4. Ἄξια τοῦ χειρογράφου

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ δημοσίευσις ὁποιασδήποτε ἀνέκδοτης πηγῆς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιγράφει κάποια προηγούμενη γνωστὴ, ἀποκτᾷ ὁποσδήποτε κάποιο ἐνδιαφέρον, τὸ μέγεθος τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴν ποιότητα τοῦ προσφερόμενου ὑλικοῦ. Συνήθως τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ εἶναι πολλαπλό, διότι ὅλα στὴ ζωὴ εἶναι ἀλληλένδετα καὶ τίποτε τὸ τελειῶς ἀποξενωμένο. Αὐτὸ λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τὸ χειρόγραφον πού δημοσιεύομε.

Μολοντοῦ δὲ ἡ ἀξία ἐνὸς χειρογράφου ἐξαρτᾶται συνήθως κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ πόσον παλιὸ εἶναι, στὴν προκειμένη περίπτωσι θὰ λέγαμε ὅτι ἔχομε μιὰ ἀπὸ τὴς ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνα. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ «Παρρησία» τῆς Λυκοστάνης πολὺ παλιὸ χγφ. (γράφτηκε πρὶν ἓνα περίπου αἰῶνα καὶ διασώζει ὑλικὸ δυόμισι αἰῶνων), ἀποκτᾷ ὅμως ἰδιαίτερη ἀξία καὶ κυρίως γλωσσολογικὴ, διότι προσφέρει (οὐ ἀρκετὸ βαθμὸν) γνήσιο ὑλικὸ λαϊκῆς μορφῆς. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀναγραφόμενα ὀνόματα φέρουν σπάνιους διαλεκτικούς τύπους, αὐτοὺς πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς περιοχῆς τοῦ Μοναστηρίου στὴ ζωντανὴ καθημερινὴ πραγματικότητι καὶ ὄχι τοὺς «ἐξελληνισμένους» τῆς καθαρῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ καὶ ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς καλοῦνους νὰ τοὺς μνημονεύουν μὲ τὸ ὄνομα πού τοὺς ἔπλασε καὶ τοὺς ἔδωσε ὁ λαός, μὲ τὸ ὄνομα πού νιώθανε ὅτι τοὺς ταίριαζε καὶ ἐξέφραζε τὴς ἐπιθυμίας τοὺς. Καὶ εὐτυχῶς πού καὶ οἱ καλόγεροι στὸ σημεῖον αὐτὸ δὲ φέρανε καὶ πολλὴ ἀντίρρηση.

Ἐπίσης πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοσι, πού κι αὐτές, ὅπως ξέρουμε, ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον στὴν καθιέρωσι τῶν νεοελληνικῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων. Ἄλλα πάλι προέρχονται ἀπὸ ἄλλες αἰτίες ἢ ἔχουν ξενικὴ ἐπίδρασι.

Ὅσοι λοιπὸν οἱ πληροφορίες τοῦ χγφ. εἶναι χρήσιμες καὶ ἐνδιαφέρουσες διάφορες ἐπιστῆμες ὅπως: τὴ Γλωσσολογία, τὴν Ἱστορίαν (ἔστι τὴν τοπικὴν) καὶ ἀκόμη τὴ Λαογραφίαν, τὴν Ψυχολογίαν κ.ἄ.

Π Α Ρ Α Π Ο Μ Π Ε Σ (ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ)

1. «Λυκοστάνης Μονή». Ἀρχαία βυζαντινὴ μονὴ τῆς ἐπαρχίας Κουρῆνων τῆς Ἡπείρου ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τιμωμένη, κειμένη εἰς

τὰς ὑπὐρρείας τῆς βουνοσειρᾶς Μεγαλόγγος ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ [ποταμοῦ] Σμολίτσα. Ἰδρῦθη κατὰ τὸ 1610. Ἄλλοτε ἡ μονὴ ἤκμαζε, συντηροῦσα διὰ τῶν εἰσοδημάτων της τὰ σχολεῖα τῶν πέριξ κοινοτήτων, ἤδη ὅμως θάινει εἰς τὴν ἐρήμωσιν». Χ.Ι.Σ. (= Χ. Ι. Σούλης). (Ἄρθρο στὴ Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια).

Περισσότερα ὅμως στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἴδρυση, τὴν περιγραφὴν, τὴν κτηματικὴν τῆς περιουσίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς Τοπολίων καὶ Λυκοστάνης ἀλλὰ καὶ γενικότερα τῶν γύρω χωριῶν, θρῖσκει κανεὶς στὴν ἀξιόλογον (γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴν) μελέτη τοῦ Σ τ ε φ α ν ο υ Μ π έ τ τ η, « Ἡ Κοβίλιανη », Ἱππειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. 26 (1977), σελίδες 667 - 689, 876 - 889 καὶ τόμ. 27 (1978), σελίδες 13 - 20, 204 - 216, 409 - 422 καὶ 594 - 603. Γιὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνουμε τὰ ἴδια, ἐδῶ θὰ ἀρκεστοῦμε νὰ μεταφέρουμε μόνον μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ τοῦ Σ. Μπέττη, ὅσα θὰ βοηθοῦσαν σὲ μιὰ σύντομην ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη.

Στὸ ντόμ. 26 (1977) λοιπὸν τῆς Ἱππειρ. Ἑστίας, σελ. 674 γράφει ὁ Μπέττης: «... Ἀκόμα ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ [δηλ. τῆς Κοβίλιανης] καὶ στὴν περιοχὴ του, πάνω σὲ ὀμαλὴ ἐδαφικὴ ἔξαρση, ὅπου σήμερα ἡ ἐκκλησία της Παναγίας (καθολικὸ μοναστηριοῦ παλιότερου ἀνεγερμένο το 1610) ὑπῆρχε τὸ χωριὸν Τοπόλιανη ἢ Τοπόλια, ἀναφερόμενον σὲ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Β' Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, ποῦ ἀπολόθηκε κατὰ Ἰούνιον το 1321, ἐνδιαφέρον δὲ τὴ Μητρόπολιν Γιαννίνων, τῆς ὁποίας κατοχυρώνει προκατεχόμενα ἀπ' αὐτῆ ἐδῶ κτήματα». Πιὸ κάτω «... μεταξὺ τῶν κτημάτων τῆς Ἐκκλησίας Ἰωαννίνων... περιλαμβάνονταν, ἄγνωστο ἀπὸ πότε, καὶ τὸ «χωριὸν ἢ Τοπόλιανη σὺν τῷ Βόγγῃ, ἄνευ τοῦ ἐν αὐτῷ στασίον τοῦ Χασανῆ...» [ἐδῶ παραπέμπει στὴν Χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ τόμ. Β', σελ. 296]. Ὀλόκληρον δηλ. τὸ χωριὸν ἀποτελοῦσε κτήμα ἐκκλησιαστικὸν ἐκτὸς μιᾶς μόνου σ' αὐτὸ ἐπώνυμης ἰδιοκτησίας...».

Σὲ ἄλλο σημεῖον (σελ. 676) προσθέτει: «Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ [δηλ. μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Θωμᾶ Πρελοῦμπου τοῦ Σέρβου (1384)] καθὼς πιστεύω... ἀρχίζουν οἱ κάτοικοι νὰ ἐγκαταλείπουν ἕνας-ἕνας τὴν Τοπόλιανη καὶ νὰ καταφεύγουν γιὰ πιδ πολλὴ ἀσφάλεια στὸ ἀντικρινὸν, ὅπου σήμερα ἡ Κοβίλιανη, δασωμένο πλάι... Ἡ Κάτω Χώρα ὅμως ἀπὸ Τοπολιανίτες ὅπωςδὴποτε ἐστήθηκε». Πιὸ κάτω: «Ἡ ὀριστικὴ διάλυσις τοῦ μεσαιωνικοῦ χωριοῦ τῆς Τοπόλιανης θὰ συντελεσθεῖ ἀρκετὰ μετέπειτα, περὶ τὰ μέσα μᾶλλον τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ἐποχῇ, ποῦ καὶ τὸ ἐδῶ μοναστήριον, γιὰ τὴν θρῖσκονταν στὸ δρόμον ποῦ ὀδηγοῦσε πρὸς τὸ Σούλι, μετατέθηκε. Τὴ γνῶμην μου στηρίζω καὶ στὸ γεγονός, πὼς σὲ βιβλίον προσκομιδῆς τῆς μονῆς Σωσίνου, ὅπου ὀνόματα χωριῶν ἀφιερωτῶν καὶ δωρητῶν της, συνταγμένο περὶ τίς ἀρχὰς αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, ἀναγράφεται καὶ τὸ χωριὸν μὲ τὸ μεταγενέστερον μάλιστα τύπον τοῦ «Τοπόλια» [παραπέμπει στὴ μελέτη τοῦ: Λ. Βρανούση, Περὶ τῆς ἐν Ἱπείρῳ μονῆς Σωσίνου, Ἐπετηρὶς Μεσαιων. Ἀρχείου, 1956, σελ. 110].

Ἀκόμη στὴ σελ. 685 μᾶς λέει ὅτι: «Δὲν ἀποκλείω λοιπὸν... νὰ πέρασε καὶ ἀπὸ δῶ ἀπὸ τὴν Τοπόλιανη ὁ φλογερὸς Δεοπότης [= ὁ Διονύσιος Σκυλόσοφος] ... Τρανὴ ἀκόμα ἀπόδειξις, πὼς δὲν βοήθησε τὸ φιλόσοφον ὁ τόπος, εἶναι πὼς τὸ μὲν 1610, ἕνα χρόνον μπροστὰ ἀπὸ τὸ κίνημα, κτίζεται τὸ καθολικὸν τοῦ μοναστηριοῦ στὰ Τοπόλια, ἀμέσως δὲ κατόπι του (1612) θεμελιώνεται ὁ Ἅϊ-Γιώργης στοῦ Βαενίτη...». Καὶ στὴν ἴδια σελίδα συνεχίζει: «Κατὰ τὸ 1821, Ἰουλίου 27 τοῦ πντελετήμονος [= Ἀγίου Παντελεήμονος] τετράδην» ... Τότε κάηκε τὸ μοναστήριον τῆς Τοπόλιανης καὶ ἀπόμεινε μόνον τὸ καθολικὸν χάρις στὴν κατασκευὴν του...».

Γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων Τοπόλια - Τοπόλιανη καὶ Λυκοστάνη ὁ Μπέττης μᾶς δίνει τίς ἀκόλουθες ἐξηγήσεις:

«Τοπόλια, τά, στὰ Τουπόλια. Ἐκτασὴ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Κοβίλιανης καλ-

λεργήσιμη και χέρσα...» (Ήπειρ. Έστία 26 (1977), σελ. 888) και πού κάτω (σελ. 889): «Τὸ τοπωνύμιο εἶναι βέβαια σλαβικό παραγόμενο ἀπὸ τὴ λέξη torola (= Λεύκα) καὶ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη -ιανη σημαντικὴ περιεκτικότητας καὶ πληθούς. Τοπόλιανη λοιπὸν θὰ πῆ τόπος μὲ λευκές ἢ ἀπλῶς λευκές, πού φαίνεται ὑπῆρχαν ἐδῶ κάποτε ἐξ αἰτίας καὶ τῶν νερῶν...».

Λ υ κ ο σ τ ἄ ν η . Ἡ τοποθεσία δὲν πῆρε τὸνομα «ἐνεκεν ἀνατινάξεως Λυκαίνης μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, καθ' ἣν ὁ θεμέλιος (τῆς μονῆς) ἐκ Τοπόλιανης μεταπθήμενος λίθος ὤραν ἐτίθετο» πού λέει ὁ Λαμπρίδης [καὶ παραπέμπει: ΄Ι. Λαμπρίδη, ΄Ηπειρ. ΄Αναγνώσματα, Γ΄ σελ. 64)] ἀλλὰ προϋπῆρχε, «διότι τὸ δάσος αὐτῆς (τῆς Λυκοστάνης) εἶναι ἐνδιαίτημα προαιώνιον ὀλοκλήρων ἀγγελῶν Λύκων...» (΄Ηη. Έστία 26 (1977), 884).

2. Πρβλ. π.κ. Σ ο φ ἰ ἄ ς Ἀ ν τ ω ν ἰ ἄ δ η , Ὀνόματα Κυπρίων στὸ βιβλίον προθέσεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας τὸ 1640 (Πρακτικὰ τοῦ Ἀ΄ Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (1969), τόμ. Γ΄, μέρος Β΄, σελ. 5 - 9) ὅπου γράφει: «Παρρησία λέγεται ὁ κατάλογος ὀνομάτων, πού τυχὸν μνημονεύει ὁ ἱερέας κατὰ τὴ λειτουργία, τὴν ὥρα τῆς Μεγάλῃς Εἰσόδου. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ μνημονεύονται ἀπὸ τὸν ἱερουργοῦντα ἱερέα τὴν ὥρα πού διαμελίζει τὸν ἄρτο, γιὰ νὰ βγάλῃ τὸν ἀρνό, δηλ. τὸ κεντρικὸ κομμάτι τοῦ ἄρτου, τοῦ ὁποῖου μέρος θὰ μῆνι στὸ δυσκοπότερο μαζί μὲ τὸν οἶνο... Ἐν τούτοις τὸ νὰ δίδεται αὐτὴ ἡ ὀνομασία στὸ βιβλίον μας Παρρησία... εἶναι λάθος. Αὐτὸ πρέπει νὰ λέγεται πρόθεσις...» (σελ. 5).
3. Συνοπτικὴ παρουσίαση τῆς « Π α ρ ρ η σ ἰ ἄ ς » τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βενετίας μᾶς κάνει ἡ Σοφία Ἀντωνιάδη στὴ ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, τόμ. 62 (1957), σελ. 1256 - 57.

Ἄλλὰ γιὰ τὴν ἐ τ υ μ ο λ ο γ ἰ ἄ καὶ τὴ σημασία τῆς λέξης « π α ρ ρ η σ ἰ ἄ » ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα σημειώνει τὸ Λ ε ξ ἰ κ ὸ ν Β α ρ ἰ ν ο υ (ἐνετίηοιν, αἰα 1801): «παρρησιάζομαι, ἐλευθεροστομῶ. παρρησία δὲ λέγεται κυρίως ἢ εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας οὐτινοσοῦν ἐπὶ δημηγορίαν πάροδος, ἀπὸ τῆς προθέσεως παρὰ τῆς δηλοῦσης τὴν εἰς τὸ μέσον ἀφίξιον, καὶ τοῦ ρῶ ρήσω ἄχρηστον, τοῦ λέγω. καὶ μάρτυς Εὐρμηίδης ταύτῃ τῇ παρὰ χρώμενος... Ἔστι γοῦν παραρρησία, καὶ κατὰ συγκοπήν παρρησία. ὅθε διὰ δύο ρρ γράφεται...».

Τὸ λ ε ξ ἰ κ ὸ τοῦ Δ η μ η τ ρ ἄ κ ο υ μᾶς λέει: παρρησία (πᾶς, ρῆσις) κ. μχν. κ. νεῦτ. ἢ θαρραλέα καὶ εἰλικρινῆς ἔκφρασις γνώμης... .

Ἄλλὰ καὶ σήμερα χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη παρρησία πού σημαίνει: ἐλευθεροστομία, εἰλικρίνεια, θάρρος γνώμης: «μιλῶ μὲ παρρησία ἢ παρρησία» (ὡς ἐπίρ.) μιλῶ ἄφοβα, καθαρά, ἀνεπιφύλακτα κ.τ.δ.

4. Τὰ τρία Ψυχοσάββατα, τὴ Μεγάλῃ Πέμπτῃ, τὴν παραμονὴ τῆς Πεντηκοστῆς (πού εἶναι πάντα Σάββατο), στὰ διάφορα μνημόσυνα ἢ τέλος ὅταν κανεὶς φέρνει ἐπὶ τοῦτο τὰ ὀνόματα τῶν «ζώντων» καὶ κοιμημένων» (στὸν παπᾶ τῆς ἐνορίας τοῦ συνήθως) καὶ θέλει νὰ μνημονευσθoῦν.
5. Ἄναφερόμαστε θεθαίως στὰ ὀνόματα τοῦ πρώτου γραφέα, γιὰτὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι γραφεῖς πού συμπληρῶνουν τὰ κενὰ παραθέτοντας συχνὰ ὀρίζοντια τὰ ὀνόματα.
6. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φύλλα 8r καὶ 9v πού ἔχουν καὶ τέταρτη (ἡμιτελῆ) στήλη.
7. Πρβλ. τῆς φωτοτυπημένες σελίδες.
8. Δηλ. ἐκεῖ πού τελειώνουν τὰ ὀνόματα τοῦ πρώτου γραφέα, ἐνῶ ἀκολουθοῦν ἄλλες 2½ σελίδες γραμμένες ἀπὸ ἄλλα χέρια.
9. Τοῦτο ἀπαδεικνύεται εὐκολα, διότι τὸ κείμενο τοῦ πρώτου γραφέα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος (ἐκτὸς φυσικὰ ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα συμπληρώματα, πού εἶναι ὅλα νεώτερα τοῦ 1852), α) εἶναι μὲ τὸν ἴδιο γραφικὸ χαρακτήρα καὶ τὸ ἴδιο ἔντονο χρῶμα μελάνης, καὶ β) ἡ φράση «εἴληφε τέλος... κατὰ μήνα φευρούριον» μᾶς

όδηγοῦν στο συμπέρασμα ὅτι ἡ συγγραφή ἢ μᾶλλον ἀντιγραφή τοῦ Καταστίχου κράτησε πολὺ λίγο (ἴσως καὶ ἕνα μῆνα ἀκόμη).

10. Τὸ «κακὸ χέρι» ἔσκιωσε τὸ λιγότερο 20 φύλλα, ὅπως μέτρησα ἀπὸ τὰ ἀποκόμματα.
11. Τελικὰ ἀριθμήσαμε ἔμεις τὶς ὑπάρχουσες σελίδες ποὺ εἶναι συνολικὰ 26.
12. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐλεγχτεῖ, διότι τὸ «κείμενόν» μας εἶναι χωριστὲς λέξεις - ὀνόματα (γραμμένα σὲ στήλες μὲν ἀλλὰ χωρὶς ἄλλη τάξη, π.χ. ἀλφαβητικὴ σειρά ἢ κατὰ γένος κλπ.) καὶ ὄχι συνεχόμενος λόγος μὲ προτάσεις, ὥστε ἡ μὲν σελίδα νὰ ἐλέγχει τὴν προηγούμενη ἢ τὴν ἐπόμενη της, ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν συνδέεται ἢ ὄχι νοηματικὰ ἢ καὶ γραφικὰ ἀκόμη (λέξεις ποὺ συλλαβίζονται σὲ δυὸ σελίδες) καὶ νὰ ἐπισημαίνονται τὰ κενά.
13. Καὶ σήμερα τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ εὔχρηστα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία (π.χ. Εὐαγγέλιο, Ἀπόστολος, Εὐχολόγιο, Ἡμερολόγιο κλπ.) φέρουν τὴ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ χρωματιστὴ κορδέλα, ποὺ εἶναι συνήθως κόκκινη.
14. Ἡ γνωστὴ οἰνικὴ (βαθιὰ μαύρη) μελάνη, ἄλλη μὲ ἀνοιχτότερο μαῦρο χρῶμα, μὲ ἰῶδες χρῶμα (στὴν περιοχὴ τῶν Γιαννίνων παλιότερα τὴ μελάνη αὐτὴ τὴ λέγανε μαντοακὴ, δηλ. ποὺ ἔχει χρῶμα μαντοακί < μανουσακί < μανουσακί = τὸ λουλούδι Ἴον τὸ εὐσομον), ἀκόμα χρησιμοποιήθηκε καὶ τὸ κοινὸ σήμερα μολύβι Faber, ὅπως π.χ. στὴ σελίδα 1V.
15. Σὲ συνδυασμὸν θέβαια καὶ μὲ τὴν καλλιγραφία τοῦ πρώτου γραφέα. Πάντως ἡ ἐπιλογή τῆς καλύτερης μελάνης ἀπ' αὐτόν, καθὼς καὶ ἡ γενικότερη φροντίδα, δὲ φαίνεται νὰ εἶναι τυχαία, προκειμένου ν' ἀφήσει ἕνα ἔργο μακροχρόνιο.

(Σ υ ν ε χ ῖ ε τ α ι)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΥ

Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΟ ΜΑΤΣΟΥΚΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

3. Τ' άλώνια*

Ειδικός τεχνίτης έστρωνε τ' άλώνι με πλάκες μεγάλες, χοντρές και γερές, για ν' άντέχουν περισσότερο και να μη σπάνε. Ίδιαίτερη φροντίδα καταβάλλονταν να ναι οι πλάκες ίσες και έτσι ή επιφάνεια του άλωνιού να γίνεται όλη ομαλή, ακόμα να μη μένουν κενά ανάμεσα στις πέτρες, πράγματα που διευκόλυναν να γίνεται τό άλώνισμα καλύτερα και γρηγορότερα. Κατασκεύαζαν επίσης γύρω στο άλώνι με πέτρες ένα μικρό ανάχωμα (μιά πιθαμή), για να μη ξεφεύγει τό άλωνιζόμενο σιτάρι.

Τό άλώνι ήταν κυκλικό με ακτίνα 4-6 μέτρων (διάμετρος 8-12 μέτρα) και στο κατά τι ύπερυψωμένο κέντρο στερώνναν γερά ένα χοντρό ξύλο 1-2 μ. (τό λεγόμενο σικζάρι) από κέδρο κυρίως για ν' άντέχει πολύ ή και έλατο, από τό όποιο έδεναν τό ζωά για ν' άλωνίσουν.

Από τό 24 άλώνια τό 20 ήταν ιδιωτικά (κατά μαχαλάδες και σόια, ομαδικά κυρίως) και τό άλλα 4 βακούφικα (2 τής Αγ. Παρασκευής και 2 Μοναστηριακά). Άλλα και όσοι άλώνιζαν στα βακούφικα δέν πλήρωναν τίποτε. Βρίσκονταν πρό παντός στις άκρες γύρω από τό χωριό, όπου υπήρχε ανοιχτός χώρος· πάντοτε δέ προτιμούσαν τό μέρος που τΰπιανε ό άέρας (κοντά στο ποτάμι, σε ψηλώματα), πράγμα που διευκόλυε πολύ στο λίχνισμα.

Μέσα στο χωριό και στις παρυφές του υπήρχαν τό παρακάτω άλώνια:

Στόν ιερό ναό τής Αγίας Παρασκευής βρίσκονταν δυό άλώνια, στο κάτω μέρος τό Κωσταδημέικο και στο πίσω (όπου ή σημερινή πόρτα του Νεκροταφείου και τό άφοδευτήρια τής πλατείας) τό Βακούφικο, που μάζευε πολλές θημωνιές.

Δώθε από τό ποτάμι, στην Τζιούκατα, λίγο πιό πάνω από τον νερόμυλο, ήταν και τό άλώνι του Νάκου Στραγάλη.

Πέρα από τό ποτάμι τής Μαυριάς υπήρχαν άλλα δύο· τό Κωσταδημέικο και τό Τσαντουλέικο.

Τό Κωσταδημέικο (που τΰλεγαν και Σουλέικο, παρατσούκλι) ήταν στην θάλια του Τσιακαρέλ' και στον δρόμο για τό εξωκλήσι του Αγίου Αθανασίου (δλάχ. θάλι (ε) = κοιλάδα και δρυμητικός χείμαρρος.

Στήν Γκούρα βρίσκονταν ένα από τό πιό όνομαστά άλώνια, τό Τσαντουλέικο (δλάχ. Άργια Τσαντουλιάσκα· Λ' άργια Τσαντουλιάσκα = στο Τσαντουλέικο άλώνι, έλεγαν οι Ματσουκιώτες). Τό περίφημο τουτο άλώνι δούλευε συνέχεια, γιατί τΰπιανε πάντοτε ό άέρας που έρχονταν από τό ποτάμι τής Μαυριάς και τής Γκούρας, πραγματικά δέν σταματούσε ποτέ.

Η Μαυριά, μέρος άρκετά ίσιο, ανοιχτό και δίπλα στο χωριό και τό όμώνυμο ποτάμι, ήταν πράγματι ωραία τοποθεσία, γι' αυτό και στήθηκαν εδώ άλλα τρία άλώνια.

Από τό πρώτα, με άερα, που δέν καθυστερούσε ποτέ, ήταν εδώ τό Βακούφικο· δίπλα στον δημόσιο δρόμο που φτάνει από Τρίκαλα (μέσω Μπάρου) μετατράπηκε σήμερα σε χώρο σταθμεύσεως αυτοκινήτων!

* Συνέχεια από τό προηγούμενο, σελ. 470.

Κάτω από τὸ Βακοφικο ἔχουμε τὸ ἀλώνι τοῦ Ἀντώνη Γρατσάνη, ὅπου σήμε-
ρα σταλιάζουν τὰ πρόβατα!

Καὶ πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὴ θρύση Τραγουδάρα, ἦταν τὸ τρίτο ἀλώνι τῆς
Μαυριάς, τοῦ Βασίλη Στραγάλη.

Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ χωριοῦ ΒΔ. δημιουργήθηκαν ἐπίσης ἀλώνια καὶ μάλι-
στα ἀρκετά, ἄλλα στοὺς Νακαίους καὶ ἄλλα στοὺς Μακραίους.

Στὴν Κρούνα (στοὺς Νακαίους) τὸ Γρατσανεῖκο, τὸ Τσαντουλεῖκο κοντὰ στὴ
θρύση Κωστάια καὶ στὸ Κατσιό' τοῦ Ἡλία Τσαντούλη. Κάτω ἀπὸ τὸ Γρατσανεῖκο
ἦταν τὸ ἀλώνι τοῦ Κώστα Κωσταδήμα. Στοὺς Μακραίους ἦταν τὸ Μακρέικο, στοῦ
Γιαννακούλ' καὶ στὴν κερασιά (βλάχ. Τσιρέσου).

Κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ Πήμα τὸ Μπουτσουλεῖκο καὶ τοῦ Σπυράκου στοῦ Καραμά-
νου, στὸ σπίτι μὲ τὰ στουρνάρια, κόκκινο σπίτι (βλάχ. κάσα ἀρόσιου).

Στὸ δρόμο γιὰ τὸ Μοναστήρι καὶ στὴν ἄκρη τῶν σπιτιῶν ὑπῆρχε τὸ Κουμπέ-
κο, στὸ Μπαμπάτσ', καὶ στὸ ρέμα τῆς Ζούγρας τοῦ Νάσιου Κωσταδήμα, στοῦ Κου-
κουμπέο.

Στὴ θρύση Κάλοντα ἦταν τὸ Μπουζουκεῖκο.

Μέσα στὸ χωριὸ δημιουργήθηκαν ἄλλα δυὸ ἀλώνια, τὸ Παππέικο στὸ σπίτι
τοῦ Βούλγαρου καὶ χαμηλότερα πρὸς τὴν ἐκκλησία τὸ Παπαδημητρεῖκο, στὸ σπίτι
τοῦ Ἀντώνη Παπαδημητρίου. Νότια τοῦ χωριοῦ, στὸ Καμιλ', ἦταν ἓνα ἄλλο ἀλώ-
νι, τοῦ Νικόλα Μακρῆ, καὶ στὴν Βρωμόδρυση, πίσω ἀπὸ τὸν Ἀϊ-Νικόλα καὶ χα-
μηλὰ τοῦ Γιώργου Κωσταδήμα.

Τελευταῖα ἔχουμε καὶ ἄλλα δύο ἀλώνια θακούφικα, ποὺ ἀνήκαν στὸ Μοναστή-
ρι (ἱερά Μονὴ Βυλιζῆς) καὶ θρίσκονταν κάπως μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Τὸ κοντινό-
τερο τοῦ ἀγίου Θεοδώρου κεῖται ψηλὰ στὸ δμώνυμο ἐξωκλήσι Δυτικὰ τοῦ χωριοῦ.
Τὸ ἄλλο τοῦ Παρέσ' ἦταν στὸ δμώνυμο δάσος, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐπίσης δμώνυμη
θρύση τοῦ Παρέσ' στὴ θέση Σπιαπκαλάια ὅπου διασώζονται σήμερα καὶ τὰ ἐρεί-
πια μοναστηριακοῦ κτίσματος.

Σήμερα, ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀλώνια ἄλλα εἶναι χορταριασμένα, μερικὰ χαλα-
σμένα καὶ ὀλίγα ἔχουν τελείως εξαφανισθεῖ τὸ ἀλώνι τῆς Μαυριάς ποὺ θρέθηκε
μπροστὰ στὸ δρόμο ποὺ ἀνοίγε ἡ μπουλντόζα, κυριολεκτικὰ διαλύθηκε καὶ ὁ χώ-
ρος του σκεπάστηκε μὲ χῶματα.

Αὐτὰ τὰ ἀλώνια ποὺ τόσα πρόσφεραν, σὲ λίγο ἴσως νᾶναι καὶ ξεχασμένα,
ἀλλ' ὅπωςδήποτε μάρτυρες βουβοὶ πλέον μιᾶς περασμένης ἐποχῆς.

Γύρω ἀπ' τ' ἀλώνια στήνονταν μὲ προσοχή, τάξη καὶ τέχνη οἱ θημωνιές, 10
καὶ 20 καὶ 30 στὸ καθένα καὶ συνήθως σὲ καθορισμένο τόπο γιὰ κάθε σπίτι.

Ἡ θημωνιά ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 50 - 80 - 100 δεμάτια καὶ ἡ κορυφὴ τῆς ἦταν
ἐπικλινήσας σὰν σκεπή, γιὰ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν βροχὴ μὲ τὴ βοήθεια διαφό-
ρων σκεπασμάτων, ποὺ ἄπλωναν ἐπάνω τῆς (μπατανιές, τσιόλια, κλπ.) καὶ τὰ
ὅποια στερέωναν μὲ πέτρες καὶ ξύλα, γιὰ νὰ μὴν τὰ πάρει ὁ ἀέρας.

Ἐὰν ἡ θημωνιά θρέχονταν, τὸ σιτάρι ὄχι μόνον δὲν ἀλωνίζονταν, ἀλλὰ ὑπῆρ-
χε καὶ κίνδυνος νὰ φυτρώσει. Τὴ χαλοῦσαν τότε καὶ ἄπλωναν τὰ δεμάτια στὸν
ἥλιο γιὰ νὰ στεγνώσουν.

Στὴν κορυφὴ τῆς θημωνιάς ἡ εὐσέβεια σχημάτιζε μὲ τὰ στάχυα τὸ σύμβολο
τοῦ Σταυροῦ· τραγουδοῦσαν καὶ στὸ Ματσούκι τὰ χελιδόνια:

Ἄφ'σα σύκα καὶ σταφύλια
καὶ σταυρὸ σ τ ἡ θ η μ ω ν ί τ σ α ·
γύρ' σα πίσω δὲν τὰ βρήκα.
Βρήκα στάρια φυτρωμένα
καὶ τ' ἀμπέλια κλαδεμένα.

4. Τ' άλωνισμα

Στὸ Ματσούκι ἔλειπαν βέβαια ὄχι μόνον οἱ ἀλωνιστικὲς μηχανὲς τοῦ κάμπου ἀλλ' ἀκόμα καὶ αὐτὲς οἱ δοκάνες (ἀλωνιστικὲς συσκευές, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἓνα στενόμακρο σανίδι, τὸ ὁποῖο ἔφερε στὴν κάτω ἐπιφάνεια μπηγμένες λεπίδες ἀπὸ σίδηρο γιὰ νὰ σπάζουν τὰ στάχυα). Ὁ ἀλωνισμὸς γινόταν ἐδῶ πάντοτε μὲ τὰ ζῶα, κυρίως μουλάρια καὶ ἄλογα καὶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις μὲ τὰ ἀγελάδια. Ἄρχιζε τὸν Δεκαπενταῦγουστο μὲ τὸ μεγάλο πανηγύρι τῆς Παναγίας καὶ διαρκοῦσε ὅλον τὸν Σεπτέμβριο, καμιά φορὰ μπορεῖ νὰ τοὺς ἔπιανε καὶ ὁ Ὁκτώθριος.

Τῆ σειρά γιὰ τὸν ἀλωνισμὸ κανόνιζαν μὲ κληρὸ ἢ συνεννόηση. Κι ὅποιος ἔπαιρνε τὴν ἀράδα ἔτρεχε νὰ θάλει ἓνα δεμάτι σιταριοῦ στὸ ξύλο τοῦ ἀλωνιοῦ· ἔλεγαν — Βάλε τὸ δεμάτι στὸ σκιζάρ' (βλάχ. μπάγκου μουνούκλια στοῦ σκιζάρφ'), γιὰ νὰ μάθει ἔτσι ὁ κόσμος ὅτι τὸ ἀλώνι εἶναι πιασμένο.

Σὲ περίπτωσι πού ὑπῆρχαν εἰδικοὶ λόγοι (ἀρρώστια, ξενιτεμὸς κλπ.) ἡ κανονικὴ σειρά χαλοῦσε καὶ ὅλοι δέχονταν μὲ πραγματικὴ συγκρατάβαση καὶ ἀγάπη νὰ γίνεи τοῦτο.

Τὸ στρώσιμο τοῦ ἀλωνιοῦ γινόταν πρωὶ - πρωὶ μὲ 60 - 80 δεμάτια, περίπου μιὰ θημωγιά. Πρῶτα ἔλυναν τὰ δεμάτια (ἔκοβαν δηλαδὴ μ' ἓνα δρεπάνι τὰ δεματικά) καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἔβαζαν κυκλικὰ γύρω ἀπὸ τὸ σκιζάρι (τὸ κεντρικὸ ξύλο), καὶ μὲ τὰ στάχυα πρὸς τὰ μέσα (πρὸς τὸ σκιζάρι).

Καὶ μιὰ λεπτομέρεια· ἓνα μέτρο περίπου γύρω ἀπὸ τὸ ξύλο δὲν ἔβαζαν δεμάτια, διότι τὰ ζῶα καθὼς ἦταν δεμένα μὲ τὴν τριχιά δὲν μποροῦσαν φυσικὰ νὰ πατήσουν ἐδῶ, τόσο κοντὰ στὸ ξύλο.

Ἐν τῇ μεταξὺ ἀπὸ τὸ προηγούμενο βράδυ εἶχαν καλιγώσει καλά, γερὰ, τὰ ἀλογομούλαρα. Ἐπρεπε νάχουν καρφί καὶ πέταλο φρέσκα γιὰ νὰ κοπεῖ τὸ ἄχυρο εὐκολότερα καὶ γρηγορότερα καὶ νὰ πέσει ἔτσι ὁ καρπὸς (τὸ σιτάρι).

Ἐδεναν λοιπὸν μὲ σιγουριά στὸ ξύλο (σκιζάρι) μιὰ τριχιά χοντρή καὶ γερή, μακρὰ δὲ ὄση ἢ ἀκτίνα τοῦ ἀλωνιοῦ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς τριχιάς ἔδεναν τὰ ζῶα, συνήθως 2 - 3, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς καὶ 4 - 5.

Τὰ ζῶα δένονταν κλιμακωτά, στὴν ἴδια δηλαδὴ τριχιά καὶ τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο. Ὅταν ὅμως ἀλώνιζαν μὲ ἀγελάδες τίς ἔδεναν ἀπὸ ξεχωριστὲς γιὰ κάθε μιὰ τριχιές καὶ θάδιζαν ὄχι κατὰ κλιμακωτὴ παράταξη ἀλλὰ ἢ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη· ἔτσι πήγαιναν πιὸ ἤσυχα.

— Τὰ μπλάρια πᾶνε ζευγάρια, ἀλλὰ τὰ γελάδια δὲν πᾶνε.

Καὶ στὰ ζῶα κρεμοῦσαν χαίμαλιά καὶ διάφορα ἄλλα φυλαχτὰ (σκόρδο, θυμίαμα, ἀλάτι, κλπ.), γιὰ νὰ μὴν τὰ ματιάξουν οἱ περαστικοὶ τὴν ὥρα πού ἀλώνιζαν.

Οἱ ἄνθρωποι ἔκαναν μὲ πίστη καὶ εὐλάβεια τὸν σταυρὸ τοὺς εὐχόμενοι μεταξὺ τους:

— Καλὰ μπερεκέτια (πλούσια σοδειά)!

— Καὶ τοῦ χρόνου περισσότερα νὰ δώσει ὁ Θεός!

Καὶ ἢ εὐχὴ τῶν περαστικῶν·

— Νὰ τὸ φάτε μὲ ὑγεία!

Καὶ ὁ ἀλωνιστὴς ἀκολουθοῦσε τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα φοβέριζε μ' ἓνα καμτσίκι ἢ μὲ μιὰ λούρα (μακρὰ θέργα), πραγματικὰ τὰ κυνηγοῦσε ἀπὸ πίσω γιὰ νὰ γυρίζουν τρέχοντας δλόγυρα στὸ ξύλο. Μόλις ἢ τριχιά μαζεῦονταν καὶ τὰ ζῶα πλησίαζαν πολὺ στὸ σκιζάρι (ἓνα μέτρο) τὰ γύριζε ἀμέσως πρὸς τὴν ἄλλη κατεύθυνση γιὰ νὰ γίνεи τὸ ξετύλιγμα τῆς τριχιάς καὶ αὐτὴ ἢ διαδικασία συνεχιζόταν μέχρι νὰ τελειώσει τὸ ἀλώνισμα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πατιέται διαδοχικὰ ὅλο τὸ ἀλώνι, πάνω - κάτω.

Τὰ κοφτερὰ πέταλα χτυποῦσαν μὲ δύναμη ἐπάνω στὰ στάχυα, ποὺ τρίβονταν

στις πέτρινες πλάκες του άλωνιού. Στις αγελάδες που δεν είχαν πέταλα την ανάλογη δουλειά έκαναν τα σουδλερά νύχια τους.

Και τα παιδιά τ'εχαν μεγάλη χαρά να κάνουν τοιμίτες και να τρέχουν με μοναδική πραγματικά όσο και ξεχωριστή απόλαυση πίσω από τα ζώα, ενώ εκείνα μέσα στην τόση κούρασή τους φρόντιζαν να μη χάσουν ποτέ την ευκαιρία να χώνουν τη μούρη τους μέσα στο άχυρο και ν'άρπάξουν καμιά μπουκιά, εφόσον δέβαια έλειπε ή πόχα.

Για να «γίνει» το άλώνι, να τελειώσει δηλαδή το άλώνισμα και να «βγούν» τα ζώα από τ'άλώνι, χρειάζονταν ανάλογα με την ποσότητα των δωματιών και των ζώων 4-6 ώρες. Με τις αγελάδες ειδικά άργουσαν πάντοτε πολύ, επειδή αυτές πήγαιναν άργά, δεν μπορούσαν να τρέχουν.

— Με τ'αγελάδια, έλεγαν χαρακτηριστικά, δεν τελειωνες ποτέ. Μέχρι να «γίνει» το άλώνι το «γύριζαν» απαραίτητα 3-4 φορές' ανακάτευαν δηλαδή την καλαμιά με φ'κούλια και καρπολόδια, την αναποδογύριζαν με κανονική σειρά για να διευκολύνεται έτσι το τσάκισμά της, να γίνεται γρήγορα άχυρο και να βγαίνει ο καρπός. Εάν δεν ανακατεύονταν το άλώνι, ή καλαμιά πλακώνονταν και δεν κόβονταν ποτέ, ενώ με το ανακάτεμα έμεινε κάτω ο καρπός, το άχυρο έβγαине επάνω και κόβονταν.

Έν τῷ μεταξύ, τα ζώα έξω από το άλώνι πλέον λάβαιναν την ευκαιρία να πάρουν μιιά ανάσα, ν'άρπάξουν βιαστικά κάνα δυο μπουκιές, να δροσιστούν με το νεράκι και να . . . ένεργηθοῦν. Άλλα πολλές φορές δεν προλάβαιναν και έκτελοῦσαν τις σωματικές τους ανάγκες μέσα στο άλώνι, εν ώρα εργασίας. Πάντως τις βουνιές έτρεχε κάποιος και τις πετούσε άμέσως έξω, μάλιστα και με τα χέρια (!) για γρηγοράτερα και καλύτερα. Για τούτον τον λόγο το σιτάρι πλένεται σ' αυτό το άλώνι πριν μεταφερθεί στο σπίτι.

Όταν το άχυρο κόβονταν για καλά και γίνονταν λεπτό, ώστε να μπορούν τα πράματα να το τρώνε, έβγαζαν τα ζώα από τ'άλώνι, και το μάζευαν με τα καρπολόδια σε μιιά άκρη. Στο πρώτο άεράκι που πάντοτε το περίμεναν με λαχτάρα τέτοιες ώρες τα καρπολόγια εν δράσει για το λίχνισμα. Σήκωναν ψηλά το άλώνισμα και με τη δύναμη του άέρα το ελαφρότερο άχυρο παρασύρονταν μακρύτερα και το σιτάρι έπεφτε μπροστά στα πόδια. Μ' αυτό τον τρόπο ξεκαθάριζε το άχυρο από τον καρπό. Όσο εύκολο κι αν φαίνεται το λίχνισμα ήθελε κι αυτό την τέχνη του. Στήνονταν ύστερα στα φ'κούλια και καρπολόδια τα δρεμόνια και με το κοσκίνισμα καθαρίζεται τέλεια το σιτάρι από μερικά άχυρα, σκύδαλα και άλλα μικροαντικείμενα.

Άλλα δεν τελειώσαμε ακόμα. Ξεχωρίζουν τον σπόρο και το υπόλοιπο σιτάρι πλύνεται (πολλά άλώνια ήταν και δίπλα στο ποτάμι). Έτσι καθαρίζει από διάφορα μικροαντικείμενα (πετρούλες, άμμο, άχυρα, σκύδαλα, χώμα κλπ.). Κι άφου στεγνώσει ήταν πλέον έτοιμο να σακιαστεί. Φόρτωναν τα σακιά στα ζώα και το κουβαλοῦσαν με έκδηλη χαρά στο σπίτι. Έδω το άποθηκεῦον (όπως και το καλαμπόκι) στην κοφίνα' αυτή κατασκευάζεται με βέργες λυγαριάς, καλαμιού ή ιτιάς, που πλέκονται με τέχνη και εν συνέχεια παλαμιζόνται (βλείφονται με βουνιά). Δέν έλειπαν και τα σανιδένια άμπάρια. Μετροῦσαν δε την παραγωγή με τα φορτώματα. Φέτος, έλεγαν, έκανα 6 φορτώματα σιτάρι, δηλαδή 420 δκάδες, ένα φόρτωμα = 70 δκάδες.

Το άχυρο μεταφέρονταν στην άχυρώνα με τα βρουζόμια (είδος διχτυού) από τις γυναίκες, που το φορτώνονταν στην πλάτη. Τα τελευταία κυρίως χρόνια τ'όδεναν και μπάλες.

Είχε λοιπόν πολύ δουλειά το άλώνι (άλώνισμα), γι' αυτό και στρώνονταν χαράματα, από τις 6, πριν βαρέσει ο ήλιος. Την ήμέρα μπορούσαν να βγούν το πολύ

δυο άλωνια, όταν ήταν μικρά και φυσούσε. Διαφορετικά και ένα μόνον άλωνι κρατούσε περισσότερο, δυο και τρεις ημέρες ακόμα. Τò σκέπαζαν τότε με τσιόλια με την κρυφή ελπίδα ότι τò θραδάκι θα σήκωνε αεράκι και κάπου - κάπου δούλευε τò κόσκινο (βλάχ. τσίρ'λο), πού είχε μικρότερες τρύπες από τò δρυμόνι και με τò κοσκίνισμα καθαρίζονταν τò σιτάρι από τò άχυρο.

Πάντοτε στις περιπτώσεις πού δέν είχε άερα ή φυσούσε αντίθετα ύπήρχε ó φόβος μήν πιάσει ó καιρός (μήπως βρέξει), όποτε χρειάζονταν πολλές κόπος και χρόνος για νά στεγνώσουν τò άλώνισμα· μπορούσε ακόμα και νά φυτρώσει και έτσι νά πάει χαμένη ή σοδειά και τόσο κόπος.

Γι' αυτό λοιπόν δούλευε όχι μόνον όλο τò σπίτι, αλλά βοηθούσαν απαραίτητα όι συγγενείς, ακόμα και όι γείτονες, αλλά και όλλοι συγχωριανοί για νά συντομεύσουν στο θγάλσιμο τού άλωνιού, νά βοηθήσουν στο λίνισμα κλπ. Κι έτσι βρίσκονταν στο πόδι όλον τόν καιρό τού άλωνίσματος μέρα - νύχτα, στο άλωνι κοιμόνταν πολλές φορές και έδω έτρωγαν τις λαχταριστές πίττες και τά νοστιμιότατα παστάλια (γλωρά φασολάκια).

Γενικά τ' άλωνια έδιναν τήν ευκαιρία νά ανταμώνουν όι χωρινοί και νά αλληλοβοηθούνται για ένα κοινό σκοπό. Αυτό τήν εποχή τò χωριό παρουσιάζονταν περισσότερο άγαπημένο και άδελφωμένο, ένωμένο στη δουλειά και τò κοινό φαγητό.

Με τò άλώνισμα έπαιρνε τέλος ένας πολύμηνος κόπος πού άπασχόλησε τούς κατοίκους με τò δρογωμα, σπορά, ξεχορτάρισμα, θέρος, κουβάλημα. Και τώρα καθώς βλέπουν τόν ιδρώτα τους νά άμειβεται νιώθουν μιá έσωτερική άγαλλίαση· στον καρπό τούτο στηρίζουν αυτή τήν ύπαρξή τους.

Μέσα στη ζέστη τού καλοκαιριού τò άλώνι έπαιρνε τή μορφή μικρού πανηγυριού, παντού διάβαζε τή χαρά της ίκανοποίησης, στο πρόσωπα, στα μάτια, στο χαμόγελο. Άποτελούσε τò άλώνισμα μιá εικόνα τού χωριού τόσο έντυπωσιακή όσο και συγκινητική.

Άλλά και όι Ματσουκιώτες μέχρι τò 1940 - 1950 δέν έτρωγαν σιταρένιο ψωμί, έτρωγαν τήν μοπιότα. Πωλούσαν λοιπόν αυτό τò λιγοστό σιτάρι τους τήν Κυριακή στα Πράμαντα πούχε παζάρι, για ν' αγοράσουν περισσότερο καλαμπόκι και κρατούσαν μόνον τόν σπόρο και λίγο ακόμα, πού τò είχαν σαν προσφάι, νά βρίσκεται για μερικά άναγκαία πράγματα (πρόσφορα, μπλογούρι, πίττες, τραχανάς κλπ. (ΐδε ΤΡΟΦΕΣ).

Στά παραπάνω πλαίσια μπορούμε νά έξηγήσουμε γιατί ή νύφη μοίραζε ψωμί σιτρένιο (καθάριο), τò όποιο ó κόσμος δέχονταν με πολλή χαρά (ΐδε σχετικά στο κεφάλαιο ΓΑΜΟΣ).

Γ' ΤΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ

1. Τò σπάρισμο

Ποιός δέν θυμάται τή φασαρία πού γινόταν κάθε πρωί όταν ξεκινούσε ó κόσμος για τά καλαμπόκια! Βούιζε ó τόπος από τήν κίνηση και αντιλαλούσαν τά ρέματα από τά τραγούδια. Μπροστά τά ζευγάρια, για νά προλάβουν νά βοσκήσουν και λίγο πριν μπει ó ζυγός στον σβέρκο τους· ακολουθούσαν τò ύπομονετικό γαϊδουράκι φορτωμένο τ' άλέτρι και χίλια δυο άλλα πράγματα (σπόρο κλπ.), όι γυναίκες, τά μανάρια, όι γιδούλες, όλο τò σπίτι.

Στò τέλος της άνοιξης άρχιζε ή καλλιέργεια τών καλαμποκιών με τή σπορά και τέλειωνε τò φθινόπωρο με τò ξεφλούδισμα και τò στούμισμα.

Άπρίλιο με Μάιο γινόταν κυρίως σέ ξερικά χωράφια, αλλά και λίγα ποτιστι-

κά πρώτα ή σπορά και έν συνεχεία άμέσως τó θργωμα (όπως συνέβαινε και με τά σιτάρια).

Ό τρωδός με τó καλαμπόκι κρεμασμένος από τόν ώμο έπεφτε στήν άγκαλιά, έχωναν μέσα τó δεξι χέρι, γέμιζαν τή χούφτα καλαμπόκι και τó σκορπούσαν στό χωράφι θαδίζοντας (άκριθός κάτι άνάλογο με τó σιτάρι).

Άκολουθούσε τó θργωμα. Σθάρισμα δέν γίνεται πάλι. Πίσω από τά ζευγάρια πού θργωναν έρχονταν άπαραίτητα ή γυναίκα και με τó τσαπί θαρούσε και έσπαζε τά σβώλια (μεγάλα κομμάτια από χώμα). "Άμα δέν πρόφτανε τ' αϋλάκια, τή βοηθούσε και ó άντρας πού θργωνε.

— Άσθάρινα στό Ματσούκι ήταν ή γυναίκα.

Και φρόντιζαν τó τσαπί νάναι μικρό και έπομένως πιό έλαφρό για νά μήν κουράζονται, αλλά και γά τó δουλεύουν καλύτερα.

"Όσοι είχαν περισσότερο χρόνο (εύκαιρία) θργωναν δυό φορές για καλύτερη και περισσότερη άπόδοση). Τó πρώτο θργωμα (πού ονομάζεται θουρηκούτά) τó αφήνουν 5 - 10 ήμέρες και μετά ξαναοργώνουν για νά σπείρουν άμέσως

Τά τελευταία χρόνια πρώτα άνοιγαν τ' αϋλάκια και ή γυναίκα από πίσω έριχνε σ' αυτά άμέσως σπυρί - σπυρί τó καλαμπόκι και τούτο για νά πάει (νά ξεδεύεται) λιγότερος σπόρος (καλαμπόκι), γά βγει με σειρά και γά έχει ύγρασία.

Μερικές φορές στό θργωμα, λόγω τής έποχής, θάραγε τά ζώα, τάπιανε δηλαδή, ή μύγα (ή στρέγγλα). Γι' αυτό και τó μεσημέρι τ' άπολούσαν συνήθως 2 - 3 ώρες μέχρι νά γυρίσει ó ήλιος. Και για νά διώξουν όσο γίνεται τή στρέγγλα, αλοιφουν ακόμα τά ζώα με σκόρδο, πετρέλαιο, κατράνι ή τά πασπαλίζουν με χώμα.

Τά καλαμπόκια κινδυνεύουν από τόν ασθό. Για νά τόν διώχουν στήνουν σιακάχτρα (όπως και για τά κηπευτικά) ή κάνουν μιá πρόχειρη φτερωτή με τσίγκο, ή όποία καθώς στριφογυρίζει με τή δύναμη τού άνέμου δημιουργεί θόρυβο.

Μιά φορά, τόν Ιούνιο, είχε θοτάνισμα· σκάλιζαν τά καλαμπόκια, έβγαζαν τίς πέτρες και τά χόρτα, μάζευαν τó χώμα στις ρίζες και άραίωναν τίς καλαμποκιές όπου ήταν πυκνές.

2. Τó ξεφλούδισμα

Τó μάζεμα τού καλομποκιού άρχιζε στό τέλη Σεπτεμβρίου. Πρώτα έκοβαν με τó δρεπάνι τίς κορφές· τά καλομποκία γινόταν μικρά, έπειδή τά χωράφια δέν ήταν ποτιστικά. "Υστερα έσπαζαν τίς ρόκες, πού τίς κουβαλούσαν στό σακιά με τά ζώα και τίς μάζευαν σωρούς στις αϋλές τών σπιτιών και σε περίπτωση κακοκαιρίας στό κατώα ή σε άλλα μεγάλα δωμάτια.

Μετά τó μάζεμα άκολουθούσε τó ξεφλούδισμα τού καλομποκιού. Σ' αυτό λάβαινε μέρος όπισοδήματα όχι μόνον όλο τó σπίτι αλλά βοηθούσαν πάντοτε και οι γείτονες, οι συγγενείς, καθώς και άλλοι χωριανοί για νά ξεμπερδέψουν (νά τελειώσουν) τó γρηγορότερα.

Καθισμένοι σταυροπόδι στό τσόλι ή σε κανένα κουτσό σκαμνάκι ή σε κάποιο κούτσουρο, στό χέρι ή σούβλα (μυτερό ξύλο), ξεφλούδίζουν με κέφι τó καλαμπόκι. Με τó σουβλι σκίζουν στό έπάνω μέρος τά φύλλα τής ρόκας και έν συνεχεία με δυό κινήσεις τήν άπογυμνώνουν από τó φύλλωμά της. Μπροστά πετάνε τίς ρόκες και δίπλα τó περίβλημά τους, τά φύλλα (τά ξώφλα).

Η δουλειά άρχιζε με τó σύρουπο, με τó άναμμα τής καντήλας και τής λάμπας τού πετρελαίου, πού τίς κρεμούσαν γύρω στους σωρούς. "Όσο περνούσε ή ώρα τόσο και μαζεύονταν ó κόσμος, παιδιά, γέροντες, όλες οι ηλικίες. Τό κουβεντολόι δυνάμωνε, τά άθώα πειράγματα και τó κουτσομπολιό στήν ήμερήσια διάταξη, ιστορίες και παραμύθια δίναν και παίρναν· μερικοί ήταν ικανοί νά σε ξεμπερδέψουν με

ένα παραμύθι. Και οι τραγουδιστάδες λάβαιναν την ευκαιρία να δείξουν τις φωνητικές τους ικανότητες.

Πίττες, τραχανάς και το κατσαμάκι τα αγαπημένα φαγητά. Ἀπαραίτητα ἔτρωγαν θρασιμένες ρόκες, λίγο αλατισμένες και τόσο νόστιμες!

Δὲν ἔλειπαν τὰ στοιχήματα, ποῖός θὰ καθαρῖσει τις περισσότερες ρόκες. Κι ὅταν εὑρισκες κόκκινη ἢ παρδαλή μπορούσες νὰ πᾶς γιὰ ὕπνο. Καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ, τῶχαν χαρὰ μεγάλη νὰ χοροπηθοῦν μέσα στὰ ξῶφλα.

Τὸ ξεφλούδισμα κρατοῦσε 3 - 5 ἡμέρες, ἦταν δὲ μία ἀπὸ τις πιὸ γραφικὲς ἐκδηλώσεις τῆς γεωργικῆς ζωῆς στὸ χωριὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα. "Ὅσοι τὸ ἔζησαν ἀναπολοῦν μὲ νοσταλγία τὴν ὁμορφιά του καὶ συγκινοῦνται ιδιαίτερα. Τὸ γεγονός ὅτι γινόταν βράδυ κάτω ἀπὸ τὸ ἀδύναμο φῶς τῆς γκαζόλαμπας ἢ τοῦ φεγγαριοῦ καὶ τῶν ἄστρον στὶς ροῦγες (καὶ στὰ δωμάτια) καὶ μὲ καλὴ καὶ γερὴ παρέα ἔδινε στὸ ξεφλούδισμα μιὰ ξέχωρη γραφικότητα περισσότερο ἐντονη ἀπ' ὅτι στὸ θέρος ἢ τὸ ἀλώνισμα. Ἐξάλλου, ἴσως νὰ χαίρονταν περισσότερο τὰ ξεφλούδισματα, διότι φτάνοντας στὸ τέλος τοῦ κύκλου ἐργασιῶν τῶν καλαμποκιῶν ἔκλειναν κατὰ κάποιον τρόπο καὶ οἱ γεωργικὲς ἀπασχολήσεις τοῦ καλοκαιριοῦ.

Τὶς ξεφλουδιμένες ρόκες ἄπλωναν γιὰ στέγνωμα στὶς ροῦγες, στὰ δωμάτια καὶ κατώα καὶ τις κρεμοῦσαν ἀπὸ τὰ καρφιὰ στὰ ματέρια τῆς σκεπῆς, στὰ νταβάνια. Κι ἂν ὁ χώρος στὸ σπίτι δὲν ἐπαρκοῦσε, εἴχαμε καὶ τὴ Μαυριά.

— "Ἀχ! μωρὲ τί τραβούσαμε! Τὴ μέρα ἀπλώναμε τὸ καλαμπόκι στὴ Μαυριά καὶ τὸ βράδυ τὸ μαζεύαμε πάλι γιὰ τὸ σπίτι.

Μετὰ ἀπὸ ἓνα πρῶτο στέγνωμα ἀκολουθοῦσε τὸ κοπάνισμα μὲ τὰ ξύλα· στουμποῦσαν τις ξερὲς ρόκες μὲ ραβδιά σὲ κλειστὸ χώρο καὶ ὅσα σπυριά ἔμειναν στὸ κότσιαλο τᾶβγαζαν (τὰ ξεμπομπούλιαζαν) μὲ τὰ χέρια. Σ' ἄλλα μέρη τοῦ ἦταν πολλὰ καὶ πιὸ μεστωμένα καλαμπόκια (Θεσσαλία κλπ.), χρησιμοποιοῦσαν στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση καὶ τὸ δερπάνι (ἀνάποδα) γιὰ γρηγοράδα καὶ ἐξυπηρέτηση. Ἄλλὰ στὸ Ματσούκι ξεμπομπουλίζουν πάντοτε μὲ τὸ χέρι·

— Μὲ τὸ δερπάνι εἶχε φύρα καὶ στὸ Ματσούκι κι ἓνα σπυρὶ ἀκόμα ἦταν ὑπολογίσιμο.

Ἐν συνεχεῖα ἄπλωναν πάλι τὸ καλομποκί γιὰ νὰ στεγνώσει τέλεια, τὸ ἄλεθαν καὶ κατὰ τὰ Χριστούγεννα, μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνο περίπου συνεχῆ ἀγώνα, ἀπολάμβαναν τὴ γλυκεῖα μπομποτά! Κατὰ τὸ ἄλεσμα ρίχνουν στὸ καλαμπόκι καὶ καρύδια (ψίχα, φλούδια) γιὰ νὰ γίνεῖ πιὸ νόστιμη ἢ μπομποτά, νὰ πάρει ἄλλη γεύση.

3. Ἡ σημασία

Τίποτε δὲν πῆγαινε χαμένο ἀπὸ τὰ καλαμπόκια.

Πρῶτα - πρῶτα αὐτὸ τὸ καλαμπόκι ἦταν ἡ κύρια τροφή τῶν ἀνθρώπων μέχρι τὸ 1940 ἢ καὶ ἀργότερα ἀκόμη. Ἐλεγαν τότε στὸ Ματσούκι·

— Πῶς βάζω τὸ καλαμπόκι, νᾶχω τὸ ψωμὶ τῆς χρονιάς, νὰ μὴν πεινάσουμε, καὶ δὲν μὲ νοιάζει γιὰ τᾶλλα.

Πολύ δίκαια λοιπὸν τὸν ἐφημέριο τοῦ Ματσουκίου π. Νικόλαο Μαργάρη ἀπασχολεῖ ἔγνοια ἢ ἀκρίβεια τοῦ καλομποκιοῦ (γιὰ τὸ σιτάρι δὲν κάνει καθόλου λόγο)· γράφει σὲ ἐνθύμησή του:

«Ματσούκιον 24 Ἰουνίου 1915

ἔφθασεν ὁ ἀραβόσιτος 70 - 80 κατ' ὄκαν, εἰς ἐνθύμιον».

Ἐπειδὴ ποτὲ δὲν ἔφτανε τὸ παραγόμενο καλαμπόκι, πάντοτε ἀγόραζαν συμπληρωματικά, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα κυρίως, ὅπου τὸ εὑρισκαν ἔχι μόνον ἄφθονο ἀλλὰ καὶ πιὸ φτηνὸ (πολλὲς φορὲς τὸ ἀγόραζαν στὰ χωριά ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς παραγωγούς)· ἄλλες ἀγορὲς καλαμποκιοῦ ἦταν τὰ Γιάννενα καὶ μερικὲς φορὲς ἢ Ἄρτα.

Τὸ καλαμπόκι ἦταν τότε σὲ σύγκριση μὲ τὸ σιτάρι καὶ πιὸ πολὺ στὶς ἀγορές, ἀλλὰ καὶ περισσότερο φθινό.

Ἀκόμα τὸ ἀραποσίτι φτουροῦσε περισσότερο ἀπὸ τὸ σιτάρι· περνοῦσε δηλαδή σὲ σύγκριση μὲ τὸ σιτάρι μὲ τὴν ἴδια ποσότητα περισσότερο καιρὰ. Ὑστερα ἢ μπομποτά σὲ χόρταινε καλύτερα, ἦταν πιὸ γερὸ ψωμί παρὰ τὸ σιταρένιο.

Ἡ μπομποτά λοιπὸν (τὸ καλομποκίσιον ἀλεύρι) ἀποτελοῦσε τὸ κύριο ψωμί τῶν ἀνθρώπων στὰ μέρη μας τότε, τὸ δὲ σιταρένιο ἦταν εἶδος πολυτελείας.

Τὸ καλαμπόκι ἦταν ἄριστη τροφή (καρπὸς) καὶ τῶν ζώων καὶ φέρνει γάλα.

Ὅσα καλαμπόκια δὲν ἔδεγαν, οἱ ρόκες δηλαδή δὲν εἶχαν σπυρὶ (τὰ οὐτρίδια), τᾶχαν γιὰ ταῆ· τὰ ἔριχναν στὰ γελάδια, γουρούνια, τᾶτρωγαν ἀκόμα γίδια καὶ ἀλογομούλαρα.

Ὀλόκληρη ἢ καλαμιὰ τοῦ καλομποκιοῦ, οἱ καλαμποκιές (τὰ ρουκόφλα) ἦταν ἀπὸ τίς βασικὲς τροφές τῶν ζώων τὸν χειμῶνα. Ἀκόμα καὶ τὰ ξῶφλα (τὰ φύλλα τῆς ρόκας) χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τίς ἀγελάδες κλπ. Οἱ γυναῖκες, ἐξᾴλλου, διάλεγαν τὰ πιὸ μαλακὰ ξῶφλα γιὰ νὰ γεμίζουν τὰ προσκέφαλα ἢ τὰ στρώματα τῶν κρεβατιῶν καὶ οἱ ἄνδρες τὰ πιὸ λεπτὰ γιὰ νὰ στρίψουν τὴν τσιγάρα!

Τέλος, μὲ τὰ κότσιαια ἔκαιγε ἡ γάστρα.

Ὅπωςδὴποτε, οἱ κόποι ποὺ κατέβαλλαν γιὰ τὴ σπορὰ τοῦ καλαμποκιοῦ, τὸ σκάλισμα, τὸ φράξιμο, τὴν ἐπισκευὴ τῶν προστατευτικῶν τοίχων (ζωνάρια) γιὰ νὰ μὴ φεύγει τὸ χῶμα, τὸ μάζεμα, ξεφλούδισμα, στούμπισμα ἦταν δυσανάλογα μεγαλύτεροι ἀπὸ τὴν ἀπόδοση τῆς συγκομιδῆς. Ἀλλὰ τὸ καλαμπόκι ἦταν τὸ ψωμί-ψωμάκι, τόσο γλυκὸ καὶ νόστιμο (!) καὶ μάλιστα μετὰ ἀπὸ τόσους μόχθους καὶ ταλαιπωρίες.

— Ἐτρωγαν τότε ὁ κόσμος μπομποτά καὶ ξυνόγαλο κι ἦταν περδίκι, γεροὶ καὶ λεβέντες.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΟΥΛΟΥΚΟΥΡΓΙΩΤΗ

Φοιτητή Φιλολογίας

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ὁ Ἑλληνικὸς Διαφωτισμὸς, ἰδιόμορφος καὶ ἰδιότροπος, ἐξαιτίας τῆς κοινωνικο-οικονομικῆς καὶ ἰδεολογικῆς κατάστασης ποῦ ἐπικρατεῖ στὸν τουρκοκρατούμενο ἑλληνικὸ ἔθνος καὶ στοὺς ἐξωτερικοὺς χώρους ὅπου ζοῦν καὶ ἐργάζονται Ἕλληγες, θ' ἀποτελεῖσει τὴν ἰδεολογικὴ συνθήκη γιὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Οἱ παράγοντες ποῦ συντελοῦν στὴν ἐμφάνιση καὶ ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ κινήματος εἶναι πολλοί. Σὲ μιὰ προσπάθεια διαχωρισμοῦ αὐτῶν τῶν παραγόντων, θὰ καταλήγαμε σὲ δύο γενικὲς κατηγορίες. Ἡ πρώτη εἶναι οἱ οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθήκες ποῦ διαμορφώνονται πρὶν ἀπὸ τὸ Διαφωτισμὸ καὶ ἐπηρεάζουν τὸν εὐρωπαϊκὸ ἔθνος σ' ὅλο το μήκος καὶ πλάτος του. Ἡ δευτέρα εἶναι οἱ πνευματικὲς συνθήκες ποῦ ἀναπτύσσονται τὴν ἴδια περίοδο καὶ πρόκειται νὰ ἐπηρεάσουν τὴν διαμόρφωση τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἀνιχνεύοντας, σὲ γενικὲς γραμμὲς, τὲς κοινωνικο-οικονομικὲς συνθήκες πρὶν ἀπὸ τὸ Διαφωτισμὸ, διαπιστώνουμε πῶς ἀπὸ τὸ ΙΕ' σὲ τὸ ΙΗ' αἰ., οἱ ἀνακαλύψεις ποῦ γίνονται ἀνταποκρίνονται στὲς ἀπαιτήσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναζωογόνησης, ποῦ παίρνει μορφή ὕστερα ἀπὸ τὸ φρενάρισμα ποῦ ἔκανε στὴν εὐρωπαϊκὴ ζωὴ ἡ «ὑπερθέρμανση» τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' αἰ. Αὐτὴ ἡ ἀναζωογόνηση εἶναι ἡ γέννηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ποῦ πρὸς τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰ., χάρις ἀκριβῶς στοὺς καινούργιους κόσμους καὶ στοὺς καινούργιους δρόμους, ρίχνεται στὴν περιπέτεια τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀποστάσεων.¹

Ἡ ἀνοδος αὐτὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Δύσης δὲν ἀποτελεῖ σημαντικὸ γεγονός μόνον γιὰ τὲς ἴδιες τὲς χώρες τῆς Δύσης, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους χώρους, ὅπως εἶναι ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος. Τὰ Βαλκάνια παρασύρονται ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸ ἀνοιγμα τῆς Δύσης, σὲ μιὰ ἐμπορο-οικονομικὴ ἀνάπτυξη, ἐπικουρούμενα καὶ ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα πόλεων γιὰ τὸ ἐμπόριο τῆς Δύσης κατὰ τὸ ΙΣΤ' αἰ. ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὲς ἐμπορικο-οικονομικὲς συνθήκες, ἀρχίζει σιγὰ-σιγὰ νὰ ἀναπτύσσεται μιὰ ντόπια ἀστικὴ τάξη ἀπὸ τὸ ΙΕ' αἰ. καὶ ἔπειτα. Ἀρχικὰ ὁ ἔθνος τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι περιορισμένος στὸ κέντρο. Ἀργότερα, ἕως, περὶ τὰ ὀθωμανικὰ σύνορα καὶ καλύπτει ἀπὸ νότια Ρωσία, Δυτικὴ Γερμανία, Βιέννη, Λιθὸν, Νεάπολη. Αὐτὴ ἡ ἀστικὴ τάξη μὲ τὴν προέκταση τοῦ ἐμπορίου θ' ἀποτελέσει στοὺς μετέπειτα αἰῶνες τὸ συνδετικὸ κρίκο ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων μὲ τὴν Εὐρώπη.²

Ἐκτός, βέβαια, ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸ ἀνοιγμα τῆς Δύσης, μποροῦμε νὰ σημειώσουμε ἄλλους δύο λόγους ποῦ συνετέλεσαν στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴ δημιουργία τῆς ἀστικῆς τάξης στὰ Βαλκάνια. Κατὰ πᾶσι λόγοις, ὁ ἀποκλεισμοὸς τῆς Μαύρης Θάλασσας, γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, τῶν πλοίων ποῦ δὲν ἦσαν ὀθωμανικά, καὶ κατὰ δεύτερο λόγο, ἡ ἔδραση νέων πόλεων καὶ ἡ ἀναζωογόνηση τῶν βαλκανικῶν πόλεων ποῦ ἐβρίσκονταν σὲ παρακμῆ.³ Παρατηροῦμε, λοιπόν, πῶς ἑλληνικὲς πόλεις, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Σμύρνη, τὰ Ἰωάννινα, ἡ Ἄρτα, ἡ Πάτρα, τὸ Ἡράκλειο, ἡ Χίος κλπ., ἀποτελοῦν κέντρα οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καὶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ θ' ἀποτελέσουν καὶ πνευματικὰ κέντρα τῆς περιόδου τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Αυτή ή κοινωνικο-οικονομική μεταβολή πού συντελείται στην ευρωπαϊκή Δύση αυτήν τήν περίοδο, δέν επηρεάζει μόνο τό θαλκκαϊκό χώρο και τίς έλληνικές πόλεις τών τουρκοκρατούμενων περιοχών, αλλά και δυό άλλα στοιχεία, οικονομικά και πνευματικά συγχρόνως, πού θα διαδραματίσουν κυρίαρχο ρόλο στό Νεοελληνικό Διαφωτισμό, οί έλληνικές παροικίες του έξωτερικού και οί Φαναριώτες. Γι' αυτό τό λόγο είναι σκόπιμο νά ρίξουμε μιá σύντομη ματιά στην εμφάνιση και ανάπτυξη αυτών τών δυό στοιχείων, για νά κατανοήσουμε καλύτερα παρακάτω τό ρόλο τους στό κίνημα του Έλληνικού Διαφωτισμού.

Οί έλληνικές παροικίες του έξωτερικού, αρχικά, είναι αποτέλεσμα τής εισβολής τών Τούρκων σ' έλληνικές περιοχές, αρχίζοντας από τήν άλωση τής Πόλης (1453) και συνεχίζοντας με τήν πτώση τής Κύπρου (1570), τής Κρήτης (1669) και τής δεύτερης κατάκτησης τής Πελοποννήσου από τους Τούρκους (1715). Σύμφωνα με τά στοιχεία πού δίνει ο Γ. Βελουδής⁴ για τήν παροικία τής Βενετίας, ο κύριος όγκος τών Έλλήνων ήταν ναυτικοί, έμποροι, τεχνίτες και οί οικογένειές τους. "As μήν ξεχνάμε, όμως, και τό γεγονός, πώς υπήρχαν από πριν οικονομικές σχέσεις τής Βενετίας με αυτές τίς επαρχίες, απ' όπου έφευγαν οί Έλληνες. Λίγο ή πολύ, κάτω από παρόμοιες σχεδόν συνθήκες δημιουργήθηκαν και οί άλλες έλληνικές κοινότητες σε άλλες πόλεις τής Ιταλίας, όπως επίσης στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Έκτός από αυτές τίς παροικίες, σύμφωνα με τόν Γ. Σβορώνο,⁵ στα κατοπινά χρόνια, με τή συνεχή άνοδο του έξωτερικού έμπορου τών Δυτικών, στη Γερμανία, Αυστρία και άργότερα στη νότια Ρωσία (Όδησού) και στη Γαλλία (Μασσαλία), δημιουργούνται νέες έλληνικές παροικίες πού δέν αποτελούνται πιά από πρόσφυγες, όπως οί παροικίες τής προηγούμενης εποχής.

Με τίς γενικότερες συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης τής Δύσης, του ΙΖ' και ΙΗ' αι., συμβαδίζουσαν και οί έμπορικές επιχειρήσεις τών Έλλήνων τών παροικιών, με αποτέλεσμα νά έχουμε και σ' αυτές τό φαινόμενο τής οικονομικής ανάπτυξης. Αυτές οί έμπορικές επιχειρήσεις αναπτύσσουσαν έκτενές έμπορικό δίκτυο, πού απλώνεται σε πολλές πόλεις τής Δύσης αλλά και τής Ανατολής και συσσωρεύουσαν όλο και περισσότερο κεφάλαιο στα χέρια τους, οδηγώντας σε μιá τόσο οικονομική, όσο και κοινωνική άνοδο.

Για νά εξετάσουμε, στη συνέχεια, τήν κοινωνική και οικονομική θέση τών Φαναριωτών, πρέπει νά πάμε πίσω στους Βυζαντινούς άριστοκράτες, οί ποίοι μετά τήν Άλωση δέν ξεπέφτουσαν και τόσο πολύ, αφού αναλαμβάνουν τ' άνωτερα λαϊκά αξιώματα του Πατριαρχείου (διοίκηση τής Έκκλησίας και του Γένους).⁶ Αυτοί, μετά τήν απαγόρευση τής ευρωπαϊκής ναυσιπλοΐας στον Εύξεινο Πόντο, παίρνουν τό έμπόριο στα χέρια τους. Έτσι, έγιναν οί Φαναριώτες πού, με τίς διοικητικές θέσεις πού κατέχουν και με τήν ανάπτυξη του έμπορίου, δημιουργούσαν τίς αλλές τους. Βέβαια, ή θέση τους ίσχυροποιείται και σταθεροποιείται τό ΙΗ' αι. με τή θέση πού αναλαμβάνουν στην τουρκική διοίκηση, εξαιτίας τών γνώσεών τους για τά δυτικά πράγματα και αυτό οφείλεται στη συνεχή επαφή τους με τίς δυτικές χώρες στις έμπορικές, κυρίως, αρχικά, συναλλαγές τους. Οί Φαναριώτες, λοιπόν, σταδιακά γίνονται ήγεμόνες σε ήμιαυτόνομες περιοχές με οικονομική και κοινωνική επιφάνεια αποτελούσαν δηλαδή τή διοικητική άριστοκρατία. Η ήγεμονία αυτή γίνεται κληρονομική και μετά τήν άπελευθέρωση θα γίνει ένα από τά «τζάκια» του ελληνικού κοινωνικού χώρου.

Αυτή ή γενική οικονομική ανάπτυξη τών Έλλήνων τό ΙΗ' αι. έχει ως άμεση συνέπεια τό σχηματισμό μιáς κάποιας αστικής τάξης, όπως φάνηκε από τά παραπάνω. Αυτή ή τάξη αρχίζει σιγά-σιγά νά μετέχει άμεσα στη διοίκηση του Έθνους από τά μέσα του ίδιου αιώνα (ΙΗ' αι.). Οί Φαναριώτες «άριστοκράτες», δ

άνώτερος κλήρος και οι πρόκριτοι (γαιοκτήμονες, έμποροι, έφοπλιστές) άποτελοϋν τὰ κύρια στοιχεία έξουσίας, οι όποιοι ακόμα και μετά την Έπανάσταση, δέν θά πάψουν νά κατέχουν άνάλογες θέσεις.

Ός προς τις πνευματικές συνθήκες, στή συνέχεια, πρωταρχικό στοιχείο πού επηρεάζει τόν Έλληνικό Διαφωτισμό είναι ο Εϋρωπαϊκός Διαφωτισμός με τήν κίνηση τών ιδεών πού παρουσιάζει τó ΙΗ' αϊ. Αϋτός ο αιώνας άφομοιώνει και άναπτύσσει τις πνευματικές και επιστημονικές κατακτήσεις τού ΙΖ' αϊ., για τόν όρθολογισμό, τόν φιλελευθερισμό και τόν επιστημονικό πειραματισμό. Η κριτική σκέψη και ή έλευθερη έρευνα διωλίζει όλες τις άξίες, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, τις ποιες κληροδότησαν οι προηγούμενοι αιώνες. Έρευνάται ή άτομικότητα τού ανθρώπου για τήν καλύτερηση τής ζωής και τής κοινωνίας με βάση τήν ιδέα τής προόδου. "Όργανο γι' αϋτό είναι ή ανθρώπινη Λογική πού θά φωτίσει τó σκοτάδι τού Μεσαίωνα.

Παράλληλα με τή νέα αντίληψη για τήν κοινωνία, τήν πολιτική και τήν οικονομία, κυριαρχεί ή πίστη στα φυσικά δικαιώματα τού ανθρώπου και ή έλευθερία τού άτόμου. Στόν τομέα τής επιστημονικής σκέψης κυριαρχεί ο πειραματισμός, πού οδηγεί σε αϋστηρότερες και άποτελεσματικότερες μεθόδους, βασισμένες στήν παρατήρηση, τó πείραμα και τó λογικό συλλογισμό.

Σε πολύ γενικές γραμμές, αϋτό είναι τó πνευματικό κλίμα, μέσα στο όποιο κινείται ολόκληρη ή Εϋρώπη τó ΙΗ' αϊ. Αϋτό τó πλαίσιο θά επηρεάσει τόν Έλληνικό Διαφωτισμό με διάφορα μέσα και τρόπους, πού θά διασαφηνιστούν παρακάτω, όπου θά γίνει λόγος για τόν πνευματικό ρόλο τών έλληνικών κοινοτήτων τού έξωτερικού και τών Φαναριωτών «άριστοκρατών». Άναγκαστο είναι, πού νά τονιστεί πώς τήν κατεξοχήν επίδραση άσκει ο Γαλλικός Διαφωτισμός. "Όπως άναφέρει ο Κ. Θ. Δημαράς,⁷ ή Γαλλία σ' όλο τó ΙΗ' αϊ. έχει τó προβάδισμα στα θέματα παιδείας και αϋτή τή θέση κατέχει στή συνείδηση τού Έλληνικού Διαφωτισμού και τών αντιπάλων του. "Όπως έπεται σ' έπαφή με τὰ Γαλλικά Γράμματα, κατά κάποιον τρόπο, έρχεται σ' έπαφή με τήν εϋρωπαϊκή παιδεία. "Επειτα, σύμφωνα με τήν άναφορά πάλι τού ίδιου μελετητή, ή Εϋρώπη ήταν τότε ένωμένη πνευματικά όσο ποτέ άλλοτε άπό τὰ μεσαιωνικά χρόνια και πέρα. "Ετσι, άπ' όλες τις πλευρές προσφέρονταν τὰ πάντα, και ο άνωγός τών ιδεών είχε έλάχιστη σημασία τότε. "Εδώ, θέβαια, γεννάται τó εϋλογο έρώτημα, για ποιά λόγο επικράτησε ο Γαλλικός Διαφωτισμός. "Εκτός άπό τούς παραπάνω λόγους, πού δίνουν κάποια εξήγηση, δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι οι Φαναριώτες, πού παίζουν σημαντικότατο ρόλο στήν πρώιμη φάση τού Έλληνικού Διαφωτισμού, έχουν άμεση και άποκλειστική σχεδόν έπαφή με τὰ Γαλλικά Γράμματα. "Επίσης ο Βολταίρος και οι έγκυκλοπαιδιστές, πού άσκούν βαθιά επίδραση, είναι εκπρόσωποι τού Γαλλικού Διαφωτισμού.

Οι έλληνικές παροικίες, πού άκμάζουν για τούς ίδιους λόγους πού άκμάζει όλος ο εϋρωπαϊκός χώρος, υπόκεινται στις ίδιες κοινωνικές, οικονομικές πολιτικές, πνευματικές άλλαγές πού συντελοϋνται, και θά χρησιμεύσουν ως κεραιές τού Έλληνισμού.⁸ Μεταφέρουν στόν έλληνικό γώσο τó πνεϋμα τής Δυτικής έλευθεροφροσύνης και βοηθούν στήν παιδεία τού Γένους. Τó βασικότερο στοιχείο πού δόθήσε στή διάδοση τών νέων ιδεών, πού κυκλοφοροϋν στή Δύση, είναι τὰ τυπογραφεΐα πού ιδρύονται άπό τούς Έλληνες τών παροικιών και ή συνεχής αύξηση τών τραβηγμάτων τών εκδόσεων.

Οι συνθήκες κάτω άπό τις όποιες λειτουργοϋν αϋτά τὰ τυπογραφεΐα, δε μäs ενδιαφέρουν άμεσα, γι' αϋτό και δε θά γίνει λόγος. Αϋτό πού μäs ενδιαφέρει είναι πώς τὰ βιβλία πού εκδίδονται μεταφέρονται με έμπορικές παραγγελίες διαμέσου

των θαλάσσιων ἢ τῶν χερσαίων δρόμων.

Σημειαντικότερο ἔργο ἀποτελεῖ ἡ μετάφραση νεωτερικῶν δυτικῶν ἔργων, πού συντελοῦν σέ μεγάλο βαθμὸ στὴ διάδοση τῶν ιδεῶν. Μὲ τὶς ἐμπορικὲς ἀποστολές, οἱ ιδέες διαδίδονται ἀπὸ τὸν ἕνα τόπο στὸν ἄλλον, σ' ὅλο τὸν τουρκοκρατούμενο ἑλληνικὸ χῶρο. Κοντὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐκδοτικὲς προσπάθειες πρέπει ν' ἀναφέρουμε πὼς ζοῦν καὶ συνεργάζονται πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι, πού σπούδασαν σ' εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια καὶ ἐμποτίστηκαν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ Φαναριῶτες ἐμφανίζονται στὸ προσκήνιο ὡς διπλωμάτες, ἡγεμόνες καὶ συγγραφεῖς, διαδραματίζοντας κάποιο θετικὸ ρόλο στὴν πρώιμη φάση τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, δηλ. κατὰ τὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ ΙΗ' αἰ. Οἱ Φαναριῶτες, ἔχοντας μιὰ σχέση ἐξουσίας μὲ τοὺς ὑπεκόους τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ ἡ κοινωνικὴ θέση πού κατεῖχαν τοὺς ὠθοῦσε νὰ ἔχουν ὡς πρότυπα τοὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσης καὶ ἰδιαίτερα, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰ. καὶ πέρα, τοὺς δύο ἐπιφανέστερους ἡγεμόνες τῆς ἐποχῆς, τὸν Φρειδερίκο Β' τῆς Πρωσίας καὶ τὴν Αἰκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας. Προσπαθοῦσαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν μὲ τὴ δημιουργία αὐλῶν, ὅπου τὰ γράμματα θὰ καλλιεργοῦνταν μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ μὲ τὴν ἀμειση, βέβαια, συμμετοχὴ τους στὴ γενικότερη πνευματικὴ ζωὴ. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς⁹ ἐντάσσει στὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς κίνησης καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς νομοθεσίας πού ἐπιχειρεῖται. Αὐτὸ πού προσπαθοῦν, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, νὰ πετύχουν εἶναι νὰ γίνουν οἱ φωτισμένοι δεσπότες μέσα σὲ μιὰ φωτισμένη δεσποτεία. Αὐτοί, ὅμως, θὰ κατευθύνουν τὰ γράμματα γιὰ $\frac{3}{4}$ τοῦ αἰῶνα, δημιουργώντας σχολές καὶ τυπογραφεῖα γιὰ τὴν ἐκδοσὴ βιβλίων.¹⁰

Ὅσο γιὰ τὸν ρόλο τῶν πολιτιστικῶν κέντρων τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας, εἶναι χαρακτηριστικὸ αὐτὸ πού ἀναφέρει ὁ Ν. Γ. Σβορώνος:¹¹

«Γιὰ νὰ βροῦμε τὸ σημεῖο ἐκκίνησης τῆς "ἀναγέννησης" πού στηρίζεται σὲ μιὰ παρατεταμένη ἐπαφὴ τῆς ἑλληνικῆς σκέψης ἢ τὰ "φῶτα τῆς Εὐρώπης" δὲν πρέπει νὰ ψάξουμε στὸ Κωνσταντινουπολίτικο περιβάλλον τὸ προσκολλημένο στοὺς Φαναριῶτες καὶ στὴ "Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ" ἀλλὰ στὰ νέα πολιτιστικὰ κέντρα τῆς Βόρειας Ἑλλάδας, σ' ἄλλα ἀστικά κέντρα (δὲν ἀναφέρω ἐδῶ παρὰ τὶς Σχολές τῶν Ἰωαννίνων) καὶ στὶς ἐμπορικὲς παροικίες τῆς Δύσης, τὶς συνδεδεμένες μὲ τὴν ἐκκολαπτόμενη ἀστικὴ τάξη».

Οἱ παρατηρήσεις πού προηγήθηκαν μποροῦν νὰ βοηθήσουν στὴν προσπάθειά μας νὰ προσδιορίσουμε τὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὡς πρὸς τὴ διάσταση τοῦ χρόνου, θὰ τὸ συναρτήσουμε μὲ τὸ δυτικὸ Διαφωτισμὸ καὶ θὰ δεχτοῦμε ὡς ἀφετηρίᾳ τὴ στιγμή πού ἀρχίζουν νὰ γίνονται πρὸς πυκνὲς οἱ σχέσεις μὲ Δύση. Τὸ χρονικὸ αὐτὸ ὄριο τοποθετεῖται μὲ ἀνεκτὴ προσέγγιση γύρω στὸ 1750.¹² Ἀκριβέστερα καὶ συνεπῶς λιγότερο συγκεκριμένα ἀνάμεσα στὰ 1709 καὶ στὸ 1774. Τὸ ἀρχικὸ ὄριο προσδιορίζεται, μὲ τὴν ἀνάθεση, σ' ἑλληνικὰ χέρια τῆς ἐξουσίας τῶν παρίστριων ἡγεμονιῶν, ὅπου δημιουργοῦνται ἰσχυροὶ ἡμιανεξάρτητοι πυρῆνες δεκτικότητας τῶν δυτικῶν πολιτιστικῶν στοιχείων. Τὸ τελικὸ ὄριο ἀναφέρεται στὴ συνθήκη τοῦ Κιουτσουκ - Καϊναρτζή, ἡ ὁποία βοηθᾷ ὡς ἕνα σημεῖο τὸ ἔσπαργάνωμα τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὴ διάσταση τοῦ χώρου, θὰ τὸ συναρτήσουμε μὲ τοὺς τόπους, ὅπου ὑπάρχουν οἱ εὐνοϊκοὶ ὅροι — τοὺς ὁποίους προσδιορίσαμε —, παροικίες ἐξωτερικοῦ, Ἰωάννινα, νησιὰ Αἰγαίου, παρίστριες ἡγεμονίες, Σμύρνη καὶ ἀργότερα ἡ Θεσσαλία. Αὐτοὶ εἶναι οἱ χώροι, ὅπου θὰ πρωτοεμφανιστεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ γιὰ ν' ἀπλωθεῖ σιγά - σιγά σ' ὅλη τὴ χώρα. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ χρονικὰ καὶ χωρικὰ πλαίσια ἐμφανίζεται, διαμορφώνεται καὶ ἐξελισσεται ὁ Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς.

Ὡς ἕνα κίνημα, πού προετοιμάζει τοὺς Ἕλληνες ιδεολογικὰ γιὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἀποτελεῖται ἀπὸ κάποιες ἀρχές καὶ ιδέες. Ἄν προσπαθήσουμε νὰ συνοψί-

σοιμε αὐτὲς τὶς ἀρχές καὶ ἰδέες, θὰ καταλήξουμε στὰ ἀκόλουθα: πίστη στὴ δύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, στὴν ἐξελιξιμότητα τοῦ ἀνθρώπου, στὴν πρόοδο καὶ στὴ δυνατότητα εὐτυχίας. Ὁ Διαφωτισμὸς ἀποδίδει μεγάλη σημασία σὲ θέματα ἀγωγῆς· προάγει τὶς ζωντανὲς γλώσσες καὶ ἰδιαιτέρως τὰ ἐθνικὰ ἰδιώματα σὲ θάρος τῶν νεκρῶν γλωσσῶν, καλλιεργεῖ τὴν ἐλεύθερη κριτικὴ ἔρευνα, τὴ γνώση τοῦ φυσικοῦ κόσμου, κηρύσσει τὴν ἀνεξίτηρησκαία, διδάσκει τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου.¹³ Γιὰ τὸ Διαφωτισμὸ, ὁ ὀρθὸς λόγος εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ ὁποιαδήποτε παράδοση καὶ ὁποιαδήποτε αὐθεντία· τὸ πείραμα νικά τὴν παράδοση καὶ ἐξασφαλίζει τὴ γνώση τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Βέβαια, ἡ προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων Διαφωτιστῶν μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πλέγμα τῶν ἰδεῶν, εἶναι ἡ ἀναζήτησις ἐθνικῆς ταυτότητας καὶ ἡ ἀφύπνισις τοῦ Γένους μὲ τὴ βοήθεια τῆς παιδείας. Σὲ μιὰ προσπάθεια διάκρισης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ σὲ περιόδους, θὰ καταλήγαμε σὲ τρεῖς, ἀντίστοιχες τῆς γαλλικῆς παιδείας. Ἐκφράζουμε μὲ συμβατικότητα, βέβαια, τὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ δύο κινήματα καὶ τὴ χρονικὴ ἀπόκλιση ποὺ τὰ χωρίζει.¹⁴

Τ' ὄνομα τοῦ Βολταίρου εἶναι αὐτὸ ποὺ στιγματίζει τὴν προδρομικὴ περίοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὁ Γάλλος φιλόσοφος εἶχε προκαλέσει σχόλια ἀπὸ νωρὶς στὴν πατρίδα του, ἦταν τὸ κατεξοχὴν σύμβολο τῆς ἐλευθεροφροσύνης σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ ἸΗ' αἶ. Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καλύτερα τὸ ἐκφράζει ἡ ἀπολογία τοῦ Μοισιόδακα (1780 κυκλοφόρησε), μαζὶ εἶναι ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης καὶ ὁ Θωμᾶς Μανδακάσης. Κατὰ τὴ δευτέρη περίοδο ἀφήνει ἔντονα τὰ σημάδια τῆς ἡ γαλλικῆ ἐγκυκλοπαίδεια, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ἔργα τῆς περιόδου. Ἡ συγκέντρωσις ὅλου τοῦ πνευματικοῦ πλοῦτου δὲν ἄφησε ἀσυγκίνητους τοὺς Ἕλληνας οὔτε ἔμεινε ἀγνωστὴ.

Κορυφαῖες προσωπικότητες αὐτὴ τὴν περίοδο εἶναι ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς καὶ ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς. Ἡ τρίτη καὶ τελευταία περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ λεγόμενη Κίνηση τῶν Ἰδεολόγων. Προσηλωμένοι οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς τῆς Κίνησης στὶς ἀρχές τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἰσότητος, ποὺ ἐμπνέει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἀποδοκιμάζουν τὴ μέθοδο τῆς βίας γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ κρατήθηκαν μακριὰ ἀπὸ κάθε πολιτικὴ δράσις στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης καὶ τοῦ Ναπολέοντα. Χαρακτηριστικὸς ἐκπρόσωπος τῶν ἑλληνικῶν κόσμου εἶναι ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Ἐνα ζωντανὸ στοιχεῖο τῆς περιόδου τοῦ Διαφωτισμοῦ, ποὺ πρέπει νὰ τονιστεῖ στὴ συνέχεια, εἶναι οἱ λόγιοι. Αὐτοὶ ποὺ ἀποκτοῦν, ὁλοένα καὶ περισσότερο, αὐτοσυνείδηση τοῦ ρόλου τους μέσα στὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ τῆς αὐτονομίας τους ἀπέναντι τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ομάδων. Συνάμα ἀνεξαρτητοποιοῦνται ὁλοένα καὶ περισσότερο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.¹⁵ Πρὶν ἀπὸ τὸ Διαφωτισμὸ, ἡ στρατολόγησή τους γινόταν, σχεδόν, ἀποκλειστικὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς κληρικούς. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἡ προσέλευσή τους εἶναι περισσότερο κοσμικὴ. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Δημαρᾶς:

«Ἔτσι, ὁ τύπος τοῦ ἐμπόρου τοῦ ἀσχολούμενου μὲ γενικὰ θέματα παιδείας, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνησυχίες πνευματικῆς, καλλιεργεῖ μὲ κάποιο τρόπο τὴ λογισύνη, θὰ πάρει, ἐπάνω στὸ φθίνοντα αἰῶνα, μιὰ ὑπόστασις ἐντελῶς αἰσθητῆ».

Ὁ παράγοντας ἔκδοσις ἀνοίγει στοὺς Ἕλληνας λόγιους ἀξιόλογες προοπτικές. Ὅλο καὶ περισσότερες ἐκδοτικὲς ἐπιχειρήσεις ξεπηδοῦν, μέσα σ' αὐτὸν τὸν αἰῶνα ποὺ ἐξετάζουμε, στὰ ἑλληνικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Σ' αὐτὰ τὰ κέντρα, οἱ ἑλληνικὲς δραστηριότητες δὲν περιορίζονται στὸ ἐμπόριο ἢ στὴν ἔκδοσις, ἀλλὰ οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς πολιτεῖες καὶ κοινότητες ἀποτελοῦν εὐαισθητοποιημένους δέκτες τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Σχετικὰ μὲ τὴν ἔκδοσις τοῦ βιβλίου, τὴν περίοδο αὐτῆ, εἶναι σημαντικὸ νὰ τονιστεῖ τὸ γεγονὸς τῆς αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐντύ-

πων και τῆς μετβολῆς τοῦ περιεχομένου πού γίνεται σταδιακά μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου. Δέν μᾶς ἐνδιαφέρει αὐτή καθ' ἑαυτή ἡ αὔξησις καί ἡ μεταβολή ἀλλά ἡ αἰτία ἢ οἱ αἰτίες πού ὀδηγοῦν σ' αὐτές τίς ἀλλαγές. Ἀξιόλογο εἶναι ὅτι τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν λογίων καί πιθανότατα τοῦ ἀναγνωστικοῦ τους κοινοῦ μεταβάλλονται μάλιστα μέ ρυθμό γοργό, κάτω ἀπό τίς ἰδεολογικές συγκρούσεις καί ἀντιθέσεις πού ἀρχίζουν νά διαφαίνονται στόν ἑλληνικό χῶρο, ἀπό τίς πρώτες ἤδη ἀλλαγές πού ἐπιφέρουν οἱ ἰδέες τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Αὐτό τὸ σημεῖο τῶν συγκρούσεων θ' ἀποδοθεῖ σέ γενικές γραμμές, ἀλλά σαφέστερα, παρακάτω.¹⁶

Ἀρχίζοντας, λοιπόν, ἀπό τήν ἐκδοτική δραστηριότητα τήν περίοδο αὐτή, εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθοῦν σημαντικά συμπεράσματα σχετικά μέ τὸ ρόλο καί τὴν στάση τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Φαναριωτῶν, τῶν λογίων, τῶν ἐμπόρων στή διάδοση τῶν Ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ. Σέ γενικές γραμμές, ἡ χρηματοδότησις τῶν ἐκδόσεων γίνεται εἴτε ἀπὸ ἐμπόρους πού εἶναι ἰδιοκτῆτες ἐκδοτικῆς ἐπιχείρησις, εἴτε ἀπὸ κάποια ἀρχή (Ἐκκλησία, ἡγεμόνας Φαναριώτης, πλούσιος ἰδιώτης, κοινοπραξία), εἴτε, τέλος, μέ τὸ σύστημα τῶν συνδρομιῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἐξάρτησις πού συμβαδίζει μέ τήν ἐκδοσι, θά ὀδηγήσει μοιραία σέ μιὰ πολιτικὴ σκοπιμότητα καί σ' ἓναν προγραμματισμό. Γιὰ παράδειγμα, ἄς ἐξετάσουμε τήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία σέ προηγούμενες ἐποχές, ὅπου ὑπῆρχε πνευματικὴ σιγουριά καί ἰσορροπία, δηλ. στὸ θρησκευτικὸ οὐμανισμό, ἔδινε ἔργα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐνοχλοῦσαν τήν ὑφή της, τήν ἀποστολή της, καί ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους σκοπούς, ἐξυπηρετοῦσε τήν προαγωγή τοῦ ποιμνίου. Τώρα ὅμως, περίοδος πνευματικῶν ἀναταραχῶν καί ἀνησυχιῶν, ὅπου ὑπάρχουν τάσεις ἀνεξαρτητοποίησης ἢ ἄμεσων ἢ ἔμμεσων συγκρούσεων μ' αὐτήν, εἶναι ἐπόμενο νά σκληρύνει τὴν στάση της, γιὰ νά ἐκφραστεῖ ἔτσι σέ τελικὴ ἀνάλυσι, ἐντονότερα, ἡ ἐξουσιαστικὴ σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτήν καί τὴ μάζα. Τὰ διβλία πού ἐκδίδονται γιὰ λογαριασμό τῆς Ἐκκλησίας, διακρίνονται γιὰ τὴ μαχητικότητά τους, ἢ ὁποία ἐξυπηρετεῖ μέ ἄμεσο τρόπο τὰ θρησκευτικὰ πράγματα. Ἐπίσης, δὲν χάνει τήν εὐκαιρία ν' ἀντιμετωπίζει ὅσους στρέφονται ἐνάντια στόν Κλήρο μέ ἀφορισμό, ὅπλο συχρὸ αὐτῆ τήν περίοδο.

Παρατηροῦμε, λοιπόν, μιὰ ἀναδίπλωσι τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στίς ἰδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ, καί αὐτὸ γίνεται, γιὰ τὸ σταδιακὸ χάνει ὅλο καί περισσότερο τὸν ἔλεγχο καί τήν ἐξουσία ἀπὸ τὰ χέρια της. Δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα πλέον νά κατευθύνει τὴ γνώση καί, μέσα ἀπὸ αὐτή, τὴ σκέψη καί τήν ἠθικὴ τοῦ ποιμνίου της. Παρόμοια εἶναι ἄλλωστε καί ἡ στάσι τῶν Φαναριωτῶν «ἀριστοκρατῶν», ὅπως θά διαπιστώσουμε ἀπὸ τὰ παρακάτω.

Οἱ Φαναριώτες ἔχουν ὡς πρόθεσι νά ἐξυπηρετηθεῖ ἡ πνευματικὴ προαγωγή, εἴτε τῶν Ἑλλήνων μόνο εἴτε πῶς γενικά τῶν πληθυσμῶν, τῶν ὁποίων ἔχουν τὴ διοίκηση.¹⁷ Αὐτὸ τονίζεται, γιὰ τὸ δὲν πρέπει νά γίνεται σύγχυσι τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν πληθυσμῶν σέ παλαιότερες περιόδους μέ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔδειξαν θέλησι διαφωτισμοῦ καί θέλησι δαπάνης γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ὅλα αὐτά, στὸ βαθμὸ πού γίνονται, χαρακτηρίζουν τὴν πρώτην περίοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, καί αὐτό, γιὰ τὸ — ἄς μὴν ξεχνᾶμε — οἱ Φαναριώτες εἶχαν στραμμένο τὸ βλέμμα τους στὴν παιδεία τῆς Δύσης καί εἰδικότερα στὴ Γαλλικὴ. Ἡ γλῶσσα πού μαθαίνουσι εἶναι τὰ Γαλλικά καί ἐνθαρρύνουσι τίς μεταφράσεις ἔργων στὰ Ἑλληνικά. Ὅταν ὅμως διαπιστώνουσι ὅτι χάνουσι, αὐτὸν τὸν τόσο ποθητὸ ἔλεγχο καί τὴν κατεύθυνσι τῆς παιδείας, κάνουν μιὰ συντηρητικὴ στροφὴ καί περνοῦν πολλὰς φορές στὴν ἀντεπίθεσι μέ φυσικὸ σύμμαχό τους τὴν Ἐκκλησία, πού διατηρεῖ ἀκόμα ἀρκετὴ ἀπὸ τὴ δύναμή της.

Ἄς προσπαθήσουμε στὴ συνέχεια νά δώσουμε μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῶν τάσεων πού ἐπικρατοῦν τὴν περίοδο αὐτή. Οἱ τάσεις αὐτὲς εἶναι τρεῖς, οἱ δύο υἱοθετοῦν ἀκρατεῖς θέσεις καί ἡ τρίτη στέκεται κάπου στὴ μέση, υἱοθετώντας μιὰ μετριοπαθῆ

στάση. Ἐς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν συντηρητικὴν, ἢ ὁποῖα ἐμμένει στὴν ἀρχαῖστικὴ ἔκφραση τῆς γλώσσας καί, ἀκόμα, δυσπιστεῖ πρὸς ὅτιδήποτε νεωτερικόν, εἴτε σύστημα, εἴτε γνώση, εἴτε πρόσωπο.

Προσωπικότητες πού ἀκολουθοῦν τὴ συντηρητικὴν διδασκαλικὴν παράδοσιν εἶναι ὁ Στέφανος Κοιμητᾶς, ὁ Ἐθανάσιος Σταγειρίτης, ὁ Νεόφυτος Δούκας κ.ἄ. Ἡ ἄλλη ἀκραία τάση ἢ ριζοσπαστικὴ, εἶναι ἀνοιχτὴ πρὸς ὅτιδήποτε καινούργιον, ταραάζοντας τὰ ἦσυχά νερά τῆς συντήρησης. Βάλλεται ἀπὸ ὁποιαδήποτε μορφή κατεστημένης ἐξουσίας, τὸν Κλήρο, τοὺς Φαναριώτες καὶ τοὺς προσοτοῦς (οἱ πιδ ριζοσπαστικοὶ βέβαια μὲ ἀμειότερο τρόπο).

Σαφεῖς εἰκόνες ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον μᾶς δίδουν τέσσερα κυρίως ἔργα, τὰ ὁποῖα κυκλοφοροῦν ἀνώνυμα, κατὰ τρόπον ἐνδεικτικόν. Αὐτὰ εἶναι: ὁ «Ἀνώνυμος τοῦ 1789», ὁ «Ρωσαγγλογάλλος», ἢ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» καὶ «Κρίτωνος στοχασμοί». Τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς ἀνωνομίας δὲν εἶναι τυχαῖον. Ἀναμφισβήτητος παρεῖχε ἀσφάλεια στὰ πρόσωπα πού διάλεξαν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ συγκρουστοῦν μὲ τὸν Κλήρο ἢ τοὺς ἄλλους «ἄρχοντες», μιὰ πού ἢ ἐπώνυμη στάση, σίγουρα, μόνο προβλήματα θὰ τοὺς προξενούσε.

Ἀνάμεσα σ' αὐτές, κινεῖται καὶ λειτουργεῖ ἢ τρίτη τάση, ἢ μετριοπαθής, πού προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσει τὰ δυὸ ἄκρα, μὲ κορυφαῖον ἐκπρόσωπον τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ. Ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς,¹⁸ «Ἡ περιφρημὴ "μίεση ὁδὸς" κανόνας πολιτικῆς, παιδείας καὶ γλώσσας, τοῦ Κοραῖ, ἐκφράζει καλύτερα ἀπὸ ὅτιδήποτε τὸ προσδευτικόν, ἀλλὰ ὄχι ἐπαναστατικόν πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ».

Τὸ ἀποτελεσμα αὐτῶν τῶν τάσεων εἶναι νὰ προκληθοῦν συγκρούσεις καὶ μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῶν διαφόρων τάσεων καὶ μεταξὺ τῶν ἡγετῶν. Εἶναι, κατὰ τὸν Κ. Θ. Δημαρᾶ, «ἡ μάχη τῶν φυλλαδίων», τῆς ὁποίας τὴν ὀξύτητα θ' ἀνακόψει ὁ ἀρχόμενος ἀγώνας τοῦ Εἰκοσιένα. Μέσα σ' ὅλα αὐτὰ καὶ τὸ θέατρο, πού κάνει τὴν ἐμφάνισίν του, μετέχει στὴν Παλιγγενεσία. Ἐπίσης καὶ τὰ ἑλληνικὰ περιοδικά, μὲ τὴν ἀκμὴ τους στὶς ἀρχές τοῦ 10' αἰ., συμμετέχουν μ' ἐνεργητικὸν τρόπο σ' αὐτὴ τὴ μάχη. Ἡ ἐπιστημονικὴ περιέργεια ἀναπτύσσεται ἀπὸ τοὺς ἡγέτες, συγκροτοῦνται συλλογές ἀρχαίων ἀγαλμάτων, νομισμάτων, ἐπιγραφῶν, ὀργανώνονται ἐργαστήρια φυσικῆς, ὅπου γίνονται πειράματα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πού ἐπικρατοῦν οἱ συντηρητικὲς ἀρχές ἢ ἄμιλλα ὑποχρεῶναι σὲ αἰσθητὴ βελτίωση τῶν ὄρων ἀγωγῆς. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 10' αἰ. ἄλλωστε, ὁ ἀγώνας κλίνει ὑπὲρ τῶν νέων ἰδεῶν, ἀκόμα καὶ μεμονωμένες περιοχὲς ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς δυτικῆς παιδείας.¹⁹

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός πὼς, γιὰ τὴν ἐπικράτησιν ὄλων αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, ὑπῆρξαν κάποιοι πού ἔδωσαν ἀκόμα καὶ τὴ ζωὴ τους, ὁ Ρήγας, ὁ Μοισιόδακας κ.ἄ., ἐπίσης ἄλλοι λύγισαν κάποια στιγμή καὶ συμβιβάσθησαν μὲ τὴ συντήρησιν, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Δημητράκης Καταρτζῆς κ.ἄ. καί, τέλος, οἱ πιστοὶ στὴ συντήρησιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὁ Ἐθανάσιος Πάριος, ὁ Σέργιος Μακραῖος, ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς κ.ἄ.

Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν ὡς τὸν Ἀγῶνα τοῦ '21, μετὰ ἀπὸ αὐτόν, οἱ τάσεις τρέπονται πρὸς τὶς ἀρχές πού ἀπομακρύνονται ὄλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἐπικρατεῖ ὁ αὐξάνομενος νεοκλασικισμὸς μὲ τὴν αὐστηρὴν τήρησιν τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων σὲ βάρος τοῦ ἄλλου στοιχείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, δηλ. τῆς δυτικῆς ἐπίδρασης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραῖ (1833) ἢ νέα αὐτὴ τάση κορυφώνεται σὲ μιὰ νοστροπία ἐντελῶς ξένη πρὸς τὴ Δύση, μιὰ τάση πού θὰ συνεχιστεῖ καὶ στὴν ἐπόμενη εἰκοσαετία.

Τέλος, ὅπως κάθε κίνημα (εἴτε πνευματικόν, εἴτε κοινωνικόν, εἴτε πολιτικόν, ἂν καὶ δὲ διαχωρίζονται αὐτοὶ οἱ τομεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἀντιμετωπίζουμε μὲ σειρά προτεραιότητος) ἔτσι καὶ ὁ Διαφωτισμὸς, ἱκανοποίησε τὶς ἄμεσες φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἄμεσους στόχους τους, χωρὶς νὰ καταφέρουν μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ

κίνημα ν' ἀγγίξουν τις πραγματικές τους επιθυμίες και πόθους. Τὰ αἴτια ἄς τ' ἀναζητήσει ὁ καθένας μόνος του.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Ἀσδραχᾶς Σπύρος, «Ἡ οικονομική δομὴ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν (15ος - 19ος αἰ.)», JOSE GENTIL DA SILVA, «Ἡ οικονομική καὶ ἡ κοινωνική ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Μεσογείου», σελ. 347 καὶ ἐξῆς.
2. Ἀσδραχᾶς Σπύρος, «Ἡ οικονομική δομὴ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν (15ος - 19ος αἰ.)», σελ. 289 καὶ ἐξῆς. «Ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος ἔμπορος».
3. Ἀσδραχᾶς Σπύρος, «Ἡ οικονομική δομὴ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν (15ος - 19ος αἰ.)», σελ. 289 καὶ ἐξῆς. «Ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος ἔμπορος».
4. Γεώργιος Βελουδῆς, «Τὸ Ἑλληνικὸ Τυπογραφεῖο τῶν Γλυκῆδων στὴ Βενετία (1670 - 1854)», σελ. 11 - 12, ἔκδοση Χ. Μπούρας.
5. Νίκος Γ. Σβορώνος, «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας», ἔκδοση «Θεμέλιο», σελ. 44 καὶ ἐξῆς.
6. Νίκος Γ. Σβορώνος, «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας», ἔκδοση «Θεμέλιο», σελ. 44 καὶ ἐξῆς.
7. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», τέταρτη ἔκδοση «Ἑρμῆς», σελ. 12 - 13, Ἀθήνα 1985.
8. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 13.
9. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 9.
10. Νίκος Γ. Σβορώνος, «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας», ἔκδοση «Θεμέλιο», σελ. 55 καὶ ἐξῆς.
11. Νίκος Γ. Σβορώνος, «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας», ἔκδοση «Θεμέλιο», σελ. 55 καὶ ἐξῆς.
12. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 27.
13. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 6.
14. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 10.
15. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 28.
16. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 30.
17. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 31 - 32.
18. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 19.
19. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἔκδοση «Ἑρμῆς», τέταρτη ἔκδοση, σελ. 21.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἀσδραχᾶς Σπύρος, «Ἡ οικονομική δομὴ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν (15ος - 19ος αἰ.)», ἐκδόσεις «Μέλισσα», Ἀθήνα 1979.
2. Βελουδῆς Γεώργιος, «Τὸ Ἑλληνικὸ Τυπογραφεῖο τῶν Γλυκῆδων στὴ Βενετία (1670 - 1854)», ἐκδόσεις Χ. Μπούρας, Ἀθήνα 1987.
3. Νίκος Γ. Σβορώνος, «Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας», ἐκδόσεις «Θεμέλιο», Ἀθήνα 1986, ἔκδοση Γ'.
4. Κ. Θ. Δημαρᾶς, «Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς», ἐκδόσεις «Ἑρμῆς», Ἀθήνα 1985, ἔκδοση Δ'.
5. Κ. Σάθας, «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη», τόμος Γ', σελ. 394.

ΚΩΝΣΤ. ΑΘΑΝ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ
Διευθυντοῦ Γεν. Ἀρχείων τοῦ Κράτους

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Α. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ε: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ

Κυτίον ὑπ' ἀριθ. 54

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (ΝΙΚΟΛ. Κ.), Ἡπειρώτης.

«Ὁ τελευταῖος ἐν Ἡπειρῷ ἄρρη γόνος τῆς ἐξ Ἀργυροκάστρου καταγομένης οἰκογενείας τοῦ Ἀθανασίου, ἧς αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλα εὐεργεσίαι, ὧν πρόξενος ἐγένετο ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πικρὰς ἐκείνας ἡμέρας τῆς ἀπανθρώπου δυναστείας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλή, εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστός. . . Ἐτελεύτησε τὴν 15 Ἰουνίου ἐν Ἰωαννίνοις. . . Λάτρης ὢν τῆς παιδείας οὐ μόνον ἀφειδῶς ἐδαπάνη πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν θυγατέρων του, ἀλλὰ θέλων νὰ προικίσῃ καὶ ἄλλους μὲ τὸ θεῖον τοῦτο δῶρον τῆς παιδείας συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸν κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ ἀοιδίμου Ν. Ζωσιμᾶ καταρτισμὸν τοῦ Ζωσιμαίου γυμνασίου, καὶ εἰς τὴν πλούτισιν αὐτοῦ δι' ὄργανον τῆς φυσικῆς καὶ διὰ βιβλιοθήκης οὐκ εὐκαταφρονήτου, καὶ μετὰ θλίψεως καὶ στεναγμῶν ἔβλεπε τὴν παρανομίαν του μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ φίλου του Α. Σακελλαρίου, τοῦ ὄντως τούτου διδασκάλου τῆς Ἡπείρου, καὶ τοῦ γένους, μεθ' οὗ ἤδη συναυλίζεται εἰς τὰς οὐρανίους μονάς. . . » (Νεκρολογία). Ἐφ. «Ἀδύγη», 27 Ἰουνίου 1866.

2. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ (ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ).

«Εἰς τῶν εὐμαθεστέρων ἅμα δὲ καὶ νοημονεστέρων συντακτῶν τῆς Πανδώρας, ὁ ἐκ Πάργας Παναγ. Ἀραβαντινὸς ἀπέθανε πρὸ τινων μηνῶν ἐν Ἰωαννίνοις, ἀκμαῖος ἔτι καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν φιλοπατρίαν. . . Πρὸ ἐνὸς ἔτους συνεζητοῦμεν τὴν τρῶψ ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ κοινοφελέστερα ὅσα πονήματα, κατηγορησθέντα ἤδη, εἶχεν ἔτοιμα πρὸς ἔκδοσιν, καὶ ὅσα ἄλλα ἐσχεδίαζε πρὸς συγγραφὴν. . . Συζῶν ἀδιακόπως μετὰ Ἑλλήνων καὶ ἐπιμελῶς μελετῶν τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὸν βίον αὐτῶν, ἐπιμελέστερον δὲ ἐπανθίζων τὰς παραδόσεις, εἶχεν ἀποκτήσει τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἐὰν ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ξενικῶν ἐπιδρομῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς μακρᾶς δουλείας συνετρίβησαν οὐκ ὀλίγοι κρῖκοι τῆς ἀλύσεως τῆς συνδεύσεως τοὺς νεωτέρους πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, πλείστα ὅμως τεμάχια τῶν κρῖκων τούτων διεσώζοντο, ἅτινα συναρμολογοῦμενα μετὰ φιλοπονίας καὶ ἐπιγνώσεως, ἤθελον χρησιμεύσει ὡς ἀλάνθαστα μαρτύρια τῆς γνησιότητος τῆς διαδοχῆς. Ἐπιθυμίαν εἶχε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐὰν τὸ σῶμα κατεβλήθῃ ὑπὸ τῆς βίας, τὸ πνεῦμα ὅμως ἔμεινεν ἀμετάβλητον, ὅτι, καθὼς οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, καὶ στρεβλοῦμενοι καὶ ἀποκτεινόμενοι οὐδέποτε ἔπαυσαν σφραγίζοντες καὶ διὰ διδασκαλίας καὶ διὰ συγγραφῆς καὶ διὰ φρονήματος τὰ διπλώματα τῆς συγγε-

νείας αὐτῶν πρὸς τοὺς πάλαι, καὶ ὅτι ἡ «νόσος σώματός ἐστιν ἐμπόδιον, προαιρέσεως δὲ οὐ, ἔὰν μὴ αὐτὴ θέλη, χάλωσις, σκέλους ἐστὶν ἐμπόδιον, προαιρέσεως δὲ οὐ» (Ἐπίκτ. Κερ. Θ').

Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐνέκυψε κατ' ἐξαιρέσιν εἰς μελέτας ἀφορώσας εἰς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, μελέτας τόσῳ μᾶλλον δυσχερεῖς, ὅσον ἡ ἱστορία αὐτὴ εἰ καὶ πρόσφατος, διὰ τὴν δουλείαν ὅμως καὶ τὴν ἀμάθειαν, περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς σκοτεινότερα καὶ τῆς ἀρχαίας. Καὶ ναὶ μὲν ἡ δι' αὐτῆς ἀπόδειξις περιττή, διότι τίς τότε στέργει, καὶ περιπτύσσεται, καὶ λατρεῖ πατέρα οὕτινος δὲν ὑπῆρξεν υἱός; ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἐπλάσθη ζήτημα, γενόμενον κατὰ τοῦτο εὐεργεσίας πρόξενον, ὅτι ἔδωκε νύξιν εἰς περιπαθεῖς καὶ συντόνους ἐρεῦνας, αἵτινες ἄλλως εἰμὴ διόλου βραδύτερον ὅμως ἴσως δὲ καὶ ἀτελέστερον ἠθελὸν διεξαχθῆ.

Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι καὶ αἱ μέχρι τοῦδε διεξαχθεῖσαι καὶ αἱ καθ' ἑκάστην διεξαγόμεναι (ἐπειδὴ πολλοὶ ὄρμησαν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τοιαύτας), λείπονται καὶ εἰρημοῦ καὶ ἀκριβείας καὶ ἐπιστασίας κριτικῆς, συσσωρεύονται ὅμως ὡς ὕλη, ἣν χεῖρ ἀρχιτέκτονος, εὐμοιροῦντος καὶ τοῦ χρόνου καὶ τῶν τρόπων ὧν στεροῦνται οἱ καθ' ἡμᾶς ἐρευνηταί, θέλει μεταχειρισθῆ εἰς οἰκοδομὴν τῆς καθόλου ἱστορίας τῶν ζοφερωτέρων χρόνων τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν πρώτων τούτων ἐρευνητῶν ὑπῆρξε καὶ ὁ Π. Ἀραβαντινός. Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς *Χρονολογίας τῆς Ἡπειροῦ*, ἣς τὴν ἀνάλυσιν ἔχει πρόχειρον ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ἀνα χείρας περιοδικῷ συγγράμματι (Πανδώρα τ. Η' σ. 214), ἐξέδοτος καὶ ἄλλας πραγματείας, καταχωρισθείσας τὰς πλείους ἐν τῇ Πανδώρῳ, ἣς ἐγένετο ἐπὶ ἔνδεκα ὅλα ἔτη ἀκάματος καὶ ἀφιλοκερδῆς συντάκτης (ἐνίοτε ὑπεγράφετο ψευδωνύμως «Θεσπρωτός»). Ὅτι δὲ αἱ πραγματεῖαι αὗται πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀξίαν, μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ σπουδὴ μεθ' ἣς οἱ μετ' ἐκείνον γράψαντες ἐπικαλοῦνται τὸ κύρος αὐτῶν.

Εἰς τὸ περὶ Βλάχων καὶ Κουτσοβλάχων ἔργον τοῦ μακαρίτου, τὸ τελευταῖον ἐκδοθὲν διὰ τῆς Πανδώρας (Πανδώρα τ. ΙΘ' σελ. 441, καὶ Κ' σελ. 16 - 264), ἔμελλε νὰ παρακολουθησῶσι καὶ ἕτερα πολλοῦ ἀξία, ἦτοι βίοι τριῶν ἢ τεσσάρων ἑκατοντάδων λογίων Ἑλλήνων, περιγραφαὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῆς Ἡπείρου, συλλογὴ ἀνεκδότων δημοτικῶν ἀσμάτων, συναγωγὴ λέξεων, ἱστορία τῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἕτερα τινὰ ἀναφερόμενα εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμειναν χειρόγραφα ἐλπίζομεν ὅτι οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς τὴν μνήμην τιμῶντες καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν εὐεργετοῦντες, δὲν θέλουσιν ἀμελήσει νὰ ἐκδώσωσιν εἰς φῶς. Ἀλλὰ καὶ τοῦτου γινομένου πάλιν ἡ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς ζημία ἔσται πολλή, οὐ μόνον διότι κατὰ νοῦν εἶχεν, ὡς εἶπομεν, καὶ ἕτερα φιλοπονήματα, ἀλλὰ καὶ διότι μετ' αὐτὸν οὐδεὶς μένει ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν Ἡπείρῳ ἀσχολούμενος εἰς ὁμοίας μελέτας». (ἀνευ ὑπογραφῆς).

Περ. «Πανδώρα» τ. 22ος (1871), σελ. 46.

3. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, Ἡπειρῶται.

«Ὁ Παναγ. Ἀραβαντινός γεννηθεὶς τῷ 1811 ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς Ἡπείρου πόλει Πάργῃ ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἐν Κερκύρῃ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Guilford».

Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Ἱστορ. Ἀλῆ Πασᾶ», Ἀθῆναι 1895, σελ. μ.

4. «Ἄλλην πραγματείαν ἀνέκδοτον, τὴν βιογραφικὴν συλλογὴν Παναγ. Ἀραβαντινοῦ» (Πανδώρα τ. 18 [1867] σ. 52). «Ἀνέκδοτον ἔργον αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας λογίων».

5. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Π.

Περὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας τῆς Ἠπείρου (Πανδώρα τ. Θ' [1859] σ. 529 βιβλιοκρισία τῆς μελέτης τοῦ Ἀ. Πάλλη).

6. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Π.

Πανδώρα τ. 22 σ. 46.

7. «Ὁ κ. Π. Ἀραβαντινὸς ὑπ' ὄψιν ἔχων τὰ περὶ Ἀχρίδος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων γεωγράφων καὶ ἱστορικῶν παρεκβατικῶς μνημονευόμενα» (Πανδώρα τ. ΙΘ' [1868] σ. 201, 264).

8. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠ.

«Ὁ γέρον διηγόρος Σπυρίδων Ἀραβαντινὸς ἀποβιώσας ἐτάφη χθὲς προσηκόντως» (Στήλη διαφόρων). «Ἀυγή» (ἐφ.) 6 Ἀπριλ. 1871.

9. ΒΑΓΙΑΣ ΘΑΝΑΣΗΣ

«Ὁ δραστηριώτατος καὶ ἀγρυπνότατος ἀπὸ τὸ Λέκλι».

Σημειώματα ἱστορικὰ περὶ Ἀλῆ Πασᾶ (διὰ χειρὸς Ψαλίδα) (ΓΑΚ, Βλαχ. Β').

10. ΒΑΓΙΑΣ ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΥΚΑΣ

Holland σ. 196 - , Λουκᾶς - 189, σημ. 256, 271.

11. ΒΑΓΙΑΣ ΘΑΝΑΣΗΣ (κακῶς Ἀναστάσης).

Col. Charles I. Napier: The colonies... Ionian Islands, 1833, σ. 147.

12. Ἐπιστολὴ τοῦ Θανάση Βάγια, τῇ 26 Ἀπριλίου 1827 πρὸς τοὺς Δελβινακιώτας Λουκᾶν Εὐστράτιον, Ἰω. Κοτῆ, Εὐστράτιον Οἰκονόμου, Νικόλ. Ντέμην, Δημήτρ. Χαρίτου καὶ Νικόλαον, Ἰω. Δελάρη, Νικόλ. Ντιουντούρη καὶ λοιπούς. «Ὅτι ἡ πατρίς των «κατεβυθίσθη εἰς μίαν λαβύρινθον κοινῶν χρέους ἐκ τοῦ ὁποίου κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν ὑπαρξίν της». «Ὅτι ἀκούσασα τοῦτο καὶ ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐταράχθη, καὶ ἄκρω ἐλυπήθη διὰ τὴν συμφορὰν τῆς πατρίδος σας, ἥτις καὶ γράφουσα πατρικῶς πρὸς τὴν τιμιότητά σας, ἀπορεῖ πῶς ἀφήσατε τὴν πατρίδα σας, ἔσεῖς οἱ δυνατώτεροι καὶ πλουσιώτεροι Δελβινακιῶται, νὰ φθάσῃ εἰς τοιαύτην ἐλεεινὴν κατάστασιν καὶ δυστυχίαν! Ἀπορῶ καὶ ἐγώ! Ἄν καὶ μερικοὶ εἶχατε καὶ κάποια δίκαια καὶ παράπονα κατὰ τῆς πατρίδος, μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ βαστάξῃ ἡ ψυχὴ σας, ἀδέρφια, νὰ τὴν ἀλησιμονήσῃτε καὶ νὰ τὴν ἀρηθῆτε. Πῶς τὸ βαστά, λέγω, ὁ χαρακτήρ σας, ἀδέρφια, νὰ σκορπίζετε τὸν πλοῦτόν σας εἰς τὴν ξένην, ὅπου ποτὲ ἴσως δὲν σᾶς τὸ ἔχουν διὰ χάριν καὶ τὰ ἐκεῖ ὀσπίτια σας νὰ τὰ ἐρημάξῃτε καὶ νὰ πνίξῃτε τοὺς ἀνθρώπους σας μέσα εἰς τὸ μπρότζι;». «Ἡ πατρίς σας σήμερον κρέμαται εἰς τὸ χέρι σας, ἢ νὰ τὴν χάσῃτε, ἢ νὰ τὴν φυλάξῃτε ἀπὸ τὴν ἐπαπειλουμένην αἰχμαλωσίαν... Παρακαλεῖσθε νὰ ἀκολουθήσῃτε καθὼς σᾶς γράφει ἡ πατρίς καὶ ὡς θέλετε πληροφορηθῆ καὶ ἀπὸ τὸν κύρ Γεώργιον Γαζῆν τὸν πατριώτην σας στελλόμενον καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ ἐδῶ πρὸς τὴν τιμιότητά σας».

13. ΒΑΓΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ, σῶμα 120.

ΒΑΓΙΑΣ ΜΗΤΡΟΣ, σῶμα 150.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν Καραϊσκάκη «Ἠπειρώται». (Χειρόγραφον Κασομούλη σ. 1584).

14. ΒΑΓΙΑΣ, γιατρός

Σκοτώθηκε κατά την ρήξιν του ἼΑργου με τοὺς Γάλλους 4 τοῦ Γενάρη 1833. «Ἐθνικὴ ἔφημερις» 14 Ἰαν. 1833.

15. ΒΑΓΙΑΣ ΛΟΥΚΑΣ, ἰατρός.

«Ἐστία» Ζ' (1879) σ. 148.

16. ΒΑΓΙΑΣ ΛΟΥΚΑΣ, Μέλος τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθν. Συνελ. 1827, Μάμουκα.

17. ΒΑΓΙΑΣ ΛΟΥΚΑΣ, ἰατρός, ἀδελφός τοῦ Θανάση.

Borpe: L' Albanie et Napoléon, 1914, σ. 165. Εἶχε σπουδάσει στὸ Παρίσι, Βιέννη, Λειψία.

18. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, οἰκογένεια ἐξ ἸΑργυροκάστρου.

Κουτσονίκα Β' σ. 74.

19. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΛΕΞ. (ὁ τοῦ Κοραῆ).

«Τοῦ γνωστοῦ ἸΑλεξ. Βασιλείου εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ ἀξίαν μεγάλου λόγου ἐπιστολὴν τοῦ Κοραῆ, ὁ υἱὸς ἸΕπαμεινώνδας Βασιλείου νέος εὐθὺς καὶ ἀμερόληπτος, διωρίσθη διὰ διατάγματος προσωρινῶς ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Γραμματείας τῶν Στρατιωτικῶν» (Στήλη διαφόρων).

«Συνένωσις» (ἀδελφῶν Σοῦτσων), 30 Αὐγ. 1844.

20. Ὁ κύριος ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἸΑντισυνταγματάρχης τῶν ἸΕπιτελῶν.

Διωρίσθη Γενικὸς Γραμματεὺς παρὰ τῷ ἸΥπουργεῖῳ Στρατιωτικῶν.

Κάτοχος πολλῶν γνώσεων καὶ ὀργανισμῶν στρατιωτικῶν, ἀγαθὸς καὶ οὐδενὸς διώκτης, ἔσται ὠφέλιμος τῇ πατρίδι καὶ παρήγορος πολλῶν ἀγωνιστῶν.

ἸΟ κύριος ἸΕπαμεινώνδας Βασιλείου ἸΥπάρχει υἱὸς τοῦ ἸΑ λ ε ξ. Βασιλείου ἐπιστηθίου φίλου τοῦ ἸΑδαμαντίου Κοραῆ».

«ἸΗλιος», ἸΑθῆναι 11 Ἰουνίου 1860.

21. ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΑΛΑΣΤΡΑΣ

«Ὀὗτος κατήγετο ἀπὸ τὴν ἸΗπειρον, ἀπὸ χωρίον Σελιὸ τῆς ἐπαρχίας ἸΑργυροκάστρου. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου καταγίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν καπνῶν καὶ τοῦ ταμπάκου. ὈΘεν καὶ ὁ Σταῦρος Βασιλείου εὐρεθεὶς εἰς τοιαύτην ἐπιχειρήσιν κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς ἸΕπαναστάσεως εἰς τὴν ἸΑνατολικὴν ἸΕλλάδα καὶ ἔχων χρήματα ἀρκετὰ ὡς Μπαλτοδοῦρος καὶ ἔνα ἀδελφόν, Κώνστα λεγόμενον, ἀνδρειωμένον, ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του, καὶ τινας συμπατριώτας του, ἐσηκώθη ἀμέσως εἰς τὰ ὄπλα ὡς καπετᾶνος, καὶ προχωρήσας εἰς τὴν νῆσον ἸΕὐβοίαν συνῆθροισε στρατόν, ἐσύστησε στρατόπεδον, καὶ ἔκαμε μάχας καλὰς, ἔχων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του καὶ τὸν Κριζιώτην, καὶ ἐπλούτησεν. ἸΑλλὰ μετ' οὐ πολὺ, φονευθέντος τοῦ ἀνδρειωμένου ἀδελφοῦ του Κώνστα, ἀδυνάτισεν ὁ Σταῦρος, καὶ κατατρεχθεὶς ἐξεβλήθη τῆς ἸΕὐβοίας καὶ χάσας τὴν πολεμικὴν του δύναμιν καὶ ἐπιρροήν, ἐπέρασε μετὰ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν νῆσον Σπῦρον. Φθονήσαντες δὲ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ὁ Γκριζιώτης μετὰ τὸν Βάσον, ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ ὡς λησταὶ εἰς τὰ 1823 διὰ νὰ τὸν φονεύσουν καὶ νὰ διαρπάσουν τὰ πλοῦτη του. Φυγόντος δὲ τοῦ Σταῦρου, καὶ ἀποτυχόντος τοῦ φόνου, ἐξεγύμνωσαν τὴν οἰκίαν του καὶ οἰκογένειάν του καὶ τὸν ἔφερον εἰς πενεστάτην κατάστασιν. Καὶ μ' ὄλα ταῦτα δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὡς ὄπλαρχηγὸς καθ' ὄλην τὴν ἸΕπαναστάσιν. ἸΗν ὄμως ἀνῆρ μετὰ νουν πο-

λιτικών, ραδιοϋργος και φιλοτάραχος, υπερήφανος και φατριαστής, και διὰ ταῦτα φθονούμενος ἀπέκτησεν ἐχθρούς φαρμακερούς, και ἐδυστύχησε πολύ, και μόλις ἐσωφρονίσθη ἀπὸ τὴν δυστυχία και ἐδικαιώθη εἰς τὰ 1846 μετὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου» (Γ . Γ α ζ η̄ : Χειρόγραφον βιογραφικὸν λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως 1847, Βιβλιοθήκη Δελθινακίου, σ. 309) (Ἀντίγραφον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου).

22. ΒΙΟΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ — ΒΕΛΙΟΙ

«Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐτελεύτησεν ἐν Κερκύρα γυνὴ ἀγαθὴ και ἐνάρετος, ἡ Τατιανὴ Ἰ. Γαλιάτσα. Ἡ μακαρίτις ἐγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις ἐν ἔτει 1814 ἐκ γονέων Ἀναστασίου Βελίου και Βαλασίας Μπέροκου καλουμένων και εἰς ἐπισήμους ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἠπειροῦ οἰκογενείας ἀνηκόντων. Μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ γενομένην τῶν Ἰωαννίνων πυρκαϊάν, ἔφυγε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς και τῶν ἀδελφῶν πρῶτον μεν εἰς τὴν ἐν Ἠπειρῷ Δοβριανὴν, εἶτα δὲ εἰς Ναύπλιον και Ἀθήνας, ἐνθα ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς ὁ Γεώργιος Βέλιος ἐγκατέστη, τὸ δικηγορικὸν ἔργον μετερχόμενος και ταῖς Μούσαις ἐπιχαρίτως προσομιλῶν. Ἐν Ἀθήναις ἡ Τατιανὴ ὑπανδρεύθη τὸν ἐξ Ἄρτης μεν καταγόμενον, τὸ δὲ δικαστικὸν ἔργον ἐν Πάτραις ἀκοοῦντα και ἄλλοτε παρὰ τῷ ἀοιδίμῳ Α. Καποδιστρια γραμματεῦσαντα Ἰωάννην Γαλιάτσαν, ἄνδρα διαπρέποντα ἐπὶ παιδείᾳ και ποικίλαις ἀρεταῖς».

(«Νέα Ἑλλάς» 21 Φεβρ. 1881).

23. ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ, Ἠπειρώτης.

«Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλογηραίων κατήγετο ἀπὸ τὴν Πάργαν. Ὁ δὲ καπετάνιος οὗτος ἦλθε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον και πρὸς τὸν Θ. Κολοκοτρώνη, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, και ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα. Συνοικειώθη δὲ μετὸς Καρυτηνοῦς, και ἦτον ἀχώριστος τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Κολοκοτρώνη, ἔχων και μικρὸν σῶμα στρατιωτῶν. Εἶχε και ἄλλους ἀδελφούς, οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦν κατὰ τὸν ἀγῶνα, ὁ δὲ ἀδελφὸς του Γεώργιος ἦτο πολιτικός. Ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ Ριχάρδος Τσοῦρτς και ἐγένετο ἀρχιστρατῆγος τῶν Ἑλλήνων, ἐκάλεσε τὸν Βελισάριον και τὸν κατέταξεν εἰς τὰς τότε χιλιαρχίας, διότι τὸν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον ὑπηρετοῦντα εἰς τὰ ἐκεῖ Ἀγγλικὰ Τάγματα, και μαθόντα τὴν ὀπλαστικὴν καλῶς. Τπῆρξε δὲ πολὺ χρήσιμος εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὴν φρόνησίν του και τὴν παλληκαριάν του ὁ Βελισάριος Καλόγηρος.» (Φ ω τ α κ ο υ : «Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν», Ἀθήναι 1888 σ. 278 - 9. Πρβλ. Κασομούλη Β' σ. 626 σημ.).

24. ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἄγγ. Ν. Παπακώστα: «Γνωστὰ και ἄγνωστα χειροᾶγραφα τοῦ Βηλαρᾶ» (Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιὰ 1948, σελ. 225 - 232).

25. ΓΑΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δελθινακιώτης.

Τὸ πρῶτον ὄνομά του Γ. Γάτζης.

Εἰς βιβλίον ἀνήκον εἰς τὸν Γ. Γαζῆν «Νεοφ. Δούκα: Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ διάλογοι τρεῖς» (Βιέννη 1814), σελ. 14, ὑπάρχει αὐτόγραφος σημείωσις: «δωρεὰ μοι τοῦτο δέδοται παρὰ τοῦ διδασκάλου Νεοφύτου Δούκα. 1816, Ἰουλίου 14. Γεώργ. Γάτζης ἐκ Δελθινακίου τῶν Ἰωαννίνων. Βουκουρέστιον».

26. ΓΑΖΗΣ Κ., ἐκ Δελθινακίου τῶν Ἰωαννίνων.

Βουκουρέστιον, 14 Ἰουλίου 1816.

27. Μετέσχε τοῦ ἐν Βλαχία ἀγῶνος. Ἄντ. Γεωργίου: Πολιτικὸν Κάτοπτρον, 1880, σελ. 161.

28. Μοχθηρία αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Γ. Κίτσου ἔγραψεν εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 (Βιβλιοθήκη Δελβινακίου): «Ἦν ὁμως ἄνθρωπος κοῦφος καὶ φαντασμένος, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ πράττῃ τὰ συμφέροντα ἔζησε καὶ ἀπέθανε κακῶς καὶ δυστυχῶς». Ὁ Γιώργη - Κίτσος ἦτο Τσάμης, ἀλβανόφωνος. Τὴν κόρη του ἐπῆρε γυναῖκα ὁ Νικολό - Ζέρβας.

29. Τὸ Γ α ζ ῆ σ τὴ Βλαχία τότε βρίσκω ἀπὸ Ἰουλ. 1816. Ἦταν ὁμως ἐκεῖ ἀπὸ τὰ 1814. Φτάνοντας εἰς τὴν Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι ἐπροσοκλήθηκε πρῶτα στὸ Μ. Μπότσαρη. Αὐτὸς τὸν ἔστειλε μὲ σπουδ. ἀποστολὴν εἰς τὴν Διοίκησιν, 14 Ἰουν. 1823. Ἐκεῖ τὸν εἶδε καὶ νὰ πῶς: ὁ Μαυροκ. ποῦ ἦτανε στὴ Δυτ. Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὸ χαλασμὸ ἴσως τοῦ Πέτα ἔστειλε τὸ Γαζῆ στὸ Μ. Μπότσαρη. συσταίνοντας νὰ κάμῃ εἰρήνην τὸ Σούλι. Ὁ Μᾶρκος ἀπάντησε περήφανα καὶ ἀρνητικὰ καὶ ἔδωξε τὸ Γαζῆ. Ὁ Γαζῆς ὁμως ἀρνήθηκε νὰ φύγῃ καὶ ὁ Μᾶρκος τὸν κράτησε (Ἀνθολογία Βαρνανιώτη εἰς τὴν συλλογὴν Φυσεντζίδου).

Φτάνοντας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζήτησε θέσιν γραφικῆ κοντὰ εἰς τὴν Διοίκησιν. Τὸν εἶδε καὶ νὰ πῶς: ὁ Μαυροκ. ποῦ ἦτανε στὴ Δυτ. Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὸ χαλασμὸ ἴσως τοῦ Πέτα ἔστειλε τὸ Γαζῆ στὸ Μ. Μπότσαρη. συσταίνοντας νὰ κάμῃ εἰρήνην τὸ Σούλι. Ὁ Μᾶρκος ἀπάντησε περήφανα καὶ ἀρνητικὰ καὶ ἔδωξε τὸ Γαζῆ. Ὁ Γαζῆς ὁμως ἀρνήθηκε νὰ φύγῃ καὶ ὁ Μᾶρκος τὸν κράτησε (Ἀνθολογία Βαρνανιώτη εἰς τὴν συλλογὴν Φυσεντζίδου).

Φτάνοντας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζήτησε θέσιν γραφικῆ κοντὰ εἰς τὴν Διοίκησιν. Τὸν εἶδε καὶ νὰ πῶς: ὁ Μαυροκ. ποῦ ἦτανε στὴ Δυτ. Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὸ χαλασμὸ ἴσως τοῦ Πέτα ἔστειλε τὸ Γαζῆ στὸ Μ. Μπότσαρη. συσταίνοντας νὰ κάμῃ εἰρήνην τὸ Σούλι. Ὁ Μᾶρκος ἀπάντησε περήφανα καὶ ἀρνητικὰ καὶ ἔδωξε τὸ Γαζῆ. Ὁ Γαζῆς ὁμως ἀρνήθηκε νὰ φύγῃ καὶ ὁ Μᾶρκος τὸν κράτησε (Ἀνθολογία Βαρνανιώτη εἰς τὴν συλλογὴν Φυσεντζίδου).

30. Ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ.

Κάρπου: Τὰ κατὰ Βαρνακιώτων σελ. 115 κ.ἀ. (ἀπόσπασμα). Ὁ γυῖός του γιαντρός Κωνσταντῖνος.

31. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸ ἀρχεῖον του.

Σπ. Ἀραβαντινοῦ: Ἀλὴ πασᾶς, σελ. 265 σημ., 243 σημ. β' (σχετικὰ μὲ τὸ Δελβινάκι).

32. Ὑπογράφει φαίνεται ἀντὶ τοῦ ἀπόντος Γεν. Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Πολέμου 28 Μαΐου 1823, Τριπολιτσά.

33. ΓΑΖΗΣ - ΓΑΤΖΗΣ

Γέννηση τὸ 1795, λοιπὸν τὸ 1823 ἦτο 28 χρονῶν (τότε πῆγε στ' Ἄγραφα). Φαναριωτικά: Εὐλο - Ἀποστολὴ εἰς Σούλι 1822. Κασομούλη 1823 - 4.

34. «Γραμματεὺς καὶ χιλίαρχος (;) τοῦ Καραϊσκάκη».

Ἄντ. Γεωργίου: «Πολιτ. Κάτοπτρον», 1880, σελ. 159.

35. Πρῶτον Γραμματεὺς Γ. Γαζῆς τοῦ Γ. Καραϊσκάκη (κατὰ Παπαρηγόπουλον: «Γ. Καραῖσκ.» 1882, σ. 135.

36. Ὁ Γ. Γ α ζ ῆ σ Δελβινακιώτης χρηματίσας γραμματεὺς καὶ τούτου τοῦ ἥρωος, ἐξεφώνησε τότε καὶ τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ Καρατάσιου (Γ. Γαζῆ βιογραφ. χειρόγραφον λεξικὸν 1847, βιβλιοθήκη Δελβινακίου, σημ. εἰς τὸν Κ α ρ α τ ᾶ - σ ι ο ν σ. 160 (ἀντίγραφον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου).

37. Γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη, τὸν συνοδεύει εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν Νεοκάστρου, 7 Ἀπριλ. 1825.

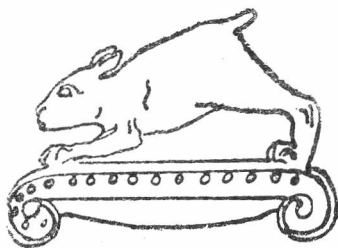
38. Γραμματεὺς Καραϊσκάκη. Διερχόμενος ἐκ Ναυπλίου ὁ Γ. Καραϊσκ. μετὰ τοῦ Γραμματεὺς Καραϊσκάκη. Διερχόμενος ἐκ Ναυπλίου ὁ Γ. Καραϊσκ. μετὰ τοῦ Κ. Τζαβέλα ἐσύστησε πρὸς τὸν Ἐκτελεστὴν Ἰω. Κωλέττην καὶ Ἰππουργ. τῶν Στρατ. Α. Δοῦκα νὰ προβιβασθῇ ὁ Γ. Γαζῆς (τὸν ὁποῖον δὲν ὀνομάζει γραμματέα του) χιλίαρχος διὰ στρατ. καὶ πολιτ. ἐπὶ 5 χρόνους ὑπηρεσίας του.

39. Εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Γ. Γαζῆ σημ. 14 τοῦ Καραϊσκάκη, σημειοῦται: «Ἡ μήτηρ τοῦ Καραϊσκάκη ὀνομάζετο Ζωή, γεννημένη καὶ ἀναθρεμμένη εἰς τὴν Σκουληκαργιὰν τῆς Ἄρτας. Ὁ δὲ ἀνὴρ αὐτῆς Γιαννάκης Μαυρομάτης Ἀγραφιώτης ἀπέθανεν ἄτεκνος. Αὕτη δὲ συνέλαβεν ἔπειτα τὸν Καραϊσκάκην κατ' ἔρωτα, καλογραῖα γενομένη, ἀπὸ τὸν Καπιτάνον τοῦ Βάλτου Καραϊσκον, ἐξ οὗ ἴσως ὀνομάσθη καὶ τὸ βρέφος Καραϊσκάκης. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐξιχνίασις τοῦ Περραιβοῦ εἰς τὸν β' τόμον τῶν Ἀπομνημονευμάτων του, σελὶς 28. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμῶς δὲν εἶχεν εἶδησιν διόλου τοιαύτης γενεαλογίας, ἀλλ' ἀσυστόλως κηρύττων ἑαυτὸν νόθον ἔλεγεν, ὅτι ἡ Μάνα του ἔφαγε σαράντα χιλιάδες. . ἕως νὰ τὸν γεννήσῃ».

40. ΓΑΖΗΣ

Ἰδιόρρυθμος, ἀνήσυχος, ἀλλὰ μὲ μέτρια γραφικὰ χαρίσματα, συχνὰ ἀπότομος, στὴ ζωὴ του ἔκανε ἐχθροὺς (πᾶρε πομπές), φιλόνομος, μνησίκακος, μέχρι μοχθηρίας, φιλαλήθης ὅπως τὸν συμφέρει.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με ἀφορμὴ τὴν ἔκδοσι τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Παρουσιάσαμε στὰ προηγούμενά μας ἔδω μιὰ ὄση μπορέσαμε νὰ καταρτίσουμε, δειγματοληπτικά καὶ ἐνδεικτικά, ἔστω, ἀναφορὰ μας σὲ ἱστορικές καὶ ἱστοριογραφικές, λαογραφικές καὶ ἔθιμολογικές, τοποπεριγραφικές καὶ ἄλλες σχετικές μελέτες, ἢ καὶ σὲ βραχύτερες ἀντίστοιχες δημοσιεύσεις, λογίων Ἑπειρωτῶν γιὰ τοὺς ἰδιαιτέρους τόπους τους — καὶ καιροὺς τους — μὲ τοὺς ὅλους τους περιχώρους καὶ τοὺς διαχρονικοὺς ἀπλωμοὺς τους, στὶς τοπογραφικές — γεωγραφικές — καὶ τὶς ἱστορικές συνθήκες τους παρουσιαζόμενους, ἀλλὰ καὶ «φρονηματιστικά» στὶς πνευματικές καὶ τὶς ἠθικές διαστάσεις τους, γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον πλέον, ἀξιολογούμενους. Σχετικῶς μὲ αὐτὰ κάναμε καὶ τὴν διαπίστωση, σὲ γενικότητες βέβαια καὶ μὲ ἀφαιρέσεις — κατὰ τὴν ἀπὸ τὴ Λογικὴ προερχόμενη γνωστὴ αὐτὴ ἔκφρασι —, ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ δημοσιεύματα παρουσιάζονται, ἄς τὸ ποῦμε, «συμπυκνωμένα», ἀλλὰ καὶ ἀρχοῦντως συνάμα στὰ κατὰ θέματα καὶ ἐνδιαφέροντα περιεχόμενά τους «ἐκτεταμένα», πολυδιάστατα καὶ πολυμορφικά, στὶς πλουσιοπάροχα στὸν τομέα αὐτὸν ἀφιερούμενες σελίδες καὶ στήλες τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» κατὰ τὴν ὅλη περίοδο τῆς κοντὰ σαράντα χρόνια γόνιμης, ἀειθαλοῦς, ἀνθολούσης, πολύκαρπης καὶ καλλίκαρπης ἐκδοτικῆς τῆς ζωῆς. Ἀνάλογα γίνονται καὶ μὲ ἄλλα σύγχρονα ἡπειρωτικά Περιοδικά, ὅπως καὶ μὲ πολλὰς ἐμφανιζόμενες συλλογικές — περIODIKES ἢ εὐκαιριακὰς — ἡπειρωτικὰς ἐκδόσεις. Ἀπὸ αὐτὰ θὰ ξεχωρίσουμε παρακάτω μερικὰ καὶ θὰ τὰ ἀναφέρουμε δεόντως.

Συμπληρώσαμε ἔδω μὲ λίγα ἀκόμη τὴν μέχρι τώρα μνημονευτικὴ μας ὡς ἀνωτέρω ἀναφορὰ καὶ παρουσιάζουμε δυὸ ἄλλα ἔργα, ἀνάλογα πρὸς τὰ προαναφερθέντα τέτοια «προϊόντα, ὅχι μὲν ἄμεσα ἀπὸ τὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» προερχόμενα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὑποδηλωθὲν πνεῦμα τῆς στενὰ συγγενεύοντα, στὴν ὅλη καὶ αὐτὰ γραμμὴ τῆς δίκαια ἐγκανχόμενης καὶ ἐπαινούμενης ἡπειρωτικῆς «τοπικιστικῆς» συγγραφικῆς παραγωγῆς ἀριστα κινούμενα, ὡς ὑποδειγματικά δὲ καὶ γιὰ περαιτέρω ἀσταμάτητη πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ ἐκδήλωσι χρησιμεύοντα. Εἶναι τὰ ἔργα: Ἀναστασίου Εὐθυμίου, Ἡ Βούρμπιανη τῆς Ἡπέιρου. Ἡ Ἱστορία καὶ Λαογραφία τῆς Τόμοσ πρῶτος, σὲ τέσσαρα τεύχη, Ἰωάννινα (1987 — τὰ δύο πρῶτα —, 1988, 1990' σελίδες ἐν συνόλῳ τὰ 4 τεύχη, ἐν συνεχείᾳ ἀριθμούμενες, 500) καὶ Ὀδυσσεά Θ. Φραγκούλη, Τὸ Σκαμνέλι. Συμβολὴ στὴν Ἱστορία του ἠθη - ἔθιμα - παραδόσεις Ἰωάννινα 1988 (σελίδ. 198). Καὶ τὰ δυὸ περιήλθαν στὰ χέρια μου πρόσφατα.

Στὴν ξεχωριστὴ πρὸς αὐτὰ στροφὴ τοῦ ἐνδιαφέροντός μου ἔδω δικαιολογοῦμαι μὲ τὸ ὅτι καὶ τὰ δυὸ ἀναφέρονται ἐκτενῶς καὶ ἐπισταμένως σὲ «καιροὺς παληοὺς» καὶ τόπους «προσφιλεῖς», καθαγιασμένους μὲ τὸ πνεῦμα — καὶ τὸ αἷμα —, κατὰ τὸ πρότυπο, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, καὶ τοῦ Δ. Στ. Σαλαμάγκα, ἀπὸ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων, μὲ τὴν ἐγγύτερη γειτόνευσί της καὶ τὴν στενό-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος, σελ. 65.

τερη συγγένευσί της — ψυχικά, πνευματικά και γενικότερα παραδοσιακά — πρὸς τὸν βόρειο ἠπειρωτικὸν ἠώρον καὶ τὸν κόσμον του. Μὲ τὸν ὄλον δὲ αὐτὸν τοπικὸν καὶ πνευματικὸν «χώρον» ἐξακολουθοῦμε νὰ ἀσχολούμαστε μέχρι τὴν ἑδῶ ἀπὸ διάφορες πλευρὰς καὶ ἀπόψεις καὶ σ' αὐτὸν συνεχίζουμε νὰ «περιτριγυρίζουμε», ἔμμονα, καὶ μὲ τὶς νεώτερες αὐτὲς προσθήκας καὶ παρεκβάσεις. Σ' αὐτὸ μᾶς παρακινεῖ ὅμως καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα, σπουδαιότερο καὶ ἐπιτακτικότερο: μᾶς συνέχουν ἀδιάκοπα αἱ σχετικὲς μὲ τὸν «χώρον» αὐτὸν — ἢ καὶ τὸν «χωρὸχρονον», κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἄϊνσταϊν — ἐπίκαιρες ἀκριβῶς τὴν ἀστορικὰ ἐπέτειον, ποὺ εἶναι καθοριστικὲς καὶ γιὰ τὶς καθ' ἡμᾶς στοὺς καιροὺς μᾶς «ἀνακυκλήσεις» γεγονότων, προσώπων καὶ πραγμάτων τῶν τόπων καὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων. Αὐτὲς ξαναζωντανεύουν μνήμες καὶ ἐνδυναμώνουν νοσταλγίαις, ἀναζωπυρώνουν αἰσθήματα καὶ συναισθήματα ἀπὸ ἐπιτευχθέντα — φεῦ δὲ καὶ σταυρωθέντα καὶ παθόντα καὶ ταφέντα ὕστερα — κλήη καὶ ἐπανασυνειδητοποιοῦν ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνες, αἱ ὁποῖες ἐκτρέφονται γιὰ τὴν δυνατότητα πραγματοποιήσεώς τους καὶ ἀπὸ τοὺς στίς ὄλες ὡς ἀνωτέρω «ἀναμνήσεις» καὶ ἐπαναβιωματικὲς διασυνδέσεις ὀφείλοντας συνεχῶς νὰ γίνονται λυτρωτικὸς μυστηριακὸς - ὑπαρξιακὸς ἀναβαπτισμοὺς.

Ξαναθυμίζω τὶς περὶ ὧν ἐδῶ ὁ λόγος δυό, σημαδιακὲς πάντοτε γιὰ μᾶς, κοντινὲς μᾶς «ἐπετειοὺς»: 1914 - 1989' ἐβδομηκονταπενταετηρίδα τοῦ Ἄγῶνος Ἀυτονομίας τῆς Βορείου Ἡπείρου, ὕστερα ἀπὸ τὴν μεγάλη, τραγικὴ, ἀδικία ποὺ τῆς εἶχε γίνῃ ἀπὸ τοὺς τότε «Μεγάλους» τοῦ κόσμου τούτου' 1940 - 1990' πεντηκονταετηρίδα τοῦ «ἀθανάτου βορειοηπειρωτικοῦ ἔπους», ὅπως τὸ λένε — πρέπει νὰ τὸ λένε —, ἀπελευθερωτικοῦ, ἀφ' ἑνός, ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τοῦ ὄλου ἑλληνικοῦ βορειοηπειρωτικοῦ χώρου, ἀφυπνιστικοῦ, ἀφ' ἑτέρου, ὄλου τοῦ στα ἐρέβη τῆς ἤτας, τῆς ἠτιοπάθειας καὶ τῆς ἀπελπισίας κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου κινουμένου — καὶ κοιμωμένου — ἄλλου κόσμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος αὐτός, ὅταν ξύπνησε καὶ νίκησε τελικά, «ἀνταπέδωσε» καὶ πάλιν μὲ νέα μέγιστη ἀδικία τὴν σωτήριον γι' αὐτὸν ἑλληνικὴ ἐκείνη προσφορὰ καὶ τὴν γιὰ τὰ ἰδανικά του, ὡς «ἐλεύθερον κόσμον» — ὅπως καυχίεται ὅτι εἶναι —, ξένη ἀπὸ ὀφελιμιστικὸς σκοποὺς καὶ ἀδιαπραγμάτευτη ὡς πρὸς τέτοιες ἐπιδιώξεις, ἑλληνικὴ ἐκείνη τότε θ υ σ ί α , στὴν ὁποία μετεῖχε κατὰ ἀνάλογον ἀξιολογὴ συναποφασιστικὴ μοῖρα καὶ ὁ ὄλος ἐκεῖ ντόπιος βορειοηπειρωτικὸς πληθυσμὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπόλοιπος ἠπειρωτικὸς κόσμος, γενικότερα δὲ καὶ ὁ ὄλος Ἑλληνισμὸς μὲ τὸν ἀκράτητο τότε δυναμικὸ συναγεριμὸ του. Τὸ «ζήτημα», βλέπετε, «ἐκκρεμεῖ» πάντοτε στὸ «Συμβούλιο τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν» τῶν τεσσάρων «μεγάλων νικητῶν» τοῦ ἀπαισίας μνήμης παγκοσμίου ἐκείνου πολέμου. Ἐκκρεμεῖ ὅμως — καὶ παραμένει ἀγρυπνο — τὸ βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα, σὰν ζήτημα πλέον ἀνθρωπιᾶς καὶ στοιχειώδους — γιὰ τοὺς «Μεγάλους» — ἠθικῆς τάξεως, καὶ στὴν μὲ τὶς δεήσεις καὶ τὶς προσευχὰς τῶν πιστῶν ἀκατάπαυστα «παρακινούμενη» βούλησι καὶ ἀγαθωσύνη τοῦ ἐπὶ τὸ Δίκαιον καὶ τὴν πραγματικὴ Ἠθικὴ Τάξι στον κόσμο ἐφορευόντος Θεοῦ. Τὸ πρὸς Αὐτὸν συνεχῶς θερμὰ ἀναπειτόμενο συναφὲς ἱκετευτικόν: **Κ Ὑ Ρ Ι Ε**, ποὺ τὸ συναντήσαμε ἐπανειλημμένα στὴν ποίησι καὶ στὴν προσευχὴ στὰ προηγούμενά μας, φαίνεται σὰν ὄλο καὶ νὰ εἰσακούεται καὶ νὰ γίνῃ ἀποτελεσματικότερο κατὰ τὶς ἔσχατες αὐτὲς ἡμέρας μᾶς ὡς πρὸς τὶς γενικότερες ἐλευθερίες τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἀνθρώπινά τους ἀκριβῶς δικαιώματα. Βλέπομε κατὰ τὶς ἡμέρας αὐτὲς ἀπροσδόκητα δημιουργούμενες ἀναστατώσεις, πραγματοποιούμενες κοσμογονικὲς ἀλλαγὰς καὶ ἀναλαμβάνόμενες μεταρρυθμίσεις στον ὄλο σύγχρονον κόσμο. Ἰδιαίτερα ἐντυπωσιαζόμεστε, βλέποντας νὰ γίνονται αὐτὰ στὸ κομμάτι ἐκεῖνο τοῦ κόσμου, τὸ

ὁποῖο εἶχε κηρύξει ἐμφαντικά καὶ ἀπροσχημάτιστα τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Νόμου Του ἀνταρσίαν, τὴν κατὰ τῶν ὄλων μὲ Αὐτὸν — τὸν Θεὸν — συνδεομένων ἀρχετυπικῶν ὑπαρξιακῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου — τῶν ὡς θρησκευτικῶν λειτουργιῶν εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακος εὐρισκομένων — πολεμικὴν καὶ τὸν διωγμὸν τῶν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς βαθυτάτης αὐτῆς ἀνάγκης, τῆς μὲ τὴν θρησκευτικὴν λειτουργίαν ἐκφραζομένης, ἐπιδιδομένων, τῶν πιστῶν λοιπὸν ὄλων τῶν Θρησκειῶν. Ἔτσι ἡ ὅλη αὐτὴ «ἀνταρσία» καὶ «πολεμικὴ» εἶναι οὐσιαστικὰ πόλεμος καὶ διωγμὸς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα περιφρουροῦν καὶ ἀναδεικνύουν τὸν κατὰ ἐρχέγονον δημιουργικὴν θεῖαν βούλησιν καὶ κατὰ ἀντίστοιχον φυσικὴν διευθέτησιν προκύπτοντα ἀληθινὸν ὀλοκληρωτικὸν καὶ τέλειον ἀνθρωπισμόν: « Ἐποίησέ τε (ὁ Θεὸς) ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφίσειεν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καὶ γὰρ οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκασ' τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. » (Π ρ ὶ ξ ε ἰ ς τ ὧ ν Ἀ π ο σ τ ὄ λ ω ν , 17, 26 - 28, ἀπὸ τὴν δ η μ η γ ο ρ ῖ α ν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Βλ. καὶ στὰ προηγούμενά μας ἐδῶ, « Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Ἐ σ τ ῖ α », Ἔτος ΛΗ', τεύχ. 444 - 445 - 446, Ἀπρίλ. - Μάϊος - Ἰούν. 1989, σελ. 186 - 188).

Ἄς ρίξουμε ὁμως μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ μιὰ ματιά, στὰ πεταχτά, καὶ ἄς περιμένουν λίγο ἀκόμα τὰ πρὸς παρουσίαςιν ἐδῶ δύο νέα ἔργα, στὸ πῶς, καὶ πόσο, ἐκδηλώνεται ἡ «εὐαισθησία» κατὰ τὶς ἡμέρες αὐτὲς στὸν τόπο μας γιὰ ζητήματα περιφρονήσεως ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα διεκδικοῦνται καὶ κερδίζονται σήμερα σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀλλοῦ ὁμως περιφρονοῦνται ἀκόμα καὶ παραβιάζονται, καταπολεμοῦνται καὶ καταδιώκονται, ὅπως τὰ ἴδια παθαίνουν, ὑφιστάμενοι παντοῖα δεινά, καὶ οἱ στερούμενοι τὰ δικαιώματα αὐτὰ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συνάνθρωποί μας. Θὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἐδῶ μὲ μιὰ ἀπλή σ υ γ κ ρ ι τ ι κ ῆ π α ρ ἄ θ ε σ ι — καὶ ἀντιπαράθεσι — δυὸ ἐντελῶς προσφάτων «πληροφοριακῶν» εἰδήσεων ἀπὸ τὴν ἔγκριτη παλαιάρατη ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν ὅλη Βόρεια Ἑλλάδα Ἐφημερίδα « Μ α κ ε δ ο ν ῖ α » τῆς Τετάρτης 9 Μαΐου 1990. Στὴ σελίδα 12 τοῦ φύλλου τούτου διαβάζομε:

« Σ υ γ κ ἔ ν τ ρ ω σ η κ αὶ π ο ρ ε ἰ ἄ κ α τ ἄ τ ο υ ἀ π α ρ τ χ ἄ ῖ ν τ σ τ η Ν ὅ τ ι ο Α φ ρ ι κ ῆ . Ἀ θ ῆ ν α 8.— Σ υ γ κ ἔ ν τ ρ ω σ η κ αὶ π ο ρ ε ἰ ἄ διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἀπαρτχάιντ καὶ με ἀφορμὴ τὴν επίσκεψιν τοῦ προέδρου τῆς Νότιας Ἀφρικῆς φρέντερικ Ντε Κλερκ, προετοιμάζουν γιὰ τὴν Παρασκευὴ πολιτικές οργανώσεις, κινήσεις εἰρήνης, δήμαρχοι, γυναικεῖα σωματεία. Ἡδὴ δήμαρχοι τῆς Ἀθῆνας υπέγραψαν κείμενο διαμαρτυρίας γιὰ τὴν κατάργησιν τοῦ ρατσιστικοῦ καθεστώτος καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ τῆς Νότιας Ἀφρικῆς. Ἡ οργανωτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκδήλωσιν ἔχει ἀκόμη ζητήσει τὴν συμπαράστασιν τῶν κινημάτων εἰρήνης τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ. »

Μπράβο καὶ εὖγε σὲ ὄλους αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸν τρόπο τους, ἀγωνίζονται, διαμαρτύρονται καὶ ἐνεργοῦν δραστήρια γιὰ ἐλευθερίες καὶ δικαιώματα τῶν πάρα πολὺ, τοπικῶς, ἀπομακρυσμένων ἀνθρώπων τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, προσφιλῶν συνανθρώπων, τέκνων τοῦ Θεοῦ, δημιουργημένων ἀπὸ Αὐτόν, τὸν πρῶτον καὶ ἐπισημότερον ἀ ν τ ι ρ α τ σ ι σ τ ῆ ν , «ἐξ ἑνὸς αἵματος», ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι.

Ἐς ἰδοῦμε τώρα καὶ τὴν ἄλλη εἶδησι στὴν ἐπόμενη σελίδα 13 του ἴδιου φύλλου τῆς «Μακεδονίας», τῆς Τετάρτης 9 Μαΐου. Νὰ τί μαθαίνομε ἀπὸ τὴν «εἶδησι» αὐτή:

«Για βαρβαρότητες τῆς Σιγκουρίμι. Νέες φοβερές καταγγελίες ἀπὸ ἄλλους δύο Βορειοηπειρώτες δραπέτες. Κάτω ἀπὸ δραματικές καὶ μυθιστορηματικές συνθήκες ἐφθασαν στα Γιάννινα. Ἀθήνα 8.— Δύο ἀκόμα νεαροὶ Βορειοηπειρώτες κατάφεραν νὰ δραπετεύσουν τα τελευταία 24ωρα ἀπὸ τὴν Ἀλβανία καὶ κάτω ἀπὸ δραματικές συνθήκες νὰ φθάσουν στα Γιάννενα. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ξάδελφος τῶν ἀδελφῶν Πράσου, ἡ τύχη τῶν ὁποίων ἀπασχόλησε πρόσφατα τὴ διεθνή κοινὴ γνώμη. Πρόκειται γὰρ τὸν Θωμά Πράσο 20 χρονῶν ἀπὸ το χωριὸ Πέπελη καὶ τὸν Θανάση Πάσχο 27 χρονῶν ἀπὸ το χωριὸ Λεσινίτσα (...). Περιέγραψαν τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον κατάφεραν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ το καθεστῶς τοῦ Ραμίζ Ἀλία ἐνῶ ἔδωσαν στοιχεῖα γιὰ νέες βαρβαρότητες εἰς βάρος τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἀστυνομία τῶν Ἀλβανῶν Σιγκουρίμι. Συγκεκριμένα, ὁ Θωμάς Πράσος, εἶπε ὅτι τα τέσσερα ξαδέλφια του, οἱ ἀδελφοὶ Πράσου δηλαδὴ βρίσκονται ἐν ζωῇ μὲν ἀλλὰ ἔχουν κακοποιηθεῖ τόσο πολὺ με ἀποτέλεσμα ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ μεγαλύτερος, νὰ βρίσκεται κατάκοιτος στο χωριὸ τοῦ Πέπελη ἀφοῦ ἔχει δεχθεῖ ἀλλεπάλληλα χτυπήματα ἀπὸ τοὺς ἀστυνομικοὺς στο κεφάλι. Εἶπε ἀκόμη, ὅτι (...) ἓνας Ἕλληνας που ὀνομάζεται Ἀντώνης Γκιόκας ἀπήχθη ἀπὸ τοὺς ἀστυνομικοὺς, ἐπειδὴ σε μίᾳ λαϊκῇ συγκέντρωση που ἐγένετο στο χωριὸ τοὺς σηκώθηκε θαρραλέα καὶ ζήτησε νὰ ἐφαρμόζονται οἱ διατάξεις τοῦ ΟΗΕ γιὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, νὰ σέβονται οἱ Ἀλβανοὶ τοὺς Ἕλληνας Βορειοηπειρώτες που ζοῦν ἐκεῖ καὶ ἐπίσης ζήτησε νὰ του ἐπιτρέψουν νὰ ἐργασθεῖ γιὰτὶ ὅπως εἶπε τὸν ἀπαγορεύουν ἐπειδὴ εἶναι Ἕλληνας νὰ ἐργασθεῖ καὶ ἡ οἰκογένειά του πεινάει. Ὅταν το εἶπε αὐτό, ὁ δήμαρχος τοῦ χωριοῦ τὸν ἀπειλοῦσε. Ἐτοί μερικὲς ὥρες μετὰ το τέλος τῆς λαϊκῆς συνέλευσης που ἐγένετο, ἀστυνομικοὶ ἀπήγαγαν τὸν Ἕλληνα Ἀντῶνη Γκιόκα καὶ αὐτὴ τὴ στιγμὴ, σύμφωνα με τὶς πληροφορίες που ἔχουν οἱ Ἕλληνες που ζοῦν στὴν Ἀλβανία, βρίσκεται στὶς φυλακὲς τοῦ Ἀργυρόκαστρου καὶ θα δικάσθῃ.»

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια — καὶ χειρότερα — διαδραματίζονται στὴ γειτονική μας Ἀλβανία σὲ βάρος τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στοιχείου τῆς Βορείου Ἡπείρου, τοῦ ἀρχεγόνου ἐκεῖ ὀρθοδόξου ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν 400 χιλιάδων ψυχῶν, ἀριθμοῦ τὸν ὁποῖον οἱ ἐκεῖ κρατοῦντες τὸν παρουσιάζουν, ὅπως θέλουν, ἐπὶ τὸ ὀλιγώτερον καὶ τὸ ἐλάχιστον, τὸν ἀραιοῦν με τὸσον εἰδῶν «μετακινήσεις» καὶ διασκορπίσεις, μέχρι πού, ἂν τὸ μπορέσουν, νὰ τὸν ἐξαφανίσουν καὶ τὸν ἐκμηδενίσουν. Καὶ αὐτοὶ μὲν τὴν δουλειὰ τοὺς κάνουν τὸν ἐλληνικὸ ἀφανισμό καὶ τὸν στὰ μέτρα τοὺς ἐξαλβανισμό ἐπιδιώκουν. Ἐκάναν ὅμως τίποτε ἢ σκέπτονται νὰ κάνουν κάτι σὲ διαμαρτυρίες, ἐνέργειες καὶ προσφυγὲς στὰ «κινήματα εἰρήνης» ἄλλων χωρῶν καὶ σὲ ἄλλους συναφεῖς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς γιὰ τὰ σὲ βάρος τῶν Ἑλλήνων Βορειοηπειρωτῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων τοὺς δικαιωμάτων στὴν Ἀλβανία συμβαίνοντα οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι παράγοντες στὴν Ἀθήνα πού ξεσηκώθηκαν — ἄξια καὶ δίκαια, ἀριστα καὶ ἐπαινετικά — γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὶς ἐν γένει ἐλευθερίες τῶν Νοτιοαφρικανῶν: πολιτικὲς ὀργανώσεις, κινήσεις εἰρήνης, δήμαρχοι, γυναικεῖα σωματεῖα κλπ.; Νὰ μὴ τὸ «ἀγνοοῦμε» τελείως σὰν «κοινὴ γνώμη» τὸ ζήτημα αὐτό, τὸ Βορειοηπειρωτικὸ μὲ τὰ παθήματα τῶν ἀνθρώπων του, καὶ ἀφήνομε ὅλα τὰ σχετικὰ βάρος μόνον τοὺς ὄμους τοῦ ἄγρου πνοῦ ποιμενάρχῃ τῆς γειτονικῆς ἐκεῖ ἐλεύθερης περιοχῆς, τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτισης Σεβαστιανοῦ, στοὺς ξεσηκωμοὺς πού αὐτὸς ἐπὶ χρόνια τώρα διεγείρει στοὺς Πανελλήνιο καὶ στὶς διαμαρτυρίες πού ὁ ἴδιος ἀσταμάτητα ἀπευθύνει πρὸς τὸσες καὶ τό-

σες «ἀρμόδιες» κατευθύνσεις τοῦ ἑσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἔτσι, δὲν θὰ μποροῦν καὶ οἱ Ἄλβανοι στὴν προπαγάνδα τους νὰ λένε ὅτι, τάχα, μόνον «κάποιοι ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες» στὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὸ ἀκούσαμε καὶ αὐτό, «ἐπίσκοποι» καὶ ἄλλοι, «ἀντιδραστικοὶ» βέβαια καὶ «καθυστερημένοι» κατ' αὐτοὺς — καὶ κατὰ μερικοὺς δικούς μας —, δημιουργοῦν ἐκεῖ — στὴν Ἑλλάδα — ζητήματα γιὰ καταπιέσεις καὶ διωγμοὺς στὴ Βόρειο Ἡπειρο, στὴ «Νότια Ἀλβανία». Κάτι ξέρουν οἱ «διπλωμάτες» Ἄλβανοι — οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν «ἐμπορικὲς» καὶ «πολιτικὲς» σχέσεις μὲ τὴν χώρα μας, ἐπιτυχόντες μάλιστα ἤδη κάτι στοὺς τομεῖς αὐτοὺς — σχετικὰ μὲ τὰ ἄγρυπνα ἐνδιαφέροντα καὶ τοὺς σθεναροὺς ἀγῶνες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ καταβολῆς τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς Ἱστορίας.

Καὶ γιὰ τὴν «Νότιο Ἀλβανία», ἔστω, δηλαδή γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Βόρειο Ἡπειρο, ν' ἀγωνιστοῦν λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι δικοὶ μας πρὸς ἀναφέρθησαν παραπάνω γιατί τάχα μόνον γιὰ τὴν Νότιο Ἀφρική; Ὅλοι στὴ χώρα μας νὰ μποῦν στὸν δίκαιο ἀγῶνα καὶ στὸν εἰρηνικὸν ξεσηκωμό.

Ἴδου πάντως ἡ νεώτατη ἐνέργεια, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ἐπισήμως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ἐν ὄψει τῶν παρατηρουμένων στὴν Εὐρώπῃ κοσμοϊστορικῶν ἐξελίξεων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς Ἀρχηγοὺς τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τὴν παρακάτω ἐπιστολή, μὲ τὴν ὁποίαν ζητεῖ τὴν συμπαράστασί τους. Γράφει στὸν καθένα χωριστά:

« Ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Τὰ δραματικὰ γεγονότα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει ἔσχον εὐρείας διαστάσεως ἐπιπτώσεις ἐπὶ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος πλὴν μιᾶς, τῆς Ἀλβανίας, παρὰ τὰς ταχεῖς ἐξελίξεις καὶ τὴν δημοκρατικὴν ἀναδόμψιν, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν εἰς γειτονικὰς πρὸς αὐτὴν χώρας, τὸ ἐν λόγῳ Μαρξιστικὸν κράτος παραμένει ἀμετακίνητον εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Ἐντὸς τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας διαμένει μειονότης ἐκ 400.000 Ἑλλήνων, ἐν Β. Ἡπείρῳ, μειονότης ἡ ὁποία, καίτοι τρεῖς φορές ἀππλευθερώθη ὑπὸ ἑλληνικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸ παρελθόν, οὐδέποτε ἀπῆλαυσε τὴν εὐλογίαν τῆς ἐλευθερίας.

Στεροῦνται τῶν στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τοῦ δικαιώματος νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων των. Ἐχουν κλείσει τὰς Ἐκκλησίας των καὶ τὰς μετέτρεψαν εἰς ἀποθήκας, θέατρα, μουσεῖα καὶ κέντρα διασκεδάσεως. Στεροῦνται ἐπισκόπων καὶ ἱερέων. Ἄπαντες ἔχουν ἢ ἀποσηματισθῆ ἢ σαπίσει εἰς τὰς φυλακάς. Δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἔχουν σχολεῖα, ὅπου νὰ διδάσκηται ἡ ἔθνικὴ των γλῶσσα καὶ νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς των. Χρόνια τώρα στεροῦνται θρησκευτικῶν τελετῶν, δὲν δύνανται νὰ βαπτίσουν τὰ παιδιά των, νὰ κοινωνήσουν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων ἢ νὰ τύχουν χριστιανικῆς παιδείας, νὰ ἑορτάσουν Χριστοῦγεννα καὶ Πάσχα. Ταυτοχρόνως χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐξορίζονται καὶ φυλακίζονται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ τυχάνουν Χριστιανοὶ καὶ Ἑλληνας.

Ἡ Ἀλβανία εἶναι μοναδικὴ εἰς τὴν καταδίωξιν τῆς θρησκείας. Καὶ ὅμως, ἐνῶ αὐτὴ καταστέλλει ὀλοοσχερῶς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τὴν χώραν της, ἄνευ ἐντροπῆς, βιαίως διαμαρτύρεται κατὰ τῆς παραβιάσεως αὐτῶν τούτων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τὴν γειτονικὴν Γιουγκοσλαβίαν, εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, ὅπου ὑπάρχει ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς Γιουγκοσλάβων ἀλβανικῆς ἐθνι-

κόπητος. Ὡ ποία εἰρηνεΐα καὶ ὑποκρισία! Ἡ Ἀλβανία οὐδὲν δικαίωμα ἔχει νὰ προβάλλῃ τοιαύτας ἀπαιτήσεις πρὶν ἢ νοκοκυρεῦσαι πρῶτον τὰ τῆς οἰκίας τῆς.

Ἄν καὶ τὸ καθεστῶς τοῦ Ἀλία ἔχει πλειστάκις ἐπαναλάβει ὅτι οὐδεμίαν πρόθεσιν ἔχει νὰ ἀλλάξῃ τὰ πράγματα ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορον πρὸς τὰς ἀλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι συντελοῦνται εἰς τὰς πέρειξ σοσιαλιστικὰς χώρας.

Νομίζομεν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς διὰ νὰ πιεσθῇ ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀλβανίας νὰ χαλαρώσῃ τὸν περιορισμὸν τῆς καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν λαὸν τῆς ἓνα ἐλάχιστον τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκείας.

Οὕτω ποιούμεθα ἐκκληνοῖν ὅπως χρησιμοποιήσετε τὴν ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν ὑμῶν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, οὕτως ὥστε ὄχι μόνον οἱ πάσχοντες Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἀδελφοὶ ἡμῶν, ἀλλ' ὅλοι οἱ πολῖται τῆς Ἀλβανίας, ἀσκέτως θρησκευόμενοι, νὰ ἀποκτήσουν τὸ θεόδοτον δικαίωμα νὰ ἀσκῶν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα ἐλευθέρως.

Εἰλικρινῶς Ὑμέτερος

+ Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

ΣΕΡΑΦΕΙΜ »

(« Π λ η ρ ο φ ο ρ ί α » Ἐνημερωτικὸ Δελτίο γιὰ Διορθόδοξα καὶ Διαχριστιανικὰ θέματα. Ἄριθμ. Φύλλου 36 - 37 — Ἀθῆναι Ἰανουάρ. - Μάρτ. 1990. Ἔκδοσις τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Διορθόδοξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 5 - 6).

Τώρα ἐπανερχόμαστε στὰ στῆν ἀρχὴ ἐδῶ ἀναφερθέντα δύο νεώτατα ἡπειρωτικὰ «τοπικιστικὰ» δημοσιεύματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σὰν πολὺ νὰ «ἔξοψάμε» βλέπετε, ἢ μιὰ κουβέντα φέρνει τὴν ἄλλη καὶ ἢ μιὰ σκέψι γεννάει τὴν ἄλλη. Ἔτσι, « ὁ δ ὁ ς β ρ α χ ε ἴ α γ ί ν ε τ α ι μ α κ ρ ᾶ », ὅπως δικαιολογεῖται καὶ ὁ ἀ γ γ ε λ ι ο φ ὄ ρ ο ς στῆν « Ἀ ν τ ι γ ὄ ν η » τοῦ Σοφοκλέους γιὰ τὶς «καθ' ὁδὸν» σκέψεις του καὶ συλλογισμοῦ του, πού τὸν ἔκαναν ν' ἀργοπορήσῃ στὸ νὰ γνωστοποιήσῃ στὸν βασιλιὰ Κρέοντα ὅτι, παρὰ τὴν ἀπαγορευτικὴν του διαταγὴν, ὁ νεκρὸς τοῦ Πολυνείκη εἶχεν ἐνταφιαστῆ ἀπὸ «ἀγνωστους» (ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη). Διευκρινίζομε λοιπὸν τώρα ὅτι τὰ προαναφερθέντα ἔργα, πού θέλομε νὰ παρουσιάσουμε στὴ συνάφεια περὶ τῶν τοπικῶν (ἂς μὴ τὰ λέμε πλέον «τοπικιστικῶν») ἡπειρωτικῶν δημοσιευμάτων — περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου τόπου τῶν συγγραφέων τους —, δὲν ἔχουν ἄμεση ὀργανικὴ σχέσι πρὸς τὰ ὡς ἀνωτέρω θέματα τοῦ ὅλου βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος καὶ τοῦ σχετικοῦ μὲ αὐτὸ ἀγῶνος. Ἐχουν ὅμως καὶ αὐτὰ κατὰ τοῦτο μιὰ ἄμεση, τουλάχιστον, σχέσι καὶ μιὰ γενικώτερη, καταφανῶς, συνοχὴ πρὸς τὰ «βορειοηπειρωτικὰ πράγματα», καθόσον τὰ περιεχόμενά τους ἀποκαλύπτουν, ἀναπτύσσουν καὶ πιστοποιοῦν, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, παραδοσιακὰ στοιχεῖα — πνευματικὰ, ἠθικὰ, κοινωνικὰ καὶ ἄλλα συναφῆ — συγγενικὰ ἢ καὶ παρόμοια πρὸς τὰ ἀντίτοιχα τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ χώρου καὶ τοῦ κόσμου του. Ἔτσι μὲ τὴν πρὸς ἄλληλα σύνδεσιν τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων δημιουργεῖται ἓνα ἐπὶ πλέον δεῖγμα — ἓνα ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα — γιὰ τὴν, αὐτονόγη βέβαια καὶ φυσικὴ γιὰ μᾶς, ὅλη ὀργανικὴ ἑλληνικὴ ἱστορικὴ ἐνότητα στῆν παράδοσι, ὅπως καὶ στῆ νεώτερη καὶ στῆ σύγχρονη ζωὴ, τῆς μᾶς ὁμοουσίῳ καὶ ἀδιδαιρέτῳ, καὶ εὐάνδρῳ, Ἠπειροῦ. Γιὰ τὴν τελευταία αὐτὴ, μὲ τὸ «εὐάνδρῳ», «ἐγκαύχησι» δὲν ἔχομε, βέβαια, «ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι» (Ἐπιστολὴ Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, 4, 17' τὸ ἀκούμε στῆ «νεκρῶσιμη ἀκο-

λουθία» τῶν κηδεῖων καὶ ἄς τὸ προσέξωμε) ἀπαίτησι νὰ διεκδικοῦμε τὰ προγονικά «κλήη» καὶ νὰ ἐπικαρποῦμαστε τὰ ἀπὸ αὐτὰ προκύπτοντα «κέρδη», παρὰ ὑποχρεω- νόμαστε νὰ συνειδητοποιοῦμε τὰ βαρύνοντα ἡμᾶς «χρέη» καὶ νὰ ἀποπληρώνουμε, μὲ νέα δικὰ μας «τέλη», τὶς ἀπὸ τὸ «ἔνδοξο παρελθὸν» προερχόμενες ὀφειλές μας καὶ εὐθύνες μας καὶ... ἔνοχές μας (κατὰ ἠθικὴ καὶ νομικὴ τοῦ ὅρου «ἐνοχὴ» ση- μασία).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου ἀπὸ τὰ δύο τέτοια ἔργα ποὺ παρουσιάζομεν ἐδῶ (Ἡ Βοῦρμπιανὴ τῆς Ἡπειροῦ...) Ἀναστάσιος Ἐυθυμίου, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχω τὴν τιμὴ καὶ τὴν χαρὰ νὰ γνωρίζω προσωπικῶς, εἶναι, λέει, αὐτοδίδακτος, παρουσιάζεται ὅμως ἀναμφισβήτητα χαρισματι- κός, δεινὸς στὴν ἐρευνητικότητά του, πηγαῖος καὶ χειμναρῶδης στὴν ἀποδοτι- κότητά του, πολυῖστωρ, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων του, ἀνεγνωρισμένος καὶ κατὰ πάντα ἐκτιμώμενος πνευματικὸς ἄνθρωπος — συνεργάτης γὰρ καὶ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» ἀπὸ τὸ 1953 —, πολυτε- χνίτης δὲ καὶ κατὰ τὰ «ἄλλα», ἀλλὰ ὄχι καὶ «...ίτης» τῆς γνωστῆς παροιμα- κῆς ρήσεως.

Νὰ τί διαβάζομε γι' αὐτὸν στὸ «πορτραῖτο» ποὺ τοῦ φιλοτεχνεῖ γλαφυρὰ τὸ Δελτίο «Ἡπειρωτικῆ Ἐταιρεία» (τῶν Ἀθηνῶν) στὴ στήλῃ «Φι- λολογικὰ καὶ Καλλιτεχνικὰ Πορτραῖτα» τοῦ τεύχους 163, Ἀπρίλιος 1990, σελ. 191: «... Ἀπὸ μικρὸς ἔδειξε τὴν κλίση του πρὸς τὰ γράμματα: ἱστορία, λογοτεχνία καὶ λαογραφία καὶ ὁ δάσκαλός του, ὁ γνωστὸς γιὰ τὴν πολυμαθειά του ἀείμνη- στος Χαράλαμπος Ρεμπέλης, τὸν εἶχε σὰν κυριώτερο συνεργάτη του σὲ μιὰ χειρόγραφη σχολικὴ ἐφημερίδα ποὺ ἐβγαζε. Εἶχε συστήσει δὲ στὸν πατέρα του, νὰ τὸν στείλει νὰ συνεχίσει σπουδές στὸ γυμνάσιο καὶ διδασκαλεῖο. Ἐκεῖνος ὅμως εἶχε παλιές καὶ ἀντίθετες ἀντιλήψεις. Τὸν ἔκοψε ἀπὸ τὸ Ἡμιγυμνάσιο καὶ τὸ πῆρε μαζί του στὰ Γιάννενα, γιὰ νὰ μάθῃ τὴν πατροπαράδοτη τέχνη τοῦ χτίστη.* Ἀλλὰ ὁ νεαρὸς Ἀναστάσιος μολονότι τὴν ἔμαθε, γρήγορα τὴν ἐγκα-

* Ὡς γνωστόν, οἱ Βουρμπιανίτες (χτίστες καὶ μαστοροὶ) «ἔχτισαν» καὶ «ὄλον τὸν κό- σμον». Αὐτὴ τὴν ἀπάντησι ἔδωκε ὁ καλὸς Βουρμπιανίτης ὑποψήφιος παπᾶς τοῦ πα- λιοῦ καλοῦ καιροῦ στὸν Δεσπότη, ὁ ὁποῖος ἐξετάζοντάς του στὰ στοιχειώδη «Θρησκευ- τικά», γιὰ νὰ τὸν ρωτοτομήσῃ καὶ τὸν διορίσῃ σὲ μιὰ ἐφημεριακὴ θέσι χωριοῦ ἐκεῖ στὴν περιούχῃ, τὸν χροίτησε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ «ποιὸς ἔχτισε τὸν κόσμο». — Βλέπετε, τότε δὲν ὑπῆρχαν Θεολογικὲς Σχολὲς ἢ ἄλλες Ἐκκλησιαστικὲς Σχολὲς καὶ Φροντιστή- ρια γιὰ τὴν μόρφωσι τοῦ Κλήρου. Οἱ Βουρμπιανίτες, ἀπάντησε θαρραλέα, μὲ αὐ- τοπεποίθησι καὶ βεβαιότητα, ὁ ὑποψήφιος Βουρμπιανίτης. Ἀνακουνήθηκε στὴν καρέ- κλα του ὁ Δεσπότης — Τί λές, μωρ' εὐλογημένε, ὄλον τὸν κόσμο τὸν ἔχτισαν οἱ Βουρ- πιανίτες; καὶ ὁ ὑποψήφιος, κάνοντας μιὰ ὑποχώρησι στὸ ἀπόλυτο τῆς περὶ τούτου δε- βαιότητός του, «διώρθωσε» τὴν ἀπάντησί του καὶ εἶπε συγκαταβατικὰ, — ἔ, μορεὶ νὰ βοήθησαν κάπως καὶ οἱ Πυρσογιαννίτες.. Ἔτσι ἐκδηλώθηκε ὁ «ὑποδόσκων συνα- γωνισμός», ἡ «κονκορέντσα», ἀνάμεσα στὰ δύο γειτονικὰ Μεγαλοχώρια, τὰ φημισμέ- να γιὰ τοὺς χτίστες τοὺς καὶ τοὺς μαστοροὺς τοὺς γενικώτερα. Τελικὰ τὸν ἐνέκρινε, τὸν ὑποψήφιο, ὁ Δεσπότης καὶ τὸν ἐχειροτόνησε. Τί νὰ ἔκανε; Ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὴν κενὴ ἐφημεριακὴ θέσι τοῦ χωριοῦ.

Σήμερα στὴν Ἱερὴ Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης, στὴν ὁποία ὑπάγονται καὶ ἡ Βούρμπιανη καὶ ἡ Πυρσόγιαννη, στὴν εὐαίσθητη λοιπὸν αὐτὴ ἀκριτικὴ περιούχῃ, ὅπου ἐκδηλώνεται ἔντονα καὶ μιὰ βασικὴ πνευματικὴ πτυχὴ τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, ἀπὸ τὶς 95 ἐν συνόλῳ ἐφημεριακὲς θέσεις ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὴ, αἱ 48 εἶναι κενές. Αὐτὸ βλέπω στὸν οἰκεῖο τόπο τοῦ ἐπισήμου Ἡμερο- λογίου — Ἐπετηρίδας — τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1990. Εἶναι τὸ μεγαλύτε-

τέλειψε. Ἐργάστηκε ὑδραυλικός, ἠλεκτρολόγος καὶ τελικὰ ἐγίνε ὠρολογιοποιός. Ἐμαθε αὐτοδίδακτος ἄρκετὰ καλὰ τὰ Γαλλικὰ καὶ τὶς ὥρες ποῦ τοῦ ἔμεναν ἐλεύθερες διάβαζε συνεχῶς. Τὸ δὲ πενιχρὸ καρτζηλίκι τοῦ τὸ ξόδευε ν' ἀγοράζει βιβλία καὶ ἰδίως παλιὰ καὶ σπάνια ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους μεταπράτες καὶ παλιατζῆδες. Σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν δημοσίευσε μερικὰ ποιήματά του στὸ περιοδικὸ « Ἔ σ π ε ρ ο ς » τοῦ Μίνου Ἀνδρουλιδάκη... »

Τὸ «ποτραῖτο» τελειώνει μὲ τὴν καταπληκτικὴ πληροφορία (σελ. 192), «Οἱ ἀνέκδοτες ἐργασίες του ξεπερνοῦν τὶς 200». Νὰ εἶναι ἀραγες τόσες πολλές, διακόσιες, αἱ ἀνέκδοτες ἐργασίες τοῦ χαλκέντερου, τότε, Ἀναστασίου Εὐθυμίου ἢ μήπως τυχὸν ἔβαλε ἐδῶ τὴν οὐρά του ὁ δαίμων τοῦ τυπογραφείου καὶ πρόσθεσε ἕνα μηδενικό, σὲ τρόπο ὥστε αἱ «200» αὐτὲς ἐργασίες νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα, ὅπερ καὶ τὸ πιθανότερο, εἴκοσι (20); Καὶ εἴκοσι νὰ εἶναι, πολλές εἶναι πάλι καὶ εὐχόμενα νὰ βρεθοῦν τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ ἰδοῦν καὶ αὐτὲς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Σὲ μιὰ «σημείωση» στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου τεύχους, πρὶν ἀπὸ τὸν Πρόλογο, γνωστοποιεῖ ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὶς ἐκδοτικὲς του ἀνάγκες τὰ ἐξῆς: « Ὁ πρῶτος τόμος τῆς ἱστορίας καὶ λαογραφίας τῆς Βούρμπιανης ἀρχίζει με ἱστορικὲς παραδόσεις τοῦ Μεσαίωνα καὶ τελειώνει με τὸν τερματισμὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ 1912 - 13 (...). Ἀπὸ τὸ υστέρημά μας λοιπὸν ἐκδίδομε τὸ Α' τεύχος καὶ ἐλπίζομε ὅτι οἱ ἀπανταχοῦ συμπατριῶτες μας καὶ φίλοι τῆς Βούρμπιανης θα μας συνδράμουν νὰ ἀποπερατώσουμε τόσο τὴν ἐκδοσὴν τοῦ πρώτου τόμου ὅσο καὶ τοῦ δευτέρου με τὴ συγγραφή του οποίου ἤδη ασχολοῦμεθα (...). Το παρὸν τεύχος ἦταν πρὸς ἐκτύπωση στο τυπογραφεῖο ὅταν κατέφθασε ἡ πρώτη συνδρομὴ. Ὁ ἀξιότιμος καὶ σεβαστὸς συμπατριῶτης μας γηραιὸς ἰατρός κ. Ἰωάννης Δ. Τζόγιας μας ἀπέστειλε 20.000 δρχ. γιὰ τὴν ἐκδοσὴν τῆς ἱστορίας τῆς Βούρμπιανης. Τὸν εὐχαριστοῦμε θερμὰ. »*

ρο «ρεκόρ» κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες Μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος. Τί θὰ γίνῃ; Βέβαια δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐφαρμοστῆ στὶς ἡμέρες μας ἡ παλιὰ ἐκείνη μέθοδος τῆς ὕπως - ὕπως πληρώσεως. Ἀλλὰ οὔτε καὶ προθυμία προσελεύσεως στὴν ἱερωσύνη φαίνεται νὰ ὑπάρχη στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἄς σχηματιστῆ λοιπὸν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τῆς ἀνάγκης ἕνας πνευματικὸς «ιερός λόχος» ἐθελοντῶν κληρικῶν ἀπὸ περιοχὲς τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν εὐλογία τῆς — καὶ μὲ τὴν ἔγκρισιν βέβαια τοῦ τοπικοῦ ἀγωνιστοῦ Ἱεράρχου —, καὶ νὰ στέλλονται τέτοιοι ἐθελονταὶ ἱερεῖς στὰ κενὰ ἀπὸ ἐφημερίους ἐκεῖ χωριά, γιὰ νὰ «ἀναπληρῶνουν τὰ ἐλλείποντα» αὐτοῖ, νὰ διδάσκουν, κατηχοῦν, εὐλογοῦν καὶ ἀγιάζουν τακτικὰ — κάθε Κυριακὴ καὶ μετὰ γιαντὴ, κάθε Μεγάλῃ Ἑβδομάδῃ καὶ Πάσχῃ, ὅλους τοὺς ἀκρίτας ἐκεῖ Ὁρθοδόξους Ἑλληνας. Ἔτσι θὰ εἶναι ἐντονώτερη καὶ ἀποτελεσματικώτερη καὶ ἡ ἀπήχησις τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἔργου στοὺς παντελῶς στερούμενους τὰ ἐκκλησιαστικὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ γείτονες Ὁρθοδόξους Βορειοηπειρωτὲς στὴν διπλανὴ χώρα. Γιὰ τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησίᾳ ἀκοῦμε ὅτι ὅλο καὶ κάτι ἀνάλογο προετοιμάζει γιὰ τοὺς στὴν Ἀλβανία πιστοὺς τῆς, μὲ τὴν Νότια Ἰταλία ἰδίως εὐρισκομένους «Ἀλμπανέζους» Ῥωμαιοκαθολικοὺς — καὶ οὐνίτες — κληρικοὺς, γιὰ τὴν περίπτωσι μάλιστα μᾶς πιθανῆς — καὶ πάντοτε ἐλπιζομένης, σὲ συνάρτησι μὲ τὸ «νέο κῆμα» τῶν καιρῶν σ' ὅλον τὸν κόσμον — χαλαρώσεως στὸ καθεστῶς τῆς χώρας αὐτῆς τῶν σκληρῶν ἀπαγορευτικῶν του μέτρων κατὰ πάσης θρησκευτικῆς ἐκδηλώσεως.

* Γιὰ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἐδῶ διακεκριμένον ἀξιόσεβαστο γιαιτρό, πρῶτο, συμβολικῶς, ἔστω, Μαικήνα στὴ γιγαντιαία ἐκδοτικὴ προσπάθεια τοῦ Ἀναστ. Εὐθυμίου, μοῦ «πῆρε τὸ μάτι» πρόσφατα στὸ πανηπειρωτικὸ μας «Δειμωνάριο» στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἐφημερίδα ἐκεῖ « Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ὸ ν Μ ἑ λ λ ο ν » (Δ ε ι μ ω ν ᾶ ρ ι α ἢ Δ ε ι -

Ἀπὸ μιὰ προσεκτικὴ θεώρησι στὰ κατὰ θέματα περιεχόμενα τοῦ ὄλου τώρα Ἀ' Τόμου, ποῦ ἔχομε μπροστά μας, καταφαίνεται ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ἀ. Εὐθυμίου γιὰ τὸν τόπο του, τὴν Βούρμπιανη, ἀφ' ἑνὸς μὲν «συγγενεῖς» — στὶς μικρότερες διαστάσεις του καὶ στὶς σχετικὲς ἀναλογίες του — μὲ τὸ ἔργο τοῦ Δ. Σ. Σαλαμάγκα. (Στὰ πρῶτα «κεφάλαια» π.χ. τοῦ Α' τεύχους — Ἡ μεσαιωνικὴ Βούρμπιανη, Ἡ Βούρμπιανη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας, Ἡ Βούρμπιανη κατὰ τὸ δέκατο ὄγδοο αἰῶνα... — ἐπισημαίνεται τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ μὲ «ἐνδειξεις» ποῦ θυμίζουν ὕφος καὶ μέθοδο Σαλαμάγκα: «Μεταξὺ θρύλλου καὶ ἱστορίας», εἶναι ὁ ὑπέρτιτλος τοῦ πρώτου· «Ἱστορικὲς παραδόσεις», ὁ τοῦ δευτέρου· «Ἱστορικὲς παραδόσεις καὶ γραπτὲς μαρτυρίες», ὁ τοῦ τρίτου, μὲ κάπως «ἀνάκατα» ὕστερα τὰ ἐπὶ μέρους θέματα στὴν «ἐνότητα» αὐτὴ καὶ στὶς ἄλλες παρακάτω.) Ἀφ' ἑτέρου, δίνει καὶ τὸ ἔργο τοῦτο τοῦ Α. Εὐθυμίου στὴν δλόγητά του τὴν καλὴ μαρτυρία γιὰ τὴν «συνέχεια» — συνοχὴ καὶ ἐνότητα — τῆς ὅλης ἠπειρωτικῆς παραδόσεως καὶ ζωῆς στὰ, ὅπως καὶ προηγουμένως ὑποδηλώσαμε, ψυχικὰ, πνευματικὰ, κοινωνικὰ, τὰ μὲ τίς εὐεργεσίες καὶ μὲ τὴν ὄλη πρὸς τὸν συνάνθρωπο καὶ τὸν τόπο ἀγάπη συνδεόμενα ἠθικὰ καὶ ἔθιμικὰ ἐκδηλώματα καὶ στὰ ὅσα ἄλλα, συναφῆ μὲ ὅλα τὰ παραπάνω, ἔτσι προκύπτοντα ἐπιτεύγματα.

Ἀνάλογο μὲ τὸ τετράτεχο ἔργο τοῦ Ἀναστασίου Εὐθυμίου γιὰ τὴν Βούρμπιανη εἶναι, ὅπως βλέπω τώρα — τὴν ὕστατη στιγμή πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοσι τοῦ χειρογράφου στὸ Τυπογραφεῖο — τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖο ἐξέδωκε — πρόσφατα, ὅπως φαίνεται — ὁ πυρσογιαννίτης λόγιος Γιάννης Μαυρομάτης μὲ τίτλο, Ἱστορία καὶ παράδοση τῆς Πυρσογιαννίτιδος τῆς πληροφορίας τὴν παίρνω — ἀπὸ ποῦ ἄλλου; — ἀπὸ τὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον τῶν Ἀθηνῶν (ἀριθμ. φύλ. 97/1040, 16 Μαΐου 1990). Στὴ σχετικὴ ἐκεῖ στήλῃ (σελ. 2) κάνει τὴν παρουσίαν τοῦ βιβλίου καὶ τὴν ἀσφαλῶς δίκαιη ἐπιανετικὴ κριτικὴ σ' αὐτὸ ὁ Νίκος Τσίπας, Πυρσογιαννίτης καὶ αὐτός, ὅπως ὑπογράφεται.

Χαίρω καὶ συγχαίρω καὶ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ· ἐπαινῶ, μὲ τὴν σειρά μου, τὴν ἔτσι ἐπὶ ὑψηλοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου ἐκδηλούμενη εὐγενικὴ ἀμιλλα μεταξὺ «Βούρμπιανης» καὶ «Πυρσογιαννίτης» στὴν προβολὴ τῶν πνευματικῶν, ἔθνικῶν καὶ ἄλλων πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς συγγενικῆς τους παραδόσεως καὶ τῆς ὅλης τους Ἱστορίας, ἱκανοποιῶμαι δέ, τέλος, καὶ ἐγὼ γιὰ τὴν ἀπὸ διαίθησι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα, προερχόμενη θεβαιότητά μου, ὅτι συνεχίζεται ἀσταμάτητα ἡ ὥραία ἠπειρωτικὴ φιλολογικὴ παράδοσις τοῦ νὰ παρουσιάζουν καὶ νὰ προβάλλουν ἔκπλαγα λόγια τῆς Ἡπειρου ἀπὸ διαφόρους τόπους τῆς, μὲ τὴν ἔρευνά τους καὶ τὴν ἀγάπη τους, μὲ τὴν νοσταλγία τους καὶ τὴν δίκαιη ἐγκαύχησί τους, τὸ πραγματικὰ εὐκλεές, τὸ ἐνδοξο καὶ τιμημένο, παρελθὸν τῆς γενετείρας τους, ἀναπλαστικὸ πάντοτε, στὶς νέες συνθήκες τῆς ζωῆς, καὶ φρονημαστικὸ γιὰ ὅλους στοὺς καιροὺς μας.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

μὲν εἶχαν ἢ ὀνομασία στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ γιὰ ἔργα ποῦ περιεῖχαν βιογραφικὲς εἰδήσεις, ἀνέκδοτα, χαρακτηρισμοὺς καὶ ρήσεις διαφόρων μοναχῶν, καθὼς καὶ γεγονότα σχετιζόμενα μὲ τὴν ὄλη μοναχικὴ ζωὴ τῆς ἀντίστοιχης κάθε φορὰ ἐποχῆς· δίνονταν αὐτὴ ἢ ὀνομασία, γιὰ τὴν ποιικιλία τῶν εἰδήσεων, «ἐκ μεταφορᾶς» ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς λειμῶνες μὲ τὴν ποιικιλία τῶν λουλουδιῶν τους) ὅτι μᾶς ἄφισε ζωὴ στὴν Ἀθήνα καὶ κηδεύτηκε καὶ τάφηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου ἦταν καὶ δωρητὴς σὲ ἐκεῖ Ἱδρύματα. Καλοτυχίξω τὸν ἀείμνηστο γιὰ τὸ ὅτι ἔζησε, εἶδε καὶ χάρηκε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὴν ἔκδοσι τῶν τριῶν πρώτων τευχῶν τοῦ ἔργου τοῦ Ἀ. Εὐθυμίου, ἴσως δὲ καὶ τοῦ τετάρτου.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ

ΗΘΕΛΕ, ΛΕΕΙ, ΝΑ ΄ΝΑΙ Ο ΙΑΚΩΒΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΜΟΙΡΟΛΑΤΡΗΣ!

I

ΠΡΟΤΟΥ γνωριστούμε καλά με τον παράξενο Ίακωβο, τον Μοιρολάτρη, ήρωα του Ντιντερό και αγαπητό φίλο και συνοδίτη του Κούντερα, θα θέλαμε ν' ακούσουμε κάτι απ' τὸ σκοτεινὸ ἔργο τοῦ συμπατριώτη μας Χαλκιδέου ποιητῆ Λυκόφρονα.

Ἔφευγε, αὐτὸς ὁ Λυκόφρονας, μπορεῖ νὰ μᾶς προιδεάσει σὲ πολλὰ — μετὸν Μενέδημο καὶ τὴν Κασσάνδρα του — γιὰ νὰ κατανοήσουμε στὴ σκοτεινιά του τὴν ἀνεξιχνίαστη τὸ νέο Μίλαν - Μοιρολάτρη! Γι' αὐτὸ, πρέπει ν' ἀγαπήσουμε πρῶτα τὸν Λυκόφρονα, τὸν τραγικὸ σκεπτικιστὴ Χαλκιδέο, νὰ τὸν ἀγαπήσουμε γιὰ τίς τρελὲς ἀντιπαραθέσεις τῶν ἤχων του, τῶν αἰνιγμάτων καὶ τῶν εἰκόνων του, γιὰ τὸ περίπλοκο σύστημά του τὸ φτιαγμένο ἀπὸ ἀντανάκλαση καὶ ἠχώ. Καί, τέλος, νὰ νιώσουμε τὴν ἄλλη ἀγάπη τῆς Κασσάνδρας του, τὴν ἀγάπη τῆς βιαιότητος καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς γυναίκας μέσα στὴν τυφλὴ ἡδονή της, στὰ δύσκολα γούστα της καὶ στὴ δακχικὴ της μανία, μετὸν ὅποια ξεσχίζει τὴν ψυχὴ της.

Κι ἔτσι, πανέτοιμοι, ἀπ' τὸ Λυκόφρονα θὰ περάσουμε στὸν Ίακωβο καὶ σὴν ἐπέκταση αὐτοῦ στὸ συγκαρινὸ μας ἀμφίσημο Τσέχο Μίλαν Κούντερα.

Λοιπόν, αὐτὸς ὁ Ίακωβος, ποῦ θέλουμε νὰ γνωρίσουμε, δὲν εἶναι καὶ τόσο νέος — ἀλλὰ πολὺ νεώτερος ἀπ' τὸν Μενέδημο. Κρατᾷ ἡ γενιά του ἀπὸ τὸν 180 αἰῶνα καὶ . . . θέλει νὰ ἴναι πρωτότυπος στὴ σκέψη του, ἀλλὰ καὶ ἐπαναστάτης.

Μὰ εἶναι καὶ ἀπελπισμένος, γιατί, ἴσως, ἔχει κατανοήσει πόσο οἱ καιροὶ του εἶναι χαλεποί. Ναι, χαλεποί! Καὶ εἶναι φοβερὸ αὐτὸ, ἐπειδὴ σύντομα πολὺ οἱ πρωτοτυπίες κατατᾶνε κ ο ι ν ο τ υ π ί ε ς καὶ οἱ ἐπαναστάσεις γίνονται γρήγορα «κατεστημένη τάξη».

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μοιρολάτρης Ίακωβος δὲ θέλει νὰ ἴναι, ἐνῶ εἶναι ἀσύνειδα, ζ η λ ω τ ῆ ς τοῦ Ἡρόστρατου! Προσπαθεῖ, λοιπόν, λιγότερο αὐτὸς ἀπὸ τὸν Λουίτζι Πιραντέλλο, νὰ πετύχει μιὰ γνήσια δραματικὴ ἀντιμετώπιση καὶ ἀνατομία τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Καὶ τὸ προσπαθεῖ αὐτὸ, ἐπειδὴ ξέρεי πῶς ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς πιστεύει ὅτι ὁ ἑαυτὸς του εἶναι ἕνας. Καὶ ξέρεи ἀκόμα πῶς γελιέται ὁ ἄνθρωπος ποῦ νομίζει πῶς ἀποτελεῖ μοναδικότητα μέσα στὸν κόσμο. Γιατὶ ἀναμφίβολα ὁ καθένας μας εἶναι τόσο πολλοί... ἕσες οἱ δυνατότητες ποῦ ὑπάρχουν μέσα μας.

Ἐνδιαφέρεται, ἐπίσης, ὁ Ίακωβος νὰ πάθει καὶ νὰ μάθει πῶς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ὁ ἄλλος κόσμος τὸν βλέπει καὶ σὲ συνέχεια τὸν κρίνει. Κι ἀνάλογα μετὸ πῶς τὸν βλέπουν οἱ ἄλλοι καθορίζει τὴ θέση του θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ. Παράλληλα, προσπαθεῖ, ὅπως εἴπαμε, νὰ βρεῖ καὶ πῶς βλέπει ὁ ἴδιος αὐτὸς τὸν ἑαυτὸ του.

Καὶ γιὰ νὰ πετύχει ἕνα βλέμμα σωστὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ «Ίακωβος» - Κούντερα χρησιμοποιεῖ τὴν ἀτέλειωτη, δική του πάντα, λεκτικὴ βλάστηση, τὴν καλὰ ὄριμη σκέψη του, ποῦ περιβάλλει μ' ἕνα κυκλικὸ δυναμισμὸ τὴν καλλιτεχνικὴ του ὑπόσταση.

Ἄλλα μέσα στὴ δημιουργικὴ του πορεία θέλει δὲ θέλει θὰ συγκρουσθεῖ μ' ἕνα πλῆθος προσωπεῖα* καὶ μὲ τὴ δική του, ἐπίσης, μ ἄ σ κ α , ὅπως καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, ποὺ κι αὐτὴ δὲν εἶναι πάντα ποτὲ ἢ ἴδια γιὰ ὅλους. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν κάνει νὰ ἀπελπίζεται καὶ σὲ συνέχεια νὰ γίνεται μ ἔ γ α ς Μ ο ι ρ ο λ ἄ τ ρ η ς !

Ὅμως ὁ Μοιρολάτρης αὐτὸς μένει, ἄθελά του ἔως, στὴ «θέση» του, τὴν ὑποκριτικὴ μὴ θέση ποὺ τὴν καθόρισαν, λίγο πρὶν ἀπ' τὸν Ἡρόστρατο*, ὁ Ἡράκλειτος καὶ ὁ Παρμενίδης!

Ἄπ' τὸν Ἡράκλειτο κλέβει τὴ θεωρία γιὰ τὴ σχετικότητα τῆς ἀλήθειας, ἀρπαγμένος ἀπ' τὴ ρίζα τὴν ἀναλλοίωτη τῆς σκέψης: «Εἰμὲν καὶ οὐκ εἰμὲν» — εἴμαστε καὶ δὲν εἴμαστε. Μετὰ περνάει στὰ ζεύγη τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Παρμενίδη καὶ μὲ δοσμένο τὸ θετικὸ χαρακτήρα τοῦ ἐλαφροῦ δημιουργεῖ — αὐτὸς ὁ Μοιρολάτρης Κούντερα —, τὴν πιὸ σοφιστικὴ σύνθεση ἀλληλοαναιρούμενων ἐννοιῶν καὶ αὐτοσαρκωζόμενων λέξεων, πετυχαίνοντας ἔτσι τὴν πιὸ σατιρικὴ καὶ καταλυτικὴ ἔκφραση τοῦ Π α ρ ἄ λ ο γ ο υ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ἐστερα ξαναγυρίζει πάλι στὸν Ἡράκλειτο καὶ σὲ ἐπέκταση στὸ Νίτσε — ἀναμενώντας τὴ θεωρία τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς, ἀντιστροφῆς (ὄλεπε καὶ τὸ ἄρθρο μὴ «Ἡ γῆτεία τῆς αἰωνιότητος»). Ὁ Κούντερα κλέβει τὴ θεωρία αὐτὴ ἀπὸ τὸ Νίτσε κι ὁ Νίτσε ἀπ' τὸν Ἡράκλειτο! Ἔτσι, στὸ πρόσφατο ἔργο, τοῦ πρόσφατα «κλέφαντος» «Μοιρολάτρη» Κούντερα, ἀφετηρία γιὰ νὰ γράφει εἶναι ἡ ἀ ν τ ι - σ τ ρ ο φ ῆ . Ὅλα μιὰ μέρα πρόκειται νὰ ἐπαναληφθοῦν, ὅπως ἤδη τὰ ἔχει ζήσει ἢ ἀνθρωπότητα. Κι ἀκόμα ἡ ἐεπανάληψη αὐτὴ θὰ ἐπαναλαμβάνεται ἀσταμάτητα.

Τί πάει νὰ πεῖ αὐτὸς ὁ χωρὶς νόημα μῦθος: ὁ μῦθος τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς μᾶς λέει ἀ ρ ν η τ ι κ ἄ , ὅτι ἡ ζωὴ, ποὺ γιὰ πάντα θὰ ἐξαφανιστεῖ καὶ δὲν θὰ ξανάρθει, μοιάζει μὲ μιὰ σκιά — «σκιάς ὄναρ ὁ βίος», ποὺ θὰ ἔλεγε ὁ Πίνδαρος. Καὶ σὰν σκιά ποὺ εἶναι, ἢ ζωὴ, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν ἔχει ὄραρος. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀδαρὲς τοῦ βίου εἶναι ἀ β ἄ σ τ α χ τ ο . Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ζωὴ ἀπὸ σήμερα εἶναι ἤδη πεθαμένη* συννεπῶς, ὅσο ἀσπλαγχνή, ὅσο ὠραία, ὅσο λαμπρὴ κι ἂν εἶναι, αὐτὴ ἢ ὁμορφιά, αὐτὴ ἢ φρίκη, αὐτὴ ἢ λαμπρότητα τῆς ζωῆς δὲν ἔχουν κανένα νόημα.

Αὐτὴ, λοιπόν, ἡ αἰώνια ἀντιστροφή, ἀπ' τὴν ὁποία ξεκίνησε ὁ Κούντερα, εἶναι μιὰ Ἰδέα μυστηριώδης κι ὁ Νίτσε ἔφερε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα πολλοὺς φιλοσόφους σὲ δύσκολη θέση. Αὐτὸς ὁ Ἰάκωβος - Κούντερα ποιούς τάχα φέρνει σὲ δύσκολη θέση; Ἄς εἶναι...

Ὅμως σκέψου! Σκέψου δηλαδὴ ὅτι μιὰ μέρα ὄλα πρέπει νὰ ἐπανάλθουν. Κι ὁ Μενέδημος τοῦ Λυκόφρονα καὶ ὁ Ἰάκωβος τοῦ Ντιντερῆ.

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐπανήλθε ἤδη μέσω τοῦ Τσέγου σαρκαστῆ τοῦ γέλιου καὶ τῶν γελοίων ἐρώτων, μ' ὄλη τὴ σχετικοκρατικὴ ἀντίληψη τῶν παλιῶν καὶ νέων σοφιστῶν.

Ὡστόσο, φαινομενικὰ ἔστω, ὁ «Ἰάκωβος» δὲν συμπαθεῖ τοὺς σοφιστές. Ἐπιθυμεῖ, μ' ἐμμесо τρόπο, συμπόνια γιὰ τὴν «provera gente», τὴ «φτωχὴ ἀνθρωπότητα», τὴν πολυστέναχτη, τὴν ἀνήμπορη, ποὺ παλεύει νὰ ὑπάρξει καὶ πασχίζει νὰ δικαιώσει τὴν ὑπαρξή της στὸ συγκαιρινὸ κόσμο. Καὶ ποὺ πάντα αὐτὴ πληρώνει τὰ λύτρα τῆς ὁποίας καὶ τοῦ ὁποιοῦ ὀλέθρου ποὺ συμβαίνει νὰ γίνεται κατὰ διαστήματα σχεδὸν τακτὰ ἐπάνω στὴ Γῆ.

Καὶ καθὼς μέσα σ' αὐτὴ τὴν αἰώνια ἐπιστροφή τῆς ἡρακλειτικῆς ἢ νιτσεικῆς

* Ὁ Ἡρόστρατος τόσο ζήλεψε τὴ δόξα τοῦ Ἡράκλειτου, ποὺ ἔκανε τὰ χειρόγραφα του, τὰ ἀφιερωμένα στὸ ναὸ τῆς Ἐφέσιας Ἀρτέμιδας, τὴ νύχτα ποὺ γεννήθηκε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ἰδέας ἐ π α ν ἔ ρ χ ε τ α ι ἢ καταστροφή, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ μ' ἓνα ἄλλο-πρόσαλλο παιγνίδι ταυτοτήτων, ἐπανήλθε καὶ ὁ Ἰάκωβος τοῦ Ντιντερὸ σ' ἓνα ἀγγλικὸ δωμάτιο. Τὸν ἔφερε ἡ κυρία Βιρτζίνια Γούλφ στὸ ὁμώνυμο ἔργο τῆς «Δωματίο τοῦ Ἰάκωβου», ὅπου ὁ προσωπικὸς χώρος καὶ τὰ ἀντικείμενά του φανερῶνουν τὴν πραγματικὴ ψυχὴ τοῦ κατόχου τῆς· ὅπως θὰ συνέβαινε καὶ μὲ τὸν Τόμας σου, Μίλαν, στὴν ἀβάσταχτη ἐλαφρότητα τοῦ εἶναι.

Ἀλλὰ ἐδῶ γιὰ τὰ ἀντικείμενα τοῦ «Δωματίου», εἴτε τῆς Γούλφ εἴτε τοῦ Κούντερα, ἐπανέρχεται ἡ σκέψη τοῦ Παρμενίδη κατασκόνιστη ἀπ' τὰ χρόνια τῶν αἰώνων πού πέρασαν νὰ τὰ ζυγίσει. Νὰ ζυγίσει τὰ «πράγματα» τῆς ψυχῆς. Τί εἶναι, λοιπόν, θετικό, τὸ θάρος ἢ ἡ ἐλαφρότητα; Ὁ Παρμενίδης, λέει ὁ Κούντερα, ἀπαντᾷ: Τὸ ἐλαφρὸ εἶναι θετικό, τὸ βαρὺ εἶναι ἀρνητικό. Ἔχει δίκιο ἢ ὄχι; Ἰδοῦ ἡ ἀπορία. Ἐνα πράγμα εἶναι βέβαιο. Ἡ ἀντίφαση βαρὺ-ἐλαφρὸ εἶναι ἢ πιδὸ μυστηριώδης καὶ ἢ πιδὸ διαφορούμενη ἀπ' ὅλες τῖς ἀ ν τ ι φ ἄ σ ε ι ς .

Τὸ νὰ φιλοσοφεῖ κανεὶς πάνω στὴ γνώση ἐνέχει ἀντίφαση! Αὐτὸ τὸ ξέρει πολὺ καλά ὁ ταλαίπωρος Μοιρολάτρης Ἰάκωβος. Κι ἀπ' τὴν ἀντίφαση αὐτὴ προκύπτει ἡ ἀπαισιοδοξία καὶ σὲ συνέχεια ὁ νιχιλισμὸς, ὅπως ἐμφανίστηκε μὲ τὸν Τουργκένιεφ στὴν προεπαναστατικὴ Ρωσία. Ἔτσι, ἡ κεκτημένη γνώση ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν πιθανότητα ψευδῆς! Δὲν εὐσταθεῖ, δὲν στέκεται· ἔχει ὑποστει καθύψατα κρίση.

Αὐτὴ ἡ γνώση, γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε, εἶναι ἡ δεδομένη. Ἔτσι τὴ δεχόμαστε. Ἔτσι γνωσιολογικὰ εἴμαστε κατὰ τῆς Ἰδεοκρατίας, πού ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κόσμου «καθ' ἑαυτὸν» ἐκτὸς τῆς συνείδησης.

Κι ἐφόσον ἡ γνώση ὑπέστη κρίση, τέτοια κρίση ὑφίσταται κι ὁ πολιτισμὸς. Ἀλλὰ ποιὸς ἔφερε αὐτὴ τὴν κρίση; Ἡ θαρσαρότητα πού παραδοκεῖ; Ἡ μήπως ἡ Ἰδέα τῆς ἀμφισβήτησης πού θριαμβεύει καὶ ὁ πολιτισμὸς μας παρέρχεται; χεται;

Ἐπέκυψε — θὰ ὑποκύψει — κι αὐτὸς στὸ μαιραῖο τέλος του; Ὅτι αἰώνιο δὲν παραμένει αἰώνιο καὶ τὴν διαρκῆ ροὴ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ Κόσμου τὴν καταλαβαίνει ὁ Ἄνθρωπος· κι αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξὴ του δραματικῆ. Κι ἡ ἀρχέγονη αὐτὴ δραματικὸτητα τὸν καθιστᾷ Μοιρολάτρη!

Ἀναζητεῖ ἔτσι ὁ Μοιρολάτρης τὴν Ἄγνωστη Μοῖρα του. Μιὰ ἄγνωστη (πού μέσα στὸ ἐρωτικό τῆς στοιχεῖο δὲν εἶναι ἐκεῖνη τοῦ Σολωμοῦ: «Ἡ ἀγνώριστη») ἀλλὰ μιὰ ἀληθινὰ ἄ γ ν ω σ τ η , τόσο γιὰ τοὺς ἄλλους ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Γιατί, ποιά Μοῖρα γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ τῆς; Αὐτὴ ποτὲ δὲν θυμᾶται. Ποτὲ δὲν ξέρει ἢ δὲν θέλει νὰ ξέρει τί ἦταν καὶ τί εἶναι. Ὅσῳσο, εἶναι μιὰ Ἐλμα — σὰ ἀραβικὰ σημαίνει νερὸ — πού τρέχει μέσα σὺς σκοτεινὲς κοιλάδες τοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ Ἐλμα, ἡ ἄπιαστη Μοῖρα — τὴν ἐνσάρκωσε ἡ Κάτια Δανδουλάκη πρόσφατα στὸ ἔργο τοῦ Πιραντέλλο «Ὅπως μὲ θέλεις», ἓνα θεατρικὸ τραγικὸ παιγνίδι μὲ τῖς ταυτίζουσες — μπορεῖ μόνη αὐτὴ νὰ μᾶς διδάξει ποιοὶ εἴμαστε στ' ἀλήθεια καὶ ποιοὶ νομίζουμε οἱ ἄλλοι ὅτι εἴμαστε.

Ἡ Ἐλμα, ἡ Μοῖρα, ἡ Τερέζα, εἶναι κάποια «Ἄγνωστη», πού αἰσθάνεται τὴν ἐλαφρότητα τῆς ὑπαρξῆς τῆς καθὼς θὰ ἤθελε ὁ Κούντερα, ὁ λάτρης τῆς, αὐτὴ ἕως δὲν θέλει νὰ εἶναι! Γιατί, τὸ νὰ εἶσαι, δὲν θὰ πεῖ τίποτα. Νὰ εἶσαι, θὰ πεῖ νὰ γίνεσαι. Κι ὅταν πιστέψεις κάτι πάρα πολὺ, καμιά ἀπόδειξη στὸν κόσμον δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ σοῦ τὸ ἀνατρέψει.

Ὅταν κάποτε τύχει κάποιος νὰ τὴν ἀναγνωρίσει αὐτὴ τὴν Ἄγνωστη Μοῖρα, τότες ἴσως νὰ παραδεχτεῖ ἢ ἴδια, πὼς αὐτὴ εἶναι ἐκεῖνη πού κάποτε εἶχε ἐξαφανιστεῖ καὶ θὰ δεχτεῖ πὼς αὐτὴ εἶναι πού ἀναζητᾶνε οἱ ἄνθρωποι.

Ἄλλὰ τί σημασία μπορεί νὰ ἔχει αὐτὴ ἡ εὕρεση; Σημασία, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἔχει τί εἶσαι, ἀλλὰ τί γίνεσαι. Σημασία ἔχει, ὅσο μοιραῖοι καὶ νὰ ᾖμαστε, τί κάνουμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸν ἑαυτὸ μας, τὴν ὑπαρξιστικὴ μας ὑπόσταση — τὸ εἶναι μας, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀδάσταχτη ἢ ἐλαφρότητά του! Φροντίζουμε τάχα γιὰ τὴν ἐπικαιροποίηση τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ συνείδηση; Ἄν ἔχουμε αὐτὴ τὴ μέριμνα καὶ πετύχουμε φιλωση μὲ τὴν καιρικότητα, μπορούμε νὰ φτάσουμε ὡς τὸν ἔλεγχον τῶν αἰσθήσεων καὶ ἀναταξινόμηση τῶν προοπτικῶν τῆς ἀνθρώπινης
 λ ο γ ι κ ῆ ς .

Μὰ τί θὰ κάνουμε μὲ τὸ παράδοξο, τὸ αἰνιγματικὸ, τὸ ἀνεριμῆνευτο ποῦ εἶναι ὁ θάνατος καὶ οἱ «παρενέργειες» τῆς σιωπῆς του; Ἄλλο ἀπ' τὴ μελέτη του τί μπορούσαμε νὰ κάνουμε; Θὰ καταφύγουμε σίγουρα στὸν Ἰάκωβο.

Γιατί ἀκόμα καὶ ὁ θάνατος στὴν ἀδάσταχτη ἐλαφρότητά του εἶναι μια μελέτη θανάτου: τοῦ θανάτου τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου ἀκόμα — πιθανόν — τῆς γηραιᾶς μας Εὐρώπης!

Ὅμως, γιὰ νὰ γίνεις ἀ ν ἄ λ α φ ρ ο ς , δῶθε ἀπὸ τὸ θάνατο ἐσὺ, δὲν ἀρκεῖ νὰ τὸ πιστέψεις ἐσὺ, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ πιστέψουν καὶ οἱ ἄλλοι. Δηλαδή νὰ θελήσουν νὰ τὸ πιστέψουν· μὰ καὶ ἡ θέληση σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἀληθινὰ ἀ - π ε λ ε υ θ ε ρ ῶ ν ε ι .

Ὅστόσο, πολὺ συχνά, οἱ ἄλλοι πιστεύουν κάτι, ὄχι ἐπειδὴ ἐπιζητοῦν τὴν «ἀλήθεια» — τ' ἀκοῦς, Κούντερα; — ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλουν νὰ τὸ πιστέψουν. Ἀκόμα — Μίλαν — κι ἂν εἶναι ἰαχνίθετο ἀπὸ τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα, τὸ πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι· κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἀπίστευτο. Καὶ τότε γίνεται «πιστευτὸ» καὶ ἀληθινὸ.

Ἡ ἀλλοίωση τῶν πραγματικῶν στοιχείων τοῦ κόσμου μας ὀδηγεῖ ἄλλοῦ. Γι' αὐτὸ, σὲ τέτοιες περιπτώσεις, τὸ πασίγνωστο ἀξίωμα τοῦ ματεραλισμοῦ μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους ἀποπροσανατολισμοῦ. Πρέπει δηλαδή νὰ ξέρούμε πῶς ἡ ὑψιστὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου σημαίνει τὴν ἀντίληψη τῆς φύσης ἔτσι ὅπως εἶναι, χωρὶς καμιὰ ξένη προσθήκη.

Πρέπει, ἀκόμα, (καθὼς ἡ Ἄγνωστη Μοίρα εἶμαστε ἡμεῖς) νὰ ὑποψιαζόμαστε καὶ νὰ κοιτᾶμε ν' ἀνακαλύψουμε πόσο εἶναι ὀλέθριο τὸ μέγεθος τῆς ὑποκρισίας, τῆς ὑστεροβουλίας καὶ τοῦ ψεύτικου καθωσπρεπισμοῦ. Ὡς ποῦ φτάνει νὰ ᾖσαι Ἰάκωβος τοῦ Ντιντερ ἢ ὁ Ἰάκωβος τοῦ Κούντερα! Γιατί, ἅμα δὲν βροῦμε μέχρι ποῦ φτάνει ἡ ψευτιά, πάλι ὀρθώνονται τὰ ἐρωτήματα μπροστά μας μίᾳ καινούριας ἀ μ φ ι θ ο λ ί α ς καὶ μᾶς γίνεται πῶς προβληματικὴ ἢ συμβίωσή μας ἀνάμεσα στὶς συμπληγμάδες τῶν δύο κόσμων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης.

Κι ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ ἀνάμεσα βρίσκεται καὶ ἡ συγκαρινὴ ἢ δ ο ν ἡ τῆς τιμιότητας καὶ ὁ ἀξιοθρήνητος φόβος: μήπως δὲν ἀρέσω; Ἔτσι, ποῦ οἱ ἀνέντιμοι ν' ἀναδείχονται πῶς τίμοι ἀπὸ τοὺς τυπικά ἐμφανιζόμενους ἀνέντιμους. Κι ἐκεῖνοι ποῦ «φαίνονται» — ἔτσι φίλε Πιραντέλλο; — ἀποδείχονται πῶς ἀληθινοὶ ἀπὸ ἐκεῖνους ποῦ « ε ἶ ν α ι » .

Ἀπὸ δῶ ξεκινοῦν, ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὑποκρισίας, καὶ τὰ παθιασμένα κηρύγματα τῶν «ἐνάρετων», ἢ ἀνάλυσή τους ἀκόμη σὲ ἐξιδανικεύσεις μέσα στὴν πλάνη καὶ στὴν ἀβεβαιότητα, πλέκοντας «ἐγκώμια φθορᾶς» στὴ φαινομενικὰ νομιζόμενη ἐντιμότητα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ εἶναι.

Ἔτσι, κι ὅσο ἀδάσταχτα ἐλαφρὸ κι ἂν εἶναι τὸ εἶναι φτάνει νὰ μᾶς θέλγει, μέσα στὴ βαρύτητα τῆς ἀνέντιμης πραγματάωσής του. Ὁ Κούντερα, ὄριμος πιά, φτιάχνει ἕνα εἶναι μ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ κατασταλαγμένου καὶ τοῦ πικρὰ φιλοσοφημένου λόγου του, καθὼς ἔχει ἀφομοιώσει μέσα του τὴν παρατήρησι, τὸν στοχασμὸ καὶ τὴν στυλιπνὴ ἀφοριστικὴ ἔκφραση. Κι ἔτσι μᾶς θ ἔ λ γ ε ι .

Μὰ δὲν μᾶς θέλγει σχεδὸν καθόλου, ἐνῶ κάποτε μᾶς γοήτευε καὶ μᾶς ἔθελγε βαθιά, ὁ «Ἡλίθιος» τοῦ Ντοστογιέφσκου, γιατί εἶναι μιὰ πραγματικότητα ἔ ν τ ι -

μη. Καθ' προτιμῆμα κάτι ἀπὸ τὸν Ντιντερό, ἀνατρέχοντας σ' ἓνα πιδ μακρύτερο παρελθόν, πού διαβάζεται μὲ τὴ μέθοδο τῆς ἀφαίρεσης. Ἡ ἐπιθυμία μας αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι παράξενη.

Καὶ τοῦτο, γιατί ὁ κόσμος τοῦ Ντοστογιέφσκυ, καθὼς κι ἐκεῖνος τοῦ Τσέχωφ, εἶναι καὶ γίνονται παντοῦ σ υ ν α ἰ σ θ ἦ μ α συμπόνας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἐνα συναίσθημα πού ὑψώνεται καὶ φτάνει τὴν ἀξία τῆς ἀλήθειας.

Ὅμως, γιὰ ποιά ἀλήθεια μιλάμε; Γιὰ ἐκείνη τοῦ συναίσθηματος; Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ὁ Κούντερα δὲν τὴν ὑπολογίζει. Ἡ ἀλήθεια γι' αὐτὸν, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἀγαπημένο του Παρμενίδη, κ α θ ο ρ ἰ ζ ε τ α ι σὰν αὐτὸ πού εἶναι, δηλαδή σὰν ἐμπειρικὰ τεκμηριωμένη παρουσία: Αὐτὴ ἢ πνευματικὴ τάση, αὐτὸ πού δὲν εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ νὰ βρεῖ ἔκφραση. Κατὰ τὸν Παρμενίδη πάλι (συνεπῶς καὶ κατὰ τὸν Κούντερα), ἢ ὕ π α ρ ξ ἦ - τ ὸ Ε ἶ ν α ι, ταυτίζεται μὲ τὸ σκέπτεσθαι, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο μπορεῖ, ἔχει δηλαδή τὴ δυνατότητα, νὰ σκεφτεῖ ταυτιζόμενο μ' αὐτὸ πού δύναται νὰ ὑπάρξει.

Συνεπῶς, ἀν ἢ ὁρατότητα καὶ ἢ ἀπτότητα ἀποτελοῦν τὴν πραγματικότητα, τότε ἢ ἀπουσία εἶναι συνώνυμη μὲ τὴν ἀνυπαρξία. Ἐὰν τὸ εἶναι εἶναι συνώνυμο μὲ τὸ σ κ έ π τ ε σ θ α ι, τότε ὁ κόσμος εἶναι κατανοητὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος, χρησιμοποιώντας σωστὰ τὸ μυαλό του — τὴ νόσή του — ἀ ν α κ α λ ύ π τ ε ι γ ὀ ἦ μ α.

Καὶ πιδ ἀπλούστερα μιλώντας μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε πῶς: ἡ λεκτικὴ ἔκφραση εἶναι προέκταση τῆς πραγματικότητας καὶ ἐνισχύει τὴν παρμενίδειο διπολικότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ σκέπτεσθαι.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴ διπολικότητα κινεῖται καὶ ὁ Κούντερα ὄχι χωρὶς ἀντιφάσεις καὶ χωρὶς προσωπεῖο. Γιατὶ τὸ προσωπεῖο αὐτὸ πάντα ὑπάρχει, ἄσχετα ἀν δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν « Π α ρ α ξ ἦ γ ἦ σ ἦ » ἔτσι περίπου ὅπως μᾶς τὴν ἔδωσε ὁ Καμύ, ἢ μακριὰ ἀπὸ τὸν «Δὸν Ζουάν» τοῦ ἴδιου. Τοῦ Δὸν Ζουάν ἰδίως, ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου ὁ χρόνος βαδίζει μαζί του. Παράλογος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὁ Δὸν Ζουάν δὲ σκέφτεται νὰ «κάνει συλλογὴ» γυναικῶν. Τὸ ἴδιο κι ὁ Κούντερα. Τίς ἐξαντλεῖ ἀριθμητικὰ καὶ μαζί μ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του. Μιὰ συλλογὴ θὰ σήμαινε πῶς μπορεῖ νὰ ζήσει μὲ τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ ἀρνεῖται τὴν μεταμέλεια — τὴν ἄλλη μορφή τῆς ἐλπίδας. Δὲν ξέρεῖ νὰ κοιτάζει τὰ πορτραῖτα. Ἐρεῖ ὅμως καθὼς ὁ Μ. Κούντ. νὰ διηγεῖται θαυμάσια τίς ἐρωτικὲς του ἱστορίες μὲ σοβαρότητα μὰ καὶ μὲ ἀφέλεια.

Ἀλλὰ ἐμεῖς, πού τοῦ διαβάζουμε αὐτὲς τίς ἱστορίες, ὅσο κι ἀν θέλουμε νὰ εἴμαστε ἐραστές τῆς εὐαισθησίας του, πού τόσο φορτωμένοι εἶναι ὁ Κούντερα — κι ἂς ἐπιθυμεῖ νὰ φαίνεται ἄλλιως —, δὲν μποροῦμε πάντα νὰ εἴμαστε. Γιατὶ φορὲς ἢ εὐαισθησία του αὐτὴ μᾶς εἶναι ἀρκετὰ ἐπιφοβή. Ἐξω φυσικὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ἐρωτικὰ του θέματα.

Μὰ γιὰ ποιά ἐπιφοβή εὐαισθησία τοῦ Κούντερα μιλάμε; Μιλάμε γιὰ τὰ μηνύματα, πού μᾶς φέρνει ἀπὸ τὴν Βοημία του, γιὰ τοὺς γραπτὸς στοχασμοὺς του, στοχασμοὺς ἐνὸς «ἀρρώστου» πού δίνει ἀκρόαση στίς ἀναμνήσεις του.

Ἀκούγοντας ἢ διαβάζοντας αὐτὰ τὰ μηνύματα, αὐτοὺς τοὺς στοχασμοὺς, δὲν ἀμφισβητεῖς, πῶς ἔχεις νὰ κάνεις μ' ἓνα πολὺ σημαντικὸ σύγχρονο συγγραφέα. Ἐνα συγγραφέα πού δὲν νοιάζεται τόσο πολὺ ἢ καὶ καθόλου γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀξιολόγησή του ἔργου του, ὅσο νοιάζεται γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἀγωνία του στὴν προσπάθεια τῆς σωστῆς σύλληψης ἐνὸς κόσμου πού πλήττεται ἀπὸ κραδασμοὺς, εἴτε λεπτῶν μελωδικῶν ἀποχρώσεων εἴτε θαρύγδουπων σεισμῶν μιᾶς πτώσης κοσμολογικῶν δ ι α σ τ ἄ σ ε ω ν.

Κι ἀπ' τὰ ἀκουσίματα αὐτῶν τῶν κραδασμῶν κάποτε βγαίνει μιὰ εὐαισθησία σίγουρα ἐπιφοβή. Ἐπιφοβή ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀπὸ κάποιους ζ η λ ω τ ε ε σ τοῦ

Ἡρόστρατου θεωρεῖται ἀξία — παρεφθαρμένη ὀπωσθήποτε πολιτικά. Ἄξια, πού φτάνει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς κριτήριο ἀλήθειας καὶ ὡς δικαιολογία μιᾶς ἀπαράδεχτης γιὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ μας πολιτισμὸ συμπεριφορᾶς.

Ἔτσι, ἡ «εὐαισθησία» αὐτὴ καταντάει αἰσθημα (στὸ αἰσθημα ἔχει ἐμπιστοσύνη ὁ Μοιρολάτρης. Ἔχει . . .). Κι ὅπως ξέρούμε — ἡ πείρα τοῦ αἰῶνα μᾶς τὸ δίδασκε — τὰ πιὸ εὐγενικὰ «ἐθνικὰ αἰσθήματα» μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν τίς χειρότερες φρικαλεότητες. Καὶ μὲ τὸ στήθος γεμάτο «λυρικά αἰσθήματα» (αὐτὰ σίγουρα τ' ἀπορρίπτει καὶ τ' ἀκυρώνει ὁ Κούντερα, πού ἔχει πίσω του ἓνα Λιντέτσι), γεμάτο ἀπὸ «μελωδικὰ» αἰσθήματα — ἀκούσματα τῆς Ἐνάτης τοῦ Μπετόδεν ἢ τῶν διθυραμβικῶν ἐκστασιασμῶν τοῦ Νίτσε, ὁ Ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἄνθρωπος μπορεῖ . . . νὰ γίνει Ναξί! Ναι, Ν α ξ ί , διαπράττοντας ἀνήκουστα καὶ πρωτοφανῆ ἐγκλήματα στὴν Ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ στὸ ὄνομα πάντα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴ μητέρα καὶ ξερικὴ Γερμανία τοῦ Πρώτου, τοῦ Δεύτερου Ράιχ καὶ τοῦ «εὐκλεοῦς» χιτλερικοῦ Γ' Ράιχ.

Κι ὅταν πρόκειται γιὰ συγγραφέα καθὼς ὁ Φ. Νίτσε, πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω, στὸ ἱερὸ ὄνομα τοῦ γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ, ὄχι μόνον νὰ παραποιεῖται καὶ νὰ διασύρεται νεκρὸς, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερ-ασπίζεται παρεφθαρμένος καὶ παρεξηγημένος. — Μιλῶ γιὰ τὸ Νίτσε, πού εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Μίλαν Κούντερα —. «Οἱ ὑπερασπιστὲς» τοῦ Νίτσε ἔκαναν ὅ,τι μποροῦσαν γιὰ νὰ διαστρέψουν τὸ ριζοσπαστικὸ του ἔργο, ἔργο ἑνὸς φιλόσοφου - ποιητῆ παρεξηγημένου, πού πρόσφερε τὴ βασανισμένη ζωὴ του σφάγιο στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀμφισβήτηση μιᾶς τρισάθλιας πραγματικότητος. Τέλος, τοῦ χρέωσαν τὴ Γερμανία τοῦ Κάιζερ καὶ τοῦ Χίτλερ. Τοῦ φόρτωσαν τὴ φαινομενικὴ ἐξαχρέωση τῆς ἐξουσίας ὅταν ἐτοῦτος δυναμίτιζε στὴ βάση τῆς τὸ λαμπρὸ της οἰκοδόμημα.

Μὰ ἄς . . . ξεχάσουμε τὸ Νίτσε κι ἄς θυμόμαστε γιὰ πάντα τὸ Ἄουσοιτς καὶ προπαντὸς τὸ Τερεζίν καὶ τὸ τσεχοσλοβάκικο Λιντέτσι. Κι ἄς ἔχουμε στὸ νοῦ μας, πῶς ἡ ὑπερδόμηση τῆς κτηνωδίας ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν εὐαισθητοποίηση τοῦ χτήνου, πού καιροφυλακτεῖ μέσα μας. Τὸ σηπτικὸ θηρίο ὅπως αὐτὸ ἐκδηλώθηκε σ' ἀναρίθμητα στρατόπεδα συγκεντρώσεως στὴ δεδεκάχρονη νύχτα τῆς χιτλερικῆς Γερμανίας!

Ὁ Χριστὸς πάνω στὸ σταυρὸ μᾶς ἔμαθε νὰ κολακεύουμε τὸν πόνο καὶ ἴσως καὶ τὴν ἀγάπη αὐτοῦ τοῦ πόνου. Ὡστόσο, αὐτὸς ὁ πόνος μᾶς φοβίζει καὶ μάλιστα πολὺ.

Ὁ Μίλαν Κούντερα, ἓνας ντιντεροτικὸς ἥρωας - ἐνσάρκωση τοῦ Ἰάκωβου, τοῦ Μοιρολάτρη, φοβήθηκε πιὸ πολὺ ἀπ' ὄλους μας αὐτὸν τὸν πόνο. Ἄν δὲν τὸν φοβόταν, θὰ ἔλεγε λιγότερο περισσότερα φέματα ἀπ' ὅσα ὡς τώρα μᾶς εἶπε.

II

Ο ΚΟΥΝΤΕΡΑ, μ' ὄλες του τίς πιθανές ἀδυναμίες, δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους πεζογράφους τοῦ καιροῦ μας. Δὲν εἶναι πράγματι ἓνας ἀπ' τοὺς πολλοὺς πού σκέπτονται καὶ . . . γράφουν, παρόλο πού τὸν διέπει μιὰ ἀντίληψη τέτοια, πού στὴν παρανόησή της τὸν ὀδηγεῖ, πολλὲς φορές, σ' ἓναν ἀπλοῦχὸ βολонταρισμὸ καὶ σὲ μιὰ μεταφυσικὴ πίστη, μιὰ πίστη ἐντελῶς ἄλλοπρόσαλλη, περίπου «προσωπικὴ» καὶ στὴ δομὴ της καθαρὰ αἰρετικὴ.

Οὐσιαστικά, οἱ ἀντιδράσεις του παρουσιάζονται πολὺ ἀνθρώπινες σὲ μιὰ πάντα ἀπρόσμενη διάψευση κάποιων καθολικῶν προσδοκιῶν καὶ σὲ μιὰ ἀπότομη μετάπτωσή τους ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ ὀνείρου στὴν ἐφιαλτικὴ πραγματικότητά.

Ἡ ἐφιαλτικότητά αὐτὴ παίρνει διαστάσεις γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ «Ἄστειου» ἀπροσμέτρητες καθὼς ἡ πο λι τ ι κ ῆ ὡς σκέψη καὶ ὡς δράση εὐαισθητοποιεῖ

τῆ θέληση γιὰ δύναμη ("Ανοιξη τῆς Πράγας)· ἢ ἔταν ὡς Ἰάκωβος πιά Μοιρολάτρης - μικρόλογος γίνεται σχεδὸν κατάγγελος, μὲ τοὺς ἐλαφροὺς ἔρωτές του.

Ὅπως καὶ νὰ ἴναι, μπορεῖ νὰ τὸν θαυμάζουν πολλοὶ σήμερα· ἰδίως μετὰ τὴν κυκλοφορία «τῆς Ἰθάσσταχτης Ἰλαφρότητας . . . τοῦ Εἶναι», ὥστόσο ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ἀπερίφραστα πιά, πῶς: «Εἶμαι, ἐγώ, ὁ Ἰάκωβος ἓνας ἠδονιστής, παγιδευμένος σ' ἓναν κόσμον πολιτικοποιημένο στὸ ἔπακρον».

Ἐδῶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Κούντερα προσεγγίζει ἐκείνη τοῦ Μπέκετ, πού σὰν βίαιος χεῖμαρρος παγωμένου ἀνέμου ἐπιδιώκει ἀποκατάσταση λαθῶν καὶ παρανοήσεων, πού ὑπ-άρχουν ἀπὸ καταβολῆς σὲ τοῦτο τὸν κόσμον. Στὸ βάθος αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας συμβαίνει ὅ,τι ἐκφράζει ὁ Μπέκετ στὴν ἀνάμεσα τῶν δύο ἠρώων του σχέση, τοῦ Χάμι καὶ τοῦ Κλόβ, σχέση ὅμοια μ' ἐκείνη: κυρίου - ὑπηρέτη, πού κατὰγεται ἀπ' τὸ χειρκελιανὸ διαλεκτικὸ ζευγίμα ἀφέντη - δούλου καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίσης παρόμοιο τοῦ Ντιντερό, στὸν «Ἰάκωβον τὸν Μοιρολάτρη» του. Σὲ ἐπέκταση ὅλης αὐτῆς τῆς διαλεκτικῆς σχέσης φτάνει κανεὶς ὡς τὸ διαλεκτικὸ μαρξιστικὸ στοχαστὸ καὶ βλέπει μὲ θαυμασμὸ πῶς θὰ μείνει γιὰ πολὺ καιρὸ ἄ ξ ε π έ ρ α σ τ ο ς , ὅσο οἱ ἄνθρωποι θὰ παραμένουν δέσμοι τῆς «ἀναγκαιότητας».

Ἀνάμεσα σ' αὐτὸ τὸ ζευγίμα: ἀφέντη - δούλου τοῦ Χέγκελ ἢ τοῦ Ντιντερό βρίσκεται παγιδευμένος ὁ Μιλαν Κούντερα μὲ τὸ «προσπεῖ» τοῦ Μοιρολάτρη Ἰάκωβου! Κι ἐφόσον εἶναι π α γ ι δ ε υ μ έ ν ο ς , δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παραστρατεῖ ἢ νὰ παραπαλεῖ — μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Ντιντερό — ἀνάμεσα στὸν Δὸν Κιχώτη τοῦ Θερβάντες καὶ στὸ «Τριστράμι Σάντου» (1767) τοῦ Λῶρενς.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο πεζογράφημα, εἶναι ἓνα δημιούργημα πρωτότυπο, ὅπου ἀναλύεται ἡ εὐαισθησία καὶ τὸ συναίσθημα, κάτω ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ συμπεριφορὰ τῶν χαρακτῆρων. Συμβαίνει δηλαδὴ νὰ γίνεται ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ στὸ μυθιστόρημα τοῦ Κούντερα. Ἡ ἔμφαση μετατίθεται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ δράση στὸ ἐσωτερικὸ «τοπίον». Ἐνῶ παράλληλα μὲ τὸ συναίσθημα τονίζεται ἡ ἀποδοτικὴ λειτουργία τοῦ μυαλοῦ μὲ μιὰ πολὺ ἐλεύθερη συστέτιση τῶν γεγονότων τῆς πραγματικότητος· γεγονότων πού διασπῶνται μὲ αἰτιασμὸ ἰδιότυπο, μέσα στὴ χρονολογικὴ ροὴ τους.

Κάτι τέτοιο εἶχε συμβεῖ καὶ στὸ ἀγγλικὸ λυρικὸ μυθιστόρημα τῆς Γουλφ, ὅπου τὸ συναίσθηματικὸ ὑποκείμενο ἀπομοιώνει τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον σὲ μιὰ προσωπικὴ ἔμπειρία, πού συνήθως ἐκφοράζεται μέσα ἀπὸ πολὺμορφα εἰκαστικὰ σχήματα — στὸν Κούντερα κινηματογραφικὰ — ἢ συνδυασμοὺς εἰκαστικῶν σχημάτων.

Σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, περίπου, κινήθηκε παλιότερα καὶ τὸ «γοθικὸ» μυθιστόρημα τοῦ Μπέκκον καὶ τοῦ Ὀτοάντο καὶ πέρασε ἀπ' τὴ λεπτὸ καὶ βαθυστόναστο ρομαντισμὸ τοῦ Νοβάλις καὶ τοῦ Χόφμαν στὶς βαθιὰς διεργασίες τῆς συνείδησης μὲ μιὰ πολὺ χαρακτηριστικὴ ἀπεικόνιση τοῦ ἄ σ υ ν ε ι δ ῆ τ ο υ στὸ Μούξιλ, τὸν Κάφκα κι ἀργότερα στὸ Ἔσοαν Ἔσσε καὶ τὸν Μπρόχ.

Ἀκόμα ὁ Κούντερα, πού ἔκανε αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸ ταξίδι καὶ δίωξε τὴν πνευματικὴν περιπέτεια τῆς εὐρωπαϊκῆς πεζογραφίας καὶ τῶν δύο τριῶν τελευταίων αἰῶνων τῆς. θέλησε καὶ πέτυχε νὰ ἐκφοραστῇ μὲ τὸ μυθιστόρημα, μὲ ἐντελῶς δικό του προσωπικὸν τρόπο. Καὶ τοῦτο γιατί πίστευε πῶς τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου δὲν ἔχει καθόλου ἐξαντλήσει ὡς τώρα τίς δυνατότητές του, δίνοντας τὴν περιπέτεια τῶν ἠρώων του μέσα στὸ «καθεστῶς» τῆς πατρίδας του, τῆς Τσεχοσλοβακίας.

Οἱ δρόμοι πού περπάτησε τὸ μυθιστόρημα δὲν ξεγάστηκαν ὅσο νοιῖζεται. Καὶ τ' ἀνοήματα ἀπ' τοὺς δρόμους αὐτοὺς ἀκοίγονται πάλι. Τὸ περιδιδῶσμα τοῦ κόσμου ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ ἓνα πλοῦσιον σὲ συγκινήσεις ταξίδι, ὀμαλὸ καὶ ἀκίνδυνον μ' ἔτη τὴν ψηλαφητὴ μετακίνηση τῆς ψυχῆς, πρὸς ἀναζήτησιν στόχου.

Ἡ ἴστορία ὅπου κι ἂν φλυαρεῖ, καθὼς ἐκείνη τοῦ Στέρον στὸ «Τοῖστράμι Σάντου», στὸν Κούντερα δὲν χάνεται μέσα στὶς ἀτέλειωτες παρεκβάσεις ὅσο κι ἂν τὰ

στοιχεία που χρησιμοποιεί έχουν κάτι το άφηρημένο με τή χειρκελιανή σημασία του όρου.

Ο Στέρν ταξιδεύει ή προσφέρει μιὰ πρόκληση για ταξίδι όπως θά έκανε πολύ άργότερα ο Παναήτ Ισραήτι, άποβλέποντας σε μιὰ καθαρά άφηρημένη προσδοκία των ανθρώπων, που φαίνεται πάντα σαν μιὰ ουτοπική δλοκλήρωση, ενώ παράλληλα δέν δέχεται σαν άληθινή πραγματικότητα παρά μόνο τον έαυτό της και τις έπιθυμίες της.

Έσείς, άγαπητέ κύριε Μίλαν Κούντερ, τί κάνετε όταν δέν «ταξιδεύετε» με τήν έστω άφηρημένη προσδοκία των ανθρώπων;

“Αν έρωτηθεί έτσι, ο Μ.Κ., δέν θά μάς άπαντήσει παρά με ένα μορφασμό σαρκασμού σ' όλη τήν ευρυμέτωπη μορφή του. Και σ' αυτή του τή σιωπή... άμα προσέξουμε καλά, μπορεί νά διαβάσουμε τήν πικρή ειρωνεία του, μ' όλο τό σύνδρομο τής αυτοδιόρθωσης του εϋθραυστου.

«Ζω», μπορεί νά μάς πεί, ίσως, ύστερα από έπίμονη σιωπή, «με τή νοσταλγική ανάμνηση τής εϋθυμίας του Ραιμπελά».

Και πράγματι έτσι ζει, γράφοντας και στοχαζόμενος. Ζει σε άδιάκοπες έσωτερικές μετα-μορφώσεις με πολλαπλά πρόσωπα. Στο καθένα από αυτά τά πρόσωπα μπορεί κανείς νά διακρίνει ζεύγη αντιθέσεων, όπως θά έλεγε ο Γκέοργκ Λούκατς, όπως: τό άπομονωμένο και τό συνδεμένο, τό στήριγμα άξιών και τό μη δέν, ο άφηρημένος διαχωρισμός και ή συγκεκριμένη αυτόνομη ζωή, ο μαρasmus και τό άνθοβόλημα, τό επιβλημένο έλλος και τό ύφιστάμενο έλλος.

Ξεκινώντας άπ' αυτές τις έσωτερικές μεταμορφώσεις που γίνονται συχνά μέσα του, μπορεί ν' ανατρέψει τή χρονολογία των βποιων γεγονότων, αλλά συγχρόνως δέν θά ξεχνά νά πατά γερά στο χώρο και στο χρόνο. Άποφεύγει, έτσι, σαν «Μοιρολάτρης» τή στερημένη από κάθε γοητεία κοινότυπη αφήγηση.

Φτιάχνει δίχως μοιρολατρία πιά ένα βιβλίο γέλιου και λήθης σε μιὰ καταπληκτική σύνθεση. Υλοποιεί τις έσωτερικές του αντιφάσεις, μέσα στην αφήγηση, μ' ένα παιγνίδι εντυπωσιακών έναλλαγών, όπου συναντιέται σε άρμονία, θά λέγαμε, όνειρο και σκέψη, πρόζα και ποίηση, πρόσφατη και άρχαία ιστορία.

Είναι γερά άριατωμένος σ' αυτή τήν πορεία του ο Κούντερ. Και προχωρεί άκίνδυνα σχεδόν και άδυσκόλευτα. Εισβάλλει μέσα σε έχθρικές χώρες. Καθώς ο Δόν Κιχώτης πολεμά τους πολεμίους του με σύντροφο ένα χωριάτη ή ένα νέο μιὰ καλό Στρατιώτη Σβέικ. Μά έσύ, ο αναγνώστης, δέν καλοδιακρίνεις αυτούς τους συμπολεμιστές του Κ. Τά χαρακτηριστικά τους είναι θολά και βουλιαγμένα στο χθές. Λές κι ο χρόνος έχει περάσει και ξαναπεράσει δίαια τό χέρι του πάνω σε μιὰ μάσκα από μαλακό κερί κι αυτή ή μάσκα είναι ο προσδιοριστικός παράγοντας του άτομικού τους πεπρωμένου.

Ο Κούντερ - Ιάκωβος Μοιρολάτρης — παιδί του Ντιντερό — καταφεύγει πάντα στο παλιό ή πρόσφατο παρελθόν για νά συνθέσει πρωτόγνωρα κείμενα έμπλουτισμένα άδιάκοπα με όλο καινούριες άποχρώσεις. Οί άποχρώσεις ντύνουν με φως τήν άμνηση και δίνουν τά γεγονότα όπως ήταν και έγιναν τότε... Παράλληλα, ο συγγραφέας τής «Αβάσταχτης Έλαφρότητας...» δημιουργεί μιὰ ταυτότητα έντελώς δική του, όπου συμπλέκονται σε μιὰ παράξενη περιπλοκή άρνήσεων, εϋθυιών, συναλλαγών... οί φωναχτές του έκμυστηρεύσεις, τά εϋθραυστα ψέματα, οί έμπαθεϊς συμβιβασμοί του ανάμεσα στην ήδονή τή δική του και τήν ήδονή του άλλου. Μιὰ ήδονή, που τήν αισθάνονται πολλοί σημερινοί άνθρωποι σαν μιὰ στιγμή παράφορης προσοχής που παραχωρούνε στο κορμί τους.

Οί χαρακτήρες του Κ. είναι πάντα δλοζώντανοι, ιδίως στον έκδηλα δυνατό, μά και πλούσιο έρωτισμό, όπου φτάνουν νά γίνονται σύμβολα τής σύγχρονης ζωής, παίζοντας μέσα σε πρωθύστερες καταστάσεις, όπου κυριαρχεί ή ποικιλία των άδιά-

κοπων σχεδόν ριγηλών έναλλαγών από τὸ θολὸ ὄνειρο τῆς ἐλπίδας στὸν ἀσφυκτικὸ χῶρο τῆς σκληρῆς καὶ ἀτεγκτῆς πραγματικότητος.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μίλαν Κούντερα, ὁ ἄλλως προσονομαζόμενος «Ἰάκωβος», δὲν μένει ποτέ ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκινάει, ἀλλὰ ἰχνεύει τὴν πολλαπλότητα τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν ἀποθησαυρισμένων ἐμπειριῶν του, ἀνακαλύπτοντας πῶς ὁ κόσμος, τὸ διχῶς ἄλλο, εἶναι καταδικασμένος ν' ἀλλάξει. Πιστεύει σ' ἓνα αὔριο, ποῦ δὲν ἔχει ὡς τὴν ὥρα παρὰ ψήγματα ἀπὸ τὸ παράλογο, σ' αὐτὸ — τὸ αὔριο — ποῦ ἴσως δὲν θὰ ὑπάρξει ποτέ. Ἄλλὰ καὶ νὰ ὑπάρξει, δὲν θὰ εἶναι παρὰ τὸ παράλογο τῆς φρίκης καὶ τῆς ἀλλοτριώσεως, ὁ δεύτερος καὶ μισὸς ἑαυτὸς μας, φανταστικὸς καὶ ἀνυπαρκτός.

Συνεπῶς, αὐτὸ τὸ παράλογο κρύβει μέσα του ἓνα βαθὺ τρόμο· ἓναν τρόμο ποῦ ἀποτελεῖ τὴν παγίδα τοῦ τελικοῦ παράδοξου. Κι ἐδῶ φτάνει ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Μοιρολάτρη Ἰάκωβου, νὰ θλίψει ἔντρομος τὸ παράδοξο. Καὶ γιὰ νὰ «σωθεῖ», τὸ ρίχνει στὸ ψυχᾶγώγημα, καθὼς ὁ σκεπτικισμὸς του μάχεται τὴ δίψα του νὰ μάθει ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ ἐνθουσιασμὸς του ἀναφερόναι τὴν εἰρωνεία του. Ἄλλὰ καὶ μὲ τὴν εἰρωνεία δὲν γίνεται τίποτα κι ὁ «Ἰάκωβος» ξαναπέφτει στὶς ἐπίμονες σιωπές του, ποῦ γρήγορα τίς συνηθίζει, γιατί τοῦ ἔχουν ἤδη προετοιμάσει μιὰ κατά-στασι ποῦ ἀμετάκλητη διαρκεῖ... Εἶναι φτωχὸς! Τὸ ἔχει κατανοήσει καλὰ αὐτὸ κι ἔχει ἀπέναντί του τὸν πλούσιο. Εἶναι δοῦλος καὶ ἀάθετα μὲ ἀπάθεια κι ἀντικρυστὰ μὲ τὸν ἀφέντη του.

Κι ὁ Μοιρολάτρης . . . γίνεται φίλος καὶ μὲ τὸν πλούσιο καὶ μὲ τὸν ἀφέντη . . . Μπορεῖ ν' ἀγαπᾷ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον;

Ὁ Ἰάκωβος, λέει, μ π ο ρ ε ῖ ! Ἔσεῖς τὸ πιστεύετε; Ἄν ἔχετε τὴν αἰσθησι τῆς χαμιένης εὐθυμίας τοῦ Ραιμπελαί ἢ τὴν εὐθυμογραφικὴ μελαγχολία τοῦ Τσέχοφ ἢ τοῦ Γκόγκολ, μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψετε γιὰ μιὰ μόνο στιγμὴ. Διαρκῶς . . . ὅταν ἀκούτε τὸ κήρυγμα ἐνὸς ἠθικολόγου, ποῦ ἀπ' αὐτὸν ὅλα κανεῖς μπορεῖ νὰ τὰ πεοιμέναι. Ἄλλὰ θὰ παραξενεύεστε, ἅμα συνέρχεστε, ποῦ γελιέται κι ὁ κυνικὸς ἑαυτὸς σας.

Ὡστόσο, ὅπως καὶ νὰ 'ναι, νὰ εἶστε βέβαιοι πῶς θὰ σᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ προχωρήσετε. Θὰ σᾶς σταματᾷ κι ὁ κίνδυνος, ἡ ἀσταμάτητη ἀπειλὴ ἐνὸς σταματημένου κόσμου. ὅπου τὸν ἔχει ἀκίνητησεῖ ἐκεῖ ἓνα μεταθανάτιο ἀντι-καίμενο μοχθηρίας καὶ σκανδάλου — ἐνὸς ἀπ' ἐκείνους τοὺς «κάπως» ἄρρωστους θρύλους ἀπὸ τοὺς ὁποῖους βοῖθουνε τὰ μύγια τῆς Ἱστορίας.

Καὶ θὰ τὰ θεωρήσετε τελικά. ὅλα αὐτά. ματαιότητες ὀνειρῶν τῆ νύχτα, ἀνυπαρξίες θολές ποῦ θέλουν νὰ σᾶς τίς ἐπιβάλλουν ὡς ἐντότητες.

Στὴν ἀπόγνωσή σας διωξ αὐτή, δὲν θὰ σκεφτεῖτε κοινωνικοὺς νόμους καὶ ιστορικὰ νομοτέλειες. μὰ θὰ θυμηθεῖτε σίγουρα τὸν Ντιντερό· θὰ τοῦ ἀπονέμετε ὄρο τιμῆς, κάνοντας ξέγνοιαστα ὠλυαρία ἀθήα, ἀρηγοῦμενοι τὴν ἱστορία τῆς πρώτης σας ἀγάπης, ὅπως θὰ ἔκανε ὁ Κονδυλάκης ἢ ὁ . . . Πούσκιν.

Ὡστόσο, τὸ παράδοξο θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ προαιμέναι π α ρ ᾶ δ ο ξ ο . Πάντα τὰ ἐρωτήματα θὰ σᾶς βασανίζουν, ὅλα ὅσα σφύζουν ἀπὸ δύναμη καὶ πλοῦτο στογασιῶν καὶ ἰδεῶν μέσα στὸ ζῶγο τοῦ Ἰάκωβου. Δὲν θὰ ξέσοι κανεὶς ἀπὸ σᾶς, ἀπὸ μᾶς, ν' ἀπαντήσῃ. Γιατί τάχα νὰ βροσκοῦμε τὴ γαλήνη μονάχα στὴν ἀγνοια καὶ στὸ θάνατο, γιατί ὁ πόθος τῆς κατάκτησης νὰ προσκρούει πάνω σὲ τείχη ποῦ δὲν δίνουν καιμὰ σημασία στὶς ἐπιθέσεις του. Θ ἔ λ ω σημαίνει προκαλῶ τὸ π α ρ ᾶ δ ο ξ ο . Ὅλα, τὰ πάντα, κάνουν νὰ γεννηθεῖ αὐτὴ ἡ δηλητηριασμένη γαλήνη. ὑποβάλλουν τὴν ἀδιαφορία, τὸν ὕπνο τῆς καρδιάς καὶ τὴν παραίτηση.

Κι ἔτσι, μιὰ ξαφνικὴ ἐμφάνιση θὰ σᾶς μένει στὴ νηήμη, ἐνὸς ἀπρόσμενου νοήματος μέσα σὲ μιὰ κατάστασι καθόλου γηρτευτικὴ. Μὰ εἶναι βέβαιο, πῶς θὰ ἔχετε

πολλά αποκομίζει από αυτό το παράδοξο, που σ'αξ πρόσφερε ο Ίάκωβος και προπαντός από το ξάφνιασμα, που σ'αξ αποκάλυψε μιὰ βαθιά κρυμμένη ἀλήθεια.

Και μὴ ἀμφισβητήσετε τὴν ἐγκυρότητα τῆς «ἀλήθειας». Εἶναι βγαλμένη ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ «Ίάκωβου» - Κούντερα, που ἀπὸ ἀποψη δομῆς, μ' ὅλες τὶς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ ἀμφίδρομες ἐκφάνσεις τῆς, παραμένει σταθερὰ ματεραλιστική, γεγονός που τὸν προφυλάσσει ἀπὸ ἄσκοπα ἰδεαλιστικὰ παιγνίδια καὶ ἐπικίνδυνους μεταφυσικούς ἀκροβατισμούς.

Καὶ ἰδοὺ ποιά ἡ ἀλήθεια. Γυμνὴ καὶ ἀπλή! Τώρα που ἡ περιπέτεια τοῦ κωμικοῦ εἴδους ἔφτασε στὸ τέλος σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη καὶ ἡ εὐθυμὴ κωμωδία τοῦ Ραμπελαὶ κατάντησε ἀπελπισμένη κωμωδία τοῦ Ἰονέσκο, ψάξαμε πίσω ἀπὸ τὸ τελευταῖο παράδοξο τοῦ τραγικοῦ γέλιου καὶ τῆς κωμωδίας καὶ βρήκαμε τὴν ἀπεισίαν!

Καὶ τώρα πιά ξέρουμε καλά, πὼς ἡ τραγωδία τῆς Ἀντιγόνης μᾶς γεμίζει μὲ αἶσθημα τοῦ μεγαλείου, ὅπως πάντοτε, μὰ ἡ κωμωδία τῆς Φαλακρῆς Χορεύτριας ἢ τῆς Μαθητευόμενης τῶν Τακουινῶν μᾶς ἀποκαλύπτει μιὰ ζωὴ χωρὶς μεγαλεῖο, ἀδέβαιη, παράλογη καὶ δίχως ἐλπίδα.

Καὶ ἀπὸ ποῦ, λοιπόν, προκύπτει ἡ φοβερὴ μας ἀπελπισία;

Ἀπλούστατα, γιατί χάθηκε ἡ αἰσιοδοξία. Τὴ σκοτώσαμε. Ἡ Τίγρισα τῆς ἄγριας Χαράς μας σωριάστηκε θανάσιμα χτυπημένη μέσα στὴ λάσπη. Τὸ αἷμα τῆς κύλησε μαῦρο πάνω στὴν ἄσφαλο. Ἡ πρωτόγονη μεγάλη γάτα τῆς ξεγνοιασιάς, τῆς ἡμερινησίας καὶ τῶν πανηγυρισμῶν στὰ τσίρκο τοῦ κόσμου, μὲ τὸ χρῶμα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἐρήμου ξεψύχησε, μὲ μιὰ μεγαλοπρέπεια ἀνώτερη καὶ ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀρχέγονη χαρὰ χάθηκε καὶ ἡ παλιά μας ἐλπίδα! Ἡ ἐλπίδα πὼς τάχα ὁ ἄνθρωπος, χάρη στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνικὴ, θὰ γινόταν κάποτε, σίγουρα, κυρίαρχος τῆς φύσης καὶ τοῦ πλανῆτη.

Μείναμε, λοιπόν, μὲ τὴν ἀπελπισία! Καὶ μᾶς παρηγορεῖ τώρα τὸ γεγονός πὼς ἡ ἀπελπισία εἶναι τόσο παλιὰ ὅσο καὶ ὁ ἄνθρωπος! Μὰ ἐκτρέφει, ἀλλοίμονο, καὶ τὴ μοιρολατρία! Κι ὁ Ίάκωβος γίνεται πιδ μ ο ι ρ ο λ ά τ ρ η ς ἀπ' ὅτι ἦτανε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ντιντερό.

Καὶ μὴ μένοντας μόνο μοιρολάτρης, καταντάει ἀπέραντα ἀπελπισμένος! Ὁ τελευταῖος ἴσως ἀπελπισμένος Εὐρωπαῖος. Φουσκωμένος σὰ βάρβαρος τοῦ μύθου καὶ πουδραρισμένος σὲ μέτωπο μὲ τὴ γουστόσκονη τῶν ἰδεῶν του!

Γιατὶ τὸ ξέρει πιά, πὼς μετὰ ἀπὸ δυὸ αἰῶνες τεχνικῆς ἐπανάστασης, ἡ τύχη τοῦ πλανῆτη ξέφυγε ἐντελῶς ἀπ' τὸν Ἄνθρωπο - «Ίάκωβο», που δὲν ἐλέγχει πιά οὔτε τὴν ἴδια του τὴν ἐπιβίωση. Καὶ δικαιολογεῖται γὰ τὸν ἀποκαλοῦνε Μ ο ι ρ ο λ ά τ ρ η , μιὰ καὶ ὁ ἴδιος διαπίστωσε ἤδη πὼς ὅλα εἶναι τυχαῖα — πράγματα τῆς Μοίρας — καὶ αὐτὸς, ὡς ἄνθρωπος ἀνάμεσα στὴν τυχαιότητα, δὲν ἔχει καμιὰ ἀναστολή. Ἐπομένως, ὅλα του τ' ἄλλα — τὰ δικά του — : ἰδεολογίες, πεποιθήσεις, ἀγῶνες, καθήκοντα, ἐπιστήμες, γράμματα, φιλοσοφίες, τέχνες, εἶναι περιττὸ φορτίο, που ἐπωμίζεται ἄδικα αὐτὸς ὁ σύγχρονος μοιρολάτρης ἄνθρωπος, ἀφοῦ δὲν τὸν βοήθουν πλέον σὲ τίποτα καὶ δὲν ἀλλάζουν τὴ μοίρα του.

Ἔτσι, ἀπελπισμένος ζεῖ μὲ τὴ μοίρα του! Ζεῖ μιὰ περίοδο σχολαστικῆς διαστροφῆς, νιώθοντας πὼς βρίσκεται ριγμένος καὶ ἀνυπεράσπιστος σὲ μιὰ παραιοθητικὴ κατὰσταση.

Παράλληλα, μέσα στὴ μοναξιά του, αὐτὸς ὁ Ίάκωβος, βιώνει καὶ ἕνα ἄλλο δράμα, ἴσως τὸ μεγαλύτερο τοῦ αἰῶνα του. Βλέπει πιά καθαρὰ τώρα ἡ ἀνθρωπότητα ὅλη νὰ χωρισιμένη σὲ διαφορετικούς μεταξὺ τους πολιτισμούς, ἐνῶ γιὰ καιρὸ ἡ ἀνθρωπότητα εἶχε θρέψει μὲ τοὺς γλυκύτερους καρπούς τῆς πνευματικῆς τῆς

συγκομιδῆς τὸ λυρικὸ ὄνειρο τῆς μελλοντικῆς τῆς ἐνότητος καὶ τῆς κοινῆς Ἱστορίας.

Σήμερα, πράγματι, ὁ πλανήτης ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὴν ἴδια ἱστορία· μιὰ ἱστορία ποὺ κατάντησε κι αὐτὴ ἀστεία — σὰν τὸ «Ἀστείο» σου, Μίλαν —, ἓνα καλαμπούρι, θὰ λέγαμε, μέσα στὸ ὅποιο εἴμαστε κλεισμένοι· παγιδευμένοι καλύτερα ὄλοι μας σὲ μιὰ ἀλλόκοτη ἱστορία, ὅμοια μὲ κείνη τοῦ Πόε, ποὺ ὁ ἄνθρωπος εἶναι κλεισμένος μέσα σ' ἓνα μεγάλο μπουκάλι. Ἡ τὸν ἔχουν χτίσει μέσα σ' ἓνα τοῖχο ζωντανὸ ἢ τὸν ἔριξαν μέσα στὸ θαρῆλι τοῦ Ἀμοντιλλάντο νὰ πεθάνει ἀπὸ τρόμο.

Κι αὐτὸς ὁ ἐγκλωδισμὸς δὲν εἶναι ἀσάλευτος. Ἔχει τὸ χαρακτήρα τοῦ τρόμου, ποὺ μετατοπίζεται συνεχῶς, καθὼς τὸ θαρῆλι ποὺ κυλᾷ καὶ εὐρισκόμενος μέσα ἐκεῖ ὁ Ἰάκωβος ἔχει τὴν αἰσθηση — ὅπως ὄλοι ἔχουμε — ἐνὸς πλανόδιου καὶ ἀέναου πολέμου.

Ἡ ἔνταση αὐτοῦ τοῦ τρόμου ὅσο μᾶς στενεύει μέσα στὸ πλαστικὸ ἢ γυάλινο μπουκάλι, ποὺ μᾶς ἔχουν θάλει, τόσο πλαταίνει, παίρνοντας διαστάσεις κοσμογονικές. Κανένας πιά δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ ποθενά! Εἴθραυστα ὥστόσο ὄλα καὶ φθαρτὰ καὶ ἐπικίνδυνα καὶ διαφανῆ σὲ καταδιώκουν νὰ σὲ ἀφανίσουν. Ὅλα σκοτώνουν. Σὲ ποιὰ σκοτάδια τάχα θὰ μᾶς ἐκσφραγίσουν αὐτὲς οἱ τελευταῖες δυνατόσεις, ποὺ ἀφήσαμε ἀπερίσκεπτα ἐλεύθερες νὰ μᾶς ἐγκλωδίσουν μέσα σ' ἓνα γυάλινο σκάφανδρο;

Δυκόφρονα, ποὺ σὲ καιροὺς παρακιμῆς ἔλυνες τοὺς πιδ σκοτεινοὺς γρύφους καὶ τὰ πιδ φοβερὰ αἰνίγματα, θέλουμε νὰ μᾶς πτεῖς...!!!

Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Ἀδέρφια,

στὸ χαμηλό μας ἀντίοκηνο
θὰ ἔρθει ἀπόψε ἡ μάνα τοῦ ἐχθροῦ
ποὺ σκοτώσαμε τὴν αὐγὴ
ὅταν ἄπλωνε νὰ κόψει μιὰ παπαρούνα
πάνω ἀπ' τὸ χαράκωμα.

Θὰ εἶναι κι αὐτὸς μαζί της
— νὰ τὸ ξέρετε —

ἄοπλος, ντυμένος ἓναν λευκὸ χιτῶνα
καὶ θὰ κρατεῖ γιὰ μᾶς τοὺς τρεῖς
πάνω στὸ δίσκο τῆς σελήνης
τὸ ἀντίδωρο ποὺ πήραμε
προχθὲς τὴν Κυριακὴ στὴν ἐκκλησιά.

Ἦστερα, ἀμίλητος καὶ λυπημένος,
θὰ βγάλει ἀπ' τὸ ματωμένο κεφάλι του
ἓνα στεφάνι ἀπὸ δάφνες
ἰδρώτα καὶ μαντζουράνες τῆς αὐλῆς μας
καὶ θὰ μᾶς τὸ φορέσει στὴν κόμη.

Ἀδέρφια,

πρέπει νὰ τὸν ὑποδεχτοῦμε
μὲ τίς τιμὲς ποὺ ἀξίζει ἓνας νεκρὸς
στὸ πεδίο τῆς μάχης.

Κι ἓνας ἀπ' τοὺς τρεῖς μας
νὰ πεῖ λίγα ὄμορφα λόγια
σὰν αὐτὰ ποὺ ἐκφωνοῦνται στὶς ἐπετεῖους.

Ἄκόμα,
κάποιος ἀπὸ μᾶς νὰ μιλήσει
καὶ στὴ μητέρα του
ὥπως θὰ μιλοῦσε στὴ δική του μάνα.

Ἀδέρφια,
νὰ τὸ ξέρετε πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα
αὐτὸς ὁ νεκρὸς θὰ εἶναι πάντα μαζί μας,
στὸ ἴδιο προσκέφαλο, στὸ ἴδιο τραπέζι,
ἀνάμεσα στὶς βραγιές τοῦ κήπου μας
μ' ἐκείνη τὴ φτωχὴ παπαρούνα στὸ χέρι
ποῦ δὲν πρόλαβε νὰ κόψει
πάνω ἀπ' τὸ ἀντικρυνὸ χαράκιμα.

Τώρα,
Θὰ εἶναι πάντα μαζί μας.
Τὴν ἀνοιξη θὰ ἀναπνέει κι αὐτὸς
τὴ μυρωμένη γύρη τῆς πορτοκαλιᾶς,
θὰ κουβεντιάζει μὲ τὶς πεταλοῦδες
στὶς κερασιές καὶ στοὺς φράχτες,
θὰ ἀκούει σιωπηλὸς τὸ ἀηδόνι στὰ θάτα
καὶ θὰ πλένει στὶς πηγές
τὰ ματωμένα μαλλιά του.

Νὰ τὸ ξέρετε,
αὐτὸς ὁ νεκρὸς θὰ εἶναι δίπλα μας
στὸν ὄρθρο
τὴν ὥρα ποῦ θὰ μεταλαβαίνουμε
τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων
καὶ θὰ στέκεται λυπημένος ὥπως ἡ νύχτα
ὅταν θὰ στεφανώνουμε τοὺς ἀνδριάντες,
πάντα σιωπηλός, ἀγέλαστος
νὰ ρίχνει τὸ δάκρυ του
στὸ κρασί μας.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Ἀπὸ ψηλὰ μὲν ἀρμονία
ἀκούω νὰ χύνεται ὄω κάτου·
Χριστὸς γεννιέται! κι ἡ μανία
τ' ἄχαρου φεύγει τοῦ θανάτου!

Χριστὸς γεννιέται! καὶ τὰ μίση
ποῦ κώρισαν Λαοὺς καὶ τόπους
ᾧς σκορπιστοῦν, γιὰ νὰ κυλήση
συγγνώμης δάκρυ στοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ στὴν ψυχὴ μας ἡ Εἰρήνη,
μ' ὅλα τὰ πλούτια τῆς ἀκέρια,
χορὸ νὰ στήση· μιὰ σαγήνη
νὰ σφίξει ὅλων μας τὰ χέρια.

ΚΙΤΣΙΟΣ Γ. ΑΝΥΦΑΝΤΗΣ

I

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

Δέν θυμάμαι ἂν ὑπῆρξε γρήγορος
 ἂν καὶ ἄδοξος καὶ μαρτυρικός.
 Στὸν τάφο του κανεὶς δὲν ἀκούμπησε λουλούδια
 οὔτε κἄν ἓνα κλαδί ἀκακίας.
 Δὲν τὸν ἐνταφίασαν ντυμένο στὰ γιορτινά του·
 φτωχὸς ὅπως ἦταν τὸν στόλισαν μόνο μ' ἓνα
 περιδέραιο ρομφαιωδῶν ἀστεριῶν
 ποὺ τοῦ τὸ κρέμασαν γύρω ἀπ' τὴ μέση
 σὰν νᾶταν ποδιά.
 Οὔτε ἔτσι δὲν κατάφεραν νὰ κρύψουν
 τὴν γύμνια τοῦ κορμιοῦ του·
 οὔτε λιγάκι δὲν θύμιζε τὸ κορμι
 ἑνὸς ποιητῆ.

Λισαβόνα 1982

II

ΤΟΝ ΑΡΤΟΝ ΝΗΣΤΕΥΣΑΜΕ

Τὸν ἄρτο νηστεύαμε
 ὄχι τὴν ματαιότητα καὶ τὴν ἀλαζονεία·
 γιὰ τὴν εὐμάρεια προσευχόμεθα
 ὄχι γιὰ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἐγρήγορη.
 Τῶν τελετῶν τὴν μεγαλοπρέπεια φροντίζαμε
 ὄχι τῶν ψυχῶν τὴν κάθαρση·
 Καὶ τὸν γιό Σου ἀνασταίναμε,
 γιατί ἅγια τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα.
 Τίς μάχες τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ τίς χάναμε
 στίς διπλές τοῦ Χρόνου
 καὶ Καλὸ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἀνῆκον.
 Κακὸ τὸ Δίκαιον καὶ τὸ Ἐλεύθερον
 τοῦ πλησίον, ἐὰν δὲν συμφέρει.
 Σὲ τί κόσμο μετεπλάσθη
 τ' ὄνειρό Σου, Κύριε,
 ὅπου δὲν ὑπάρχει κῶρος γιὰ τὸν Πλάστη!

Ἐρισείρα 1990

ANDRE JEAN PARASCHI

ΚΙ ΕΓΩ ΠΟΥ ΝΟΜΙΖΑ...

Κι ἐγὼ ποὺ νόμιζα
 στοῦ φθινοπώρου τὸ ψιλόβροχο
 πῶς σῶπασαν τ' ἀηδόνια...
 Κι ἐγὼ ποὺ νόμιζα
 στοῦ φθινοπώρου τὸ ξεψύχισμα
 πῶς μίσησαν τὰ χελιδόνια...
 Κι ἐγὼ ποὺ νόμιζα
 στοῦ φθινοπώρου τὸ φυλλορόϊμα
 τ' ἄνθια πῶς πέθαναν τοῦ Μάη...
 Καθόλου δὲν στοχάστηκα

πὼς εἶν' οἱ στίχοι σου ὄλ' αὐτὰ
— σφαιρίδια κεχριμπαρένια μιᾶς γαζίας
σὺν ἀναμμένος πολυέλαιος ἐκκλησιᾶς.

N. B. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

I

ΠΟΛΥ ΤΟ ΓΛΕΝΤΑΣ

Ὅταν πατᾶς τὸ γκάζι
Τῆς πολύστροφης μηχανῆς
Τοῦ I.X. αὐτοκινήτου σου
Καὶ βλέπεις τοὺς πεζοὺς
Ἐλαφιασμένους
Νὰ τρέχουν νὰ περάσουν τὴ διάβαση
Σοῦ θυμίζουν
(Λὲς στὴ γυναίκα σου
Ποὺ καμαρώνει δίπλα σου)
Χριστιανοὺς
Ριγμένους
Σὲ ρωμαϊκὴ ἄρενα
Κι ἐσὺ
Ὁ Καῖσαρ — βέβαια —
Ἐτοιμος
Νὰ ἀντιστρέψεις
Τὸν ἀντίχειρά σου

II

ΠΡΙΝ ΛΙΓΑ ΧΡΟΝΙΑ

Τὰ βραδινὰ
Τὸ σίτι σου
Ἐντιλαλοῦσε
Ἐπ' τὰ παιχνίδια μὲ τὴν κόρη σου
Τὰ κουβεντολόγια μὲ τὴ συντρόφισσά σου
Τὰ ποιήματα ποὺ τοὺς διάβαζες
Σήμερα
Τὴν κόρη σου κοιμίζεις βιαστικά
Μὲ τὴ συντρόφισσά σου λὲς στὰ πεταχτὰ
Δυὸ λέξεις
— Λόγος οὔτε νὰ γίνεται βεβαίως γιὰ ποιήματα —
Καὶ μετὰ
Στὴν τηλεόραση μπροστὰ
Κότζακ
F.B.I.
Καὶ λοιπὰ
Τὰ μόνα σου ἐνδιαφέροντα
Τὸν κόσμο σου
Ἐγκλώβισες
Σὲ 24 ἴντσες μέσα
— Ὅπως ἐπιδιώκανε

ΔΗΜ. ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗ

ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΤΟΥ ΔΙΠΛΑΝΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

(διήγημα)

Ούτε πού τὸ καταλάβαμε πότε ἐγκαταστράφηκε στὸ διπλανὸ διαμέρισμα, μιὰ πιθαμὴ ἀπὸ τὸ δικό μας. Ούτε ποιά ἦταν. Ἀόριστα μάθαμε πὼς ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες μένει μιὰ κοπέλλα γύρω στὰ 25 της. Τώρα, ἐδῶ πού τὰ λέμε, ὅλα αὐτὰ ἦταν φήμες μεταξύ μας. Κάποια γυναίκα, ἡ σύζυγος τοῦ διαχειριστῆ νομίζω, εἶχε δεῖ τὴ σιλουέττα της καθὼς ἔμπαινε, τὰ ὀπίσθιά της. Βλέπεις, δὲν ἔχουμε θυρωρό, καὶ τί μπορεῖς νὰ μάθεις πιά. Καμμιά ὑπεύθυνη πληροφορία, κατοχυρωμένη.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς γύρζε ἀργὰ τὸ θράδου, μόνο γιὰ ὕπνο, δὲν ἔμενε πολὺ στὸ διαμέρισμα. Φαίνεται πὼς τὸ εἶχε μόνο γιὰ νὰ κοιμάται.

Ἐμεῖς δὲν ξέρουμε ἀκόμη σὲ ποιὸν ἀνήκει τὸ διαμέρισμα, ἡ γκαρσονιέρα πές. Εἶναι δίπλα ἀκριβῶς στὸ δικό μας, πέμπτος καὶ τελευταῖος ὄροφος. Στενὴ πολυκατοικία, ἀκόμη ἄλλο ἓνα διαμέρισμα στὸν ὄροφο, κι ὅλα βλέπουν πρὸς τὸν ἀκάλυπτο χῶρο, πίσω. Βλέπαμε κάποτε στὴν εἴσοδο ἀγγελίες μὲ τὸ «ἐνοικιάζεται» κι ἓναν ἀριθμὸ τηλεφώνου. Σὲ ποιὸν ἀνήκε, αἶντε τρέχα - γύρευε. Κι ἄλλες φορές, σὲ ἀραιὰ διαστήματα εἶχε νοικιαστεῖ γιὰ λίγο. Τὸν περισσότερο καιρὸν ὅμως ἦταν ἄδειο.

Πέρασε κάμποσος καιρὸς γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε πὼς μένον ἀνθρωποὶ στὸ διπλανὸ διαμέρισμα. Στὴν ἀρχὴ νομίσουμε πὼς ὁ ἰδιοκτῆτης ἔμεινε σὰν ἐπισκέπτης λίγες μέρες καὶ θάφευγε.

Μιὰ μέρα γύρω στὸ τέλος τοῦ Μάρτη, Δευτέρα νομίζω πὼς ἦταν, μὲ πληροφόρησεν ἡ γυναίκα μου πὼς ἔχουμε γειτόνους. Καὶ τόπτε ἔτσι ἐπίσημα, λές καὶ ἦταν κάτι ξεχωριστό. Ἐγὼ δὲν ἀπάντησα ἢ καλλίτερα ἀργησα νὰ ἀπαντήσω. Αὐτὰ τὰ κενὰ ἀνάμεσα στὴν ἐρώτηση καὶ στὴν ἀπάντηση τὰ ζυγιάζει καὶ συχνὰ τὰ σχολιάζει.

— Δὲν λές τίποτε; μοῦ κάνει.

— Τί νὰ πῶ; τῆς λέω. Τί μπορῶ νὰ πῶ;

— Ἔλα ντέ, οἱ περισσότερο τὸ ξέρουν... ἀλλὰ δὲν τὸ λέω γιὰ σένα, τί κομμάτια, ἀλλὰ νά, τὸ παιδί... εἶναι νέα κοπέλλα, ἀπ' αὐτὲς τὶς σημερινές, καὶ δὲν ξέρεις τί δουλειὰ κάνει, τί κόσμος θὰ μπάξει...

Ἡ γυναίκα μου προσέχει τὰ λόγια της, δὲν χαρακτηρίζει εὐκολα, ἀλλὰ νά, οἱ φόβοι της τὴν παρασύρουν.

Εἶχε πάρει φόρα. Φαίνεται πὼς τὰ συζήτησε καὶ μ' ἄλλες.

— Καλὰ, τὴν ξέρεις, τὴν εἶδες, θέλω νὰ πῶ...

— Ὅχι, νά ἢ Μαίρη τὴν εἶδε... ἔτσι μιὰ ματιά... ἀλλὰ τί σημασία ἔχει...

Καὶ σταματήσαμε, γιὰτὶ μῆπκεν ὁ γυιὸς μας καὶ δὲν θέλαμε νὰ τοῦ θάλομε ψύλλους στ' αὐτιά.

Ἡ γυναίκα μου μὲ πληροφοροῦσε, καθὼς μάθαινε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, χωρὶς ἢ ἴδια νάχει κάτι ἀντιληφθεῖ, πὼς γυρίζει πολὺ ἀργὰ τὴ νύχτα καὶ πρέπει νὰ φεύγει πολὺ νωρὶς ἢ δὲν θγαίνει καθόλου.

Γιὰ μένα ἦταν σὰν νὰ μὴν ἔμενε κανεὶς δίπλα, τόσο ἴσυχια ἦταν.

“Ομως, μιὰ Κυριακὴ πρωτὶ, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἀπρίλη, ἄκουσα δίπλα φασαρία, σὰν νὰ μετακινούσαν ἢ νὰ ἔριχναν ἔπιπλα. Κι ἔπειτα κάτι σὰν μικροκαυγάς. “Ἔστησα αὐτί. Μοῦ φάνηκε πὼς ἄκουσα κλάματα, πνιχτὰ κλάματα. Αὐτὲς οἱ λεπτὲς οἰκοδομές! Ὁ θήχας ἀκούγεται κι ἀπὸ δυὸ ὀρόφους ἀπόσταση. Κι ὕστερα ἀκολουθῆσε σιωπὴ, ἐνοχλητικὴ σιωπὴ. Κράτησε κάμποσο. “Ἐπειτα σὺν κάποιου νὰ γρατσούνιζε κιθάρα. Δὲν ξέρω τὸ γιατί, ἀλλὰ πολὺ μ’ ἐνόχλησεν αὐτὸ τὸ γρατσούνισμα, ὕστερα ἀπὸ τὴν νεκρικὴ σιωπὴ. “Ἄλλες φορὲς νομίζω πὼς ἐνιωθα διαφορετικὰ. Ἡ γυναίκα μου μοῦ εἶπε πὼς κανέναν δὲν τῆς μίλησε σχετικὰ, δὲν ἔτυχε νὰ τῆς μιλήσει, μοῦ τόνισε.

Καὶ τὸ γρατσούνισμα τῆς κιθάρας ἦταν ἐπίμονο. Καταλάβαινες πὼς δὲν ἤθελε τόσο νὰ παίζει, ὅσο νὰ τὴν χαλάσει. Καὶ μετὰ πάλιν ἡ σιωπὴ.

Ἡ πρώτη φορά, ποὺ τὴν εἶδα στὸ πρόσωπο, ἦταν τὸ θράδυ ἐκείνης τῆς Κυριακῆς. “Ἐβγαίνει ἀπὸ τὸ ἀσανσέρ καθὼς ἐγὼ πῆγαινα νὰ τὸ πάρω. Τὴν καλησπέρισα. Μὲ χαιρέτησε μισοχαμογελώντας. “Ομως δὲν ἦταν χαμόγελο αὐτό, ἦταν προσπάθεια γιὰ γέλιο. “Ἔτσι φευγαλέα, μοῦ φάνηκε συμπαθητικὴ κοπέλλα, μὲ ἀδρά, ὠραία χαρακτηριστικὰ, κάπως σκληρὰ ὅμως. Θὰ μπορούσε νὰ ἦταν χαριτωμένη. Μοῦ ἔκανε ἐντύπωση τὸ πονεμένο πρόσωπό της. Τὰ μάτια της εἶχαν ὑποχωρῆσει στὶς κόγχες, εἶχαν θαυλώσει καὶ ἀπὸ κάτω ἦταν κάπως μπλάθα. Τὰ μακρὰ μαλλιά της, καθὼς ἔπεφταν στὸ πρόσωπο, νόμιζες πὼς κάτι θέλουν νὰ κρύψουν. Μπήκε στὸ διαμέρισμά της καὶ πρέπει νὰ χάθηκε στὴ σιωπὴ της. Δὲν ξέρω γιατί, ἀλλὰ ἔτσι νόμισα. Δὲν πῆρα ἀμέσως τὸ ἀσανσέρ, ἔμεινα γιὰ λίγο κοιτώντας τὴν κλεισμένη πόρτα. Τότε γιὰ πρώτη φορά παρατήρησα κάρτα στὸ κουδούνι της, πρῶτα δὲν εἶχε. «Λιάνα» τίποτε ἄλλο, μᾶλλον εἶχε σθηστεῖ τὸ ὑπόλοιπο.

Στὴν πολυκατοικία μας δὲν συζητιόταν τίποτ’ ἄλλο. Ἀλλιῶς μερικοὶ στὴν ἀρχὴ περίμεναν τὰ πράγματα. Ἡ Λιάνα δὲν ἐνοχλοῦσε κανένα. Παρέμενε μιὰ ξένη γιὰ ὅλους, ἀκόμη καὶ γιὰ μᾶς, ποὺ εἴμαστε τόσο κοντά, σχεδὸν μιὰ πόρτα.

Παρέες δὲν μπαινόβγαίνουν συχνὰ στὸ διαμέρισμά της. Τουλάχιστον ἐμεῖς δὲ βλέπαμε. “Ομως κάπου - κάπου τίς μικρὲς ὧρες ἀκούγαμε συζήτηση στὸ διαμέρισμά της. Τίποτ’ ἄλλο.

“Υστερα κάναμε νὰ τὴν δοῦμε ἢ νὰ ἀκούσουμε συζήτηση στὸ διαμέρισμα κάπου ἓνα μῆνα. Γύρω στὸ Πάσχα. Τὴν συνάντησα πάλι καθὼς ἔμπαινε.

Μισοέκπληκτος τῆς γέλασα καὶ τὴ χαιρέτησα. Αὐτὴ μὲ χαιρέτησε μὲ τὸ ἴδιο πονεμένο πρόσωπο καὶ προχώρησε. Βιάστηκε νὰ φύγει.

Τὸ ἴδιο μοῦ εἶπε καὶ ἡ γυναίκα μου, ποὺ τώρα μιλοῦσε γι’ αὐτὴ χωρὶς νὰ προσθέτει χαρακτηρισμούς. “Ἐφυγε σὰν φοβισμένη.

Μετὰ τὸ Πάσχα ὁ γυιὸς μας γράφτηκε σ’ ἓνα φροντιστήριο, κοντὰ στὴν πλατεῖα Κάνιγγος. Προπαρασκευαζόταν γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο. Ἦταν σχηματισμένος ἄντρας.

“Ἐνα θράδυ χτύπησε τὸ τηλέφωνο. Τὸ σήκωσα ὁ ἴδιος. Ἀπ’ τὴν ἄλλη ἄκρη δὲν μιλοῦσαν. Κι ἐγὼ νόμισα μήπως ἦταν λάθος ἢ ἔκαναν φάρσα.

“Ἐπειτα κάπως δισταχτικὰ, χωρὶς εἰσαγωγὲς καὶ τὰ τέτοια, μοῦ λέει μιὰ γυναικεῖα φωνή:

— Ὁ γυιὸς σας εἶναι στὸ Ταμποῦ. Προσέξτε.

— Ποιὰ εἶστε; Ἀπὸ ποῦ παίρνετε; ρώτησα θορυβημένος.

— Τί σημασία ἔχει. Ἐσεῖς προσέξτε! μοῦ εἶπε καὶ τὸ ἔκλεισε βιαστικὰ.

Δὲν εἶχα τί νὰ σκεφτῶ, τί νὰ πῶ καὶ στὴ γυναίκα μου. Πρέπει νὰ ἦταν ἡ φωνὴ τῆς Λιάνας, αὐτὴ ἦταν. Ἀλλὰ πῶς; Σταματοῦσε τὸ μυαλό μου.

Κάτι έμαθα κι εγώ απ' τὰ δύσκολα. Πήγα στο Τσιμπο, με τὸν άνιψιό μου. Τὸν έστειλα νὰ φωνάξει τὸν γιοί μου. Δέν πήγαινε νὰ πάω εγώ μέσα, μήπως έθιγα τὴν ευαίσθησία του.

“Υστερα έμαθα γιὰ τις παρές του καὶ τις άπουσίες του.

Νομίζω πὼς τὸν προλάβαμε στο παρα πέντε. Αὐτὴ ἡ φωνὴ κουδουνίζει ἀκόμη στ' αὐτιά μου.

“Υστερα ἀπὸ δυὸ μέρες, καθὼς έβγαίνα πολὺ πρωτὶ ἀπὸ τὸ σπίτι, άκουσα νὰ ξεκλειδώνει ἡ πόρτα τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Κοντοστάθηκα ἐπίτηδες. Ἐπὸ τὴν πόρτα έβγαίνε μιὰ άποφορὰ κλεισούρας καὶ καπνοῦ. Βαρειὰ μυρουδιά ἀπὸ φτηνὸ καπνὸ, ὅπως νόμισα. Ἦταν σὰν νὰ μπαίνεις χειμῶνα σὲ πολυσύχναστο λαϊκὸ καφενεῖο καὶ θάλε. Παράξενη μυρουδιά.

Πρόβαλεν ἡ Λιάνα. Κοντοσάθηκε καὶ μοῦ μεΐδισε κι αὐτὴ. “Υστερα τάχυνε τὸ βῆμα της καὶ κατέθηκε στὶς σκάλες. Λές καὶ δέν ἤθελε νὰ κατέβουμε μαζί, με τὸ άσανσέρ. Πρόλαθα νὰ δῶ τὸ πρόσωπό της καὶ τὸδα καλά, άστραπιαία, άποκλυπτικά. “Ὅπως ὅταν βλέπεις άγαπημένο πρόσωπο πρώτη ἡ τελευταία φορὰ.

Ἦταν χλωμό, πολὺ χλωμό. Ἡ ἐπιδερμίδα της εἶχε ἓνα χαλκοπράσινο χρῶμα. Τὸ θλέμμα της δέν ἦταν καθαρὸ. Τὰ χυτὰ μαλλιά της έκρυβαν κάπως τὰ πονεμένα της μάτια.

Μοῦ γεννήθηκε τότε ἡ ἐπιθυμία νὰ μποροῦσα νὰ σύρω τὴν παλάμη μου πάνω στο πρόσωπό της, νὰ τὸ χαϊδέψω καὶ νὰ ανασύρω τὰ μαλλιά της, νὰ θάλω τὸ πρόσωπό της στὰ δυὸ μου χέρια, ἴσαμε πὼς νὰ μοῦ γελάσει, νὰ μοῦ γελάσει φωναχτά. Νόμιζα πὼς ἔτσι, θὰ άφαιροῦσα κάτι ἀπὸ τὸν πόνο της. Δέν πήρα άμέσως τὸ άσανσέρ. Ἄφησα νὰ προχωρήσει ἀρκετὰ ἡ Λιάνα.

Στὸ μεταξύ σκεφτόμουνα, σὰν τί παιχνίδι μοῦ παίζει ὁ έαυτός μου, σὰν τί τρικλοποδιές μοῦ θάζει. Καὶ πασχίζω ἀκόμη νὰ κάνω διάκριση καὶ παρακαλῶ.

Τὴν περασμένη Τετάρτη ἦρθαν δυὸ άνδρες καὶ μιὰ γυναίκα καὶ πήραν τὴ Λιάνα. Δέν μάθαμε πὼς ἀκριβῶς. Εἶχε πεθάνει τὴ νύχτα. “Άλλοι εἶπαν πὼς ἦταν μισοπεθαμένη. Αὐτοὶ ποὺ τὴν πήραν εἶπαν πὼς ἦταν συγγενεῖς της. Τώρα, αὐτὸ δέν μποροῦμε νὰ τὸ έλέγξουμε. Αὐτοὶ πήραν καὶ τὰ πράγματά της, δυὸ θαλιτσούλες δηλαδὴ ὅλα κι ὅλα. Εἶπαν ἐπίσης πὼς πέθανεν ἀπὸ φυσικὴν αἰτία, καὶ τὸπαν ν' άκουστεί.

Ἡ γυναίκα μου δέν πληροφορήθηκε περισσότερα.

“Ὡς τώρα ἔχουν περάσει ὄχτῶ μέρες καὶ κανένας δέν μὰς ενόχλησεν, οὔτε συγγενής, οὔτε άστυνομικός. Κι εγώ ἔπαφα πιὰ νὰ θάζω τέτοια έρωτήματα στὸν έαυτό μου.

Σκέφτομαι ὅμως συχνὰ τὸ πονεμένο, τὸ χαλκοπράσινο πρόσωπό της. Ἡ ἐπιθυμία μου νὰ περάσω τὸ χέρι μου στο πρόσωπό της δέν εἶναι μόνο σὰ νὰ μοῦ τὸ διαπερνᾶ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, εἶναι σὰν νὰ μοῦ τὸ καίει. Κι εγώ νὰ προσπαθῶ νὰ ξεδιαλύνω.

Τὴν ἄλλη μέρα πήρα μιὰ μεζούρα καὶ μέτρησα ἀπὸ τὸ κουδούνι τῆς Λιάνας ὡς τὸ δικὸ μας κουδούνι: 57 πόντους. Πλησίον.

Τὸ άπόγευμα κιόλας κόλλησε κάποιος στὴν εἴσοδο άγγελία με τὸ «Ἐνοικιάζεται». “Άφησα νὰ πάρει ἡ νύχτα καὶ πήγα καὶ τῶσκισα.

Ἄλλὰ δέν θγαίνει τίποτε ὡς πότε θὰ σχίζω χαρτιά! Καλλίτερα νὰ προσέχω τὸ χέρι μου.

ΦΕΔΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ

ΘΡΗΝΟΣ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΓΝΑΘΙΟ ΣΑΝΤΣΕΘ ΜΕΧΙΑΣ

*‘Ο μεταφραστής ἐδῶ, δὲν ἐκτιμᾷ ἰδιαιτέρα τὸν Λόρκα, τὴ
δραματογραφία του, τὴν ποίησί του, μὰ ὅπως ὁ «Θρῆνος» εἶ-
ναι ἓνα ἀξιόλογο ποίημα — μιὰ γοητευτικὴ μεταφραστικὴ ἀσκησης.*

Σ.Γ.Γ.Π.

Στὴν ἀγαπημένη μου φίλη ENCARNATION LOPEZ JULVEZ

Η ΠΛΗΓΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Ήταν ἡ ὥρα ἀπόγεμα στὶς πέντε.

“Ἐνα παιδὶ τὸ χασεδένιο ἔφερε σεντόνι

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

“Ἐνας κουβάς γαλατερός ἀσβέστης

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

“Ὅλα τὰ ἄλλα ἦταν θάνατος, δὲν ἦταν πάρεξ θάνατος

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

“Ἐσουρνε τὰ μπαμπάκια ὁ ἄνεμος

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε,

κ' ἔσπειρε νίκελ — κρύσταλλο τ' ὀξειδίο

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Χτυποῦνται ἢ περισσότερα μὲ τὸ λιόπαρδο

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Κ' ἓνας μπρὸς μ' ἓνα θλιμμένο κέρατο

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Βάλθη ἡ καμπάνα νὰ σημαίνει

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Καμπαναριὰ καπνὸς κι ἀρσενικὸ

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Στὰ τρίστρατα παρέες βουβές

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Καὶ μόνο ὁ ταῦρος στέκει ἀδάμαστος

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Σὰν ἦρθε ὁ ἴδρωρ κρύα χιονονιφάδα

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε,

σὰν τὴν ἀρένα ἔβαψε τὸ ἰώδιο

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε,

ἔφτυσε ὁ θάνατος τ' αὐγὰ του στὴν πληγὴ

τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε.

Τ' ἀπόγεμα στὶς πέντε, ἀποῦντο.

Ἔχει ἓνα φέρετρο μὲ ρόδες, τώρα, κλίνη
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Κόκκαλα καὶ σουραύλια σφύριζαν στ' αὐτιά του
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Μουκάνιζε πίσω ἀπ' τὸ μέτωπό του ὁ ταῦρος
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Πλημμύρισε ἀγωνία μέσα ἡ κάμαρα
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Ἐπὶ μακρὰ ἔφθανε κιόλα ἡ γάγγραινα
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Σάλπιγγα κρίνου θάλλει στοὺς βουδῶνες
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Ἄναθαν οἱ φωτιές σὸν ἦλιοι
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Ἔσπαγε τὰ παράθυρα τὸ πλῆθος
 τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Τ' ἀπόγεμα σίς πέντε.
 Ἄ, τί φρικτὲς πέντε τ' ἀπόγεμα.
 Ἦτανε πέντε ἀπόγεμα τοῦ κόσμου τὰ ρολόγια.
 Ἦτανε πέντε σὸ μωγγὸ τὸ ἀπόγεμα.

ΤΟ ΧΥΜΕΝΟ ΑΙΜΑ

Νὰ τὸ ἰδῶ ἀρνοῦμαι.
 Τ' αὐγουσιάτικο φεγγάρι
 ἄς προλάβει· νύχτα, σβῆσε
 τοῦτο τὸ χυμένο αἷμα.

Νὰ τὸ ἰδῶ ἀρνοῦμαι.
 Ἄνοιξ' ὡς κρίνος ἡ σελήνη.
 Ἄσπινδο μου τὴν ἀρένα
 — τῆς φραγῆς ἰτιές βοηθᾶτε.

Νὰ τὸ ἰδῶ ἀρνοῦμαι.
 Καίγεται ὁ νοῦς, ἡ μνήμη.
 Στοὺς λευκόδροσους ἰάσμους
 στείλτε μήνυμα ὀδύνης.

Νὰ τὸ ἰδῶ ἀρνοῦμαι.
 Ζῶο καννίβαλος ὁ κόσμος
 σαρκοφάγα ἀγελάδα
 γλείφει αἱμάτινο μουσοῦδι
 πού ἔγραφε στὴν ἄμμο ἐπάνω.
 Ποιός μου κράζει νὰ κοιτάξω;

Νὰ τὸ ἰδῶ ἀρνοῦμαι.
 Δὲν πισώστρεψε τὸ βλέμμα

σάν τὸ κέρατο εἶδε μπρός του.
 Μόνον οἱ φρικτὲς μανάδες
 τὸ κεφάλι τους ὑψῶσαν.
 Κι ἀπ' τὰ στανολείβαδα σηκώθη
 μουσικὸ τραγούδι, σάμπως
 στοὺς οὐράνιους ταύρους νά 'κραζαν
 μπιστικοὶ θολοί, σὲ πούσι.
 Πρίγκηπα δὲν εἶχε τέτοιο
 νὰ τοῦ παραγγεῖ, ἡ Σεβίλλα,
 σάν τὸ ξίφος του ἄλλο ξίφος
 ἢ καρδιά σάν τὴν καρδιά του.
 Λιονταροποτάμι ἡ δύναμι
 στὸ στέρνο του ποὺ ἐκύλα,
 θεῖο γλυπτό σὲ ὀλάσπρο
 μάρμαρον ἡ φρόνησί του.
 Ρωμαῖος ἀγέρας ἀνδαλούσιας
 χάρης – στὸ κεφάλι –
 μῦρο τὸ χαμόγελό του
 σπύρτο ὁ γέλιος του κι ἀλάτι
 "Ἄξιος ταυρομάχος πάντα.
 Στὸ θουνὸ θουνίσιοις ἴδιος
 κ' ἴδια μίσχος μὲς στὰ στάχυα.
 Πῶς σπηροῦναε στὴν καθάλα.
 Ἦταν χάδι μὲ τὴ δρόσο.
 Στὶς γιορτὲς σάν ἥλιος ἔλαμπε.
 Μὲ τὶς στερνές, τί φοβερὸς,
 τοῦ σκοταδιοῦ τὶς μπατερίλιες.

Σ' ὕπνον σβήνει τώρα αἰώνιο.
 Νά τὰ μούσκλια, νά οἱ ρίζες
 (δάχτυλ' ἄσφαλτα) π' ἀνοίγουν
 τῆς κεφαλῆς του τὸ μπουμπούκι.

ΜΕΙΝΕΜΕΝΟ ΚΟΡΜΙ

Ἡ πέτρα εἶν' ἓνα μέτωπο στεναγματικῶν ὀνείρων
 ποὺ δὲν βαστάει κυρτὸ νερό, κυπάρισσων κρυστάλλους.
 Εἶναι μιὰ ράχη ὀλόφαρδη – τὸ χρόνο νά σηκώνει –
 ὀπου δεντρῶουν οἱ λυγμοὶ δίπλα σὲ ξόμπλια κι ἄστρα.

Τεφρὲς βροχὲς ἀγνάντεψα στὰ κύματα ποὺ ἐφεῦγαν
 τὰ τρυπημένα ὑψώνοντας βελούδινά τους μπράτσα
 μὴ λάχει καὶ ξεμείνουνε στὴν ἀπλωμένη πέτρα
 ποὺ διασκορπάει τὰ μέλη τους μὰ τὸ αἷμα τους δὲν πίνει.

Τί, τὴν ὀμίχλη, τὶς σπορές, αἰχμαλωτίζει ἡ πέτρα,
 τῶν κορδαλῶν τὰ σκέλεθρα καὶ τῶν βραδυῶν τοὺς λύκους,
 χωρὶς ἀχὸ ἢ στιλπνότητα ἢ πύρα ν' ἀναδίνει
 μόνον ἀρένες ξέφραγες, ἀρένες δίκως τοίχους.

Στὴν πέτρα πιά ὁ εὐγενικὸς Ἴγνάθιο ζαπλώνει.
 Τέλειωσε πιά. Τί ἐστάθη; Δεῖτε τὴ μορφή του:
 Ὁ θάνατος μὲ θειαφανθοὺς τὸν ἔχει πιά σκεπάσει
 — σὲ σκοτεινοῦ Μινώταυρου τοῦ ἀλλάζει τὰ σουσοῦμια.

Τέλειωσε κιόλας. Ἡ βροχὴ στὸ στόμα του γλιστράει·
 ἀπὸ τ' ἀστήθι τ' ὀλοροῦφηκτο ὀρμάει ἀγέρας
 καὶ μουσκεμένος ὁ ἔρωτας ἀπὸ τὸ χιονοδάκρυ
 τὴν πρωτινὴ τὴ θέρμη του πλαναίνει ταυρίσιο χνώτο.

Τί λέν; Μιὰ βουβαμάρα ὅλο ἀποφορὰ μᾶς πνίγει.
 Εἴμαστε μπρὸς σ' ἓνα κυμένο σῶμα ποῦ ἐκτονοῦται
 μπρὸς σὲ μιὰ ζάστερη μορφή πού 'κλεινε ἀπδόνια
 καὶ τὴ θωροῦμε διάτρητη πιά τώρα νὰ θαμπώνει.

Ποιὸς τὸ τσαλάκωσε τὸ σάβανο; Ψεύδεται σ' ὅλα.
 Κανεῖς δὲν λέει τραγούδια ἐδῶ, μήτε πού κλαίει στὴν κώχη,
 μηδὲ σπηρούνια ἀντιτυπᾶ ἢ σερπετὰ φοβίζει:
 Ἐδῶ δὲν θέλω πλιὸ παρὰ τὰ στρογγυλὰ τὰ μάτια
 τοῦτο τὸ διῶμα νὰ θωρῶ, νὰ βλέπω δίχως τέλος.

Τοὺς ἄντρες τοὺς τραχύφωνους θέλω νὰ ἰδῶ ἐδῶ πέρα
 πού τεμονίζουσι ποταμοὺς καὶ τ' ἄλογα δαμάζουν:
 πού τρίζουσι τὰ σφοντύλια τους καὶ λιανοτραγουδᾶνε
 σάμπως στὸ στόμα νὰ 'χουνε πέτρες μικρὲς καὶ ἄλιο.

Αὐτοὺς. Ἐδῶ τοὺς θέλω νὰ τοὺς βλέπω. Μπρὸς στὴν πέτρα.
 Σὲ τοῦτο τὸ κορμί μπροστὰ μὲ τὸ σπασμένο γκέμι.
 Καὶ νὰ μοῦ δεῖξουν θέλω ἐδῶ πού βρίσκεται ἓνα διάβα
 γιὰ τοῦτον τὸ μακρὸ μακρὸ δεμένον καπετάνιο.

Τοὺς θέλω νὰ μοῦ μάθουν ἓνα θρῆνο ἴδιο ποτάμι
 μὲ καταχνιὲς θελούδινες, λευκὲς, κι ἄπατες ὄχθες,
 νὰ συνεπάρει τὸ κορμί τοῦ Ἴγνάθιο στὰ πέρατα
 — τὸ δίδυμο νὰ μὴ γροικᾶ ρουθούνισμα τῶν ταύρων.

Ν' ἀφανιστεῖ στὴ στρόγγυλην ἀρένα τῆς σελήνης
 (πού, ἄνηθη, πικρὴ κι ἀσάλευτη δαμάλα μοιάζει)
 μὲς στὴ νυχτιὰ πού δίχως ὦδικὰ ἀπομένει ψάρια,
 μὲς στὸ λευκὸ δρυμῶνα τοῦ καπνοῦ πού κρυσταλλώνει.

Δὲν θέλω νὰ καλύψουν με μαντῆλια τόσον ὁμορφάδα
 — τ' ἀτσάκιγο νὰ βολευτεῖ τὸ ντύμα τοῦ θανάτου.
 Πήγαινε Ἴγνάθιο. Ἄχος γλυκὸς νὰ σοῦ 'ναι τ' ἄγριο μοῦγκρος.
 Κοιμήσου, ξεκουράσου, ἄντε: Ὅς κι ὁ πέλαγος πεθαίνει.

ΦΕΥΓΑΤΗ ΨΥΧΗ

Ξένο σὲ βλέπει ὁ ταῦρος κ' ἡ συκιά σου
 τ' ἄτια καὶ τοῦ σπιτιοῦ σου τὰ μυρμήγκια·
 δὲν σὲ γνωρίζει ὁ ἀπόγιομας, τὸ ἀγόρι
 γιὰτὶ γιὰ πάντα τώρα ἔχεις πεθάνει.

Δέν σέ γνωρίζει πιά ή ύπτια πέτρα
 τὸ ἀτλάζει τὸ βαθύμαυρο πού λυώνεις.
 Δέν σέ γνωρίζει ή ἀλαλή σου μνήμη
 γιατί γιά πάντα τώρα ἔχεις πεθάνει.

Θά ῥθει καιρὸ μ' ἄνθους ξεσοριασμένους
 σταφύλια ὀμίχλης, σωριασμένα ὄρη
 τὰ μάτια σου δέν θά ἔναι πιά γιά θῶρι
 γιατί γιά πάντα ἔχεις πεθάνει.

Γιατ' ἔχεις ἀμετάκλητα πεθάνει
 σάν ὄλους, γιά, τῆς Γῆς τούς πεθαμένους
 σάν τούς νεκρούς πού λησμονιοῦνται πάντα
 — σκυλιὰ νά εὐλαβεῖται μνήμη πού δέν εἶναι.

Κανένas δέν σ' ἀναγνωρίζει πλέον. Μὰ σοῦ ψάλλω
 γι' ἀργότερα τῆ λεβεντιά, τῆ χάρι του, τὸ διῶμα.
 Τῆ δαντελλένια τοῦ μυαλοῦ σου ἐξαίσιαν ὠριμότη.
 Τὴν ἔφεσι σου γιά τὸ θάνατο. Γιά τὸ φιλί σου.
 Τῆ θλίψι πού ἀπανώπλεε στὰ ἥρωικά σου γλέντια.

Θ' ἀργήσει, λέω, νά γεννηθεῖ (νά γεννηθεῖ ἂν εἶναι...)
 ἀνδalousιάνος ἔτσι ξάστερος, πού ἔτσι γεμάτα ζοῦσε.
 Ἐντίο Ἐγνάθιο θρηνώντας τραγουδῶ σε
 κ' ἔνα πικρότατο ἄνεμο θυμᾶμαι τοῦ ἐλαιῶνα.

Ἀνάπλασις στὴν ἐλληνική: Σ. Γ. Γ. Παναγιωτάτος

Σ. ΝΤΟΜΑΛΗ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Γεννήθηκαν μαζί. Αὐτὸς σέ μιὰ κλινική, αὐτὸ σέ μιὰ φωλιά, τὸ ἄλλο σέ μιὰ θαθεῖα λόχη κα τὸ ἄλλο σέ μιὰ κυψέλη. Τὸ πρῶτο ἔκανε ἕνα χρόνο νά περπατήσει, τὸ δεύτερο δυὸ μῆνες νά πετάξει, τὸ τρίτο σέ τρεῖς μῆνες κυνηγοῦσε λαγὸ, τὸ τέταρτο σ' ἕνα μῆνα περιφέρονταν ἀπὸ ἄνθος σέ ἄνθος.

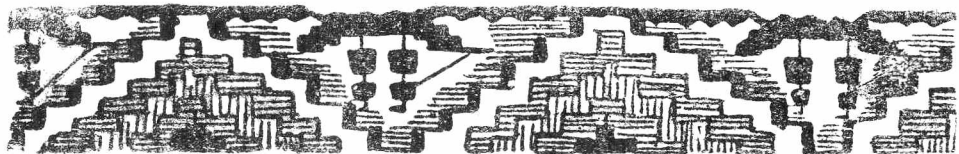
Ὅταν τὸ πρῶτο πῆγε στὸ νηπιαγωγεῖο, τὸ δεύτερο περνοῦσε τὸν ὠκεανό, τὸ τρίτο ἔστηνε ἐνέδρες γιά νά φάει, τὸ τέταρτο γονιμοποιῶσε τὰ περιθώλια ἀπὸ πολὺ καιρό.

Ὅταν τὸ πρῶτο πῆγε στὸ γυμνάσιο, τὸ δεύτερο εἶχε φκιάσει παιδιὰ πού πέρασαν τὸν ὠκεανὸ καί εἶχαν φκιάσει κι αὐτὰ παιδιὰ, τὸ τρίτο εἶχε γυρίσει ὄλα τὰ θουνὰ κυνηγώντας τῆ λεία του καί τὸ τέταρτο εἶχε δουλέψει πολὺ γιά τὴν ἀνθοφορία καί ἀφοῦ εἶχε πολλὲς κυψέλες γεμίσει μὲ μέλι, ἀπεθίωσε.

Ὅταν τὸ πρῶτο πῆγε στὸ πανεπιστήμιο, τὸ δεύτερο γενεὲς ἔφτά ἀπὸ οὐρανὸ σέ οὐρανὸ εἶχε γεμίσει τὸν κόσμον φτερά καί τιτιβίσματα, τὸ τρίτο γενεὲς πόσες, εἶχαν περάσει ὄλα τὰ θουνὰ καί εἶχαν φτάσει στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, τὸ τέταρτο ἔφτά βασίλισσες καί ἄλλα τόσα βασίλεια εἶχαν χαθεῖ γιά νά συνεχίζεταί ἡ ἀνθοφορία.

Κι ὅταν τὸ πρῶτο τὰ κατάφερε νά ἐπιθίωσει δημιουργώντας μιὰ κατάσταση γιά νά μπορέσει νά διαιωνίσει τὸ εἶδος του καί νά φκιάσει ἕνα ὑποτυπῶδες ἔργο, πού εἶχε σκοπὸ τὴν ἐπιθίωσή του, τὰ ἄλλα εἶχαν χάσει τὰ ἴχνη τους μέσα στοὺς ἀπογόνους.

(Ὁ ἀνθρωπος, τὸ χελιδόνι, ὁ λύκος καί ἡ μέλισσα)

Ν. ΖΗΣΗ

Η ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΠΑ

Ο δρόμος τραβοῦσε ἴσα πέρα τὴν ἀκροθαλασσιὰ καὶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ μιὰ δενδροστοιχία ἀπὸ σκιερὰ πλατάνια, ποὺ σοῦ ἔφερνε χαρὰ νὰ καθῆσαι στὰν ἴσκιό τους.

Ὁ ἰρίζες τῶν δένδρων λές καὶ τραβοῦσαν θαλασσινὸ νερὸ γιὰ νὰ θρέφουν τὸ γιγάντιο ἀνάστημά τους, ἔτσι καθὼς χάνονταν μέσα ἀπὸ τὶς πρασινάδες πρὸς τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας.

Μετὰ τὴν ψιλὴ ἄμμο τῆς παραλίας καὶ κοντὰ στὶς ρίζες τῶν δένδρων φύτρωναν ἀγριάδες ποὺ ὁμορφαῖναν τὸ τοπίο καὶ τοῦ ἔδιναν μιὰ καθαρότητα ποὺ μόνον στὸ παρθένο περιβάλλον ἑνὸς χώρου συναντᾶς.

Στὸ τέλος τῆς δενδροστοιχίας, ἕνα ρυάκι ἀπὸ καθαρὸ γλυκὸ νερὸ ἔτρεχε κάτω ἀπὸ τὴ μικρὴ γέφυρα στὴ θάλασσα.

Πίσω ἀπὸ τὴ γέφυρα πρὸς τὴ μεριά τῆς στεριάς, ἕνας μικρὸς βάλτος, δέκα περίπου στρέμματα τόπος, ἄγγιζε τὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, ποὺ ὑψωνόταν ἀπὸ κεῖ σὰν τὸ πρῶτο σκαλοπάτι μιᾶς σειρᾶς ψηλότερων βουνῶν τῆς στεριάς.

Στὸ κέντρο τοῦ μικροῦ βάλτου καὶ γύρω ἀπὸ αὐτό, ὑψωνόταν ἀγριοκάλαμα, ψάθες, βουρλα καὶ ἄλλη ὑδρόβια ἀγρία βλάστησι.

Ὁ βάλτος, μολοντὶ μικρὸς, σὲ πολλὰ σημεῖα φαινόταν ἐπικίνδυνος, γιὰτὶ τὸ ἔδαφος ἔτρεμε ἢ βούλιαζε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου.

Ἄν ἡ φαντασία σου ἔτρεχε στὸ χρόνο θὰ μάντευσε πὼς ἐδῶ, χιλιάδες χρόνια πίσω, ἦταν ἕνας ὄρμος ποὺ οἱ προσχώσεις τοῦ γειτονικοῦ χειμάρρου καὶ οἱ μικροκατολισθήσεις τοῦ ἐδάφους τὸν μετέβαλαν στὸν σημερινὸ βάλτο.

Στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἄγγιζαν τὸ βάλτο, τὸ νερὸ ἔτρεχε ἀπὸ πηγὴ γάργαρο καὶ δροσερό. Ἦταν τὸ ἴδιο ποὺ ἔφθανε καὶ ἔτρεχε κάτω ἀπὸ τὴ μικρὴ γέφυρα στὴ θάλασσα.

Πάνω ἀπὸ τὸ μικρὸ βάλτο, στὴν κατωφέρεια τοῦ βουνοῦ καὶ σὲ ἀπόσταση ἑκατὸ περίπου μέτρων, φάνταζε ἀνάμεσα στὰ χαμόκλαδα μιὰ σπηλιά. Ἀπὸ μακριὰ ἔμοιαζε περισσότερο μὲ ἕνα κάθετο θράχιο καθὼς ἢ στέγη τῆς κείτονταν κρεμασμένη στὰ πόδια τοῦ θράχου σὲ μεγάλους πέτρινους ὄγκους.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ Σπηλιά τοῦ Κύκλωπα, μὲ αἰφνιδίασε ὁ συνοδός μου, δειχνοντας μὲ τὸ χέρι του τὸν κάθε θράχο τοῦ βουνοῦ πάνω ἀπὸ τὸ μικρὸ βάλτο.

— Παράξενο, εἶπα. Πρῶτὴ φορὰ ἀκούω ὅτι ἡ Σπηλιά τοῦ Κύκλωπα εἶναι αὐτὴ ἐδῶ στὸ χωρὸ τῆς Ἡγουμενίτσας.

— Ἄκουσέ με, εἶπε. Ἀπὸ παλῆ ἀκούω πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ Σπηλιά τοῦ Κύκλωπα. Εἶναι μιὰ παρὰδοσι ποὺ πλανιέται στὴν περιοχὴ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ μέχρι σήμερα.

Ὅταν τὸ σκέφτηκα τὸ πρᾶγμα, σχημάτισα καὶ ἐγὼ τὴ γνώμη ὅτι ἐδῶ ἔζησε ὁ Πολύφημος καὶ ἐδῶ τὸν ἐπισκέφτηκε ὁ Ὀδυσσεύς καὶ ἐδῶ διαδραματίστηκαν ὅσα περιγράφει ὁ Ὀμηρὸς γιὰ τὸν Κύκλωπα, γιὰ τὴ χώρα τῶν Κυκλώπων.

— Μὰ γιὰ νὰ πιστέψεις πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, πρέπει νὰ φαντασθεῖς τὶς περιγραφὲς τοῦ Ὀμήρου στὶς ἀνθρώπινες πάντα διαστάσεις τους, ὄχι ὑπεράνθρωπες ἢ ὑπερφυσικές. Ὁ Ὀμηρὸς σὰν ποιητὴς γράφει μὲ τὸ δικό του τρόπο.

‘Επίσης πρέπει νά σκεφθεῖς ὅτι οἱ περιγραφές τοῦ ‘Ομήρου ἔγιναν μὲ βάσι τὴν παράδοσι τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ τὴν παράδοσι γιὰ τὶς περιπλανήσεις τοῦ ‘Οδυσσεά, ἔγινε ἀπὸ τὸν “Ὀμηρο ἢ ‘Οδύσεια. Ἡ παράδοσι ὅσο κι ἂν φθάνει παραποιημένη στὶς ἐπόμενες γενιές, πάντα περικλείει τὸν πυρήνα τῆς ἀλήθειας· ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰ ἀλήθεια. Καὶ ἡ ἀλήθεια ἐδῶ, μέσα στὶς ἀνθρώπινες πάντα διαστάσεις, πιστεύω ὅτι εἶναι αὐτὴ ποὺ θὰ σοῦ περιγράψω καὶ ποὺ ὅπως καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἰδεῖς, ἀνταποκρίνεται στὶς περιγραφές τοῦ ‘Ομήρου. Καὶ πρῶτα ἄς ποῦμε τί ἦταν ὁ Κύκλωπας Πολύφημος.

Σταμάτησε. Πῆρε μιὰ ἀνάσα καὶ μὲ κοίταξε κάπως ἐρευνητικά στὸ πρόσωπο. Δὲν ξέρω ἂν διάβασε στὴν ἔκφρασί μου τὴν ἀπορία, τὴν ἀμφιβολία ἀλλὰ καὶ τὴν περιέργεια γιὰ τὴ συνέχεια.

— ‘Ο Πολύφημος ἦταν ἓνας κτηνοτρόφος, συνέχισε, ἓνας τσέλιγκας, ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νομάδες κτηνοτρόφους ποὺ κατεβαίνουν τὸ χειμῶνα ἀπὸ τὴν Πίνδο μαζὶ μὲ τὶς φαμίλιες τους καὶ τὰ κοπάδια τους, στὰ χειμαδιὰ τῆς Θεσπρωτίας ἀλλὰ καὶ τὰλλα χειμαδιὰ τῆς χώρας. Νά ἔτσι ὅπως τοὺς βλέπουμε κάθε φθινόπωρο νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ βουνὰ στὰ βοσκοτόπια, μὲ τὶς ἀγκλίτσες τους στὰ χέρια, τὶς κάπες τους στοὺς ὤμους, ὀδηγώντας τὰ μουλάρια τους φορτωμένα μὲ τὶςπραμάτειες τοῦ νοικοκυριοῦ τους. Πάνω στὰ σαμάρια, μεσογύμι, βάζουν τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ δὲν ἀντέχουν στὴν πορεία. Τὰ μωρὰ τὰ παίρνουν στὶς πλάτες τους οἱ γυναικες προσδεμένα μὲ μάλλινη χειροποίητη κουβέρτα. Κάποτε καὶ τὶς κότες τους τὶς κρεμοῦν στὰ πλάινὰ τῆς φορτωμένης οἰκοσκευῆς. Πίσω τους ἀκολουθοῦν τὰ κοπάδια τὰ γιδοπρόβατα, ποὺ μπροστὰ τους συνήθως βαδίζει ἓνας ὀδηγός. Τὰ μεγαλόσωμα τσοπανόσκυλα ποὺ συνοδεύουν τὸ κοπάδι, φαίνονται νωθρὰ καὶ κουρασμένα. Αὐτὰ βαδίζουν στὰ πλάινὰ τοῦ κοπαδιοῦ σὰν νὰ θέλουν νὰ τὰ προστατεύσουν ἀπὸ ἐνδεχόμενους ἐχθρούς. Τελικὰ τὸ ἰδιότυπο αὐτὸ καραβάνι φθάνει στὰ βοσκοτόπια, ξεφορτώνει τὸ νοικοκυριό του καὶ τακτοποιεῖται μέσα σὲ ψάθινες καλύβες, σὰν αὐτὲς ποὺ βλέπει στὰ ριζὰ τοῦ λόφου (καὶ ταυτόχρονα μὲ τὸ χέρι του μοῦδεινε τὶς ψάθινες καλύβες). Αὐτὲς ἔχουν φροντίσει νὰ τὶς ἐτοιμάσουν προτοῦ κατέβουν στὰ χειμαδιὰ. Μένουν ἐδῶ ὅλο τὸ χειμῶνα καὶ ξαναεβαίνουν στὰ βουνὰ τὸ Μάη. “Ἐνας τέτοιος τσέλιγκας ἦταν ὁ Πολύφημος τοῦ ‘Ομήρου. Μόνο ποὺ ἐκεῖνος ὁ τσέλιγκας εἶχε τὸ κονάκι του σὲ τούτη τὴ Σπηλιὰ (καὶ μοῦδειξε πάλι τὴ Σπηλιὰ πάνω στὸ μικρὸ βάλτο), ἐνῶ τὸ σοί του κονάκευε στὶς ψάθινες καλύβες ἢ ἄλλες σπηλιές.

Πάλι πῆρε μιὰ ἀνάσα καὶ συνέχισε:

— Θὰ σοῦ πῶ τώρα πῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὁ ‘Οδυσσεάς, ὁ πολυμήχανος αὐτὸς βασιλιάς τῆς ‘Ιθάκης, ὁ ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ Πολέμου, ἔμπλεξε μὲ τὸν Κύκλωπα Πολύφημο, ὅπως μᾶς τὰ περιγράφει ὁ “Ὀμηρος. Γιὰ νὰ σοῦ διηγηθῶ ὅμας τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά τους θὰ πρέπει νὰ κάνω μιὰ ἀναδρομὴ στὸ χρόνο. Πέστο ἔτεροχρονισμό, ἂν σ’ ἀρέσει.

»‘Ο ‘Οδυσσεάς ἀφοῦ περιπλανήθηκε πολλὰ χρόνια σὲ ΑΓΝΩΣΤΕΣ χώρες ἔφθασε κάποτε στὴν ‘Ιθάκη. Ἐκεῖ ξεκαθάρισε τὴν κατάστασι ἀπὸ τοὺς μνηστήρες στὸ παλάτι του καὶ ἔβαλε κάποια σειρά στὸ βασίλειό του. Ἀφοῦ σταθεροποιήθηκε ἡ κατάστασι στὸ νησί, ἀποφάσισε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἡπειρο, εἴτε ἀναζητώντας νέες περιπέτειες εἴτε πιθανότατα θέλοντας νὰ προμηθευτεῖ καὶ νὰ μεταφέρει στὸ νησί του βιός, κυρίως ζῶα, μιὰ καὶ τὸ νησί του κατὰ τὴν ἀπουσία του εἶχε λεηλατηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἡ Ἡπειρος δὲν γίνεται νὰ ἦταν ΑΓΝΩΣΤΗ στὸ βασίλειό τῆς ‘Ιθάκης.

»Ἐπισκέφθηκε πρῶτα τὸ νεκρομαντεῖο. “Ἐκαμε ἐκεῖ τὶς καθιερωμένες θυσίες καὶ ἐπεκοινώνησε, μέσω αὐτοῦ, μὲ τοὺς νεκροὺς συμπολεμιστὲς του. Καὶ

μόνη ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ νεκρομαντεῖο ἔφθανε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἡπειρο.

»Κατόπι προχώρησε βορειότερα καὶ ἔφθασε στὸν κόλπο τῆς σημερινῆς Ἑγουμένίτσας. Ἄραξε τὸ καράβι του στὸ σίγουρο ὄρμο πού ἦταν ἐδῶ στὸ σημερινὸ βάλτο κάτω ἀπὸ τὴ σπηλιά τοῦ Κύκλωπα Πολύφημου καὶ προμηθεύτηκε καὶ τὸ ἀναγκαῖο πόσιμο νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ πού ἔτρεχε καὶ τότε ὅπως καὶ τώρα, στὴν ἄκρη τοῦ ὄρμου. Κατόπι ἐπισκέφθηκε τὸν τσέλιγκα Πολύφημο, ἐκεῖ ψηλὰ στὴ Σπηλιά, πού σοῦ ἔδειξα, μαζί μὲ τοὺς συντρόφους του, στὸν ὁποῖο ἔφερε καὶ δῶρο καλὸ κρασί. Τοῦ ἔδωσε καὶ ἔπια καὶ τὸν μέθυσε. Δὲν πιστεύω ὅτι τὸν τύφλωσε.

»Ὡς ἐδῶ τὰ πράγματα πῆγαν καλά. Ἀπὸ δῶ καὶ ὕστερα ὁμως πῆραν ἀσχημὴ τροπὴ. Μπορεῖ ὁ Πολύφημος, σὲ πρόταση πού τοῦ ἔγινε νὰ τοὺς δώσει πρόβατα νὰ φορτώσουν στὸ καράβι τους, ν' ἀρνήθηκε καὶ οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσεά σὲ κάποια εὐκαιρία νὰ προσάθησαν ν' ἀρπάξουν τὰ πρόβατα. Μπορεῖ νὰ παραβιάστηκαν συμφωνίες πάνω στὸ ζήτημα ἀπὸ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη πλευρά. Μπορεῖ νὰ μεσολάβησε μιὰ κάποια σοβαρὴ παρεξήγηση ἀνάμεσα στοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεά καὶ τοὺς βοσκούς τσοπαναραίους τοῦ Πολύφημου. Κάτι ἀπὸ αὐτὰ συνέβη καὶ ἄρχισε ἡ συμπλοκὴ. Ἀποτέλεσμα τῆς συμπλοκῆς ἦταν ν' ἀναγκασθοῦν ὁ Ὀδυσσεάς καὶ οἱ σύντροφοί του νὰ καταφύγουν στὸ καράβι τους. Ἀλλὰ καὶ μέχρις ἐδῶ τοὺς καταδίωξαν οἱ βοσκοὶ μὲ τὸν Πολύφημο καὶ ἄρχισαν νὰ ρίχνουν μεγάλες πέτρες κατὰ τοῦ καραβιοῦ, πράγμα εὐκόλο ὅπως μαντεύεις ἀφοῦ τὸ καράβι ἦταν κοντὰ στὴν κατωφέρεια τοῦ βουνοῦ. Κινδύνευσε τὸ καράβι μαζί καὶ ὁ Ὀδυσσεάς μὲ τοὺς συντρόφους του. Μὰ τελικὰ κατάφεραν ν' ἀπομακρυνθοῦν καὶ ν' ἀνοιχθοῦν στὴ θάλασσα! Αὐτὰ, στὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις τους, ἦταν τὰ ἐπεισόδια τοῦ Ὀδυσσεά μὲ τὸν Κύκλωπα Πολύφημο.

»Μετὰ τὰ ἐπεισόδια αὐτὰ ὁ Ὀδυσσεάς μὲ τοὺς συντρόφους του ὁδήγησε τὸ καράβι του στὸν ὄρμο τῆς σημερινῆς **Λιγιάς**, κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Θύαμι.

»Στοὺς γύρω βάλτους καὶ στὶς κοντινὲς πλαγιὲς τῶν λόφων ἔβοσκαν σὲ ἡμιάνγρια κατάστασι, ὅπως καὶ σήμερα, βόιδια. Τὰ βόιδια αὐτὰ ἦταν ἀφιερωμένα στὸ ἱερὸ τοῦ θεοῦ Ἥλιου. Αὐτὸ τὸ ἤξερε ἢ τὸ πληροφορήθηκε ὁ Ὀδυσσεάς».

Πάλι μὲ κύτταξε καὶ εἶπε:

— Ἐδῶ κάνω μιὰ παρένθεσι. Σκέφτομαι πού νὰ ἦταν αὐτὸ τὸ ἱερὸ τοῦ θεοῦ Ἥλιου. Δὲν ξέρω γιατί, ὁ νοῦς μου πηγαίνει στὸ Μοναστήρι τοῦ Γηρομερίου. Μήπως κάποιο ἐκεῖ κοντὰ ἦταν; Ὅμως ξέχασέ το αὐτὸ καὶ ἄκουσε τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας, ἀν αὐτὰ πού λέγω μποροῦν νὰ λέγονται ἱστορία.

»Οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσεά ἤθελαν ν' ἀρπάξουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ βόιδια. Ὁ Ὀδυσσεάς ἀντιδρούσε γιατί φοβόταν τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν. Τελικὰ ἄρπαξαν τὰ βόιδια τοῦ θεοῦ Ἥλιου καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἰθάκη. Ὅμως οἱ θεοὶ ἐκδικήθηκαν ἢ τιμώρησαν αὐτὴ τὴν ἱεροσυλία καὶ τὸ καράβι βούλιαξε μέσα σὲ μιὰ τρομερὴ τρικυμία πού σήκωσε ὁ Ποσειδῶνας. Σώθηκε μόνος καὶ γυμνός ὁ Ὀδυσσεάς στὸ νησί τῶν Φαιάκων. Αὐτό, λέω ἐγώ, ἦταν δίκαιο, γιατί αὐτὸς δὲν ἤθελε ν' ἀρπάξουν βόιδια τοῦ θεοῦ Ἥλιου. Καὶ τὴν πάρα πέρα ἱστορία τὴν ξέρεις μὲ τὴν Ναυσικά, τὴν κόρη τοῦ Ἀλκίνοου.

»Ἐκεῖ στὸ παλάτι τοῦ Ἀλκίνοου τὸν τίμησαν σὰν βασιλιά καὶ ἥρωα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἡ φήμη του εἶχε φθάσει προφανῶς στὸ νησί τῶν Φαιάκων. Κατὰ τὴ φιλοξενία του στὸ παλάτι τοῦ Ἀλκίνοου ὁ Ὀδυσσεάς διηγῆθηκε στὸ βασιλιά καὶ τοὺς ἄρχοντες τῶν Φαιάκων τὶς μακροχρόνιες περιπλανήσεις του, προφανῶς μὲ πολλὴ φαντασία. Ἐκεῖνο πού δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ, εἶναι, τὸ

πῶς περιέγραψε τὶς περπέτειές του στὸ Θεσπρωτικὸ χῶρο, μὲ τὸν Πολύφημο καὶ τὰ θόϊδια του θεοῦ Ἡλίου. Εἶναι ιδύσκολο νὰ πιστέψει κανεὶς ὅτι εἶπε φανταστικὰ πράγματα γιὰ ὅσα τοῦ συνέβησαν στὸ Θεσπρωτικὸ χῶρο. Ὁ Ἀλκίνοος ἄλλως θὰ γνώριζε καλὰ τὴν Θεσπρωτία. Ἀλλὰ οὔτε καὶ μπορούσε ὁ Ὀδυσσεύς νὰ κρύψει τὴν ἐπίσκεψί του στὴ Θεσπρωτία, γιατί ὁ Ἀλκίνοος, ἂν δὲν τὴν γνώριζε ἤδη, θὰ τὴ μάθαινε ἀργότερα. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι εἶπε τὴν ἀλήθεια. Ὁ Ὅμηρος σὰν ποιητής, συγγραφέας ἐνὸς ἔπους, περιγράφει μὲ τὸ δικό του τρόπο τὰ γεγονότα. Τὰ εἶπαμε αὐτά. Ὁ Ἀλκίνοος, ὅπως ξέρεις, ἔδωσε στὸν Ὀδυσσεύα τὰ μέσσα καὶ πλούσια δῶρα καὶ ξαναγύρισε στὴν Ἰθάκη του κοντὰ στὴν πίστὴ του Πηνελόπη καὶ τὸ γυιό του Τηλέμαχο, ὅπου ἔζησε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του».

— Μὰ ὁ Ὅμηρος λέει...

— Ναι ξέρω, μὲ ἔκοψε, θέλεις νὰ εἰπῆς γιὰ τὸν ἑτεροχρονισμό. Μὰ γιὰ νὰ πιάσεις τὸ ἱστορικὸ περιεχόμενον τῶν περιγραφῶν τοῦ Ὀμήρου χρειάζεται προσοχή, λίγη φαντασία καὶ ρεαλισμός.

Ἔδω μὲ κοίταξε μὲ ἐπίμονο βλέμμα καὶ μοῦ εἶπε:

— Ὅμως μὴ ξεχνᾶς ὅτι: αὐτὸ τὸ μέρος τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεύα, ποῦ ἐσὺ ξέρεις καὶ ποῦ μὲ πολλὴ συντομία σοῦ εἶπα ἐγὼ καὶ μὲ πολλὴ φαντασία ἀλλὰ καὶ λεπτομέρεια περιγράφει ὁ Ὅμηρος, **δ ι α δ ρ α μ α τ ῖ σ τ η κ ε ἔ δ ῶ , σ τ ῆ Θεσπρωτία**. Ἀβίαστα προκύπτει αὐτὸ ἀπὸ τὶς θαυμάσιες περιγραφές του ὅταν τὶς ἐξετάσεις στὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις τους, μὲ προσοχή, φαντασία καὶ ρεαλισμό.

Αὐτὰ μοῦ εἶπε ὁ συνοδός μου καὶ ἐγὼ τὸν ἀκουα ἄφωνος μὲ πολλὴ περιέργεια, ἀπορία καὶ προβληματισμό, γιὰ ὅσα ὑποστήριζε. Μπορεῖ νὰ διάβασε τὸν προβληματισμό μου στὸ πρόσωπό μου, γιατί μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι του κάπως θιαστικά, λέγοντάς μου:

— Γειά σου, φίλε, καλῶς ἦλθες στὴ Θεσπρωτία.

Ἦταν ἕνας παράξενος, καλοκαμωμένος ὅμως ἄνθρωπος.

Πέρασαν χρόνια χωρὶς νὰ τὸν ξαναἰδῶ. Καλὰ καλὰ δὲ θυμῶμαι οὔτε τὸνομά του. Κάπως ἔτσι θαρρῶ μοῦπε τὸνομά του: Ἰανός - Πελασγός, δὲν θυμᾶμαι. Θυμήθηκα ὅμως τὴν ἱστορία ποῦ μοῦ εἶπε καὶ τὴν γράφω.

Ποιός ξέρει, μπορεῖ νὰ ἔχει δίκη.

ΑΛΛΟ ΔΡΟΜΟ ΔΕΝ ΕΧΕΙΣ

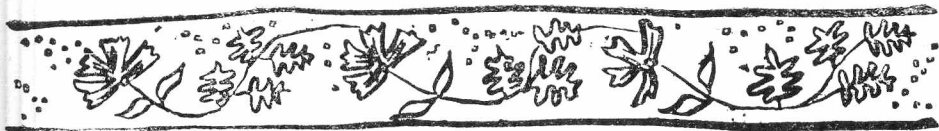
Πάνω στη θλίψη, πού κρέμεται
 από τ' απομεινόμερο της Κυριακής
 σάν τὸ μαντίλι στὴ χαροκαμένη πόρτα,
 βλέπεις τὴ ζωὴ σου νὰ ταξιδεύει
 μὲ τὰ στενὰ παπούτσια της καὶ τὴ σιωπὴ
 ἀνοιχτὰ μηδενικὰ τὰ χνάρια της
 κι ὁ ἴσκιος της ἕνα μπάλωμα
 στὸ φαρδὸ παντελόνι τοῦ ἡλίου.
 Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ θάνατος.
 Ἐκεῖ, κάπου στὴ μέση, χειρονομεῖς
 καὶ στὶς οὐλὲς τῶν καρφιῶν σου
 μηχανὲς κι ἐργάτες χτίζουν τὰ θεμέλια
 τῶν νέων ἱστορικῶν ἐγκαταστάσεων.
 Ψηλαφῶ τὴν ὀξεῖα γωνία τῆς ἀγωνίας
 μὲ τὸ ἕκτο δάχτυλο τῆς καθαρῆς ἐνοχῆς
 καὶ βρίσκω μία πρὸς μία
 τὶς ἀνεπίδοτες μαρτυρίες τῶν καιρῶν
 πού φύγαν προσωπιδοφόροι κι ὀφειλέτες
 ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα.

Κι ὅπως βυθίζεται στὸ κενὸ
 μὲ τὴν ἄσπρη ὁδὸν τῆς λύτρωσης,
 χάσκει στὸ κορμί σου μὰ σηλιά
 γεμάτη πολυσήμαντες ἀπουσίες,
 καὶ παραδίνεσαι στοὺς ἐνάντιους ἀνέμους
 καὶ στὴν ὑπόσχεση πού ἔδωσες σήμερα
 γιὰ νὰ πατήσεις αὔριο δικαιώνεσαι
 γιατί κρατᾶς ἕνα τυφλὸ χελιδόνι
 κι ὁ κάθε τελευταῖος λόγος σου
 πέφτει ἀδειανὸς μὲς στὸ βυθὸ τῶν ἄστρων
 σάν τὶς πέτρες τοῦ γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας
 πρὶν ἄπ' τὸ θάνατο τῆς τρίτης κόρης.
 Νιώθεις ὡστόσο ἔρπετὸ τὸν κόσμον
 ν' ἀνεβαίνει τὴν πτώση σου
 κι ἔτσι ἀντιπαλεύεις τὸν πόνο
 ὑπογράφοντας μαζί του συνθήκη.

Ἄλλο δρόμο δὲν ἔχεις, λοιπόν.

Γιὰ μὰ δουλοσυντήρητην ἐλευθερία,
 πὲς τὴν κουκούτσι τῆς ὄριμης νύχτας,
 κάποιο χέρι τὶς πρῶτες πέτρινες ὄρες
 λίγο μετὰ τὸ δεύτερο κράξιμο τοῦ πετεινοῦ
 κόβει τοὺς λαιμοὺς τῶν ἐρώτων —
 γιὰ μὰ δουλοσυντήρητην ἐλευθερία
 πού τ' ἄλλο δὲν ξέρει ὄνομά της.

Κι ἐγὼ στ' ἀκρωτήρι τοῦ Νόστου
 ἀκινουὺς καὶ φύλλα μνήμης μαζεύω.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΟΡΧΑΝ ΒΕΛΗ

1

EDITH ALMERA

Ἐνδεχομένως τώρα
Πλησίον τῶν Βρυξελλῶν
Στὴν ἄκρη ἀπὸ μιᾶ λίμνη
Τὴν Edith Almera νὰ συλλογᾶται.

Ἡ Edith Almera
Εἶναι τὸ πρῶτο βιολί
Μιᾶς ὀρχήστρας τσιγγάνικης
Ποὺ συγκεντρώνει ἀγάπη στὰ καφεσαντάν.

Ἐκείνη
Καθὼς χαιρετᾶ καὶ ὑποκλίνεται
Σ' ὅσους χειροκροτοῦν
Χαμογελάει.

Ἵσραῖα ποὺ εἶναι τὰ καφεσαντάν
Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ
Τὰ κορίτσια ποὺ παίζουν βιολί
Νὰ ἐρωτευτεῖ μπορεῖ.

2

ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΤΙ ΣΑΝ ΠΙΟΤΟ

Ἵπάρχει κάτι σάν πιοτὸ σ' αὐτὸ τ' ἀγέρι
Κάνει κακὸ τὸν ἄνθρωπο, κακὸ...
Βάλε κι ἡ νοσταλγία νὰ σὲ συλλάβει
— Ἄλλοῦ ἢ ἀγάπη σου
Ἄλλοῦ ἐσὺ —

Δὲν ἔχουνε σωμὸ οἱ καημοί.

Ἵπάρχει κάτι σάν πιοτὸ σ' αὐτὸ τ' ἀγέρι.
Μεθυσμένο σὲ πάει, μεθυσμένο σὲ φέρει.

3

ΑΡΑΓΕ ΖΕΙΣ;

Καθὼς παλεύαμε οὐρὰ νὰ δέσουμε
Σ' ἓναν τρελὸ αἰτὸ μαζὶ ποὺ ἔχαμε φιάξει
Ἄκουα τὸ καρδιοχτύπι ἀπ' τὸ στηθάκι σου.

Ποῦ νὰ περάσει ἀπὸ τὴ σκέψη μου
 Τὰ αἰσθήματά μου νὰ σοῦ ἐκφράσω.
 Ἄρα γε ζεῖς ἀκόμα;

4

ΓΑΡΙΦΑΛΟ

Σεπτέμβρης 1939

Ἔχετε δίκιο. Προφανῶς δὲν εἶν' ὄραιο
 Ὅσο ἡ τέχνη τῆς ὑπερβολῆς,
 Τὸ νὰ πεθαίνουν δέκα χιλιάδες
 Στὴ Βαρσοβία, καὶ νὰ μὴ μοιάζει
 Μιὰ ἴλη μηχανοκινήτων
 Μὲ γαρίφαλο ἓνα «πού 'χει φτάσει
 Ἀπὸ τὰ χεῖλη ἀγαπημένης».

5

Γ Κ Α Γ Κ Σ Τ Ε Ρ

(Ὁ Χίτλερ θὰ ἐπιδοθεῖ στὴ λογοτεχνία).

Σεπτέμβρης 1939

Τόσα χρονάκια ἔγραφα στίχους
 Τί ἀπόχτησα;
 Κατόπιν τούτου θὰ τὸ ρίξω στὴ ληστεία.

Ν' ἀκούσουν ὅσοι γδύνανε στὶς στράτες τὸν κοσμάκη
 Κανένα ὄφελος νὰ μένουν
 Σὲ ράχες καὶ βουνά.

Ἄφου τοὺς παίρνω τὸ ψωμί ἀπ' τὰ χέρια
 Στὴ θέση τῆ δική μου ἄς κοπιᾶσουν.
 Στὸν κόσμο τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν χηρεῦει θέση.

6

ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Τέτοια ὄρα μεταμεσονύχτι
 Γιατί νὰ καίει τὸ φῶς σ' αὐτὸ τὸ μεγαθήριο;
 Σὰν τί νὰ κάνουν μέσα οἱ ἄνθρωποι του;
 Παίζουνε τόμπολα; Συνομιλοῦνε;
 Πιθανὸν τοῦτο, ἴσως τὸ ἄλλο...

Κι ἂν συζητοῦν τί λένε;
 Γιὰ πόλεμο; Γιὰ φόρους;
 Ἴσως καὶ τίποτα νὰ μὴ συμβαίνει.
 Τὰ παιδιὰ νὰ κοιμοῦνται
 Ὁ κύριος νὰ διαβάζει ἐφημερίδα
 Ἡ κυρία — ράψιμο στὸ χέρι
 Ποιὸς ξέρει,
 Ἴσως καὶ νὰ μὴ γράφεται ὅτι κάνουν.

7

ΠΟΥΛΙ ΚΑΙ ΣΥΝΝΕΦΟ

Καλὲ θεῖο Πουλολόγε
Ἄπο πουλιά δὲν ἔχουμε ἔλλειψη.
Τὰ δέντρα μας καὶ μὲ τὸ παραπάνω.
Δόσμας ἐσὺ ἓνα σύννεφο
Σὲ τιμὴ εὐκαιρίας,

8

ΣΠΟΛΛΑΤΙ

Ἔνας ἀκόμη ἄνθρωπος στὸ σπίτι
Μ' ἀνάσα
Βημάτων θρῶ
Σπολλάτι!

9

ΡΟΒΙΝΣΩΝΑΣ

Ἄπο τοὺς φίλους μου στὰ παιδικὰ μου χρόνια
Ἦ πιὸ ἀγαπημένη μου ἦταν ἢ γιαγιά μου,
Ἄποταν ψάχναμε μαζί της τρόπους νά ἔβρουμε
Νὰ σώσουμε τὸ Ροβινσώνα ἀπ' τὸ ἔρημο νησί του,
Κι ἀπ' τὴν ἡμέρα πού μαζί της κλάψαμε
Τὸν καημενούλη Γκιούλιθερ στὴ χώρα τῶν Γιγάντων
Γιὰ τὰ ὅσα πάθη τη.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά: ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

YUKSEL PAZARKAYA

Ν Η Σ Ι

(Σημείωση τοῦ μεταφραστή: Τὸ ποίημα αὐτὸ γράφτηκε ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐπίσκεψη τοῦ ποιητῆ στὰ Πρωγκιπόνησα.)

Μειονότητα μὲ τ' ἄλλο σου ὄνομα Θλίψη
Χίλιους χρόνους ἀπ' τὴν καταφυγὴ σου στὸ νησί
Φράξαν ὄλους τοὺς πόρους του
Μέτοικοι ἀπὸ χωριά καὶ πόλεις.

Ἦ ἐρημιὰ τοῦ νησιοῦ σου θλίψη σου
Στερνέ μου κάτοικε
Σπιτιῶν μὲ κλειστὰ παραθυρόφυλλα
Τάφων μὲ πλῆθος κυπαρίσσια.

Στὴ ζωῆ, στὴν Ἀγάπη: Ἦ μειονότητα

Κι ἡ θλίψη στερνὸς Παντοκράτορας
Σ' ἓνα τεφρὸ οὐρανὸ φθινοπώρου
ποὺ λάμπουν τὰ τελευταῖα πουλιά.

Μειονότητα, ἡ θλίψη ραβδί σου ψηλαφητὰ νὰ θαδίζεις
Καὶ ψηλά, στῆς ἐσπέρας τὸ μούχρωμα σ' ἓνα θρόνο αἴγλης
Γερανοὶ τ' οὐρανοῦ ἐκθρονίζουν τὴ μέρα
Ξεριζώνουν τὶς θαθιῆς ρίζες ἀπ' τὴν καρδιά σου.

Ἄγροικο ταξιδομάνι οἱ θερινοὶ εἰσβολεῖς
Δίχως νὰ στρέψουν πίσω τους ἀποσύροντας
Τὸ φθινόπωρο, μέσα σὲ λογισμοὺς κραιπάλης.
Ἄπομείνεις στερνὸς Παντοκράτορας τοῦ νησιοῦ, Θλίψη

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά: ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

IZZET YUSUFOGLU

ΠΟΥ ΤΑ ΒΡΗΚΕΣ;

Πολλὰ πάνω ἀπ' τὸ στιχουργὸ ὁ ἔρμηνευτῆς θαραΐνει.
Στὸ λαοῦτο ἡ πέννα μου πετάει, σὲ χορδὴ ἀλλάζει
Πόθοι καὶ πάθη μου: κατεβασμένος ποταμὸς.
Ποιὸς εἶδε μάτι χωρὶς θλέφαρο καὶ νιὸ χωρὶς τραγοῦδι...
Ζωσμένος τ' ὄργανάκι μου χῶρες καὶ χῶρες ὄργωσα τῆς ξενιτιάς
Μὰ δὲν ἀντάμωσα ἓνα νιὸ νὰ 'χει ἀποχτήσει θιὸς καὶ πλούτη.
'Ο Μέγας Θεὸς ἂν εὐδοκοῦσε, ἐγὼ θ' ἀξιωνόμουν τέτοια δωρεὰ
Σαστίζω ἐμπρὸς σου: Ἄπο ποῦ σ' ἐσένα τέτοια περιούσια πλούτη;

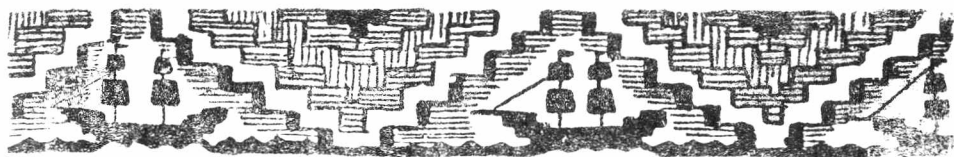
ΕΛΕΝΗ

Δίπλα ἀπ' τὴ βρύση κάθησε ἡ Ἑλένη
Οἱ ἀφέλειες τῶν μαλλιῶν τῆς πέφτουν στὸ πρόσωπό της.
Πάνω ἀπ' τὰ δυὸ τῆς μάτια τὰ φρύδια δυὸ δοξάρια,
Ποιὸς τῶν Γιαννίνων τόπος ὁ δικὸς σου Ἑλένη;

Δίπλα ἀπ' τὴ βρύση κάθησε ἡ Ἑλένη,
'Ανθὸς εἶναι δὲν εἶναι τῶν δεκάξι χρόνων.
Τί σκέφτεσαι, διαβάτη, στοὺς κρύφιους λογισμοὺς σου;
Ποιὸς τῆς Ἠπείρου τόπος ὁ δικὸς σου Ἑλένη;

Κάθετα ἡ Ἑλένη χτενίζει τὰ μαλλιά της
Δίπλα ἀπ' τὴ βρύση κιάλο ρωτάει γιὰ τὸν καλὸ της.
"Ὅσοι περνοδιαβαίνουν ἴδιο ρώτημα παίρνουν.
Λένω μ', ποιὸς τῆς Μακεδονίας ὁ δικὸς σου τόπος;

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά: ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

ΝΙΚΟΥ Α. ΤΕΝΤΑ

Ο ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΑΒΕΡΩΦ - ΤΟΣΙΤΣΑ

(δοκίμιο)

Στην Ελλάδα, χώρα αιώνοθρευτη, ή μοίρα συνυφαίνει την προσωπική πορεία του ατόμου με την έθνική ιστορία. Όλη ή ζωή είναι έφτασφράγιστη από γεγονότα καθοριστικά για τὸ γενέθλιο τόπο — κώρο ζωπκὸ για τὰ πεπρωμένα κάθε έλευθερόφρονα πολίτη.

Έτσι διαμορφώνεται ένα «Κοινὸ τῶν Ἑλλήνων» με ταυτόσημους ιδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς καὶ σφυρηλατεῖται ή πίστη τῆς μᾶς, για ὄλους, τύχης. Τὰ ιδανικά τῆς φυλῆς, με τὸ πνευματοφόρο περιεχόμενό τους, εξακολουθοῦν νὰ διαπλάθουν ἄρμονικά τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἀληθινό, γιατί ή ἀείθαλλη ἀλκή του Ὅμηρικοῦ λόγου συνεχῶς γονιμοποιεῖ τὸ ἔπος του ἑλληνισμού, με τὴν έλευθερία καὶ τὴν κοινωνική ἀλληλεγγύη.

Σ' αὐτές, ἄλλωστε, τὶς θεοδῶρητες ήθικὲς ἀρχὲς-σύμβολα, στηρίζεται ή διαιώνια ἑλληνική παιδευτική ἀγωγή, ή ὁποία, σὲ εὐτυχεῖς συγκυρίες, ἐκφράζεται ὑποδειγματικά ἀπὸ μὴν ἀδιάσπαστη σειρά γενεῶν ὄμαμης καταβολῆς. Ὅπως, για παράδειγμα ή πατριωτική πατριά του Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Τοσίτσα.

Γόνος παλιᾶς Μετσοβίτικης ἀρχοντικῆς οἰκογένειας, γεννήθηκε στὶς 17.4.1910 στὰ Τρίκαλα, ὅπου πρωτόμαθε νὰ ἀντιπαλαίει τὸ φόβο με τὴ μυθική λεβεντιά του ἀρχηγοῦ τῶν Μυρμηδόνων Ἀχιλλέα.

Πρίν, ἀκόμη, τελειώσει τὴν πρώτη τάξη του τότε Ἑλληνικοῦ Σχολείου, εἶχεν, ἐντέλεια, μνηθεῖ νὰ μεταλαβαίνει καθημερινὰ τὰ εὐχυμα νάματα πλουτοδότρας γῆς καὶ τῆς ήρωικῆς παράδοσης. Κοινωνοῦσε ἑλληνικότατα, ἀπὸ τὸ πανάξιο ποτήρι τῆς φιλογένειας τῶν προγόνων του:

«... εἰς τὸ ὄνομα του Πατρὸς καὶ του Υἱοῦ καὶ του Ἁγίου Πνεύματος ἐγὼ ὁ ἐκ Μετσόβου... ἀφῆνω ὅ,τι ὁ Κύριος μοι ἔδωκε καὶ ὅ,τι ή λιτότης του βίου μου ἐν τῇ ξένη οἰκονόμησε, διὰ τὴν Ἀνάστασιν του Γένους...».

Η φιλοπατρία θέριευε τὴν ψυχὴ του με φιλάλληλα αἰσθήματα. Κατανοοῦσε, ἀπόλυτα, τὸν ἀπλὸ λόγο:

«ἀγαπᾶς κατὶ ἀληθινὰ ὅταν τὸ ὑπηρετεῖς χωρὶς ὑστεροβουλία».

Μέτρο οἱ Ἑπαιρώτες καί, ιδιαίτερα, οἱ Μετσοβίτες ἔθνικοι εὐεργέτες.

Κάθε φορὰ πὸ ἀντάμωνε τὸν Πηνειὸ ἀναλογιζόταν: ή Πίνδος εἶναι ή νερομάνα του. Τὸ Μέτσοβο, ξεδιψοῦσε ἀκόμη καὶ τὸν κάμπο. Ἐναν κάμπο ἀνοιχτὸ στὶς ἀγκάλες μακρινῶν ὀριζόντων. Καὶ τὸν κατέκτησε πότε καβαλάρης καὶ πότε ἀνασκάβοντας τὴ γῆ για νὰ μάθει τὰ κρύφια μυστικά τῆς. Ἀγάπησε τὴ φύση με τὴν ἱερότητα του Ὁρφικοῦ Ὑμνου:

Ὡ Φῦσι, παμμήτειρα θεά, πολυμήχανε μήτερ

.....
ἀγνή, κοσμήτειρα θεῶν ἀτελής τε τελευτή

αίδιος ζωή δ' ἀθάνατη τε πρόνοια
πάντα σοι εἶσι τὰ πάντα συ γὰρ μούνη τάδε τεύχεις.

.....
ᾠ φύση, παγγεννήτρα θεά, μητέρα πολυμήχανη

.....
ἀγνή, κοσμήτρια θεῶν, ἀτελείωτη καὶ τελεία,
αἰωνία ζωή καὶ ἀθάνατη καὶ πρόνοια
ὄλα σ' ἐσένα εἶναι τὰ πάντα· γιατί σὺ μόνη τὰ δημιουργεῖς.

Λάτρευε με πάθος φυσιολατρικό την Ἠπειροθεσσαλία. Καὶ τοὺς φίλε-
ρους ἀνθρώπους της. Γι' αὐτοὺς καὶ ξενιτεύτηκε. Μιά ἢ προσδοκία του: νὰ
γυρίσει γρήγορα γιατρός. Ὁ πόνος ἦταν ἀτέλειωτος στὸν ἀτέλειωτο κάμπο.
Ἡ Ἀγγλία κόντευε νὰ μαράνει τὸ ἑλληνόπουλο μετὰ τὰ ἀνθρωπιστικά ὀρά-
ματα. Μετὰ κλονισμένη ὑγεία καταφεύγει στὴ Λωζάνη. Σπουδάζει Νομικά,
Πολιτικές καὶ Οἰκονομικές Ἐπιστήμες. Ἀντικρύζει, τώρα, μὴν ἄλλη διά-
σταση τοῦ ἀνθρώπου: τοῦ δημιουργοῦ ἔθνικοῦ καὶ παγκόσμιου πολιτισμοῦ.
Στὴ διακονία του ἀφιερώνει ὀλόκληρη τὴ μετέπειτα ζωὴ του. Ἡ ἐξάισια
πνευματικὴ του θωράκιση καὶ ἡ ἄριστη χρῆση τριῶν ξένων γλωσσῶν, τοῦ
διανοίγουν εὐόωνες προοπτικὲς γιὰ ἐνεργὸ ἀνάμιξη στὰ κοινά.

Διορίζεται Νομάρχης στὴν Κέρκυρα, σὲ δύσκολη ἱστορικὴ περίοδο, κι ἀν-
ταποκρίνεται μετὰ θαυμαστὴ ἐπιτυχία στὸ ἔθνικὸ του ἔργο. Ἀργότερα ἢ σκλά-
βα στὸ φασισμὸ γονικῆ γῆ, τὸν φέρνει ἀγωνιστικὰ κοντὰ της. Προμαχεῖ, στὴ
Θεσσαλία, γιὰ τὴ διαχρονικὴ ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ δυναμικὴ ἐναντί-
ωσή του στὰ ἀνθελληνικά σχέδια τῆς Ρωμαϊκῆς Λεγεώνας, τὸν ὀδηγεῖ, μαζί
μετὰ ἄλλους ἀντιστασιακοὺς, ὄμηρο στὴν Ἰταλία.

Μένει ἐκεῖ δέκα ὀκτὼ μῆνες σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης. Δραπετεύει.
Ὁργανώνει, μέσα στὴν Ἰταλία, τὸ δίκτυο διαφυγῆς ὀμήρων καὶ αἰχμαλώ-
των: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἐπιτρέφει στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ ἐγκαθίσταται στὴν ὀρεινὴ γῆ
τῶν πατέρων: τὸ Μέτσοβο. Τὰ Γιάννινα τὸν γοητεύουν. Ἐκεῖ συγκεντρῶ-
νει γύρω του τὸ ἐκλεκτότερο φιλελεύθερο πνευματικὸ δυναμικὸ. Ἡ ἐφημερί-
δα του «Νέα Ἠπειρος» διασαλπίζει τὰ ιδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀν-
θρωπισμοῦ, σὲ μιὰ κρίσιμη γιὰ τὸ ἔθνος καμπή. Πολὺ ἀργότερα ἢ ἐκδοση θὰ
πάρει τὴν ἡμερήσια μορφή τῆς ἐφημερίδας ποὺ κυκλοφορεῖ, ἀπὸ χρόνια,
μετὰ τὸ γνωστὸ τίτλο: «Πρωινὸς Λόγος». Εἶναι ἡ πρώτη ἐπαρχιακὴ ἐφημερίδα
ποὺ καθιέρωσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀφιερώνει, καθημερινά, σελίδες Λόγου
καὶ Τέχνης.

Τὸ 1946 ἐκλέγεται βουλευτὴς Ἰωαννίνων, μετὰ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέ-
ρων, γιὰ νὰ διαγράψει τὴ γνωστὴ φιλόπατρη καὶ ἐντιμη πολιτικὴ πορεία,
πρωταγωνιστικὴ μέχρι στίς 2 Ἰανουαρίου 1990, ἡμέρα τῆς ἐκδημίας του.

Ἡ σύντομη βιογραφικὴ ἀναφορὰ ἕναν εἶχε στόχο: τὴν ὑπόμνηση ὅτι ὁ
Εὐάγγελος Ἀβέρωφ-Τσοίτσας, σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς περιπετειώδους
ζωῆς του, ποτὶ ἀδιακόνησε τὸν ἑλληνισμὸ καὶ τὴ φιλαλληλία. Ζώντας πάντα
στ' ἀχνάρια μιᾶς ἀρχοντογενεῖας, ἦταν φυσικὸ νὰ περιφρονεῖ τὴν κληρονο-
μικὴ ἀριστοκρατία τοῦ αἵματος, καὶ νὰ ἀναγνωρίζει, ὡς μόνες ἱκανὲς γιὰ τὴν
πρόοδο τῆς κοινωνίας, τὶς χαρισματικὲς ἀριστοκρατίες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς
δράσης.

Εἶχεν, ἀπόλυτα, ἐγκολπωθεῖ τὴν ἡπειρωτικὴ δοξασία, πῶς ἢ ἀρχοντιά
δὲν εἶναι συνώνυμη μετὰ τὴν ἀριστοκρατικότητα, γιατί δὲν ἐκφράζει διαφορὰ
πλοῦτου ἀλλὰ ἡθους. Εἶναι μιὰ κατάκτηση πολλῶν γενεῶν ποὺ ἀναβρῦζει

αυθόρμητα από τις ψυχές έκλεκτων επιγόνων. Ἡ Ἀβερῶφεια ἀρχοντιά ἦταν καὶ εἶναι μὴ ἄσκησις πίστεως στὶς διαχρονικὲς δυνάμεις πολύδοξου ἔθνους, στὴν ἐμπνευσμένη δημιουργικότητα καὶ ἡρωικότητα τῆς ἑλληνίδας λαϊκῆς ψυχῆς.

Εὐλόγα, συνεπῶς, τὸ πνευματικὸ τοῦ ἔργου παίρνει τὴ φωνὴ τῆς πατρι-
ας γῆς γιὰ νὰ ἐκφράσει μὲ λόγους πυρίπνοο τὸν ἀτελεύτητο ζωηφόρο παλμὸ
τῆς ἱστορίας τῆς.

Ἦταν ἀδιάκοπη καὶ ἄμεση ἡ συμμετοχὴ τοῦ Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Το-
σίτσα στὴ διαμόρφωση μιᾶς ἑλληνικῆς πραγματικότητας, ἐρειδομένης στὸ
κλασικὸ ἦθος καὶ ὕφος καὶ τὶς σύγχρονες ἰδέες, οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχουν εὐ-
ρύτερες κοινωνικὲς ἢ πανανθρώπινες ἀντιλήψεις. Ἡ ἐνσυνείδητη ἀπόρρι-
ψη κάθε ἐπαγγελίας γιὰ ἐπικυρίαρχη χειραγώγησις τοῦ λαοῦ, μὲ τὴν ὁποία
μετατρέπεται ὁ ἀνεξάρτητος πολίτης σὲ ποδηγετούμενο δῖποδο, ὑπῆρξε τὸ
βάθος τῆς ἀνθρωπιστικῆς του ἰδεολογίας. Παρέμεινε στὴν ἔπαλξη τοῦ ἑλλη-
νισμοῦ ὁ ἐντεταλμένος τῆς Ἱστορίας ποῦ ἀγωνίζεται γιὰ τὶς ἀτομικὲς ἐλευ-
θερίες καὶ τὴ δημοκρατικὴ - κοινοβουλευτικὴ διακυβέρνησις τῆς πολιτείας.
Εἶχε καταστήσει, ἀπὸ ἐνωρίς, προσωπικὸ τοῦ βῶμα τὴν κατευθυντήρια δια-
νοητικὴ ἀρχὴ τοῦ φιλοσόφου ἀγωνιστῆ τῆς Δημοκρατίας Κων. Τσάτσου:

*«Ἡ οὐσία τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἀπὸ τὴν
ἱστορίαν τοῦ λαοῦ ἔπου ἀνήκει».*

Ἔτσι γεννήθηκε ἡ Τριλογία τῆς γῆς, ποῦ αἰφνιδίασε τοὺς «πρωτεου-
σιάνους» βιβλιοκριτικούς γιὰ τὴν οὐσιώδη καλλιτέπεια τοῦ συγγραφέα, γνω-
στοῦ, ἄλλωστε, ἀπὸ προηγουμένους ἐπιστημονικὲς καὶ ἱστορικὲς ἐργασίες,
ἀλλὰ καὶ τὶς ἄπειρες δημοσιεύσεις στὶς ἐφημερίδες. Οἱ λόγοι τῆς Ἀθήνας
καθυστερημένα πάντα ἀνακαλύπτουν τὶς πνευματοφόρες δυνάμεις τῆς ἐπαρ-
χίας, γιὰ τὶς ὁποῖες, ὁ καλὸς τοῦ λόγου εἶναι, συνήθως, φειδωλός, κὶ ὅταν
τὸ ἀξίζουν. Πάντως δὲν ἦταν ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ - Τσάτσος εὐκαιριακὸ
λογοτεχνικὸ ζέσπασμα ἐργασιακῆς ἀνάπαυλας, ὅπως, ἄστοχα, λίγοι ἐπιχει-
ρηματολόγησαν. Ἦταν ἡ στιγμὴ εὐκαιριακὴ γιὰ τὸ μεγάλο καλπασμὸ τοῦ
Πήγασου στὸ θεσσαλικὸ κάμφο, γιὰ νὰ ἐμπλουτιστεῖ ὁ νεοελληνικὸς ἀφηγη-
ματικὸς λόγος μὲ σελίδες ρεαλιστικῆς πνευματικῆς εὐρωστίας. Ἡ «Φωνὴ
τῆς Γῆς» εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τῆς τριλογίας καί, οὐσιαστικά, τὸ δοξαστικὸ
τῆς γενέθλιας γῆς.

Πράγματι ὁ ἄνθρωπος ζεῖ καὶ κινεῖται, ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ μέσα σ' ἑ-
να φυσικὸ περιβάλλον, ὅπου συναντᾷ τὰ ὄντα καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ αὐτά. Μὲ
αὐτὰ ὄντωνται. Μὲ τὴν παρουσίαν τους ἀποκτᾷ συνείδηση καὶ γνωστικὴ ἔ-
γνοια τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος εἶναι δομημένος ἔλλογα. Εἶναι, ὁ κόσμος, ἡ εὐάρ-
μοστη τάξις τοῦ σύμπαντος. Στὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ἡ ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλ-
λέα, γόνου τῆς θεσσαλικῆς Φθίας, ἀποτελεῖ σύνοψη τοῦ μικροῦ κόσμου τοῦ
ἀνθρώπου, στὸ μεγάλο κόσμον τῆς φύσεως. Ἡ γῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος παίρνουν στὴ
μυθικὴ συνείδηση τοῦ Ἑλληνα κορυφαία θέση. Στους Πυθαγόρειους μάλι-
στα, οἱ μνημένοι μποροῦν νὰ ἀφουγκράζονται τὴν ἀρμονίαν τῶν σφαιρῶν, γιὰ
νὰ συντονίσουν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρμονίαν τῆς ψυχῆς. Οἱ νόμοι τῆς φύσεως
εἶναι αἰώνιοι, ἀμετάβλητοι καὶ ἀπαράβιαστοι. Ἔτσι ὁ λόγος τοῦ Ἐπίκτητου:
«Νόμος βιωτικὸς ἐστὶν οὗτος, τὸ ἀκόλουθον τῆ φύσει πράττειν» ἀναγορεύει
σὲ ὁδηγὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐκδηλωμένη φύση, ποῦ διατηρεῖ τὶς τοπικὲς ἰδι-
αιτερότητες, σύμφωνα μὲ τὴν Ἱπποκράτεια διδαχὴ:

«... ἡ μορφολογία τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ οἱ διαθέσεις τῆς ψυχῆς θρίσκονται γενικὰ σὲ ἄρμονία μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς χώρας τους».

Μπορεῖ ὁ κόσμος νὰ εἶναι στὴ δοξασιὰ τῶν Στωικῶν ἕνας «ζωντανὸς ὀργανισμὸς» καὶ ἡ σκέψη τοῦ Χουμπολτ νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν πίστη των Πυθαγόρειων: «κάθε μικρὸ κομμάτι τῆς φύσης, σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς, εἶναι ἕνας ἀπόδηκος τῆς μελωδίας τοῦ συνόλου», ἐντούτοις Τέχνη γίνεται μὲ τίς τοπικὲς ἀνάσεις - πνοὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Δίκαια ὁ Βολιώτης στοχαστὴς Σταυρὸς Βασαρδάνης, γράφει στὶς «Σκέψεις» του:

«Τέχνη εἶναι ἡ δόνηση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπὸ τὴν ἄρμονία τῆς Φύσης, καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῆς στοῦς ἀνθρώπου σὰν Ἑλευθερία».

Εἶναι στοχασμὸς - πλοηγὸς στὴν προσέγγιση τῆς Ὁμορφιάς πὸν λυτρῶναι. Θαρρῶ πὼς τὸ κάλλος τῆς Ἀσπίδας τοῦ Ἀχιλλῆα ἐκφράζει τὸ μεγαλειῶδες ἐπειδὴ, ἀκριβῶς, ἐξεικονίζει τὴ μαγεία τῆς αἰεὶ δημιουργούσας Ἑλληνικῆς γῆς:

«... Κι ἔπειτα χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει πὼς καὶ γιατί, ἔπεσε μπρῶντα στὴν τελευταία, τὴν πιὸ φρέσκια αὐλακιά, ἔχωσε τὸ κεφάλι του στὴν ἀνοιγμένη γῆ, ἔφερε δῶθε - κείθε τὸ πρόσωπό του, τῷτριψε σχεδόν, στὸ βαθὺ τῆς αὐλακιάς, κι' ἀνάσαινε... ἀνάσαινε... ἀνάσαινε δυνατὰ, γρήγορα, γιὰ νὰ πάρει μέσα του ὅσο πιὸ πολλὴ μποροῦσε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄγνωστη ζωὴ.

Πόσο ἔμεινε σ' αὐτὴ τῆ στάση;

Δευτερόλεπτα; λεπτά; ὥρα δλόκληρη;

Δὲν ἤξερε.

Ἦξερε μόνο πὼς κάποια στιγμή ἄκουσε θήματα κοντὰ του καὶ σηκώθηκε.

.....

— Δὲν εἶναι ζαλάδα, ἀφέντη, εἶπε. Σοῦ μίλησε.

— Ποιὸς μοῦ μίλησε;

— Ἡ γῆς! Μιλáει ἡ γῆς, ἀφέντη. Μὰ ὄχι σ' ἔλους. Μιλáει καὶ χαρὰ στὸν ποῦ μπορεῖ νὰ τὴν ἀκούσει».

Προείπαμε: οἱ Ἕλληνες πάντα συντόνιζαν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὸν παγκόσμιο ρυθμὸ. Τὴν πλάση. Τὴ σοφία, τὴν ἰσχὺ καὶ τὸ κάλλος. Τὸν κόσμο. Τὴ γῆ πὸν μιλάει στοὺς διαλεχτοὺς τῆς μοίρας: τοὺς συγγραφεῖς. Ὁ Ὀρφικὸς ποιητὴς τὸ εἶχε προσημάνει:

Γαῖα θεά, μῆτερ μακάρων θνητῶν τ' ἀνθρώπων

.....

ἔδρανον ἀθανάτου κόσμου, πολυποίκιλε κούρη

.....

Θεά Γῆ, τῶν μακαρίων μητέρα καὶ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων

.....

ἔδρα τοῦ ἀθανάτου κόσμου, πολυποίκιλη κόρη,

.....

Εἶναι ἡ γῆ ἔδρα κόσμου ἀθάνατου. Καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι μαζί της συνομιλοῦν, σὲ ὥρες εἰρηνοφόρες. Σὲ ὥρες καρπερές. Ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ - Τοσίτσας, ἐκλεκτὸς τῶν οὐράνιων καὶ χθόνιων θεῶν, δὲν ἀκούει ἀπλῶς τὴ φωνὴ τῆς Γῆς, συλλαμβάνει κάθε μύχιο σκίρτημα, κάθε ἐρωτογόνα ἀνατριχίλα:

«Ὅ,τι ἔβλεπε, συλλογίστηκε, δὲν ἦταν μόνο μιὰ κίνηση, τῶν σπαρτῶν. Ἦταν τὸ χλιαρὸ ἀγέρι τοῦ Ἀπριλιοῦ πὸν γονιμοποιοῦσε πὸν ἔντονα τίς κρυμμένες ἀναρίθμητες δυνάμεις. Ἦταν ἡ ἀνατριχίλα πὸν ἔνιωθε ἡ γῆ γιὰ τὴν ἐγκυμονοῦσε. Ἦταν

τὰ ἀπειρα σκιρτήματα πού γίνονται μέσα στά σπλάγχνα της τώρα πού τὰ σπαρτά, φιλημένα ἀπό τόν ἥλιο, ἀνέβαιναν μέ ὀρμή. Ἦταν ἕνας χορός, ὁ ἑορταστικός ἐφηβικός χορός τῶν σπαρτῶν πού πρώτη φορά γνώριζαν τέτοιο ὕψος πρώτη φορά ἔδλεπαν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, πρώτη φορά ἐνιωθαν τὸ φιλὶ του, καὶ σπαρταροῦσαν στὸ χρυσὸ τοῦ χάδι πού τώρα τοὺς ἦταν ἀγνωστο. Ἦταν ἕνα τραγούδι ὄλο νιάτα, ὄλο ἀναγάλλιασμα, ὄλο ὑποσχέσεις!».

Ἡ γῆ δὲν συνομιλεῖ, μήτε μόνο ἐγκυμονεῖ τὴν πολύχρωμη εὐωδιὰ ἢ τὴν εὐκυμη καρπόδεση μὲ τὸ ζωογόνο φιλὶ τοῦ ἡλίου. Εἶναι ὁ ζωντανὸς ὀργανισμὸς πού ἀνταριάζει καὶ πού σέρνει κατὰρα τὸν χαλασμό. Ἡ εἰκονοπλαστικὴ δεινότητα τοῦ συγγραφέα συμυκνώνει σ' ἕναν ἠχητικὸ λυρισμὸ τὴν πολύβουη μανία της:

«Στὸ βάθος τοῦ γκρεμοῦ κυλοῦσε ἀφρισμένο δουερὸ ποτάμι, ὁ Ἄωος, καὶ ξεχυγὸταν ἀτίθασο στὸν κάμπο, σκίζοντάς τον, κατὰ τοὺς θυμούς του, πότε δῶ, πότε κεῖ, ξεριζώνοντας ὅ,τι εὗρισκε μπροστά του, πετροβολώντας τὰ χωράφια μὲ χαλίγια πού εἶχε μαζέψει σὲ μακρινὲς ρεματιές, ἀφήνοντας πίσω του στά καρπερὰ χώματα στενόμακρους χαλιάδες. Ἀσίγαστοι ξαφνικοὶ θυμοί, πού συμπύκνωναν μέσα τους, σὲ μιὰ πολύβουη κατὰρα, τὶς χιλιάδες κατάρες πού κατέβαιναν καὶ ἐκεῖ ἀπὸ χιλιάδες κατακόρυφα ρέματα...».

Μὲ λόγο κρουστὸ καὶ ἀναβρυστικὸ ὑφαίνεται εὐλύγιστη ἢ ποιητικὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα τῆς φύσης, πάντα παναρμόνια, ἔχει ἀμεσότητα γιὰτὶ στηρίζεται στὴν ἀπλότητα. Τὴν ἀγνόητα τῆς ἀπλότητος καϊδολογεῖ ὁ ἐμπνευσμένος ἀφηγηματογράφος μὲ συγκινητικὴ εὐγένεια, γιὰ νὰ ἔχει ἢ ἀναβαπτισμένη στὸ κοσμικὸ θάμβος νοοκατασκευὴ φυσικὴ πληρότητα.

Ἡ Γῆ εἶναι ἡ κύρια πρωταγωνίστρια. Τὸ χῶμα της συγκρατεῖ, σὲ κάθε στιγμή, μνήμη Θεοῦ, σκίρτημα καρδιάς καὶ τὴν πανόχυρη πνοὴ τῶν ὄντων. Ἀνάμεσά τους τὸ «λεβέντικο ζῶο», ὁ Πήγασος:

«... Καὶ καθὼς τὰ σιδερένια πέλιματα πατοῦσαν τὸ ὀλόστεγνο, τὸ πετρωμένο χῶμα ὄλο καὶ πιὸ γρήγορα καὶ πιὸ δυνατά, πιὸ δυνατά, καθὼς ὁ ἀέρας σχιζόταν ὄλο καὶ πιὸ θίαια, ὁ ἀντίπαλος τῆς χτυπημένης γῆς καὶ τὸ σφύριγμα τοῦ σχισμένου ἀέρα ἔφτιαχναν γιὰ τ' αὐτιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀλόγου ἕναν παιάνα ὀρμῆς καὶ δύναμης, πού φτέρωνε ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴν ἐνωμένη ψυχὴ τους».

Ὁ Πήγασος εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ κάμπου, ὁ ἀντάξιος ἀνταγωνιστὴς τῶν ἀποδημητικῶν - νικητῶν τοῦ οὐρανοῦ. Εἶναι ἡ διαπάλη ἢ ὀποῖα δὲν καταγράφει ἀπλῶς τὸ γεγονὸς ἀλλὰ φέρνει ὀλάκερο τὸ πνευματικὸ μῆνυμα τοῦ δημιουργοῦ πού εἶναι τὸ σίγμμα τῆς ἀξίας γιὰ τὴ διαχρονικότητα τοῦ ἔργου του. Δικαιολογεῖται, συνεπῶς, ἡ ἐνθουσιαστικὴ κριτικὴ τῆς ἐφημερίδας τῆς Ρώμης «Μεσατζέρο»:

«Σελίδες ὅπως ἐκεῖνες τοῦ καλπασμοῦ, σὲ συναγωνισμὸ μὲ τὰ ἀποδημητικὰ πουλιὰ φθάνει λόγῳ διαύγειας καὶ συγκίνησης τὴ δύναμη κλασσικοῦ κειμένου» καθὼς καὶ ἡ βάση πρόβλεψη τοῦ Γάλλου Ἀκαδημαϊκοῦ Maurice Druon πῶς: «... ἀργότερα οἱ Ἕλληνες μαθητὲς θὰ μελετοῦν ὀρισμένες περικοπές, ὅπως ἐκεῖνη τοῦ χοροῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀλόγου στὸν θεσσαλικὸ κάμπο... Καὶ δὲν θὰ λησμονήσουμε, ἐπίσης, τὸν παράξενο ἀγῶνα δρόμου μεταξὺ ἱππέα καὶ ἀποδημητικῶν πουλιῶν, αὐτὸν τὸν ἀνταγωνισμὸ πού παίρνει μορφή μυθολογικῆς πρόκλησης. Ἡ ἀπάντηση τῶν δυνατῶν τῆς γῆς στοὺς δυνατοὺς τῶν οὐρανῶν...».

Ἡ μητέρα Γῆ ἐνδυναμώνει τὰ ζωντανὰ κι ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐξευγενίζει ὥστε νὰ ὑψιπετοῦν μαζί του στὴν ἴδια ψυχικὴ συχνότητα.

Ἀναντίρρητα ὁ μυθιοστοριογράφος ἀποδέχεται ὄχι μόνον τὴν φυσιοκρατικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀναγεννητικὴ δύναμη τῆς φύσης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθοπλαστικὴ της δεινότητα. Ἡ συχνὴ ἐπαφὴ μὲ τὴ γενέθλια γῆ φέρνει τὸν ἄν-

θρωπο κόντὰ στίς προγονικές ρίζες καὶ τοῦ διδάσκει τὸν πολιτισμικό του προορισμό. Κάτι περισσότερο: ἀνθρωπιστική ἀγωγή. Τὰ τελευταῖα λόγια τῆς Πυθίας εἶναι ὁ καίριος λόγος τοῦ ἐμπνευσμένου πεζογράφου:

«Κάποτε θὰ ξαναγυρίσει ἡ λατρεία τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου καὶ τότε θὰ εἶναι γιὰ πάντα».

Ὁ φυσικὸς ἀνθρώπος ὑπηρετεῖ διαχρονικὰ πανάρχαιες ἀναγκαιότητες, γιὰτὶ ὁ πολιτιστικός του λόγος χτίζει τὸν πολιτικὸ καὶ ἀρθρώνει τὸν κοινω- νικό. Ἀλλά, πρωτίστως, ὁ φυσικὸς ἀνθρώπος ζεῖ τὴν ὑπέρλογη φανέρωσή του, χωρὶς διαμεσολαβητές. Χθόνιος καὶ οὐράνιος μαζί, ἔχει συνείδηση τῆς προέλευσης ὅσο καὶ τοῦ προορισμοῦ του. Ἀντιλαμβάνεται πὼς ὁ ἴδιος ὑφί- σταται τὸ πεπρωμένο τοῦ χρόνου, στὸν κῶρο τῆς γῆς του. Μὲ ὑπαρξιακὴ ἐθνικὴ ἐπάρκεια ὁδεύει ἱεροκρύφια τίς μυστικὲς ἀτραποὺς τῆς φυλῆς ποὺ καταλαμβάνονται ἀπὸ τὴν αἴγλη τῆς μοναδικότητας. Τὰ χρονικά του ἀνύσμα- τα δὲν ἄγουν σὲ μιὰν ἀδιάγνωστη κοσμικὴ μοῖρα ἀλλὰ σὲ καθημερινὴ ἐρημ- νεία τοῦ γεγονότος τῆς ὑπαρξης μέσα στὸ διαρκὲς ἱστορικὸ γίγνεσθαι. Διή- γηση ἱστορίας καὶ μύθου εἶναι ἡ ζωὴ. Ὁ λόγος ἰχνηλατεῖ τὴν καθημερινὴ τριβὴ καὶ ἰδεοπλάθει τοὺς διαχρόνιους χαρακτήρες τῆς ἥρωικῆς πράξης.

Ἔτσι στὴν Τριλογία τῆς Γῆς τὰ βιώματα τῆς ἱστοροῦμενης συγκλονιστι- κῆς ἐποχῆς ἀποτυπώνουν μιὰν εὐρύτερη σύνθεση γεγονότων καὶ προσώπων, γιὰτὶ ἐκφράζουν δημιουργικὲς ἀξίες. Ἑλληνικὲς. Μάλιστα λογοτεχνικοί ἥρωες ὅπως ὁ Νικήτας Κωλέττης, ὁ Ἀλέξης Στουρνάρης, ὁ Μουραγιᾶς, ἡ Φρόσω, ὁ πάτερ - Μόδετος, ὁ καπετὰν Φτελιᾶς, κρατοῦν ἀλώβητη τὴν ἀξιο- πρέπεια τῆς φυλῆς στὴν ἐναγώνια ἱστορικὴ πορεία της. Διαιωνίζουν πρωτα- ξίες μὲ τὴν καθημερινὴ πράξη καὶ τὴ συνεχῆ ψυχικὴ ἀνάταση. Προικισμέ- νοι μὲ γρηγοροῦσα ἐθνικὴ συνείδηση προβάλλουν δυναμικὰ τὸ ἥρωικὸ ἦθος, μέσα ἀπὸ ὑπαρκτὰ περιστατικά. Γιὰτὶ ἡ Τριλογία τῆς Γῆς εἶναι μιὰ πνευ- ματικὴ δημιουργία - μαρτυρία!

Συγκεκριμένα, οἱ κεντρικοὶ ἥρωες εἶναι οἱ ἴδιοι καὶ ζοῦν ἔντονα τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1939 - 1965, ὅπως τὴ δόξα τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου καὶ τὴν προδοσίαν τῶν Λεγεωναρίων (1939 - 1942) στὴ «Φωνὴ τῆς Γῆς», τὴν Κατοχὴ καὶ τὴν ἰδεολογικὴ μετέπειτα, ἀδελφομαχία (1943 - 1950) στὴ «Γῆ τῆς Ὀδύνης», καὶ τοὺς δημιουργικοὺς χρόνους τῆς Εἰρήνης μὲ τίς δικαστι- κὲς καταβολὲς (1950 - 1965) στὴ «Γῆ Δελφύς».

Ἡ τρίτομη μυθιστορία εἶναι μιὰ πλατεῖα λαϊκὴ τοιογραφία ἐποχῆς. Κον- τὰ στὸν Νικήτα Κωλέττη ὅλα τὰ πρόσωπα — γεννήματα τῆς Ἠπειροθεσσα- λίας — ἔχουν δικαιολογημένη ὑπαρξὴ καὶ συνθέτουν, μὲ τὴν προσωπικὴ τους συμβολή, ἕναν κύκλο τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.

Δὲν εἶναι τυχαία ἡ συνταύτιση τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα μὲ τὸ γένος, προ- φανῶς, τοῦ Ἰωάννη Κωλέττη, καίτοι ὁ Νικήτας εἶναι ἕνας αὐτοεξόριστος κο- σμοπολίτης, χωρὶς οὐσιαστικὴ σχέση μὲ τὸν πνευματικὸ γεννήτορα τῆς Με- γάλης Ἰδέας, τῆς ἰδέας, δηλαδὴ, τοῦ ἐθνικοῦ μας λυτρωτισμοῦ, καὶ τὸν ἐμ- πνευσμένο δημιουργὸ τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» τοῦ «Ἀνώνυμου» Ἑλ- ληνα μὲ τὴν ἔντονη ἡπειρωτικὴ καταβολὴ καὶ τὴν ἄδολη ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα:

«... ἐλπίζω ἀν οὐχὶ νὰ πραγματοποιήσω τὸ σύνολον τῆς Μεγάλης Ἰδέας τοῦ- λάχιστον ὅμως ν' ἀπελευθερώσω τὴν πατρίδα μου».

Εἶναι ἡ ἐθνικὴ μεγαληγορία ἐνὸς δημοκράτη πρωθυπουργοῦ ποὺ πάσχι- σε νὰ ζωογονήσει τὸ κρατίδιο τῶν κοτζαμπάσηδων μὲ φιλελεύθερες ἀρχὲς καί, κυρίως, μὲ τὴν ἐνότητα ὅλων τῶν περιφερειῶν του, ἡ ὁποία, ἀναγκαστι-

κά, ὄδηγοῦσε στὴ συντριβὴ τῶν τοπικῶν ἐπικυριαρχικῶν καὶ γι' αὐτὸ χωριστικῶν τάσεων. Κάτι ποῦ δὲν τοῦ συγχωρήθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἤθελαν νὰ νέμονται συνεχῶς τὴν ἐξουσία ἐπειδὴ πρωταγωνίστησαν δῆθεν στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας. Ὁ ἥρωικὸς βίος τοῦ ἀγωνιστῆ πολιτικοῦ Γ. Κωλέτη δὲν ἐμπνέει τὸ κορυφαίον πρόσωπο τῆς τριλογίας, Νικίτα. Ὁ συγγραφέας αἰτιολογεῖ τὴν πτώση μὲ περιφρονητικοὺς χαρακτηρισμοὺς:

«Οἱ πόλεμοι εἶχαν ἀφανίσει ὅλους τοὺς δυνατοὺς Κωλέττηδες. Ὁ Θεόδωρος, λοχαγός, σκοτώθηκε ὄρθιος στὸ Κιλκίς, τὴν ὥρα ποῦ ἔσπαζαν τὴ βουλγαρικὴ ἀντίσταση. Ὁ Ἀναστάσιος, ταγματάρχης, ἔπεσε στὸ Σκρά. Ὁ Δημήτριος, συνταγματάρχης, κυκλωμένος ἀπὸ παντοῦ τὸ εἰκοσιδύο, πῆρε τὸν παπὰ τοῦ Συντάγματος μὲ μιὰ σημαία, κι ἐμπρὸς αὐτὸς μὲ τὸ περιστρωφὸ καὶ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, προσπάθησε ν' ἀνοίξει μιὰ διέξοδο καὶ ἔπεσε. Ἔτσι ἔμειναν μόνο οἱ ἀδύνατοι κι ἐβγαλαν τὰ σημερινὰ ἀπολειψάδια».

Αὐτὸ τὸ «ἀπολειψάδι» θὰ ἀναμορφώσει κυριολεκτικὰ ὁ Ἀλέξης, ἕνας γνήσιος ἄνδρας τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου, ὁ ὁποῖος ὄχι, μόνο, γνωρῆζει τί θέλει ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ γιατί το θέλει:

«... Μέσα στίς ἀπίστευτες ἀναλαμπές γνωρίσαμε συχνὰ σκοτάδια ποῦ ἦταν πολὺ χειρότερα ἀπὸ τοῦτο. Μὰ ἐκεῖ εἶναι ἀκριβῶς τὸ μεγάλο, τὸ ὠραῖο καὶ τὸ δύσκολο: Ἔμεῖς ποῦ εἴμαστε ἡ ζωντανὴ συνέχεια, νὰ ἐτοιμάσουμε ἢ νὰ πραγματώσουμε ἕνα καινούριο γνήσιο ἑλληνικὸ ἀνέθεμα...».

Ἐπιχειρηματολογεῖ καὶ κατηχεῖ ταυτόχρονα ὁ Ἀλέξης:

«... τὴ μεγαλωσύνη τῆς Ἑλλάδας τὴ μέτρησαν πάντα μὲ τὴ μεγαλωσύνη τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς. Μ' αὐτὰ θὰ τὴ μετρήσουμε καὶ τώρα, μ' αὐτὰ θὰ δοκιμάσουμε νὰ ξανανέβουμε ψηλά».

Ὁ ἑλληνοπρεπὴς λόγος τοῦ Ἀλέξη εὐρύνει τὴ σύγκρουση στὴν ψυχὴ τοῦ ἀλλοτριωμένου ἥρωα γιὰ νὰ φτάσει, σχεδὸν μαιευτικά, στίς προγονικὲς ρίζες. Καὶ ἡ ἀναπάτριση ὀριστικοποιεῖται μὲ τὴν ἥρωικὴ ἐθελοθυσία τοῦ Ἀλέξη Στουρνάρη στὴ Βόρειο Ἕπειρο.

Τὴν ἔννοια τῆς Πατρίδας στηρίζει καὶ συμπληρώνει ἡ Ὁρθοδοξία. Ἡ πίστη δὲν εἶναι μιὰ βιωμένη μεταφυσικὴ. Ἰδεοληπτεῖ πατριωτικά. Ὁ πάτερ-Μόδεστος ἀρθρώνει λόγο ἑλληνικό. Ὁμφάλιος λῶρος τοῦ ἑλληνισμοῦ παραμένει ἡ Ὁρθοδοξία. Καὶ ἡ ἱερὴ ἐγγύηση τῆς ἐπιβιώσεώς του. Τὸ ἔθνος μας εἶναι πάντα θεοδίατο...

Ἡ δομὴ τῆς Τριλογίας τῆς Γῆς δὲν κορυφώνεται πυραμοειδῶς. Πλαί στον Νικίτα Κωλέτη ἀποκτοῦν διαχρονικὴ ὄντοτητα ὅλα τὰ πρόσωπα. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ εἶναι ὅλα καμωμένα ἀπὸ τὸ κῶμα τῆς Πίνδου καὶ τῆς θεσσαλικῆς γῆς. Εἶναι θαυμαστὴ ἡ ἰκανότητα τοῦ μυθιστοριογράφου νὰ δένει παναρμόνια γῆ καὶ ἀνθρώπους:

«Εἶχε κι αὐτὸς ὄπλο περασμένο στὴ ράχη του. Τὸν κοίταξε γιὰ λίγο, νὰ δεσπόζει ἀσάλευτος τὸν καμμένο κάμπο καὶ τὸ φλογισμένο οὐρανὸ. Στάθηκε ἀφωνος, σαστισμένος. Τοῦ φαίνόταν ὄνειρο».

Μιὰ ὑπερφυσικὴ, ἀπόκοσμη, καὶ ὁμως ζωντανὴ σκηνή.

Ἔλα μπροστά του, ὅλα, πορφυρά... Μαυροκόκκινα στὴ βάση, χρυσοκόκκινα στὴν κορυφή, ... καὶ χαμηλὰ στὴ μέση, ἕνα πελώριο ἄγριο, σκοῦρο θάβρο, μ' ἕνα ἔφιππο ἄγαλμα».

Πρόκειται γιὰ τὸν Φτελιᾶ, καπετάνιο τῆς ἀδελφομαχίας, ὅταν ἡ Ἑλλάδα, ἀντὶ νὰ ἀρξίσει τὴν ἀνοικοδόμησή της, σερνόταν, ἀπὸ ὅλες τίς πλευρές, «σὲ πυρίκαυστο κύκλο αὐτοκαταστροφῆς».

Ὁ ἰδεολογικὸς πόλεμος ἀποδεκάτιζε τὰ νιάτα τῆς φυλῆς σὲ κακοτράχαλα βουνά. Ὁ συγγραφέας καταγράφει ρεαλιστικὰ τὴν ἐμφύλια διαμάχη:

«Ἐδῶ, ἀπ' ὅ,τι εἶχε ἰδεῖ, ἡ ἐντύπωση ἦταν ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ κόσμου εἶχε ἀρρωστήσει. Σέ μιὰ χώρα ἡσυχη καὶ καλότροπη, γιὰ πολλοὺς εἶχε γίνει θρησκευαία τὸ μῖσος καὶ τὸ αἷμα».

Ἔνα μῖσος πού διαιωνίζε τὴ διαπάλη μὲ γραφειοκρατικὲς πιέσεις, ὅπως ἡ γνωστὴ «Δήλωση». Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ ὑπερήφανος ἀφορισμὸς τοῦ νικημένου καπετὰν Φτελιᾶ:

« — Δὲν πιστεύω σὲ καμιὰ ἰδέα πού νὰ διευθύνει τοὺς πολλοὺς. Τώρα ὅμως, γιὰ νὰ γλυτώσω, μοῦ ζητᾶτε νὰ πάψω νὰ πιστεύω καὶ σὲ μένα. Καὶ θὰ γλυτώσω τότε... Ἄλλὰ μὴ πιστεύοντας πιά οὔτε σὲ μένα, μὲ τί νὰ ζήσω; Πῶς θ' ἀνασαίνω;».

Ἡ ἀπάντηση θὰ ἔρθει μὲ τὴν ἐδραιούμενη στὴν «ἀγάπη» καὶ τὴν «ἀνθρωπιὰ» δημιουργικὴ εἰρήνη.

Ἡ «ἀνθρωπιὰ» θεωρήθηκε πάντα ἀνώτερη ἀπὸ τὴ «δικαιοσύνη» καθόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντα μεγαλύτερος ἀπὸ οποιαδήποτε ἰδέα ἐπινοήσει. Χωρὶς «ἀνθρωπιὰ» οἱ ἀντιτιθέμενες ἰδεολογίες παραμένουν ἀσυμβίβαστες καὶ ὀδηγοῦν σὲ πολέμους ἀμοιβαίας ἐκμηδένισης. Στὸ ἀδιέξοδο ὅπου τὸ πάθος νικᾷ τὸ λογικόν. Οἱ τυφλοὶ ὁπαδοὶ καταντοῦν πάντα ἐχθροὶ τῆς ζωῆς. Τὰ κάσματα πού ἀνοίγει ἡ ἐμπάθεια γεφυρώνει ἡ «ἀνθρωπιὰ» μὲ πράξεις ἐπιεικείας. Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόςθεος διδάσκει:

«ὅποιος ἔχει πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἔλαβε τὸ δῶρο τῆς ἀνωθεν σοφίας, γίνεται ἐπιεικῆς. Ἐπιεικῆς στὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀγνοία τοῦ ἄλλου».

Ὅ,τι προάγει τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις εἶναι ἡ ἐπιεικῆς καὶ γεμάτη κατανόηση στάση μας πρὸς τοὺς ἄλλους. Καὶ ὅταν οἱ ἄλλοι εἶναι ὄντα τότε πρέπει:

«νὰ ξεχαστεῖ τὸ αἷμα, νὰ ξεχαστοῦν οἱ τάφοι, νὰ λησμονηθοῦν οἱ περασμένες συμφορές! Καὶ νὰ συγχωρεθοῦν ἀκόμα! Ἔτσι εἶχελε ἡ ἡσυχία τοῦ τόπου, ἡ ἀδελφότης τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ νὰ λησμονηθοῦν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές...».

Στὴν ἀδελφότητι στηρίζεται τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα τοῦ νεοελληνισμοῦ, γιὰτὶ ἀκεραιώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν δημοκρατία.

Τὰ σύμβολα πού πλάθονται στὴν Τριλογία τῆς Γῆς προέρχονται ἀπὸ κρίσιμης ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας γεγονότα, γεγονότα πολυεδρικά, πολύτροπα καὶ πολύσημα καὶ ἀπὸ μιὰ διαχρονικὴ κρυστάλλωση ἀνθρώπινων τύπων. Ὁ θεοσαλικὸς κάμπος διατηρεῖ τὸ ἦθος τοῦ χώρου καὶ τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν περίγυρό του, γι' αὐτὸ καὶ οἱ χαρακτῆρες εἶναι τόσο πειστικοί. Ἡ δράση τῶν ἡρώων δὲν ἐξαντλεῖται. Συνεχίζεται. Ἡ Τριλογία τῆς Γῆς τοῦ Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Τοσίτσα, κατοικεῖ στὸ αἷμα τῶν Ἑλλήνων γιὰτὶ διατηρεῖ σὲ ἐθνικὴ ἐγρήγορη τὶς δημιουργικὲς μᾶζες. Καὶ μόνον τὸ ἀφυπνισμένο πατριωτικὸ κοινωνικὸ σύνολο πλάθει ἐποποιῆς!

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

I

ΝΕΡΟ, ΟΜΙΧΛΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΣΗ

Μιά θάλασσα γεμάτη άνθρωπος
 Χαιρετούν την άμμο
 "Άνθρωποι τόσοι πολλοί
 σαν την άμμο
 Καθένας την δική του ιστορία
 σαν τους κύκλους που δημιουργούν οι πέτρες
 όταν πέφτουν στο νερό
 Κάθε μία τον δικό της
 Πολλές μαζί
 οί κύκλοι ανταμώνουν συχνά
 'Η άμμος έχει ηλικία;
 Γερνά;
 Κουμπιά και όμπρέλλες που πέφτουν
 'Η άμμος που φτιάχνουν
 Είμαι σ' ένα ποτάμι
 πάντα βλέπω τους ανθρώπους
 την θάλασσα
 "Όλα τὰ χρόνια άμμος
 Πέφτει μετακινείται
 Κύκλοι συνέχεια κύκλοι
 Αυτοί που δημιουργούν οι πέτρες
 όταν πέφτουν στο νερό
 Πλίτς πιπιρισπλάτς!
 Δέν κοιτάζω τους τοίχους των ούρανοξυστών
 Προχωρώ
 μεγαλώνοντας τὸ σακκίδιο των άναμνήσεών μου
 'Ακόμα και νά είχαμε την ταχύτητα του φωτός
 ὁ χρόνος θά υπήρχε
 Μιά άπειρη τρύπα
 που γλυκαίνει ή σκόνη των άστρων

II

ΔΕΛΦΙΚΗ ΔΡΟΣΟΣ

Τὸ κίτρινο τεῖχος χτίστηκε
 ἀπὸ τις φωνές και τις ιδιοτροπίες των ανθρώπων
 μυτερές αἰχμές και ἄρρωστη ὄψη
 Πιέζει
 και τὰ τοιχώματα συχνά κλείνουν
 συμπιέζουν και αἰχμαλωτίζουν
 τους κρατούμενους
 που δέν μπορούν οὔτε νά κινηθοῦν
 οὔτε νά μιλήσουν

Είναι συμπίεσμένοι
 Μιά βαριά σιδηρένια πέτρα
 που με χτυπά άλύπητα,
 χωρίς συμπόνια και αισθήματα
 Σκύβω στο χώμα και φωνάζω
 μέσα στη γη
 Μόνο αυτή με ακούει
 Τά δάκρυα και οι φωνές μου
 φτάνουν στον ούρανο
 Γύρω στεναγμοί πάθη
 σιδηρένια νύχια που ξύνουν
 και σκληραίνουν ακόμα περισσότερο τους τυράννους

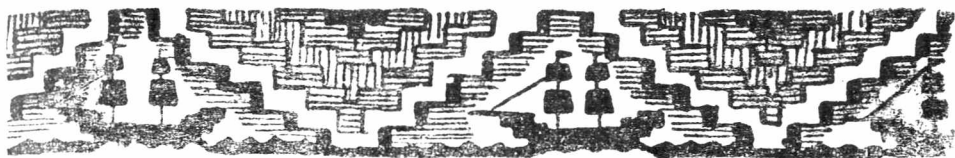
Κανένας τους όμως δεν μπορεί
 να διαταράξει τα μόρια της ύλης
 να αλλάξει την συμπεριφορά τους
 Άποθηκευμένες
 οι φωνές της αρχαιότητας
 άντηχοῦν μέσα τους
 Μουδιασμένη ζαλισμένη
 πέτρες σιδηρένιες πέφτουν στο κεφάλι μου

Οι φωνές τους ακούγονται
 και με σπρώχνουν σ' ένα έλος
 όπου επιπλέω
 Λένε ότι αυτό είναι θάλασσα
 όμως εγώ βλέπω πώς είναι ένα έλος

Ένα χέρι με πιέζει να σκύβω
 Θέλω να πιαστώ απ' τις άναμνήσεις μου
 να άγναντέψω τους έλαιώνες
 στις ράχες των Δελφών
 μέσα από την άπογευματινή όμίχλη
 να συνομιλήσω με το θρόϊσμα των φύλλων
 και τις δονήσεις της φωνής της Πυθίας
 Να νικήσω την βαρύτητα των πιέσεων
 και να χορέψω ανάλαφρα στον άέρα

Μιά βροχή από μπλε χάντρες
 μου ξεπλένει το πρόσωπο
 και με δροσίζει

ΑΜΑΛΙΑ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

Π. Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΥ

Ο ΤΣΕΡΚΕΖΟΣ

(διήγημα)

Κανείς δὲν τὸν ἄκουσε ποτέ του νὰ μιλά. Οὔτε μιὰ λέξη δὲν βγήκε ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅσο καιρὸ τὸν ἤξεραν. Βουβὸς κι ἀμίλητος πάντα γιὰ ἄλους καὶ γιὰ ἄλα. Πρωτοφάνηκε στὴν Μυτιλήνη, τότε μὲ τοὺς πρόσφυγες, ποὺ ἤρθαν ἀπὸ τὴν Μικρασία. Καημὸς καὶ φτώχεια νὰ σὲ τρελλαίνει. Ἀτέλειωτα θάσανα καὶ δάκρυα. Σπαραγμὸς θαθὺς. Γιὰ τοῦτον τὸν ἄνθρωπο, ποὺ δὲν εἶχε μήτε σπίτι, μήτε φαμίλια, μήτε γνωστούς, ἔλεγαν πὼς εἶναι Τσερκέζος καὶ δὲν ἤξερε τὰ ἑλληνικά. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μιλοῦσε. Μήτε καὶ τούρκικα γινώριζε ὅμως. Μπορεῖ νὰ ἦταν ἀπὸ τὰ θαθεῖα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ἀπ' τὸν Καύκασο νὰ ποῦμε ἢ κάτι τέτοιο. Κανείς δὲν μπορούσε νὰ ἐξηγήσει.

Ὅ,τι καὶ νὰ τοῦ λέγανε ἀπαντοῦσε μὲ νοήματα. Κι αὐτὰ λίγα. Ὅλοι τὸν φωνάζανε Τσερκέζο, ἓνα θλιβερὸ ἀπομεινάρει τῆς προσφυγιάς, ποὺ τὸν πῆρε ἡ ἀνεμοζάλη τῶν διωγμῶν καὶ τὸν ἔρριξε σ' αὐτὰ τὰ χῶματα νὰ ζήσει. Πὼς νὰ πορευτεῖ ὅμως, ξένος κι ἀπόξενος καὶ ἀγλωσσος καθὼς ἦταν. Τὸν ἔστερνε τὸ κύμα, σὰν σκουπίδι, κι αὐτὸς δὲν ἔβγαζε μιλιὰ. Τί νὰ πεῖς μέσα στὴν τρικυμία, ποὺ σὲ δέρνει ὄλοϋθε;

Φοροῦσε ἓνα παλιόφεσο στὸ κεφάλι καὶ τῷχε δεμένο μὲ μιὰ γκριζα μαντήλα. Ὅσο γιὰ ροῦχα, μὴν τὰ ρωτᾶς. Σκισημένα καὶ θρώμικα ἀποφόρια, δεμένα μὲ σπάγγους, ποὺ κι αὐτὰ τὰ μάζευε ἀπὸ τὰ σκουπίδια ἢ τοῦ τὰ δίνανε οἱ φτωχοὶ νοικοκυραῖοι. Στὴν μέση του εἶχε γιὰ ζώνη ἓνα λιωμένο σκοινί, περασιμένο τρεῖς - τέσσερες φορὲς κι ἔτσι γυρνοῦσε, χειμῶνα - καλοκαίρι, στοὺς μαχαλάδες τῆς Λαγκάδας, τοῦ Βουναριοῦ, στὶς Καμιάρες κι ὅπου ἄλλοῦ τὸν φωνάζανε γιὰ τὶς χοντροδουλειές. Τίποτα δὲν εἶχε ἀπάνω του, ποὺ ν' ἀξίζει μιὰ πεντάρα. Καὶ γιὰ παπούτσια φοροῦσε κάτα χοντροσάρουχα, ποὺ τὰ εἶχε φτιάξει ὁ ἴδιος ἀπὸ μιὰ κόκκινη σαμπρέλα.

Τὰ παιδιὰ τὸν πείραζαν καὶ τὸν κοροΐδευαν στὸν δρόμο καὶ μερικές φορὲς τὸν πετροβολοῦσαν καὶ κανείς δὲν τᾶδιωχνε. Ὅλοι τὸ θεωροῦσαν φυσικὸ νὰ τὸν περιφρονοῦν καὶ νὰ τὸν βασανίζουν. Ὁ ἴδιος δὲν θύμωνε ποτέ. Ἐμιοιαζε σὰν νὰ μὴν ἄκουγε τί λέγανε γι' αὐτόν. Ὅχι πὼς ἦταν κουφός. Ἐδειχνε νὰ δρίσκεται πάνω ἀπὸ τὶς φωνές καὶ τὰ λόγια κι ὅσα τοῦ κἀνανε. Ἀδιαφοροῦσε, ὅσο καὶ τ' ἀγόλματα.

— Τσερκέζο - Τσερκέζο, ποὺ μοιάζεις μὲ Κινέζο!, φωνάζανε οἱ γαδριάδες.

— Τσερκέζο - Τσερκέζο, γιατί θρωμάς, Τσερκέζο, λέγανε ἄλλοι.

Πολλὲς φορὲς τὸν πληγώνανε μὲ τὶς πέτρες, ποὺ τοῦ πετοῦσαν καὶ κάποτε τὸν δαίρανε τόσο πολὺ, ποὺ ἔτρεξε ἀπὸ τὸ στόμα του αἷμα. Ὅλοι σχεδὸν τὸν πείραζανε. Αὐτὸς δὲν πείραζε κανένα. Καὶ λέγανε γι' αὐτόν πολλὲς ἱστορίες καὶ παραμύθια καὶ εἶχαν τυλιξοῖ τὴν ὑπαρξή του μὲ πολὺ μυστήριο. Ὁ καθένας ἔκοβε καὶ ἔραβε τὴν δική του ἐξηγήση. Λέγανε πὼς ἦταν μουγγὸς καὶ βλαιμμένος. Ἄλλοι λέγανε πὼς ἦταν ἀπὸ μεγάλη φαμίλια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τρελλάθηκε. Ἄλλοι πὼς ἦταν ἅγιος καὶ ἀσκήτευε μέσα στὸν κόσμο κἀνοντας τὸν τρελλό, γι' αὐτὸ παιδεύε ἀγόγγυστα τὸν ἑαυτὸ του. Μερικοὶ τὸν θεωροῦσαν κατάσκοπο τῶν Τούρκων καὶ ἄλλοι ἄλλα περιεργὰ πράγματα. Εὐκόλα εἶναι πάντα τὰ λόγια τῶν ἀνθρώπων, ὅταν κα-

τρακυλοῦν στὸν κατήφορο τῆς κακολογίας καὶ τῆς κατηγορίας καὶ πιδό λίγα ἐκεῖνα, πού ἀνηγορεύουν στὸν ἔπαινο καὶ τὴν τιμὴ τοῦ ἄλλου. Κακὸς κόσμος. . .

Ὁ Τσερκέζος εἶχε γιὰ μοναδικὴ περιουσία του δυὸ γκαζοστενεκέδες καὶ μὲ αὐτοὺς κουβαλοῦσε νερὸ στὰ σπίτια. Τοῦ εἶχε ἀνοίξει στὸ ἐπάνω μέρος, στέριωσε κι ἓνα ξύλινο χεροῦλι στὸν καθένα καὶ τοὺς κρεμοῦσε μὲ γάντζους σ' ἓνα χοντρὸ στυλιάρη, πού εἶχε πάντα στὸν ὄμο του. Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ τὰ σπίτια, ὅταν δὲν εἶχαν δικό τους πηγάδι, ἔπαιρναν τὸ νερὸ ἀπὸ τὶς δημόσιες θρύσσες, πού θρυσκόταν χαμηλὰ στὴν πόλη καὶ στὴν μεγάλη κρήνη στὸν Πλάτανο, στὶς Πόρτες, ὅπως τὶς λέγανε τότε. Τὸ ὄνομά τους αὐτὸ τὸ πήρανε, γιατί ἐκεῖ ἦταν τὸ σημεῖο, πού χώριζε τὴν παλιὰ πόλη ἀπὸ τοὺς νέους μαχαλάδες καὶ ἀπὸ κεῖ ξεκίνοῦσε ὁ μεγάλος δρόμος τῆς Λαγκάδας, πού ὀδηγοῦσε στὰ ἄλλα χωριὰ τοῦ νησιοῦ, τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας.

— Φέρε δέκα ντενεκέδες νερὸ, Τσερκέζο, καὶ θὰ σοῦ θάλω νὰ φᾶς, λέγανε.

— Αὔριο νὰ μᾶς φέρεις νερὸ, γιατί θὰ βάλουμε μπουγάδα. . .

Τέτοιες παραγγελιὲς ἔπαιρνε καὶ κουβαλοῦσε ὀλημερίς νερὸ, χωρὶς νὰ πάρει ἀνάσα. Μουλάρη σὲ μαγκανοπήγαδο, πού δὲν σταματᾷ ποτέ του. Κι ὅμως δὲν παραπονιόταν, μήτε λογάριζε τί τοῦ δίνανε γιὰ πληρωμὴ. Σκλάβος στοὺς σκλάβους, πού πήρανε τὴν λευτεριά τους καὶ γίνανε πιο τυραννικοὶ ἀπ' τοὺς παλιοὺς δυνάστες γιὰ τὴν περιφρονημένη αὐτὴ ψυχὴ. Χριστέ μου, τὰ πάθη Σου! . . . Κι ὅμως ὁ Τσερκέζος εὐχαριστοῦσε πάντα γιὰ ὅ,τι τοῦ δίνανε κι ἔκανε μικρὴν ὑπόκλιση κι ἔβαζε τὸ δεξιὸ του χέρι πάνω στὴν καρδιά κι εἶχε τὸ βλέμμα του στὴν γῆ χαμηλωμένο. "Ἄλλο τοῦ δίνανε ψωμί κι ἐλιές ἢ τυρὶ. "Ἄλλοι ντομάτες ἢ σταφύλια, τότε καμμιά δεκάρα καὶ σπάνια τοῦ δάξανε νὰ φάει κανονικὸ, μαγειρεμένο φαγητό. Τοῦ κλώτσου καὶ τοῦ μπάτσου. Χειρότερα κι ἀπὸ σκυλὶ τοῦ δρόμου. . .

Ἀπ' τὰ χαράματα ὡς τὸ ἡλιοβασιλεμα κουβαλοῦσε νερὸ καὶ τὸ βράδυ γύριζε στὸ κονάκι του μισοπεθαμένος στὴν κούραση, ἐκεῖ στὴν ἄκρη τῆς Λαγκάδας καὶ κοιμόταν ψόφιος, ἔτσι ὅπως ἦταν, μὲ τὸ φέσι καὶ τὰ τσαρούχια του. Δὲν εἶχε ἀνάκαρα γιὰ τίποτα. "Ἐγερνε πάνω στὰ κουρέλια καὶ ξυπνοῦσε ἀπ' τὸ ἴδιο πλευρό. Καὶ τὸ κονάκι του; Μιά ἀναποδογυρισμένη κάσα βαγονιοῦ, ἀπ' τὰ νταμπάρια τῆς πέτρας, πού τὴν ἄφησαν ἐκεῖ, γιατί ἦταν καταστραμμένη κι ἀχρηστη. Δὲν εἶχε μήτε φῶς, μήτε φωτιά. "Ἐνα πιάτο τσίγκινο, ἓνα κουτάλι κι ἓνα σταμνὶ σπασμένο μὲ νερὸ. Ὁλοῦθε στὸ χῶμα, παλιὰ τσουβάλια καὶ κουρέλια γιὰ στρωσίδι καὶ γιὰ σκέπασμα τὸν χειμῶνα, πού πιάνανε τὰ μεγάλα κροῦα καὶ τουροτούριζε ὁ τόπος. Τὸ μόνο πλάσμα, πού τὸν πλησίαζε ἦταν ἡ Ρίτσα, ἓνα ψωριάκινο, μικρὸ σκυλὶ, πού κουνούσε τὴν οὐρὰ της ὅταν τὸν ἔβλεπε. Καὶ κοιμόταν δίπλα του πάνω στὰ κουρέλια κι ἔτρωγε τὰ ἀποφάγια, πού ἔβρισκε στὰ σκουπίδια. Αὐτὸ τὸ σκυλὶ ἦταν ἡ οἰκογένειά του ὀλη.

— Τί τὸν θές τὸν σκύλο, θρὲ Τσερκέζο, ἀφοῦ δὲν ἔχεις οὔτε σὺ νὰ φᾶς;

Δὲν ἀπαντοῦσε. Τί νὰ πεῖ; Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι «βοῶσις καὶ πόσις», σκεφτόταν κι ἔκανε ὑπομονή. Γιὰ ὄλους καὶ γιὰ ὀλα. "Ἦξερε ὅτι χωρὶς ὑπομονὴ δὲν τὸ περνᾶς εὐκόλα τὸ γεφύρι τούτης τῆς ζωῆς. Ποτέ του ὅμως δὲν ζητοῦσε τίποτα. Δὲν ζητιάνευε κι ἄς εἶχε μέρες νὰ φάει, τὸν χειμῶνα μάλιστα, πού λιγότευε τὸ νεροκουθάλημα. Πάντα ὅμως οἱ πονετικοὶ κάτω τοῦ δίνανε, ἔτσι γιὰ ψυχικὸ. Τὸν λυπόταν μερικὸ καὶ πιδὸ πολὺ οἱ γυναῖκες οἱ νοικοκυρές, γιατί πάντα του ἦταν πρόθυμος καὶ ποτέ δὲν ἀρνιόταν τὶς δουλειές, ὅπως νὰ φέρει νερὸ, νὰ κόψει τὰ ξύλα γιὰ τὸ τζάκι, νὰ σκάψει τὴν αὐλὴ καὶ ἄλλα τέτοια. Πιδὸ πολὺ τὸν συμποθοῦσε ἡ Κατινάρα ἢ Καθαρή, πού ἔμεινε μονάχη σ' ἓνα σπιτάκι τῆς Λαγκάδας καὶ τὰ βράδια δεχόταν τοὺς ἄντρες, ὅταν πήγαιναν μεθυσμένοι νὰ πλερώσουν καὶ νὰ «βγάλουν τὰ μάτια τους» μαζί της. Γι' αὐτὸ καὶ ὀλη ἢ γειτονιά τὴν ἔλεγε Καθαρή, κοροϊδευτικά, γιὰ τὴν βρώμικη δουλειά της καὶ γιατί πλενόταν ὀλη τὴν ἡμέρα στὴν ξύλινη

σκάφη, πού είχε μόνιμα κάτω απ' τήν κληματαριά τῆς αὐλῆς τῆς.

— "Ἐλα, λεβέντη μου, ἔλεγε στόν Τσερκέζο, πού ποτέ δέν σήκωνε τὰ μάτια νά τήν δεῖ σάν γυναῖκα κι ἄς ἦταν ἑμορφή καί νέα. "Ἐλα νά μου γεμίσεις τήν βαρέλα καί τὸ καζάνι κι ἐγὼ κάτι θά σέ φιλέψω! "Ἐλα καί θά δεῖς!

Πάντα τοῦ καλομιλοῦσε καί πάντα τοῦ ἔδινε κάτι φαγώσιμο ἢ καμμιὰ δεκάρα. Μιά φορά μάλιστα τοῦ ἔδωσε δλόκληρη δραχμὴ γιὰ τὸν κόπο του. Καί μιὰν ἄλλη φορά μισὸ μπουκάλι οὔζο κι ἓνα χαρτί μὲ παστὲς σαρδέλλες, νά πιεῖ κι αὐτὸς μιὰ γουλιὰ ρακί. "Ἀνθρωπος εἶναι, δέν εἶναι τέρας.

— Νά, πᾶρε νά πιεῖς στήν ὑγειὰ τῆς Κατίνας, πού τήν θρίζουν ὄλες οἱ καλοκυράδες, ἐνῶ ἐοῦ ποτέ δέν λές κακὸ λόγο γιὰ κανένα!

"Ἔτσι ζοῦσε γιὰ χρόνια ὁ Τσερκέζος στὶς φτωχογειτονιές, ὥσπου ἀνοιξε τὸ καφενεδάκι ἐκείνου τοῦ Κουτσοπόδη, τοῦ ἀνάπηρου, στὰ χαμηλὰ τῆς Λαγκάδας καί εἶχε καί τὸ καινούριο φωνόγραφο — ἄλλοι τὸ λέγανε γραμμιόφωνο — κι ἐκεῖνες τὶς πλάκες μὲ τοὺς ἀμανέδες, πού ὅταν τοὺς ἔβαζε καίγανε καρδιές. "Ἄν πεῖς κι ἐκεῖνα τὰ Συμυρνέικα καί τὰ ἀνατολίτικα ἔκαναν τὰ μέσα τοῦ ἀνθρώπου νά στενάζουν καί νά σαρκώνουνται μικροὶ καί μεγάλοι. Ἐκεῖ μαζεύονταν καί οἱ μουστερήδες τῆς Κατινάρας, μὲ τὸ μεγάλο καί ἄσπρο κορμί καί μεθοῦσαν καί χόρευαν καί τραγουδοῦσαν ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα. Δέν λείπανε καί οἱ καυγάδες καί τὰ μαχαιρώματα κι ὁ μικρόσωμος Κουτσοπόδης ἔτρεχε τότε καί κρυβόταν κάτω ἀπὸ τὸν μπουφέ γιὰ νά γλιτώσει. Κι ὅταν τέλειωνε ὁ καυγᾶς ἔβγαине μυομουρίζοντας σιγὰ καί μάζευε τὰ σπασμένα πιάτα καί τὰ ποτήρια, δίνοντας τόπο στήν ὀργή καί στόν φόβο του. Ποῦ νά μιλήσει καί νά παραπονεθεῖ. Θά βάζανε φωτιά νά τὸν κάψουν τὸν καφενέ. Τέτοια ἀγρίμια ἦταν οἱ πελάτες του. Τσιμουδιά λοιπὸν κι ὅποιος ἤθελε πλήρωνε τὰ σπασμένα.

"Ἐκεῖ ἀρχισε νά συχνάξει καί ὁ Στρατῆς ὁ Καραφαγάς, πού τοῦ εἶχαν δώσει αὐτὸ τὸ παρατσούκλι, γιατί ἔτρωγε πολὺ. Ἦταν ἓνα θεριὸ ἀληθινό. Δυὸ μέτρα μπόι, γεροδεμένος καί γεροδύναμος. Ἐπιανε πέτρα καί τήν ἔλιωνε στήν χούφτα του. "Ὅλοι φοβόταν τήν δύναμη καί τήν ἀγριάδα του. Ἀκόμα καί στόν δρόμο, σάν περνοῦσε, τὸν τρέμανε, μὴ τυχόν καί παρεξηγήσει τὸ κοίταγμα τους. Ζοῦσε κάνοντας τὸν μπεχτή στὰ γύρω κτήματα καί ἀπὸ κάτι δῶρα τῶν τσομπαναραίων καί κάτι μικροκλεψιῆς στὶς ἐλιές, γιὰ τὶς ὁποῖες κανεῖς δέν τολμοῦσε νά τοῦ πεῖ κουδέντα. Ἐτρωγε στήν καθισιά του ἓνα τσουκάλι φαῖ, ἔπινε μιὰ μπουκάλα ρακί καί περπάταγε μὲ τὸν δεξὶ του ὄμο γερμένο, λές κι ἔφαχνε γιὰ καυγά.

"Ὅταν πρωτοπῆγε στήν Κατίνα σάστισε, μαγεύτηκε καί μπῆκε μιὰ ζαλάδα μέσα του παράξενη. Δέν ἤξερε καί πολλὰ γιὰ τὶς γυναῖκες. Μὲ τήν μιὰ, μὲ τὶς δυὸ, μὲ τὶς τρεῖς, δέν ἄργησε νά φουντώσει στὰ στήθια του μεγάλος σεβντάς γιὰ τήν Κατινάρα, πού ἄρχισε νά τήν βλέπει συγὰ, μὰ δέν τήν χόρταινε. Φοῦσκωνε καί ξεφούσκωνε κι ἐνοιωθε νά ζηλεύει τήν Κατερίνα, ὅπως τοῦ ἄρесе νά τήν φωνάζει. Τόσο εἶχε τυφλωθεῖ, πού ἤθελε νά σκοτώσει ὅποιον τήν πλησίαζε. Τήν ἤθελε καταδικιά του κι ἀνέγγιχτη. Μιὰ δίστομη κάμα, κάπου εἴκοσι ἑκατοστὰ λεπίδα, πού εἶχε πάντα στὸ ζωνάρι του, μποροῦσε νά ξεκοιλιάσει ὄλον τὸν καφενέ καί πάλι νά περισσέψει θάνατος.

"Ἀγριάνθρωπος ὁ Στρατῆς καί στὰ φερσίματα καί στὰ λόγια καί στὸ μυαλό, δέν ἤξερε νά βρεῖ τήν ἄκρη στοὺς λογισμοὺς του. Γι' αὐτὸ καί ἀπέφευγε τὶς πολλὲς παρές καί ἦταν μοναχικός, σάν τὸν Τσερκέζο. Τὸν συμπαθοῦσε πολὺ τοῦτον τὸν ἄμοιρο τὸν ἀνατολίτη καί τὸν κερνοῦσε καί κανένα ρακί, ὅταν τὸν ἔβλεπε νά περνᾶ ἀπὸ τὸν καφενέ τοῦ Κουτσοπόδη. Κι ὁ Τσερκέζος τὸ δεχότανε. Ἐτσι ἔγινε κι ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Τὸν κάλεσε ὁ Στρατῆς, τὸν ἔβαλε μπροστά του κι ἄρχισε νά τὸν κερνᾶ οὔζο, τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο. Καραφάνια δλόκληρα καί ἄφθονο μεζέ. "Ἦθελε

μιάν ανθρώπινη παρουσία δίπλα του. Μιά παρέα ν' ἀνασαιίνει. Ἐπινε, ἔτρωγε καὶ μούγκριζε, σὰν δράκος.

— Οὐφ, τὴν σκύλα! Ἐδίδα!

Ἐπινε μονορούφι ὁ Στρατῆς, ἔπινε κι ὁ Τσερκέζος, βουβὸς καὶ χαμηλοθώρας γιὰ νὰ μὴ βλέπει τὰ πολλὰ καὶ τὰ στραβά τοῦ κόσμου. Τὸ ἄντεχε τὸ πιετό, καθὼς ἄντεχε καὶ τὴν πείνα καὶ τὸ κρῦο καὶ τὴν κάθε τλαιπωρία. Ἀργασμένο τομάρι, πού λένε καὶ συμπονετικὸς γιὰ τὸν καθένα.

— Ἀκοῦς νὰ μοῦ πει νὰ μὴ ξαναπάω! Γιατί μωρή; Πιὸ καλοὶ εἶναι οἱ γραβατωμένοι, πού σέ διζιτάρουνε; Ἐδίδα!

Ἡ Κατίνα τὸν εἶχε διώξει τὴν τελευταία φορά, πού τὴν εἶδε, γιατί ἦταν πολὺ ἄγριος καὶ τυραννικὸς μαζί της. Τὸν φοβόταν, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸν ἤθελε. Τοῦ τῶπε κατάμουτρα πὼς εἶναι ἄγριμι καὶ νὰ μὴ ξαναπατήσει τὸ κατώφλι της.

— Ἐδίδα, Τσερκέζο! Κι ἂν πάω καὶ δὲν μοῦ ἀνοίξει θὰ τὴν κάνω κομμάτια!

Στράφηκε στὸν καφετζῆ καὶ φώναξε:

— Ρέ, Κουτσοπόδαρε! Βάλε καμμιά πλάκα στὸ μηχανήμα.

Ὁ πονηρομάτης καφετζῆς κούρντισε πάλι τὸ φωνόγραφο, σκούπισε τὴν πλάκα πάνω στὴν ποδιά του κι ἔβαλε τὸν ἀμανέ, πού ἀγαποῦσε καὶ ὁ ἴδιος. Τὰ αὐτιά τεντώθηκαν καὶ ἡ μουσικὴ ξεχύθηκε σὰν φωτιά σὲ ξερὸ καλαμιώνα, καθὼς τὰ ὄργανα ξεκίνησαν μὲ ἓνα μερακλήδικο ταξίμι κι ἀγκάλιασαν τὴν γειτονιά. Κι ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴν σεκλετισμένη ψυχὴ τοῦ Στρατῆ ἔθγαιναν καημοὶ καὶ γτέρτια, μαῦρα φίδια, πού θέλαν νὰ τὸν πνίξουνε. Μιά φωνὴ ἀντρῖκια καὶ πονεμένη ξεπετάχτηκε ἀπ' τὸ χωνὶ τοῦ φωνόγραφου κι ἄρχισε νὰ τεντώνει τὴν πείρα της:

Ἦλα σὲ τοῦτον τὸν ντουινιά

ἄχ, ἄμάν, σὲ τοῦτον τὸν ντουινιά,

πὼς εἶναι μοιρασμένα, ἄχ, ἄμάν,

ἐγὼ νὰ σθῆνω, νὰ πονῶ

κι ἐσὺ νᾶσαι στὰ ξένα, ἄμάν...

Ἐαναγέμισε τὰ ποτήρια ὁ Στρατῆς κι ὅπως ἄδειασε τὸ καραφάκι, πέταξε τὸ μπουκάλι στὸν τοῖχο καὶ τῶκανε κομμάτια.

— Ἐδίδα, ρέ Τσερκέζο!

Τσοῦγκρισαν, ἤπιαν κι ὁ Κουτσοπόδης ξανακούρντισε τὸ γραμμόφωνο κι ἄλλαξε τὸν δίσκο. Τώρα ἔβαλε κάποιον συμυρνέικο, μακρόσυρτο καὶ λυπητερὸ τραγούδι τοῦ παλῆου καιροῦ, πού τὸ ἔλεγαν οἱ μακαντάσηδες τῆς Ἀνατολῆς:

Σὰν θυμηθῶ τὸ ταίρι μου

ὄτι μακριὰ μου μένει — ἄχ, ὄτι μακριὰ μου μένει,

μαῦρος καπνός, σὰν σύννεφο,

ἀπ' τὴν καρδιά μου βγαίνει...

Ἦταν στὸ γέριμα τοῦ Αὐγούστου ἐκεῖνο τὸ θράδυ, ὅπου ὁ Στρατῆς τὰ ἔπινε συντροφιά μὲ τὸν ἀμίλητο Τσερκέζο, τὸν πιὸ ξεπεσμένο ἀνθρωπο τοῦ κόσμου. Κι ὁμως τοῦτοι οἱ δυὸ μοναχικοὶ ἄνθρωποι, μολονότι δὲν ταίριαζαν μὲ τοὺς πολλούς, φαίνεται νὰ εἶχαν τὰ ἴδια χυτὰ καὶ τὴν ἴδιαν ἀπαντοχὴ μέσα στὴν ἀντάρα τοῦ κόσμου. Λίγα λόγια, πολλὰ αἰσθήματα. Κι αὐτὰ βουλιαγμένα μέσα τους. Ἐμοιαζαν νὰ ζοῦν στὸ βάθος τὴν κάθε ὄρα τους, ὅπως τὰ φάρια στὸν πάτο τοῦ γιालοῦ. Ποιὸς νὰ τοὺς καταλάβει, ποιὸς νὰ τοὺς συντροφέψει;

Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ καφενέ καθόταν μόνος του ἓνας ἄντρας, μὲ πλεχτὸ σκουφο στὸ κεφάλι, ξενομερίτης φαινότανε καὶ σεκλετισμένος. Ἐπινε μόνος του καὶ κάπνιζε στριφτὸ τσιγάρο. Σὰν τέλειωσε ὁ συμυρνέικος χαβάς, ἔθγαλε φωνὴ ἀπὸ μέσα του

κι άρχισε νά τραγουδά. Ήταν μιá φωνή μεστή, άλγηθινή κι έβγαине άπ' τά σωθικά του τά κατάβαθα και τήν τίναζε ψηλά, όπως πετούν τά ήφαιστεια τήν πυρωμένη καρδιά τους. Μιά έκρηξη άλλοιούτικη, λές κι έπαιρναν φωτιά οί όρίζοντες και λαμπάδιαζε μέσα τους ό κόσμος όλος:

Και τά τραγούδια λόγια είναι
πού λέν οί πικραμένοι,
πάσχουν νά βγάλουν τό πικρό
μά τό πικρό δέν βγαίνει. . .

Ήπαιρνε τό φεγγάρι ν' άνεβαίνει σιγά - σιγά, πίσω άπ' τό φρούδι του βουνού κι ό Στρατής ξαναγέμισε τά ποτήρια με ούζο:

— Τσερκέζο, είπε. "Άν δέν σκοτώσω θά σκοτωθώ! Δέν ξέρω τί νά κάνω. . .

Ήπτε βουθά ό Τσερκέζος κι έφαγε κι ένα χαψί άπ' τό πιάτο με τούς μεζέδες.

Ό Στρατής άναψε τσιγάρο, φύσηξε δυνατά τόν καπνό και ξανάπε:

— "Ή θά τήν σκοτώσω ή θά τήν παντρευτώ! Τ' άκούς;

Δέν πήρε άπάντηση και κούνησε τό κεφάλι δυσανεστημένα.

— Γιατί, μωρέ, δέν μιλάς; Ής κι έσύ μιá λέξη. Τί νά κάνω; Θά σκάσω! . . .

Ό κοντοπίθαρος ό καφετζής ξανακούρντισε τό γραμμόφωνο κι έθαλε νά παίξει ένα θαρό ζειμπέκικο τής Πόλης. Σηκώθηκε ό ξενομερίτης με τόν πλεχτό σκούφο κι έσυρε μόνος του τόν χορό. "Αργά, μεγαλόπρεπα, σάν νά τραγουδοῦσε όλο του τό κορμί, με κινήσει σπαθάτες και ρυθμικές, πού έκαναν χειροπιαστή τήν μουσική και τήν άπλωναν περίτεχνα, σάν άόρατο δίχτυ, πάνω στόν τσιμεντένιο αὐλόγυρο του καφενέ.

Σηκώθηκε άπότοια ό Στρατής, έβγαλε τό πουγγί του κι έριξε χρήματα πάνω στό τραπέζι γιι τά πιστά κι ύστερα χάθηκε άγριεμένος. Ούτε καληνύχτα δέν είπε. Τίποτα. "Εμιοάζε νά νοιώθει όλομόναχος στόν κόσμο. Σάν νά πεθάνανε με μιás οί πάντες κι αυτός δέν ήξερε τί νά κάνει. Τό φεγγάρι άνεβαине στόν οὐρανό, χωρίς νά διάζεται κι άπ' τόν καφενέ ξεχυνόταν ή τσίγκα του τηγανιού του Κουτσοπόδη, πού έφτιαχαν τά μεζεδάκια, μαρίδες, κεφτέδες, καλαμάρια κι άλλες λιχουδιές.

Όταν σταμάτησε ή μουσική και ό χορός, όλα ξανάπεσαν κάτω, νά σέρνονται μέσα στή σιωπή τής συνήθειας και τής άπορίας γιá τά έγκόσμια. Μωρέ τί σου είναι τοῦτος ό μπερδεμένος κόσμος, πού δέν ξέρει πού πάει, μά και δέν ρωτά νά μάθει. . . Κάτι τέτοιο σκεφτόταν κι ό Τσερκέζος, πού είχε ξεμείνει στήν θέση του κι άποτέλειωνε τό ούζο και τούς μεζέδες. Άπό μακριά, εκεί άπ' τό Λαζαρέτο, άκούστηκαν φωνές άπό σκυλιά, πού μαλώνανε. Δέν πέρασε πολλή ώρα κι ό Τσερκέζος κατέβηκε τά σκαλιά του καφενέ και τράβηξε γιá τό κονάκι του, πέρα κατά τά νταμάρια, ένώ τά σκυλιά συνεχίσανε νά γαυγίζουν. "Ό δρόμος του περνούσε κοντά άπ' τό σπίτι τής Κατίνας και φαινόταν άπό κάτω, στό πέρασμα, τό μισοφώτιστο παραθυράκι της, όπου θρισκόταν κρεμασμένη τά θράδα μιá λάμπα πετρελαίου. Γύρισε, κοίταξε τό παραθυράκι και προχώρησε λίγα βήματα, όταν άκουσε φωνές δυνατές, σάν τσιρίγματα. Ήταν ή φωνή τής Κατίνας, πού έσκιζε τ' αυτιά τής γειτονιάς:

— Νά φύγεις, βρέ! Δέν σε θέλω! Δέν σου ανοίγω! Νά φύγεις!

— "Ανοιξε τήν πόρτα, γιατί θά στά γκρεμίσω όλα, ούρλιαξε σάν πληγωμένος λύκος ό Στρατής, πού έστεκε άνταριασμένος έξω άπ' τήν αὐλόπορτά της.

— "Αγριανθρώπους στό σπίτι μου δέν τούς θέλω! Νά πäs στά βουνά, με τ' άγρίμια νά ζήσεις! Δέν είσαι έσύ γιá κόσμο!

— "Ανοιξε, μωρή σκύλα! "Ανοιξε, σου λέω!, ξανάπε λυσασμένα ό Στρατής κι όρμησε νά σπάσει τήν πόρτα, ένώ άπ' τά παραδιπλανά σπίτια μισάνοιγαν τά παραθυρόφυλλα διστακτικά, γιá νά δούν τί γίνεται και ποιοι φωνάζουν πάλι έξω άπ' τήν πόρτα τής Κατινάρας τής Καθαρής.

Ἐπρεξε μονοστιγμῆς ὁ Τσερκέζος καὶ μπήκε μπροστὰ στὴ πόρτα. Δὲν λογάριασε τίποτα. Ἦθελε νὰ προστατέψει τοῦτες τὶς δυὸ ψυχές, τὸν Στρατῆ καὶ τὴν Κατίνα. Νὰ μὴ κριματιστοῦν. Κάποιος δαίμονας εἶχε μπεῖ μέσα σὲ τοῦτον τὸν ὀλιγόμυαλο γίγαντα καὶ τὸν παίδευε. Ἐπρεπε νὰ σταματήσει τὴν κακιά τὴν ὥρα. Καταλάβαινε πῶς ὁ Στρατῆς ἦταν διπλὰ μεθυσμένος. Ἀπ' τὸ οὔζο τὸ πολὺ κι ἀπ' τὸν μεγάλο του γταλγκά γιὰ τὴν Κατινάρα, ποὺ τὸν εἶχε σκλαδώσει μὲ τὸ κορμί της. Δὲν ἤξερε ὅμως νὰ φερθεῖ, νὰ μιλήσει σὰν ἄνθρωπος κι ὁρμούσε πάντα του σὰν ἄγριο βουβάλι. Τυφλὸς κι ἀπότυφλος στὰ πάθη τοῦ.

— Φύγε ἀπ' τὴν μέση, Τσερκέζο! Μὴ μπαίνεις στὸν δρόμο μου!, φώναξε πάλι ὁ Στρατῆς, ἀποφασισμένος γιὰ ὅλα.

Ὁ Τσερκέζος ἔμεινε στὴ θέση του καὶ σήκωσε ἀκόμα πιὸ ψηλά τὰ χέρια, σὰν ἀετός, ποὺ προστατεύει τὰ ἀετόπουλά του καὶ σκέπασε τὴν αὐλόπορτα, σωστὸς ἀρχάγγελος, σὰν τὸν Ταξιάρχη τὸν Μανταμαδιώτη. Ἡ Κατίνα, ποὺ ἔβλεπε ἀπ' τὸ παραθυράκι της, ἔσυρε φωνὴ παρακαλεστική:

— Φύγε, Τσερκέζο, νὰ σωθεῖς! Δὲν χωρατεύει τοῦτο τὸ ἀγρίμι! Φύγε!...

Ἐκεῖνος τεντώθηκε ἀκόμα πιὸ πολὺ πάνω στὴν ξύλινη πόρτα γιὰ νὰ σώσει δυὸ ἀνθρώπους ἀπ' τὴν κατηφόρα τοῦ θανάτου. Γιατί τῶβλεπε πῶς θὰ γίνεῖ φονικό. Τὸν ἑαυτὸ του δὲν τὸν λογάριασε. Δὲν ἦταν κιοτής. Τὸ χρέος τὸ ἔνοιωθε πρῶτο καὶ ὕστερα ὅλα τὰ ἄλλα. Πάνω στὸ χρέος στεριώνεται ἡ ζωὴ κι ὄχι πάνω στὸν φόβο... Τέτοιοι λογισμοὶ περνοῦσαν ἀπ' τὸ μυαλό του, ὅταν ὁ Στρατῆς τράβηξε τὴν κάμα του ἀπ' τὰ θηκάρια της κι ἄστραψε ἡ λάμα ἢ φονικὴ στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Ἐνα φῶς μεσημεριοῦ, νὰ τὰ δείχνει ὅλα καταλεπτῶς.

— Φύγε, Τσερκέζο ἀπ' τὴν μέση! Γιὰ τελευταία φορὰ στὸ λέω: Φύγε!

Αὐτὸ πιὰ δὲν ἦταν φωνὴ ἀνθρώπινη. Πιὸ πολὺ ἔμοιαζε μὲ μούγκρισμα βοδιοῦ τὴν ὥρα ποὺ τὸ σφάζουνε. Ἄνοιξε τὸ παράθυρό της ἢ Κατίνα καὶ σκληρίριξε:

— Χριστέ μου! Θὰ τὸν σκοτώσει τὸν ἄνθρωπο! Παναγιά μου!

— Ἀπόψε θὰ πεθάνετε ὅλοι σας, ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ Στρατῆ.

Ὅριμησε μανιασμένα καὶ ἡ κάμα του καρφώθηκε κατάστηθα στὸν ἀμίλητο Τσερκέζο, ποὺ θέλησε γιὰ πρώτη φορὰ του νὰ μιλήσει, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε. Κούνησε λίγο τὰ χεῖλη του, μὰ δὲν ἔβγαине πνοή ἀπὸ μέσα του. Ποιὸς ξέρει τί θάθελε νὰ πεῖ. Τεντώθηκε γιὰ λίγο, σὰν νὰ πατοῦσε στὰ ἀκροδάχτυλά του κι ὕστερα σωριάστηκε ἄψυχος, μπροστὰ στὴν αὐλόπορτα. Τὸν εἶχε πετύχει στὴν καρδιά. Μὲ τὸ πέσιμό του, τὰ χέρια σταυρώθηκαν πάνω στὸ κορμί καὶ τὸ αἷμα, ζεστὸ καὶ κατακόκκινο, κατρακυλοῦσε δρόσια ἀπὸ τὰ στήθια τοῦ Τσερκέζου...

— Χριστέ μου, τὸν σκότωσε ὁ φονιάς!

Ἦταν πάλι ἡ φωνὴ τῆς Κατίνας, σπαραχτικὴ καὶ δακρυσμένη, ποὺ ἀρχίζει νὰ ζητᾶ βοήθεια ἀπ' τοὺς γειτόνους της:

— Τρέξτε, γειτόνοι! Βοήθεια, βοήθεια! Τρέξτε, χριστιανοί!

Ἄνοιξαν ἀπότομα τὰ μισάνοιχτα παράθυρα καὶ οἱ πόρτες, βγῆκαν ἄνθρωποι στὸν δρόμο κι ἔτρεξαν στὸ σπίτι τῆς Κατίνας. Ἐντρομοὶ κοίταζαν τὸν μαχαιρωμένο Τσερκέζο καὶ τὸν Στρατῆ γονατιστό, νὰ κλαίει σὰν μικρὸ παιδί. Μέσα του εἶχε γκρεμιστεῖ ὁ κόσμος ὅλος.

— Φονιά! Φονιά! Κακοῦργε! Τί ψυχὴ θὰ παραδώσεις στὸν Θεό!

Θρηνηλογοῦσε ἡ Κατίνα, σωστὴ μάνα γιὰ τὸν ἄμοιρο Τσερκέζο, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔστεκαν ἀμήχανοι ὀλόγυρα, σὰν ἀρχαῖος τραγικὸς χορὸς. Δὲν ἤξερε κανένας τοὺς τί νὰ πεῖ καὶ τί νὰ κάνει, τὶς στιγμὲς αὐτές. Μονάχα δάκρυα, κρυφὰ ἢ φανερά, κι ἓνα δάγκωμα στὴν καρδιά, μπροστὰ στὸν χαλασμό. Ἀκούστηκαν τὰ ἀναφιλητὰ τῶν γυναικῶν, ποὺ εἶχαν πλησιάσει κι ἔβλεπαν.

— Θεέ μου!, εἶπαν μερικοί.

Και τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ γλυστροῦσε διαστικά πάνω στὶς πέτρες καὶ τοὺς τοίχους, λὲς καὶ ἤθελε νὰ φύγει, νὰ κρυφτεῖ, γιὰ νὰ μὴ βλέπει τὴν ἀμυαλιὰ τῶν ἀνθρώπων...

ΤΥΜΦΑΙΟΣ ΑΕΤΟΣ*

Ψηλά στὰ μαυροσύννεφα
ἀργὰ ἀργὰ ὁ Χρυσαιετός
τις δυνατές φτεροῦγες του
ἀνάερα χτυπάει.

Τρίζουν τὰ δέντρα καταγῆς,
οἱ ἀστραπὲς κλαγγίζουν,
ἡ καταγιῖδα σβαρμιστὴ
τὸ ἀψωμένο πέλμα της
κατάχαμα βροντάει!

Ψηλά,
ἀπτόπτο τὸ Θεϊκὸ πουλί
πτεροκοπᾶ περιπλανο,

τὰ πλάτη διαφεντεύει!
Σὲ ἀπλωμένο ξέρακα
δὲ στρέγει νὰ σταθεῖ
γιὰ νὰ διγλίζει κάτω του
τ' ἀβυσσαλέα κἀπ,
μὴδὲ στὰ πανωσύννεφα
σὲ βράχο ποὺ προβάλλει.

Σφαδάζει ὁ βοριάς
στὸ νύχι του
κ' ἀπ' τὸ ὄξύ του κοίταγμα
ζόφος πυκνὸς σκορπίζεται
καὶ λάμπεις ὀλοπόρφυρες
ἀπὸ καυτὸ ἀτσάλι!

Ἰαπρίλιος 1990

ΦΩΚΙΩΝ ΙΩΑΝ. ΚΑΨΑΛΗΣ

* Τύμφη: ὄρσοιρὰ τοῦ Ζαγοριοῦ (Γκαμήλα 2.497 μ.).

ΠΕΡΙΜΕΝΕ

Περίμενε. Χρειάζομαι λίγη βοήθεια νὰ σὲ
φτάσω

Περίμενε. Θ' ἀνάψουμε μιὰ κόκκινη φωτιά
θ' ἀπλώσουμε τὰ βρεγμένα ρούχα μας στὶς
σπίθες

θὰ δειπνήσουμε ψωμί κ' ἐλιές
θὰ τυλιχτοῦμε στὴν ὀθόνη τῶν ὀνείρων.
Ἐγὼ θὰ εἶμαι τὸ πληγιασμένο χέρι ποὺ
γιατρεύτηκε

τὸ πόδι ποὺ πατᾶ ξανά στὸ χῶμα
τ' ὄνομά μου θὰ γίνεται χρυσὴ ὀμίχλη
στὸ λειβάδι

καὶ αὐτὸ τὸ στόμα μου ποὺ πρὶν ἦταν
σφιχτὸ

θὰ διαλυθεῖ σὲ μιὰ ὀμοβροντία ἀστρῶν
ἢ πιδὸ καλὰ σ' ἓνα ἀπλὸ χαμόγελο ποὺ
λέει

Περίμενε! Χρειάζομαι λίγη βοήθεια
ἀκόμα...

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΔΙΚΗΤΑ

ΔΥΡΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΜΕ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΠΟΙΗΤΕΣ

(σὲ γερμανικὸ περιοδικό)

Εἶναι κάτι στάλες δροσιάς πού, στὶς μέρες αὐτὲς τῆς κατομοιριάς πὸν συντροφεύει τὸν τόπο, ἔρχονται νὰ σοῦ ἀπαλύνουν τὴν πνευματικὴ — καὶ κάθε ἄλλη — φτώχεια καὶ νὰ σοῦ προσφέρουν λίγες στιγμὲς ψυχικῆς ξεκούρασης καὶ μιὰ πνευματικὴ εὐφορία πὸν σὲ πλημμυρίζει. . .

ΔΙΑΒΑΖΩ τοὺς στίχους ποιητῶν πὸν ἔδωσαν μιὰ ἄλλη διάσταση στὸν ἑλληνικὸ ποιητικὸ χῶρο. Κι εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ μου πὸν δίπλα στὴν ἑλληνικὴ γραφὴ, προβάλλει μὲ φροντίδα δοσμένη, ἢ μετάφρασή τους στὰ γερμανικά. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτό. Σύγχρονοι Γερμανοὶ ποιητὲς μᾶς προσφέρουν τὸν ποιητικὸ τους λόγο, μεταφρασμένο στὴ γλώσσα μας, δίνοντάς μας ἔτσι τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούσουμε καὶ κάποιες ἄλλες φωνές, πὸν ἔρχονται νὰ ὑμνήσουν καὶ νὰ τραγουδήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Φωνές ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον καὶ τὶς παλιὲς μνῆμες πὸν προσπαθοῦν νὰ συνταιριάσουν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀγωνία τῶν καιρῶν μας.

Ἔλα τοῦτα πὸν γράφω παραπάνω, μᾶς τὰ χαρίζουν οἱ σελίδες τῆς θαυμάσιας «ΦΙΛΙΑΣ», μιᾶς ἐξαιρετικῆς φροντισμένης γερμανόγλωσσης ἔκδοσης τῆς «Ἐταιρίας Διεθνoῦς Ἐπιστημονικῆς καὶ Πολιτιστικῆς Συνεργασίας» πὸν ἔδρεῦει στὴν πόλη τοῦ WÜZBURG τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Γερμανίας καὶ δημιουργήθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ κ. Εὐαγγέλου Κωνσταντίνου, Καθηγητῆ τῆς Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιό της. Ἡ μετάφραση στὰ ἑλληνικά καὶ στὰ γερμανικά ὀφείλεται στὸν κ. Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος διευθύνει καὶ ἐπιμελεῖται τὴν πραγματικὰ ἀξιόλογη αὐτὴ ἔκδοση, πὸν προβάλλει μὲ σοβαρότητα καὶ συνέπεια τὸν νεοελληνικὸ πολιτισμὸ στὸν γερμανόφωνο κόσμον.

ΕΙΚΟΣΙ ΕΞΗ σελίδες τοῦ περιοδικoῦ, ἀπὸ τὶς ἑκατὸν δύο συνολικά, εἶναι ἀφιερωμένες σὲ Γερμανούς, Ἑλληνας καὶ Κύπριους ποιητὲς. Φωνές ἀπὸ διαφορετικoῦς χώρους, πὸν ὅμως ἡ μουσικότητά τους ἔχει μιὰ θαυμαστὴ ὁμοιομορφία. Πῶς νὰ μὴ σταθεῖ κανένας διαβάζοντας καὶ ξαναδιαβάζοντας στίχους ἀπὸ τὴν «Ἱερὰ Ὀδὸ» τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ πὸν ἀσφαλῶς συγκινοῦν καὶ τὸν γερμανόφωνο ἀναγνώστη;

Μὰ νά' ὤς σὲ λίγο ζύγωσαν μπροστά μου
καὶ μ' εἶδε ὁ Γύφτος, πρὶν καλά προφτάσω
νὰ τὸν κοιτάξω, τράβηξε ἀπ' τὸν ὦμον
τὸ ντέφι καὶ χτυπώντας το μὲ τὸ ἄνα
χέρι, μὲ τ' ἄλλο ἔσυρε μὲ βία

τις άλυσίδες. Κι οι δυό άρκοϋδες τότε
 στὰ δυό τους σκώθηκαν: Βαριά... Ή μία
 (ήτανε ή μάνα φανερά), ή μεγάλη
 μέ πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο
 τὸ μέτωπο γαλάζιες, κι άπό πάνω
 μιάν άσπρη άβασκαντήρα, άνασηκώθη
 Ξάφνου τρανή, σάν προαιώνιο νά 'ταν
 Ξόανο Μεγάλης Θεάς, τής αιώνιας Μάνας,
 αύτής τής ίδιας πού ιερά θλιμμένη,
 μέ τόν καιρόν ώς πήρε άνθρώπινη άψη,
 γιά τόν καημό τής κόρης της λεγόνταν
 Δήμητρα έδω, γιά τόν καημό του γιοϋ της
 πιό πέρα ήταν Άλκμήνη ή Παναγία.
 Και τὸ μικρό στο πλάγι της άρκούδι,
 σά μεγάλο παιχίδι, σάν ανίδεο
 μικρό παιδί, άνασκώθηκε κι εκείνο
 ύπάκουο, μη μαντεύοντας άκόμα
 του πόνου του τὸ μάκρος και τήν πίκρα
 τής σκλαβιάς πού καθρέφτιζε ή μάνα
 στὰ δυό πυρά της πού τὸ κοίτασαν μάτια!

Γυρίζοντας τις σελίδες, Ξαναδιαβάζω τις «Μυκήνες». Είναι θαρρείς γραμμέ-
 νο άπό κάποιον άπό τους ποιητές μας, ή ύπογραφή όμως δηλώνει τόν Γερμανό δη-
 μιουργό του, τόν WOLF WIECHERT:

ΜΥΚΗΝΕΣ

Σφηνωμένος άνάμεσα σέ κωνοειδείς βράχους
 δεσπόζει ό τραγικός όγκόλιθος του Άγαμέμνονα
 άτέλειωτος μέχρι τὰ βουνά τής Άρκαδίας.
 Μακριά τὸ μικρό κομμάτι τής θάλασσας
 δέν μπορεί νά χωρέσει τὸ ρεύμα του αίματος τών μύθων
 κι ό ήλιος δέν μπορεί ν' άποξηράνει
 μιá τόσο θεόρατη δύναμη σάν ένα έλος.
 Γιατί Ξανά και Ξανά
 οι άνθρωποι άλληλοτρώνονται,
 σάν νά 'ταν οι Μυκήνες παντού και πάντα.

Γιά τήν σκλαβωμένη κυπριακή πολιτεία, τραγουδά τή μεγάλη πίκρα της, γιά
 τις ύπόδουλες πολιτείες πού τραυματίζουν άνελέητα τις καρδιές τών άνθρώπων όπου
 κι αν βρίσκονται. Διαβάζουμε τους στίχους τής Κύπριας ποιήτριας Φροσουλάς Κο-
 λοσιάτου και στην άντικρυνή σελίδα οι ίδιες άράδες τής πίκρας και τής άπόγνω-
 σης στὰ γερμανικά, νά Ξανατονίζουν γιά μιá άκόμα φορά, μέ μιá όμοια φωνή, «τή
 σφαγμένη θύμηση» πού άναθεματίζει:

ΚΕΡΥΝΕΙΑ

Πόλη
 μέ τις νεκρωμένες θάλασσες
 και τήν κατακόρυφη θλίψη
 καρτέρι
 τής άνερμάτιστης σιωπής
 πόλη
 μέ τὰ γυμνά παράθυρα

καὶ τίς λεηλατημένες πλατείες
 πόλη
 τῆς ἀπουσίας καὶ τοῦ χαμοῦ
 ἐδῶ
 ποῦ Ξαγρυπνᾶ ὁ θάνατος
 καὶ σκίζεται ἡ πίκρα ὀρίζοντια
 ἐδῶ
 ποῦ οἱ νεκροὶ ἀναζητοῦν τὴν τελευταία περίπτυση
 τῆς μέρας
 πόλη
 τῶν σκοτωμένων περιπλανήσεων
 ἐδῶ
 ἡ σφαγμένη σου θύμηση
 μᾶς ἀναθεματίζει.

ΚΙ ΕΝΑ προφητικὸ ποίημα τοῦ Ἁγγελοῦ Παρθένη γιὰ τὸ τεῖχος τοῦ Βερολίνου, ποῦ ὄρθωσαν κάποιοι μύωπες παρανοϊκοὶ ἐγκέφαλοι, νομίζοντας ἔτσι πῶς θὰ μπορούσαν νὰ χωρίσουν ὀριστικὰ ἓνα λαό, καὶ ποῦ ὁ ἴδιος ὁ λαὸς αὐτός, κατόρθωσε νὰ τὸ γκρεμίσει:

ΒΕΡΟΛΙΝΟ 1961

(13 Αὐγούστου)

Πῶς χαμηλώνει ὁ οὐρανὸς ἀπ' τὰ συρματοπλέγματα
 καὶ μεταλλάζει ἡ γαλάζια φορεσιά του
 στὴ σκοτεινὴ ἀπειλὴ τοῦ ἱλιγγοῦ καὶ τοῦ χαμοῦ
 πόσο στενεύει ὁ κόσμος μὲ τὰ τεῖχη
 καὶ πῶς χάνεται ὁ ἥλιος ἀπ' τὸν ὀρίζοντα,
 πικρὰ τὸ μάθαν ὅσοι μάτωσαν,
 ψυχὴ καὶ σῶμα γιὰ νὰ θγοῦν στὸ φῶς,
 ἀγωνιώντας, τρέμοντας, ἐλπίζοντας· μὰ κι ὅσοι
 πióτερο αὐτοί, δὲν μπόρεσαν νὰ νοιώσουν
 τὴν ἄγρια, σπαραχτικὴ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς
 διασωσμένη σὰν Ἁγία Τράπεζα,
 διαφυλαγμένη ἀπὸ τίς Ξιφολόγχες καὶ τίς σφαίρες,
 καθαγιασμένη ἀπὸ μυριάδες δάκρυα·
 κι αὐτοὶ δὲν θὰ ἑσχάσουνε ποτέ.
 Μόνον· οἱ νεκροὶ, ποῦ νίκησαν τὸ μῖσος
 τὸ ἴδιο ποῦ τοὺς σκότωσε, μόνον αὐτοὶ μπορούν
 νὰ μαρτυρήσουν μὲ τὸ ἴδιο τους τὸ αἷμα
 τὴν τρέλα, τὴ μανία καὶ τὸν ὄλεθρο,
 ποῦ στροβιλίζονται μὲς σ' ἓνα τέτοιο πάθος
 ἀδελφοκτόνο, ἀσίγαστο, τραγικό...

Διαβάζοντας τὸ παραπάνω ποίημα, ὁ ἀναγνώστης Γερμανὸς ἢ Ἕλληνας, ζεῖ μὲ τὴ φαντασία «τὴν ἄγρια, σπαραχτικὴ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς, διασωσμένη ἀπὸ τίς Ξιφολόγχες καὶ τίς σφαίρες» ὅπως τὴν πρόβλεψε ὁ ποιητὴς καὶ ὅπως τὴν ἔζησαν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἀπὸ τίς δυὸ πλευρῆς, γκρεμίζοντας μὲ ἄγρια χαρὰ τὸ φράγμα τοῦτο.

ΤΩΡΑ ό χώρος τής Εύρώπης άρχίζει σιγά σιγά νά μās φανερώνει και τήν άλλη μορφή του, πού αιώνες τώρα παραμένει αναλλοίωτη πέρα από τὰ μίση και τούς πολέμους, πού κατά καιρούς σημάδεψαν τήν ιστορία του και τήν μοίρα τών ανθρώπων. Είναι ή κοινή ποιητική κληρονομιά πού ποτέ δέν σταμάτησε νά τραγουδά τόν άνθρωπο με άγάπη περισσή, με όλη τή μαγεία πού μόνο ό ποιητικός λόγος μπορεί νά προσφέρει σαν τραγούδι. Όπως αυτός του Νίκου Γκάτσου:

ΕΛΕΓΕΙΟ

Στή φωτιά του ματιού σου θα χαμογέλασε κάποτε ό Θεός
 θα 'κλεισε τήν καρδιά της ή άνοιξη σαν μιās άρχαιας
 άκρογιαλιός μαργαριτάρι.
 Τώρα καθώς κοιμάσαι λαμπερός
 Στους παγωμένους κάμπους πού οι άγράμπελες
 Γίναν θαλασσωμένα φτερά μαρμάρινα περιστερία
 Βουβά παιδιά τής άπαντοχής —
 "Ήθελα νάρθεις μιá βραδιά σá βουρκωμένο σύννεφο
 "Αχνη τής πέτρας, πάχνη τής έλιάς
 Γιατί στο άγνό σου μέτωπο
 Κάποτε θα 'θλεπα κι εγώ
 Τό χιόνι τών προβάτων και τών κρίνων
 Μά πέρασε απ' τή Ζωή σαν ένα δάκρυ τής θάλασσας
 Σά λαμπηδόνα καλοκαιριού και στερνοβρόχι του Μάη
 Κι ός ήσουν μιá φορά κι εσύ ένα γεράνιο κύμα της
 "Ένα πικρό βότσαλό της
 "Ένα μικρό χελιδόνι της σ' ένα πανέρημο δάσος
 Χωρίς καμπάνα τή χαραυγή χωρίς λυχνάρι τó απόβραδο
 Με τή ζεστή σου καρδιά γυρισμένη στα Ξένα
 Στα χαλασμένα δόντια τής άλλης άκρογιαλιός
 Στα γκρεμισμένα νησιά τής άγριοκερασιός και τής φώκιας.

ΕΤΣΙ, οι σίχοι τών Γερμανών και τών Έλλήνων ποιητών, μās φέρνουν σε κάποιο άλλο χώρο, πέρα από τή φτώχεια τών καιρών και τήν ανθρώπινη άτέλεια. Σταλαγματιές δροσιάς, όπως γράφω στην άρχή του σύντομου αυτού ποιητικού «όδοιπορικού», αλλά πριν απ' όλα, σαν βάλαμο παρηγοριάς και άγγιγμα αισιοδοξίας, σαν μουσική πού ποτέ δέν σβήνει, αλλά ό άπόηχός της ταξιδεύει πέρα απ' τὰ σύνορα και τήν ανθρώπινη μοίρα.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΠΕΝΘΟΣ

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Στη μακρά πορεία της «Ηπειρωτικής Έστίας», η άρاییση είναι τραγική και οι ελάχιστοι περιλειπόμενοι, απ' την παλαιά φρουρά, αναλογιζόμαστε τὸ κενὸ πὸ ἄφησαν οἱ συνεργάτες και συναθλητές. Και ἡ ἀπουσία τους, δυστυχῶς,

ὀλοένα μεγαλώνει, γιατί δὲν ἀντικαθίστανται. "Ἐτσι, ἡ πτώχευση στήν πνευματική μας ζωὴ εἶναι πραγματικά ἀνυπολόγιστη, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἐπάνυμοι και ἀναντικατάστατοι, ὑπῆρξαν ἓνα σύνορο και ἄφησαν, γιὰ τοὺς μεταγενέστερους, ἓναν ὀρίζοντα δικό τους.

"Ἐνας ἀπ' αὐτοῦς, ὁ Ἄρσενης Γεροντικός, ἀπ' τοὺς λίγους πνευματικούς ἀνθρώπους, πὸ εὐτύχησαν νὰ δικαιωθοῦν ζῶντες, ἔφυγε στὶς 12 Ἀπριλίου, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη πάλη μετὴν ἀρρώστια, κλείνοντας τὸν κύκλο τῆς ζωῆς του πλήρης ἡμερῶν. Καὶ ἡ πόλη τούτη, πὸ εἶχε τὸ προνόμιο νὰ τὸν ἔχει, γιὰ πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, χειραγωγὸ και πολῦτιμο δάσκαλο τῶν παιδιῶν τῆς, τὸν ἀντάμειψε μετὴν ἀγάπη, τὸν σεβασμὸ και τὴν ἀναγνώριση τῆς προσφοράς του. Καί, γι' αὐτὸ, νοιῶθει τὸ κενὸ μεγαλύτερο και τὸν θάνατό του πὸ πικρό, ἐνῶ θὰ κρατήσει τὴν μνήμη και τὶς ὑποθήκες του, πὸ ἔκφράζονται ἀπ' τοὺς ἑκατοντάδες μαθητές του, στήν λαμπρὴ τῆς ἱστορία.

Ὁ Ἄρσενης Γεροντικός, ἀπ' τὰ πρῶτα και κύρια στελέχη τῆς «Ἡπειρωτικῆς Έστίας», κινήθηκε πάντα σ' ἓνα εὐρύτερο πεδίο πνευματικῆς ζωῆς και, μετὸν στέρεο στοχασμὸ του, τὸ ἀδαμάντινον ἦθος και τὴν καθαρὴ του ὄραση, ἔδωσε μοναδικές προσοχές γιὰ τὴν ζωὴ. "Ἐτσι, ὡς πρῶτα συναίσθηση, στὰ συνταρακτικὰ χρόνια τῆς πρόσφατης πεντηκονταετίας, στάθηκε ἓνας εὐγενικός και σοφὸς δάσκαλος και, μέσ' ἀπ' τὰ ἐρείπια και τὰ τρομακτικὰ ἀδιέξοδα γιὰ τὴν τραυματισμένη ἐκείνη νεότητα, ἔρ-

ριξε μιὰ γέφυρα κι ἔδωσε ἕναν προσανατολισμό. Γι' αὐτό, ὁ ἄνθρωπος τοῦτος, κυριολεκτικά, εἶχε ὄλον τὸν κόσμο δικό του, ἀντίκρουσα πολυσήμαντο καὶ ἀνεκτίμητο, γιὰ τὴν μικρὴ μας ζωὴ πᾶνυ στὸν ὁμορφὸ πλανήτη. Καὶ ὅσοι εὐτύχησαν νὰ εἶναι μαθητὲς του, γνωρίζουν αὐτὴν τὴν μεγάλη ἀλήθεια καὶ κρατοῦν, ὡς ἱερὴ ὑποθήκη, τὸν λόγο καὶ τὶς παραινέσεις του, δίνοντας στὴν καθημερινότητα τὴν ἀκτινοβολία καὶ τὴν καλωσύνη του. Ἡ φωτεινὴ του παρουσία καὶ τὸ ζεστό του χέρι εἶναι πάντα μπροστά τους, πολὺ πέρα ἀπ' τὴν ἀκτινοβολία τῆς ἔδρας τοῦ καθηγητῆ, γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πόνο, τὴν αἴσθησι τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἀσυζήτητο χρέος, ὁδηγὸς καὶ πατέρας γιὰ ἑκατοντάδες ἐφήβους ποὺ ζητοῦσαν ἕναν δρόμο.

Καὶ θὰ πρέπει, γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ, νὰ σταθοῦμε τὸ ἴδιο καὶ στὸν κῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅπου ἄφησεν, ἐπίσης, ἀκτινοβολία κι ἕνα σπάνιο ἔργο, ποὺ διάστρωσαν ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὰ σύγχρονα γράμματα μας. Καί, ἀκόμα, νὰ ἀναφέρουμε τὴν διάνοιξη ἐνὸς δρόμου, στὶς ἀνικνεύσιμες γιὰ τὰ νέα ρεύματα καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία, ποὺ πρόσφερε μὲ τὸ ἀνετο ὕφος, τὴν ἀθρότητα τῆς γραφῆς καὶ τὸ ἄρωμα ἀπὸ ἕνα εὐρωπαϊκὸ κιούμορ στὴν μεταπολεμικὴ γραμματεία μας, πλουτίζοντας τὰ σύγχρονα γράμματα, τόσο μὲ τὴν ὀξύτατη κριτικὴ σκέψη του, ὅσο καὶ μὲ τὶς μεταφράσεις τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ποιημάτων ἀπ' τὴν κλασικὴ εὐρωπαϊκὴ ποίηση. Ἡ ποιητικὴ του κράσι καὶ ἡ ἐνδιάθετη ἐκλεκτικότητα στὶς ἀναζητήσεις τοῦ ἔδωσαν, σ' ἕναν ὑπερεθνικὸν ὀρίζοντα, τὴν εὐαίσθησι καὶ τὴν ἀφομοιωτικὴ δύναμη νὰ συλλαμβάνει, ὅπως ἡ λυχνία, τὸ καινούργιο μῆνυμα τοῦ αἰῶνα μας. Καὶ τὸν δοθήσαν νὰ κωνέψει τὴν ἀλήθεια, ἀποκαθαρμένη ἀπ' τὶς ἀπατηλὲς ἐπενδύσεις, πέρα ἀπ' τὶς ἀπατηλὲς ἐντυπώσεις καὶ πέρα ἀπ' τὶς ἀνανακλάσεις τῆς ἐπιφάνειας, γιὰ μιὰ θεώρησι μακρᾶς προοπτικῆς, ἀξιοποιώντας τοὺς ἐρεθισμοὺς μὲ τὴν νηφαλιότητα ἀπ' τὴν εὐρύτατη παιδεία του. Ἐνας ποιητὴς φιλόσοφος καὶ διανοούμενος καλλιτέχνης, ποὺ στέκονταν ἀπὸ κάποια ἀπόστασι καὶ ποὺ δὲν ἀρκοῦνταν στὸν ἑαυτὸ του, ἔφερε προσωπικὲς ἀπόψεις, ἔκαμε ὀρθὲς ἐπισημάνσεις γιὰ τὴν πορεία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἐπικίνδυνη ὑπερτροφία τῆς τεχνολογίας, ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, ἐπηρέασε τὸ λόγο κι ἔδωσε κάποιες ἀρδεύσεις καὶ κλωρὲς ἀρτηριὲς γιὰ τὸν κοινὸν ἄνθρωπο. Ἀκόμα, διεύρυνε τὴν ἐσωτερικὴ ἀναχώρησι καὶ στάθηκε πάντα μέτοχος στὶς ἀνισυχίες, στὸ πάθος καὶ στὶς προσδοκίες τῆς νεώτερης γενεᾶς. Γι' αὐτό, ἕνα μέρος ἀπ' τὶς ἐργασίες του ἀναφέρεται στὴν ἀνατομία τῆς ἱστορίας, ἔξω ἀπ' τὸν θόρυβο καὶ τὴ στίλβη τῶν λέξεων, γιὰ νὰ ρίξει τοὺς προβολεῖς στὶς ἀφώτιστες πράξεις τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας. Καί, μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ του ὕφος καὶ κάποια ἐκ τῶν ἐνδον ἀνανέωσι στὸ λόγο, ἐπέτυχε νὰ συζεύξει τὶς ἀντινομίες καὶ τὸ παράλογο τῶν καιρῶν μας. Γι' αὐτό, οἱ θέσεις καὶ οἱ προρρήσεις του ὑπῆρξαν πράγματι μοναδικές, ἰδίως στὸ παραλήρημα καὶ τὴν ἀποκορύφωσι τῆς «μοντέρνας» ἔκφρασι, ἀνοίγοντας τὸν σωστὸ δρόμο γιὰ τὴν προσπέλασι τοῦ νέου οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν μεταπολεμικῶν εὐρωπαϊκῶν ἀντιλήψεων. Γι' αὐτό, ἡ παρουσία τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ στὸν πνευματικὸ κῶρο καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου μας, σὲ μιὰ περίοδο ἔντονης κυοφορίας, ἀποτέλεσε μιὰ δύναμη ποὺ θάρυνε τὴν πνευματικὴ ζωὴ, δίνοντας τὴν δική της συμβολὴ γιὰ τὴν ἔκφρασι τῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Α. Γεροντικοῦ, ἀπ' τὴν ἐπαλξὴ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας», ὑπῆρξε ἀνυπολόγιστη, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῆς ἀλλοτρίωσις ἀπ' τὸν ἐγκεφαλικὸ κάματο καὶ τὴν ἀποκοπὴ τῆς συμμετοχῆς μας στὴν φυσικὴ ζωὴ, ποὺ μᾶς ἐπιβάλλουν οἱ νόμοι τῆς ἀσφάλτου καὶ τῆς πολυκατοικίας. Κι αὐτὸ τὸ μῆνυμα γιὰ ἕνα καινούργιο ὄνειρο, ἕναν νέο μῦθο μέσα σ' ἕνα διαλυμένο ταξίδι, ἕνα

πρωϊνὸ μὲ τὸ ἀπῶνι καὶ τὸν Θεό, μὲ λίγο χῶμα ἀπ' τὴν πατρίδα καὶ μιὰν ἄνοιξη κάτω ἀπ' τὰ ἐρείπια καὶ τὴν διάφευση πού ἔφεραν τὰ εἰδῶλα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἐπισήμανε ὁ Ἀρσένης Γεροντικός. Γι' αὐτό, βοήθησε ἀποφασιστικά στὴν γέννηση τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ, σ' ἕναν ἀγῶνα τεσσάρων δεκαετιῶν, ἀπ' τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» καὶ τὸν κύκλο τῆς, πού τώρα, μὲ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τὸ ἀναπόφευκτο νύχτωμα στὴν ἄκρη τῆς στράτας, ἐγκατέλειψε κι αὐτός, ἀφήνοντας τὸ πνευματικὸ του ἔργο καὶ τὴν μνήμη του, πού θὰ τὸν φυλάξουν ἀπ' τὴν λήθη καὶ θὰ κρατήσουν τὰ ἴχνη τῆς διδάσασίς του. Εἰδικότερα, τὰ Γιάννινα, πού ὑπῆρξαν γι' αὐτὸν ἡ πόλη πού δέθηκε μαζί τῆς πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, πέρ' ἀπ' τὶς τιμὲς καὶ τὴν ἀγάπη, πού τοῦ ἔδωσε ὅσο ζοῦσε, θὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴν θέση πού τοῦ ἀξίζει στὴν δική τῆς ἱστορία. Καί, ἀκόμα, ὁ θάνατος τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Κέρκυρα (γενέτειρά του), εἶχε γενικότερη ἀπήχηση σὲ ὁλόκληρη τὴν χώρα μας καὶ ἰδιαίτερα στὴν πνευματικὴ ἐπαρχία, τονίζοντας τὴν ἀξία τῆς εἰσφορᾶς του στὸν σύγχρονο χῶρο τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.

Ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, πού γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα, πρὶν ἀπὸ ἐνενηντὰ χρόνια καὶ πού σπούδασε στὴ Γενεὺη, ὑπηρέτησε ὡς καθηγητῆς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ πέθανε, καταξιωμένος καὶ ἀγαπώμενος ἀπ' ὅλους πού τὸν γνώρισαν, στὶς δώδεκα Ἀπριλίου. Στὴ ζωὴ, τιμήθηκε ἀπ' τὴν Πολιτεία μὲ ἰσόβια Λογοτεχνικὴ Σύνταξη (τὴν ὁποία δὲν ἔλαθε, γιατί, ὡς συνταξιούχος ἐκπαιδευτικός, ἔπρεπε νὰ διαλέξει μιὰν ἀπ' τὶς δύο), μὲ τὸ Μετάλλιο τῆς Πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, μὲ Εἰδικὴ Περιγαμνὴ τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ὑπῆρξε ἐκλεκτὸ Μέλος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ ἄλλων πνευματικῶν σωματείων.

Κατὰ τὴν κηδεία του, πού ἔγινε τὶς 13 Ἀπριλίου στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸν ἀποχαιρέτησαν, ἐκ μέρους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ τῆς Πανελληνίας Ὀμοσπονδίας Πνευματικῶν Σωματείων τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπαρχίας, ὁ Δημοσθένης Κόκκινος καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ τῶν φίλων καὶ Παλαιῶν Μαθητῶν τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου ὁ καθηγητῆς Κ. Βλάχος.

Καί, τώρα, πού πέρασε τὰ σύνορα μὲ τὸ ἡλιοβασιλεμα, αὐτὸς ὁ εὐπατρίδης τοῦ πνεύματος μὲ τὴν ἀβρότητα καὶ τὴν σοφία στὸν λόγο του, ἐμεῖς οἱ περιλειπόμενοι φίλοι του, νοιώθοντας τὸ μέγα κενὸ πού ἔμεινε ἀπ' τὸ θάνατό του καὶ τὸ πνευματικὸ ἄρωμα ἀπ' τὴν ζωὴ του ἀνάμεσά μας, θὰ συνεχίσουμε τὴν κοινὴ πορεία, πάντα στὸν ἴδιο δρόμο. Καί θὰ τὸν ἀνταμώνουμε τὶς ἐσπέρες καὶ τὴν πρωΐα, μέσ' ἀπ' τὰ ποιήματα καὶ μέσ' ἀπ' τὴν ὄραση καὶ τὴν διύλισμένη σκέψη του, κρατώντας τὴν θύμηση καὶ τὸ πολύτιμο ἀπόσταγμα τῆς ψυχῆς του ἀπείραχτο ἀπ' τὸν χρόνο.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΠΑΤΡΑΣ

Εἶναι ἀναντίρρητο καὶ αὐταπόδεικτο πλέον, ὅτι τὸ Διεθνὲς Φεστιβάλ τῆς Πάτρας παρουσίασε ἕνα πλούσιο καὶ πληθωρικὸ σὲ ποιότητα, σὲ προβληματισμὸ καὶ σὲ προσανατολισμὸ θέαμα καὶ ἀκρόαμα τῆς παραδοσιακῆς καὶ σύγχρονης τέχνης.

Δηλαδῆ γνώρισε, ὁ Πατρινὸς πολίτης, μιὰ εἰδικὴ ἐνημέρωση καὶ ἐπιμόρφωση κάποιας συγκεκριμένης παιδείας ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Καὶ ἐπισημαίνουμε τὰ ἄριστα πεπραγμένα γύρω

ἀπὸ τῆ γνῶριμία μὲ τὰ εἰκαστικά καὶ τὴν μουσική, θεματικές καλλιτεχνικά προϋποθέσεις, πού ἀπουσιάζουν ὀλοσχερῶς ἀπὸ τὴν καθυστερημένη Πάτρα στὸν σημαντικότερο ἰδιαίτερα τομέα τῆς πολιτιστικῆς πέραν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἀθηνῶν.

Ὅμως ἡ ἀναφορά μας θὰ περιορισθεῖ στὴν προκειμένη σημασιολογία ἀποκλειστικῶς μόνον στὴν παρουσίαση τῶν συντεταγμένων πού ἀφοροῦν τὸ θεατρικὸ πρόσωπο τοῦ Δ.Φ.Π. καὶ τὴν ποικίλη θεατρολογία πού συνοδεύουν μορφολογικά κάθε θεατρικὸ ἔργο πού προγραμματίστηκε σκηνικά γιὰ τὴν Πάτρα.

Ἔτσι, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ προσπάθεια θὰ σταθεῖ καὶ θὰ ἐπισημάνει, ὅσο εἶναι δυνατόν, τίς πνευματικές καὶ τίς πολιτιστικές διασυνδέσεις πού ἐνοποιοῦν θετικά καὶ ἀρνητικά τὸ θεατρικὸ κοινὸ μὲ τὸ παιζόμενο θεατρικὸ ἔργο.

Καὶ οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς κληροδοτοῦν τὸ μήνυμα γιὰ μιὰ πιθανῶς σωστὴ ἐνημέρωση καὶ ἐπιμόρφωση, σὲ ὅ,τι συμβαίνει καὶ διαδραματίζεται τόσο στὶς ἀμφιλεγόμενες κυρίως σκηνοθετικές διδασκαλεῖς καὶ ἐρμηνεῖες ὅσο καὶ στὶς παράπλευρες διεισδύσεις πάνω στὰ μυστικά τῶν ἀνθρωπίνων πεπραγμένων καὶ τίς ἐσώτατες εὐαισθησίες τους πού εἶναι καὶ καθαρὸν προϊόν — ἄλλωστε — τῆς χαρισματικῆς θεατρικῆς γραφῆς.

Στὰ τέσσερα χρόνια τῆς καλλιτεχνικῆς του Ζωῆς, τὸ Δ.Φ. τῆς Πάτρας καὶ εἰδικὰ στὸ Θέατρο παρουσίασε:

1. Πέντε ἔργα πού ἀνήκουν στὴν σειρά τῆς Ἀρχαίας Τραγωδίας. — Μένανδρος, Ἀριστοφάνης, Σοφοκλῆς.

2. Ἑπτὰ ἄλλους συγγραφεῖς μὲ διαφορετικότερες ταυτότητες θεατρικοῦ προβληματισμοῦ πού εἶναι: Τζῶν Φόρντ, Π. Κλωντέλ, Λ. Ἀναγνωστάκη, Ν. Καζαντζάκης, Μολιέρ, Σ. Μπέκεττ, Φράνκ Βέντεντ.

3. Τὴν πειραματικὴ σκηνὴ «Θέατρο Ἀνοιξῆς» μὲ δουλειὰ πάνω στὸ πανηγύρι τοῦ Ζάν Κοκτώ. Συμμετοχὴ δέκα ἠθοποιῶν. Πειραματικὴ σκηνὴ τέχνης Θεσσαλονίκης. Μισίμα — Νύχτες χαμένων ἐρώτων. Συμμετοχὴ ἑννέα ἠθοποιῶν.

4. Θεατρικὸ ἀναλόγιο.

— Μαντὰμ ντὲ Σάντ. Μισίμα. Σκηνοθεσία Μάγιας Λυμπεροπούλου.

— Αὐτόχειρ. Μ. Μητσάκη. Σκηνοθ. Βίκτωρ. Ἀρδίττη.

— Μπλὲ Βαθὺ Σχεδὸν Μαῦρο. Θανάση Βαλτινοῦ. Σκηνοθεσία Μάγιας Λυμπεροπούλου.

— Ἡ Σχεδιά τοῦ Ὀδυσσεά. Δ. Μαρωνίτης. Σκηνοθεσία Μάγιας Λυμπεροπούλου.

— Σπίτια Μνήμης. Κ. Λογαρά. Σκηνοθεσία Θανάση Μικρούτσικου.

— Οἱ χτίστες. Γ Χειμῶνα. Σκηνοθεσία Ἀνδρέα Βουτσινά.

5. Γενικώτερη Πειραματικὴ Θεατρολογία πού εἶναι:

— Ἡ Μάσκα στὸ Θέατρο - Κατασκευές.

— Τὸ πορτραῖτο τοῦ Καλλιτέχνη ὡς σαλιμπάγκου. Συμμετοχὴ ἑντεκα ἠθοποιῶν.

— Σεμινάριο ὑποκριτικῆς. Θέμα: Ὁ ἔρωτας τοῦ ἠθοποιῦ στὴν δουλειὰ του.

— Θεατρικὸ δρώμενο στὸ ἔργο — Ὁ Ἀδελφός — τοῦ Γ. Χειμῶνα. Θέατρο Ἀμαρσι.

— Σκοτεινὸ Λιμάνι τοῦ Πάθους.

Μικτὴ παράσταση σὲ κείμενα Ν. Καββαδία. Συμμετοχὴ ἔξι ἠθοποιῶν.

— Ἴσμηνη. Γιάννη Ρίτσου.

— Σεμινάριο Ἐργαστήριο

Μὴ ἐρμηνευτικές σωματικές τεχνικές γιὰ μιὰ παραδοσιακὴ τεχνικὴ.

— Ντόνο γιὰ Μίμο καὶ Πιάνο Ζ.Κ.

6. Σκηνοθέτες Ἀρχαίας Τραγωδίας: Σπύρ. Εὐαγγελάτος, Γιάννη Μαργαρίτης, Γιώργος Μιχαηλίδης, Κώστας Μπακάς, Ρόμερ Στούροβα.

7. Σκηνοθέτες μὲ διαφορετικότερους θεατρικοὺς προβληματισμοὺς: Γιώργος Μιχαηλίδης, Βίκτωρ Ἀρδίττης, Κάρολος Κούν, Γιώργος Ρεμουῆδος, Ἀνδρέας Βουτσινάς, Ρούλα Πατεράκη.

8. Σκηνοθέτες για το θεατρικό ανάλογο: Μάγια Λυμπεροπούλου, Βίκτωρ Άρδίτη, Θάνος Μικρούτσικος, Άνδρέας Βουτσιανός.

9) Σκηνοθέτες Πειραματικής θεατρολογίας: Γιάννης Μαργαρίτης, Νίκος Χουρμούζιαδης.

10. Σκηνοθέτες γενικότερου Θεατρικού προβληματισμού: L. AUTRE MUSEE, NOUVEAU THEATRE DE BELGIQUE, DOMINI MIME BAD DANCE COMPANY, Γ. Μαργαρίτης, LUNIMACICO, Μ. Λυμπεροπούλου. Ίδεογραφικό Θέατρο AMARGI. Θέμης Μουμπολίδης, Στέφανος Κοτένκος. Έργαστήρι Ζ.Κ.

11. Συνθέτες: Σέμπερκ, Στραβίσκο, Ρότα, Θ. Νικόπουλος, Κούρτ Βέλ, Λούνκ, Γιώργος Φανάκας, Γ. Φαράζης, Γιάννης Μαρκόπουλος, Έρακλ. Παπασασχαλίδης, Μιχ. Γρηγορίου, Θ. Άντωνίου, Θαν. Μικρούτσικος, Ρηνιώ Παπανικόλα, Τάσος Καρακατσάνης, Σταμάτης Κραουνάκης, Γκιέργκι Καντσέλι.

12. Χορογράφοι: Νατάσα Ζούκα, Έρη Πίττα, Δόνη Μιχαηλίδη, Λευτέρης Δρανδάκης, Ν. Φλώρας, Σοφία Σπυράτου, Γκεόργκι ΆλεΞιεφ.

Άναλυτικά κατά θεατρική χρονιά σημειώνουμε τα παρακάτω άπολογιστικά στοιχεία:
1986

1. Ή Μάσκα στην Τέχνη. 23)7 - 14)8. Ειδική αναφορά στο θέμα Ή Μάσκα στο θέατρο. — Κατασκευές —. LAUTRE MUSEE Βελγίου.

2. Το πορτραίτο του καλλιτέχνη ως σαλτιμπάγκου. Έπιλογή κειμένων πάνω σε μία ιδέα του HENRI RONSE. Συμμετοχή 11 ήθοποιών. NOUVEAU THEATRE DE BELGIQUE 31)7.

3. Το συγκρότημα DOMINI MIME DANCE COMPANY. Ούγγαρία. Παιδικό θέμα. Παράσταση Παντομίμας. 5)8.

4. LUNIMAGIGO. Σύμπραξη με θέατρο Άνοιξης. 12)8. Μετάφραση στο πανηγύρι του Κοκτώ. Ήθοποιοί 10. Άπό τον Μάριο Πλωρίτη.

5. ΕΠΙΤΡΕΠΟΝΤΕΣ. Μενάνδρου. Άμφιθέατρο. Ήθοποιοί 13. 19)8.

1987

1. Θεατρικό Άναλόγιο. Μαντάμ ντε Σάντ του Μισίμα. 18)6. Σκηνοθεσία Μ. Λυμπεροπούλου.

2. Σεμινάριο ύποκριτικής 23)6. Ό έρωτας του ήθοποιού για τη δουλειά του. Διεύθυνση Μ. Λυμπεροπούλου.

3. Θεατρικό δρώμενο στο έργο — Ο αδελφός — του Γ. Χειμώνα. Σκηνοθεσία και δομή. Ίδεόγραμμα. Θέατρο AMARGI. 27)6.

4. Πειραματική Σκηνή Τέχνης Θεσσαλονίκης 4)7. Μισίμα: Νύχτες χαμένων έρώτων. Έννεα ήθοποιοί.

5. Έθνικό θέατρο. Έκκλησιάζουσες του Άριστοφάνη. 11)7.

6. Έθνικό θέατρο. Οιδίππους Τύραννος του Σοφοκλή. 17)7.

7. Άνοιχτό Θέατρο. Κρίμα που είσαι πόρνη. Τζών Φόρντ. 31)7.

1988

1. Θεατρικό Άναλόγιο. Αυτόχειρ. Μ. Μητσάκη. 22)6. Σκηνοθεσία Βικτ. Άρδίτη.
2. Θεατρικό Άναλόγιο. Μπλέ Βαθύ σχεδόν Μαύρο. Θ. Βαλτινού. 26)6. Σκηνοθεσία Μ. Λυμπεροπούλου.

3. Πρωτεύς. Πωλ. Κλωντέλ. Θέατρο Πάτρας. 9)7. Σκηνοθ. Βικτ. Άρδίτη.

4. Ό ήχος του όπλου. Λ. Άναγνωστάκη. Θέατρο Τέχνης. 12)7.

5. Σκοτεινό Λιμάν του Πάθους. 23)7. Μικτή παράσταση σε κείμενα Ν. Καθβαδία. Σκηνοθ. Θέμη Μουμουλίδη. ΉΞι ήθοποιοί.

6. Θεατρικό Άναλόγιο. Ή σχεδία του Όδυσσέα. 26)7. Μετάφραση Δ. Μαρωνίτη. Μάγια Λυμπεροπούλου.

7. Ζορμπάς. Ν. Καζαντζάκη. 27)7. Άστική Καλλιτεχνική εταιρία. Σκηνοθεσία Γ. Ρεμούνδου.

8. Θεατρικό 'Αναλόγιο. Σπίτια μνήμης. Κ. Λογαρά. 28)7. Σκηνοθεσία Θ. Μικρούτσικου. 'Εννέα ήθοποιόι.

9. ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας. Δόν Ζουάν. Μολιέρου. 3)8.

1989

1. Εύτυχισμένες Μέρες. Σάμουελ Μπέκεττ. 7)7. Σκην. Ρούλας Πατεράκη.

2. 'Ανοιχτό Θέατρο. Λούλου. Φράνκ Βεντέκιντ. 20)7. Σκην. Γ. Μιχαηλίδη.

3. 'Ισμήνη. Γιάν. Ρίτσου. Θέατρο. Σκην. Στεφ. Κοτσίκου. 23)7.

4. Σεμινάριο - 'Εργαστήρι - JEAR P. KALETRIANOS. 27)7 - 31)7. Μή έρμηνευτικές σωματικές τεχνικές για μία παραδοσιακή τεχνική.

5. LUMEIA: Ντόνο για μίμο και πιάνο. 30)7. JEAR P. KALETRIANOS.

6) LUMEIA. Η ΟΛΟΣ. JEAR P. KALETRIANOS. 31)7.

7. Θεατρικό 'Αναλόγιο. Οί χτίστες. Γ. Χειμώνας. 30)7. Σκην. 'Ανδρ. Βουτσινά.

8. 'Εθνικό Θέατρο. Θεαμοφοριάζουσες του 'Αριστοφάνη 5)8.

9. Οιδίπους Τύραννος του Σοφοκλή. 12)8. Σκην. Ρ. Στούρουα.

Θά πρέπει λοιπόν να έπισημάνουμε, σύμφωνα με τά προαναφερόμενα στοιχεία, τις παρακάτω παρατηρήσεις μας:

1. Σε τί βασικά μεγέθη έπιμόρφωσης για τó Πατρινό θεατρόφιλο κοινό συνετέλεσε αυτή ή γνωριμία με τó θεατρικό πρόσωπο του Διεθνούς Φεστιβάλ και ποιά είναι ή θετική προσέγγιση του θεατή σ' αυτήν τήν έπικοινωνία;

2. Οί Πειραματικοί κυρίως σχεδιασμοί τί προσπάθησαν να πετύχουν και πώς θά πρέπει να μεταφραστούν αυτά τά παραδεχτά πλέον δεδομένα σε σκοπιμότητες μορφωτικού μελλοντικού προγραμματισμού;

3. 'Η πληθωρική και ποικιλόμορφη συμμετοχή σε κάθε θεατρικό έργο με χορογράφους, ένδυματολόγους, μουσικοσυνθέτες και σκηνοθέτες τί προσέφερε γενικότερα σαν έπιμόρφωση και σαν άμση έπαφή με τήν τέχνη;

4. Τί άποκομίζει και τί άνακαλύπτει ó Πατρινός θεατρόφιλος διαβάζοντας τά Θεατρικά χρονικά πριν από τó Δ. Φεστιβάλ και ποιά σγκριτικά δεδομένα διαμορφώνουν τις έπίκαιρες άπαιτήσεις και γνώσεις του πάνω στο σύγχρονο θέατρο;

Π ρ ώ τ η π ε ρ ί π τ ω σ η .

"Όπως έχουμε έπισημάνει και πιό μπροστά, ó Πατρινός θεατρόφιλος γνώρισε, είδε, διάβασε, μελέτησε και χάρηκε τήν ποιότητα τής τέχνης που άντιπροσώπευσαν, στα τέσσερα αυτά χρόνια, 28 περίπου θεατρικά έργα ποικίλης σκηνικής μορφής και σκηνοθετικής έργασίας, 24 περίπου σκηνοθέτες διακεκριμένοι σε τίτλο και έπαγγελματική καριέρα, 7 χορογράφοι και 17 μουσικοσυνθέτες.

Αυτή ή έπικοινωνία έχει τήν ταυτότητα του ύψηλου καλλιτεχνικού επιπέδου και έλαβε χώρο, ιστορικώς πλέον, για πρώτη φορά στην Πάτρα.

Δ ε ύ τ ε ρ η π ε ρ ί π τ ω σ η .

Θά πρέπει να σταθοϋμε στή μεγάλη και θετικότερη θεώρηση που έμβολίασε τόν Πατρινό θεατρόφιλο με μορφωτικούς προβληματισμούς και προσανατολισμούς τέχνης και που είναι οί πειραματικές σκηνικές παρουσίες που μās έδωσε ή θεατρική παρουσία στο Διεθνές Φεστιβάλ τής Πάτρας.

Τέχνη στους καιρούς μας σημαίνει ότι, πέρα από τήν άρχή, τήν διαδρομή και τó τέλος και πέρα από τις διαπιστώσεις, καταγραφές, καταγγελίες, τις ρεαλιστικές άναφορές, ίσως και τις ένοράσεις, ύφίσταται και παραμένει τó μέγα θέμα τής έπιδίωξης τής χαρισματικής άναζήτησης.

"Έτσι και συγκεκριμένα, αυτοί οί θεατρικοί πειρατισμοί, δηλώνουν τó άνοιγμα για κάποιους άλλους κόσμους αισθητικής, συντελοϋν στή θέαση τής ανθρώπινης ιδιορρυθμίας και ένισχύσουν θετικά στήν προσέγγιση και στήν έπικοινωνία για μία άγνωστη και ύπόγεια ανθρώπινη εύαισθησία που ύπάρχει παραπληρωματικά και ύπαρξιακά στις πέντε αισθήσεις.

Οί πειρατισμοί στήν τέχνη διαδηλώνουν άποδέσμευση, άπελευθέρωση, είναι σκο-

πός και επίδωξη πού παρακινεί πρόσθετα και τὰ σύγχρονα κοινωνικοπολιτικά ρεύματα και δεδομένα.

Περίπου 20 σκηνικές δημιουργίες Πειραματικής Θεατρολογίας παρουσιάστηκαν στο Δ.Φ., μεταξύ τών οποίων αναφέρουμε χαρακτηριστικά και τὰ στοιχεία στά παρακάτω:

Μίσιμα 2, Ζ. Κοκτώ, Μ. Μητσάκης, Θ. Βαλτινός, Δ. Μαρωνίτης, Κ. Λογαράς, Γ. Χειμώνας 2.

Ή Μάσκα στο θέατρο, Καλλιτέχνης σαλιμπάγκος, Θ. Αμάρι, Ν. Καθβαδίας, Γ. Ρίτσος.

Σεμινάριο - έργαστήριο — 2 Καλετριανός.

Καταφαίνεται ότι τὸ Δ.Φ. έπεδίωξε σοφά νά δώσει μιὰ πολυδιάστατη θεατρική επιμόρφωση και δέν περιορίσθηκε στην άπλή και μόνο παρουσίαση τών θεατρικών έργων. Προσπάθησε και επέτυχe νά μυήσει τόν θεατή τού έπαρχαικού κοινού τής πρωτογενούς ιδιαίτερα νεοεμφανιζόμενης μικροαστικής τάξης στους ποικιλόμορφους προσανατολισμούς τής έπίκαιρης θεατρικής περίπτωσης.

Τρίτη περίπτωση :

Ή άπάντηση στην αντίστοιχη σημασιολογία είναι θετική, γιατί έδω ή άμεση γνωριμία με τις δεκάδες ξεχωριστούς αυτούς ανθρώπους μιás γενικότερης και πολύμορφης καταξιωμένης φυσιογνωμίας κι έκφρασης έδωσε τήν χαρακτηριστική έπικοινωνία κάποιος ύψηλης πνευματικής και καλλιτεχνικής στάθμης, ή όποια, σαν παιδεία κι επιμόρφωση τέχνης, κατευθύνει πλέον τὰ καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα τού συνόλου σχεδόν τών νέων Πατρινών σε καινούργιους και σύγχρονους προβληματισμούς. Έτσι και ύστερα από αυτήν τήν αναντίρρητη άξιολόγηση, άνέβηκε κι άρχισε μάλιστα και νά εκδηλώνεται έντονα, ή νεοεμφανιζόμενη κοινωνικοπολιτική σκέψη και δομή στην Πάτρα.

Και ή σχέση πολίτη και τέχνης προσανατολίσθηκε σε χρήσιμους και άνοιχτούς ρυθμούς εύρωπαϊκής κουλτούρας και άνατρέπεται ή συντηρητική καλλιτεχνία τής ήθογραφίας ίσως όλοσχερώς πλέον, ή όποια και κρατούσε περιχαρακωμένες τις παλαιότερες καλλιτεχνικές και πνευματικές εκδηλώσεις τής Πάτρας.

Κυρίως ή θεατρική προσφορά τού Φεστιβάλ με τις δεκάδες θεατρικά έργα έμυησε και παρακίνησε τόν Πατρινό νά σκέφτεται, νά επιλέγει και νά συμμετέχει σαν πολίτης και σαν φορέας, σε θεάματα και σε θεματικές αντίστοιχίες ποιότητας με εύθνη άριστης έπιλογής σε σύγχρονες κυρίως καλλιτεχνικές διαδικασίες.

Περίπτωση τέταρτη .

Γενικότερες έπισημάνσεις αλλά και ιδιαίτερες ούσιαστικές άναφορές προκύπτουν από τὰ συγκριτικά πολιτιστικά δεδομένα, πριν και μετά από τήν τετράχρονη παρουσία στην Πάτρα τού Διεθνούς Φεστιβάλ, τόσο για τήν καινούργια καλλιτεχνική Ζωή στην όποια θητεύει έκούσια και με ενδιαφέρον ό κάτοικος τής Πάτρας, όσο και για τήν θεατρολογική έπικοινωνία πού έπεκτείνεται πάνω στον ίδιο αυτόν κάτοικο τής Πάτρας. Έτσι, ό κάθε Πατρινός διαφοροποιείται θετικά και έξελλίσσεται μ' ένα ταχύτατο ρυθμό άποδέκτη τής πνευματικής Ζωής τών καλλιτεχνικών εκδηλώσεων τής ψυχαγωγίας και τού διαλογισμού, ταυτότητα προβληματισμού και προσανατολισμού πού χαρακτηρίζει τις σκληρές άπαιτήσεις τής κοινωνίας και τής έποχής.

Τό Δ. Φεστιβάλ μās έδειξε τις διαστάσεις τής συμπαντικής τέχνης και τὸ θεατρικό πρόσωπό του, ήταν ό έξάγγελος πού άπεκάλυψε ότι έχουμε κι έμεις τὸ δικό μας θεατρικό αντίκρυσμα, μιό ύπόμνηση και εύαισθησία πού βαθμολογεί τόν άνθρωπο τής άρχαίας τραγωδίας, τὸ θέατρο πού παίζει σαν Πιραντέλλο και τόν θρῆνο τής ύπαρξης, όταν τόν έκπροσωπεί ό Μπέκεττ.

Η ΧΩΡΩΔΙΑ ΤΩΝ Ο.Χ.Ε.

Από τις πιό έντυπωσιακές πολιτιστικές εκδηλώσεις που δόθηκαν μέχρι σήμερα από το Κατάσρειο Ίδρυμα εις τήν πόλη μας, πρέπει να χαρακτηρισθούν ή συναυλία τής χωρωδίας των Όρθοδόξων Χριστιανικών Ένώσεων εις τήν αίθουσαν τής Ζ.Π.Α. τὸ περασμένο Σάββατο καί ή συμμετοχή τής τήν έπομένην Κυριακήν (19 - 20 Μαΐου 1990) εις τήν Θεϊάν Λειτουργίαν εις τὸν Ίερόν Ναόν τοῦ Ἀρχιμανδρείου.

Καί εις τὰς δύο εκδηλώσεις τής χωρωδίας, ή συμμετοχή των συμπολιτῶν μας ήταν περισσότερον ἀπὸ ίκανοποιητική. Ἐσπευσαν ὡς ή έλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς των ὑδάτων, εις τήν ἀνυδρον χωρωδιακῶς πόλη μας. Καί εις τὰς δύο εκδηλώσεις, ή ίκανοποίησις, ή ἀγαλλίασις καί ή πνευματική εὐφροσύνη, ήταν κατάδηλα εις εκείνους που παρέστησαν. Συνάμα ὅμως τοὺς κατείχε καί ή πικρία διότι οἱ πνευματικοὶ φορεῖς, με τὰς θεωρητικὰς των ἐμφανίσεις κυρίως, δὲν ἐμερίμνησαν νὰ συγκροτήσουν κάτι παρόμοιο εις τήν πολυπληθῆ μας πόλη καί ἀκόμη τὸ χειρότερο ἀγνόησαν καί ἀπέπεψαν κάθε πρὸς τοῦτο προσφορὰν.

Πῶς νὰ μὴ δημιουργήση ἔξαρσιν καί ψυχικὴν εὐφορίαν τὸ θέαμα καί τὸ ἄκουσμα εις τήν αίθουσαν τής Ζ.Π.Α., ὅταν ἕνα ὀγδοηκονταμελὲς σύνολον χωρωδῶν σὺν γυναιξὶ καί τέκνοις, ὡς μία οἰκογένεια, ἐπειτα ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ Ἐκκίνημα πρὸ πντήκοντα ἐτῶν περίπου, ἀτενίζει σήμερα τὸ γιγαντωμένο δένδρο τής χωρωδιακῆς του δημιουργίας, με τοὺς εὐηχους καί ἁρμονικοὺς καρπούς τής θεϊαῖς τέχνης, νὰ εὐφραίνη τὰς ψυχὰς των, νὰ ἀναπερῶνῃ τὸ πνεῦμα των καί νὰ τὰ προσφέρῃ σὰν ή πιὸ ζωτικὴ μετὰγγις ἀπὸ τίς χριστιανικὲς πηγὰς των ὑδάτων Ζωῆς εις τοὺς παρευρισκομένους εις τήν συναυλίαν καί εις τοὺς συμμετέχοντας εις τήν ὑπερκόσμιον ἱεροτελεσίαν τής ἐκκλησίας;

Τί νὰ ἐπισημάνη κανεὶς ἀπὸ τήν ἐμφάνισιν καί τὸ ἄκουσμα τής ὑποδειγματικῆς αὐτῆς χωρωδίας;

Τὸ πλῆθος των χωρωδῶν που ή ἐνότης τής πίστεως ἔχει καταστήσει ἕνα σῶμα καί μίαν ψυχήν; Τὸ ἄκουσμα με τήν καθαρότητα τοῦ ἤχου καί τήν πλαστικότητα τής ἁρμονίας; Οὐδόλως ὑστέρησαν εις τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις τής χωρωδιακῆς τέχνης.

Ἦταν καταφανής ή πραγματικότης ἑνὸς πειθαρχημένου συνόλου με ἄνεσιν, με συγκέντρωσιν, με προσήλωσιν, με ἐνθουσιασμόν, με συλλογικὴν πειθαρχίαν καί συλλαγικὸ αἰσθητήριον. Ἦταν ἕνα στόμα με πολλὰς φωνὰς, με πολλὰ χρώματα, με πολλοὺς ρυθμοὺς καί με ἀμέτρητες ἐκφραστικὰς μεταλλαγὰς.

Καί πῶς νὰ μὴ ἀντιπροσωπεύῃ αὐτὴ ή χωρωδία ὅ,τι τὸ ἐκλεκτὸ καί τέλειον, ὅταν εις τὸ πηδάλιο στέκει ἀπότοχος ἕνας παλαίμαχος ἀγωνιστής, ἕνας πατριάρχης τής χωρωδιακῆς δημιουργίας στήν μικρὴ μας πατρίδα, ὁ ἄξιος τής τέχνης σεβαστὸς Βασίλειος Καρποδίνης, αὐτὸς που δούλεψε με ἀνείπωτη δύναμη καί ἀφοσίωση διὰ νὰ πλάσῃ σωστὰ καί τέλεια τοὺς συνεργάτας τής συνδημιουργίας του, διὰ νὰ μποροῦν νὰ ὑλοποιήσουν τήν ἐσωτερικὴ ἐκφραση των συνθέσεων, καί νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ στίς ψυχικὰς συγκινήσεις που ἀπαιτοῦν τὰ ἔργα που τραγουδᾶνε;

Ἡ συμμετοχή τής χωρωδίας τήν ἐπομένην εις τὸ λειτουργικὸ ἔργο τής ἐκκλησίας ἔδωκε τήν πραγματικὴν διάστασιν εις τὸ μυσταγωγικόν της νόημα.

Εἶναι ἀτυχῶς ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει μία προκατάληψις κατὰ τής χωρωδίας, κυρίως ἀπὸ μερικοὺς ἐκπροσώπους τής Ἐκκλησίας μας. Τὸ τοῦ Παύλου «τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα ἵνα πάντως τινὰς σώσω», τὸ ἀντιπαρέρχονται. Ἀτυχῶς σπανίζου φωτισμένοι ἔργαται τής ἐκκλησίας μας σὰν τοὺς μακαριστοὺς πατέρα καί υἱὸν Νισιώτη, γενάρχας τής σημερινῆς θαυμαστῆς χωρωδίας των ΟΧΕ.

Εἶναι πλὴν των ἄλλων, ἀτύχημα καί ἀνεπίτρεπτον οἱ κληρικοὶ μας, πλὴν ἐλαχίστων, νὰ στεροῦνται παντελῶς μουσικῆς παιδείας. Ἐξ αὐτοῦ πρέορχεται καί ή δυσμενὴς τοποθέτησις των πρὸς τήν ἐνδεδειγμένην μουσικὴν εις τήν ἐκκλησίαν μας, που ἀποβαίνει εις βάρος τής πνευματικότητος τής λατρείας.

Οὐδεὶς ἔχει τήν πρόθεσιν οὔτε τὸ δικαίωμα νὰ ἀγνοήσῃ τὸ παραδοσιακὸ βυζαντινὸ

μέλος και ύφος. Πρωτίστως όμως πρέπει να γνωρίζουμε ότι τοῦτο τὸ διακρίνει ἡ ἀπλότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια πού ἐκφράζεται μόνον ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς χορούς, μὲ τὰ ἀρμανικά ἐναλλασσόμενα ἰσοκρατήματα, καὶ μὲ ταυτόσημη, ἀκριβῆ καὶ ἀπροσποίητη ὁμοφωνία. Ἡ μονοφωνία εἶναι ἔργον ἀνάγκης, ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει ἡ χορωδιακὴ πολυφωνία ἢ τὸ παραδοσιακὸ μουσικὸ μέλος τοῦ μουσικοῦ χοροῦ.

Ὁ ὑπάρχων δῆθεν παραδοσιακὸς βυζαντινισμὸς διὰ τῆς μονοφωνίας εἶναι ψευδεπίγραφος, εἶναι κυρίως προσωπικὴ παρουσία καὶ ἔκφρασις τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου κατὰ τὴν ἰδικὴν του προσωπικὴν ἀντίληψιν καὶ ἀρέσκειαν, συνήθως ὅμως κατὰ τὴν μουσικὴν ἀκαλαίσθητον ἀμάθειάν του. Τὸ ἀνάλογιον τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι προσωπικὴ ἤθεσις, ἀλλὰ ἀντιπροσωπευτικὴ τοῦ ἐκκλησιασματος.

Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἐκκλησιασμό μας τῆς ἀρίστης χορωδίας τῶν QXE, ἔδωσε «εἰς τοὺς ἔχοντας ὡτα ἀκούειν» τὴν πειστικὴν ἀπάντησιν ὅτι ἡ χορωδία καὶ ὁ χορὸς ὑπηρετοῦν τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ μᾶς προβληματίσῃ καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς μίαν ἀνάλογη μιμητικὴ δημιουργία. Φαίνεται ὅμως ὅτι στὴ δική μας πόλιν δὲν εὐρέθη ἀκόμη ὁ φωτισμένος πρωτεργάτης ἀπὸ κάποιον ἀνάλογο φορέα καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενο καὶ τὸ ποθούμενο.

ΘΩΜΑΣ ΜΠΑΪΡΑΚΤΑΡΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

(Μὲ ἀφορμὴ τὸν δίσκο τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας Ο.Η.Ε. γιὰ τοὺς πρόσφυγες. Ἐπιλογὴ τραγουδιῶν Δόμνας Σαμίου καὶ ἐπιμέλεια Λάμπρου Λιάβα)

Περὶσσότερο ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, ὁ Ἕλληνας βασανίζεται ἀπὸ τὰ «ἔρημα τὰ Ξένα». Καὶ οἱ λόγοι εἶναι πολλοὶ καὶ διαφορετικοί. Φτώχεια τῆς γῆς, πόλεμοι καὶ ξεριζωμοί, ἀλλὰ κι ἀκόμη ἀνησυχία τῆς ψυχῆς, τὸ ἀνικανοποίητο τῆς περιορισμένης ζωῆς, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ γνῶρισμα τῆς «πρὸς τὰ ἄνω χωρούσης ροπῆς» πού τόσο χαρακτηριστικὰ διατύπωσε ὁ Μπεργκραβ ἀποδίδοντας ἀκριβῶς σὲ αὐτὸ τὴν διάθεσιν τοῦ Ἕλληνα νὰ ξεπερνᾷ τὰ ὅποια ὅρια καὶ νὰ ἀπλώνει ὄλο καὶ πιὸ πέρα, ὄλο καὶ πιὸ ὑψηλὰ τοὺς ὀρίζοντές του καὶ τὸν οὐρανό. Νὰ ἀναζητᾷ, ἐκεῖνο πού βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὰ θουνὰ τῆς πατρίδας πού κλείνουν τὸν ὀρίζοντα, πέρ' ἀπὸ τίς θάλασσες πού τὸν χωρίζουν ἀπὸ τίς μακρινὰς στεριὰς. Μὰ καὶ τέλος ὅλα αὐτὰ, μιὰ «ἔνδεια» καὶ μαζί ἓνα χάρισμα, σὲ ἓνα μοναδικὸ συνταίριασμα, γίνονται δημιουργικὸ στοιχεῖο, πηγὴ ἀπὸ ὅπου τὸ συναίσθημα καὶ ἡ νόση ἀντλήσαν γιὰ νὰ καρπίσει τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχικὴ εὐαισθησία, νὰ γεννηθεῖ καὶ νὰ μεγαλοουργήσει ἢ σκέψῃ στὴν πλατεῖα ἔννοια κι ἀκόμα νὰ ἀνθίσει πραγματικὰ τὸ Τραγουδί. Μὸ ἰδιαιτέρα τὸ Τραγουδί τῆς Ξενιτιάς, πού μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ, ἔχει καὶ ἀπὸ κάπου ἀλλοῦ παράλληλα νὰ ἀντλήσει. Ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν τοῦ Ἕλληνα νὰ μὴν τὸν χωράει ὁ τόπος του μὰ καὶ νὰ μὴν τὸν κρατᾷ κανένας ἄλλος καὶ αἰώνιος Ὀδυσσεὺς νὰ νοσταλγεῖ τὴ βραχόσπαρτη γενετείρά του καὶ ἀναζητᾷ μὲ λαχτάρια νὰ δεῖ ἔστω καὶ μόνον «κανὸν ἀποθρῶσκοντα» ἀπὸ τίς ἐστίες τῆς, ἀφοῦ «πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα οἶδεν». Ἡ «Ξένη» δὲν τὸν κρατᾷ ψυχικά, κι ὅταν ἀκόμη ἐκεῖ συνάντησε μάγισσες πού μαγεύουν καὶ Σειρήνες, ὅπως ὁ πρῶτος γνωστός μας ταξιδευτής, ὁ βασιλιάς τῆς Ἰθάκης. Εἶναι ὁ τόπος, ἡ μάνα γῆ μὲ τὴν ἀνίκητη δυνατὴ φωνὴ τῆς πού φώλισε μέσα στὴν ὑπόστασή του. Μὰ εἶναι πιὸ πολὺ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, ἡ οἰκογένεια μὲ τὴν «μυστικὴ» συνοχὴ τῆς, ἡ φλόγα τοῦ αἵματος πού ἀπεργάζεται ἀθόρυθα καὶ μαζί ἀκατάλυτα στερεά, τὴ συνοχὴ αὐτή. Εἶναι ἀκόμη ἢ τόσο ζεστὴ καὶ εὐγενικὴ μαζί ἀγάπη, πού ἔλκει τὸ ἓνα φύλο στὸ ἄλλο, ἓνας ἔρωτας πού βάσιμα θὰ μπορούσε ἀπὸ κάποιες πλευρὰς νὰ δικαιώσει τὴν ὑπέροχην σύλληψιν τοῦ

Πλάτωνα. Και σὲ σύγκριση μὲ ὅλα αὐτά, ἡ Ξενιτιά, ὑποχρεωτικὴ ἢ ὄχι, δικαιώνει τὸν πικραμένο Ἕλληνα στὰ πολλὰ του τραγούδια, τὰ μικρὰ σύντομα δίστιχα ποῦ ἀναθεματίζουν τὰ καλὰ τῆς, καὶ τὶς μακρόστιχες παραλογές ποῦ ἰστοροῦν τὴ λαύρα τῆς ἐπιθυμίας γιὰ Ξαναγυρισμό.

Ἐνάθεμά σε Ξενιτιά ἐσύ καὶ τὰ καλὰ σου
πλειότερες εἶν' οἱ πίκρες σου παρὰ τὰ διάφορά σου
κι ἀκόμα γι' αὐτοὺς ποῦ μένουν κι ἀδιάκοπα καὶ κείνοι νοσταλγοῦν
Ἐμίσησες καὶ μ' ἄφησες μ' ἓνα γυαλί φαρμάκι
νὰ γεῦσμαι καὶ νὰ δειπνῶ ὅσο νὰ πᾶς καὶ νᾶρτεϊς.

Ὅλοι οἱ μισεμοὶ ἔχουν τὴν πίκρα τους, σίγουρα, μὰ ἐκεῖνος τῆς Προσφυγιάς, δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸ ταίρι του. Ἐδῶ, τὰ καλὰ «τὰ ὀλότελα χαμένα» στοιχειώνουν καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ παρηγορήσει. Μιά φωτιά καίει χωρὶς ποτὲ νὰ σβῆνει μέσα στὶς καρδιές, ἡ χαμένη πατρίδα γίνεται σκιά ποῦ ἀκολουθεῖ, ὄραμα βασανιστικὸ ποῦ ἀκολουθεῖ τὴν κάθε ὥρα τῆς Ζωῆς τοῦ πρόσφυγα, καὶ ποῦ μεταδίδεται συχνὰ καὶ συνεχίζεται πέρα κι ἀπὸ τὴν πρώτη γενεά. Θράκες, Μικρασιάτες, Μακεδόνες, πολυβασανισμένοι Ἡπειρώτες, Πόντιοι. Στέρεο ἔτσι τὸ συναισθηματικὸ βάθος, ποῦ ἐπάνω του στηρίχτηκε ἡ ἀπόφαση τῆς Ἰνστιτούτου Ἄρμωστας Ο.Η.Ε. γιὰ τοὺς Πρόσφυγες (μὲ τὴν χορηγία RANK XEROX) νὰ κυκλοφορήσει ἓναν διπλὸ δίσκο μὲ τραγούδια τῆς Ξενιτιάς. Κι ὅσο κι ἂν ὁ τίτλος εἶναι γενικώτερος κι οὔτε καὶ τραγούδια τῆς Προσφυγιάς εἰδικώτερα περιλαμβάνονται στὸν δίσκο, καταλληλότατο ἦταν καὶ τὸ πρόσωπο ποῦ ἀνέλαβε νὰ κάνει τὴν ἐπιλογή τῶν τραγουδιῶν καὶ νὰ ἔχει τὸν πρῶτο λόγο καὶ στὴν ἐρμηνεία τους. Πρόκειται γιὰ τὴν κυρία Δ ὀ μ ν α Σ α μ ἰ ο υ , ποῦ καὶ προσωπικὲς ἐμπειρίες ἔχει πικρότατες καὶ συγχρόνως εἶναι καὶ ἡ κορυφαία τοῦ Δημοτικοῦ μας Τραγουδιοῦ. Δὲν εἶναι μόνον μία θαυμάσια ἐρμηνεύτρια μὲ ἐξαιρετικὴ φωνὴ γεμάτη ζωντάνια, κρυστάλλινη ἄρθρωση ποῦ ἀβίαστα κατευθύνει καὶ προσαρμόζει ἔτσι ὥστε νὰ καλύπτει τὶς ἀνάγκες τοῦ διαφορετικοῦ ρυθμοῦ, τοῦ ὕφους ὑπερνικῶντας ὅλες τὶς δυσχέρειες καὶ τὶς ἰδιομορφίες καὶ τοῦ θέματος τῶν τραγουδιῶν καὶ τοῦ τόπου. Εἶναι ἀεὶα τιμῆς καὶ γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ ὕλικου, μὴ πολὺμοχθη προσπάθεια, ποῦ τὴν ἀνταμείβει μὲ τὴν δυνατότητα νὰ ἀντλεῖ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ, τὸν ἴδιο τὸν τραγουδιστὴ τοῦ λαοῦ μας. Φαίνεται νὰ ζεῖ πραγματικὰ τὸν στίχο καὶ ἀκόμη περισσότερο τὴν μελωδίαν τόσο βαθιά, ὥστε μὲ τὰ φωνητικὰ τῆς χαρίσματα καὶ τὸ δωρικὸ ὕφος, τὸν αὐθορμητισμὸ τῆς, νὰ «γελᾷ» καὶ νὰ «κλαίει», ὅπως τὸ ἴδιο τὸ τραγούδι, ἢ μᾶλλον ὅπως τὸ ἴδιο τὰ συναίσθημα ποῦ τὸ δημιουργήσε. Κάποτε, νομίζεις πὼς δὲν εἶναι ἡ ἴδια φωνὴ αὐτὴ ποῦ τραγουδάει τόσο διαφορετικὰ πράγματα, ὅπως τὸ «Ὅλους τοὺς μῆνες τοὺς θέλω», ἢ τὸ «Γιωργαλάκη» καὶ τὸ «Νᾶμαν πουλι νὰ πέταγα». Πέρα ἀπὸ αὐτά, ἔχει νὰ δεῖξει μίαν δραστηριότητα πλούσια σὲ ἐμφανίσεις ἐδῶ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ (ὅπως στὸ Φεστιβάλ Μπάχ ποῦ ὀργανώνει ἡ Λίνα Λαλάντη στὸ Λονδίνο ἀλλὰ καὶ ἀκόμη στὴ Γαλλία, Σουηδία, Αὐστραλία κλπ.), ὅπως ἐπίσης καὶ μίαν σειρὰ παραγωγῆς δίσκων ποῦ ἀερίζει νὰ ἀναφερθοῦν.

Τραγούδια τῆς Στεριᾶς καὶ τῆς Θάλασσας, Ταξειῖδια στὴν Ἑλλάδα, Τραγούδια τοῦ Τόπου μου, «Ἐχε Γεῖα Παναγιά», Ἑλληνικὰ Κάλαντα (αὐτὸς καὶ μόνον ὁ δίσκος δὲν ἀποδεικνύει τὴν εὐαισθησία τῆς γιὰ τὴν Δημοτικὴ Μελωδία;), τὸ ὀργανικὸ Σουραῦλι, «Στῆς Πικροδάφνης τὸν Ἄνθῶ» (μὲ Ἡπειρώτικα), «Περπερούνα», «Ξενιτεμένο μου Πουλι» (καὶ πάλι ἡ Ἡπειρος, γυρισμένους στὴν Σουηδία), Ἀκριτικὰ Τραγούδια (γυρισμένα στὸ Παρίσι), Μικρασιάτικα Τραγούδια, Βορειοηπειρώτικα μὲ τὸ μοναδικὸ κι ἔξοχο Πολυφωνικὸ Συγκρότημα Κτισμάτων ποῦ συμμετέχει καὶ στὸν δίσκο τῆς Ξενιτιάς, «Σεργιάνι». Μία παραγωγὴ ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ 1960 καὶ συνεχίζεται μέχρι καὶ σήμερα, μὲ προοπτικὴ καὶ γιὰ τὸ μέλλον, εὐτυχῶς.

Στὸν δίσκο τῆς Ξενιτιάς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Σαρμίου, τραγουδοῦν καὶ οἱ ἄλλοι Σ. Σιάτρας, Γ. Ἀμμαντιδης, Χ. Σίκκης, Βαγ. Δημούδης, Χ. Μητροπάνος, Μ. Φιλιππάκης, Στ.

Γρυλλάκης, ενώ μία πλειάδα από άριστοτέχνες στο βιολί, τὸ κλαρίνο, τὴ φλογέρα, τὶς λύρες, τὸ σαντούρι κλπ. συνοδεύουν.

Ὁ ἔθνομουσικολόγος κ. Λ. Λιάβας, ἔγραψε κατατοπιστικά τὸ σημεῖωμα γιὰ τὴν Ξε-νιτιά καὶ τὸν "Ἐλληνα, παραθέτοντας καὶ μία σύντομη βιβλιογραφία. Ἡ ὅλη ἐργασία τῆς ἐπιμέλειας ποῦ εἶχε ἀναλάβει, συνέτεινε στὴν ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἀρτιότητα τοῦ δίσκου. Ὁραίες ἐπιλογές στίχων, φωτογραφίες κλπ. Προσεγμένη καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια τοῦ ἐξωφύλλου.

Τελικά, πολλοὶ συνεργάσηκαν καλὰ γιὰ νὰ γίνει αὐτὸς ὁ ὠραῖος δίσκος. Ἡ ὑπηρεσία στὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, εἶναι ὑπηρεσία ἐθνικὴ, γιὰτὶ ὁ Δημοτικὸς Στίχος καὶ ἡ Δημοτικὴ Μελωδία, εἶναι δημιουργήματα τῶν πιὸ φλογερῶν, τῶν πιὸ «εὐτυχῶν» στιγμῶν τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ. Τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἐλευθερία, τῶν ὁσίων καὶ τῶν ἱερῶν του, τῆς ἀγωνίας του γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του σὰν "Ἐλληνα μὲ τὶς ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς του ἀρχὲς ποῦ σφυρη-λατήθηκαν μέσα σε θεορότατες φωτιές καταστροφῆς, χωρὶς νὰ τὸν ἀφανίσουν ὅμως, γιὰτὶ εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὶς ὑπερικήσει, σὲ καταιγίδες ποῦ χαράκωσαν τὴν χώρα του ἀδιάκο-πα μέσα στοὺς αἰῶνες. Σήμερα, δὲν ὑπάρχουν οἱ ἴδιες συνθήκες ζωῆς, δὲν ὑπάρχουν πιὰ οἱ Ἀκρίτες καὶ οἱ Ἀπελάτες νὰ ἐμπεύσουν τὰ τραγούδια τους, δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ τόσο πικρὴ ἀπομόνωση μὲ τὴν Ξενιτιά, γιὰτὶ ὅλα εἶναι πιὸ εὐκόλα καὶ πιὸ προσιτὰ μὲ τὸ πλά-τεμα τῶν κόσμων. Εἶναι φυσικὸ ἡ ἔμπνευση νὰ ἔχει χάσει τὶς πηγές της. Καθόλου περί-εργο νὰ λιγότεψαν τὰ Δημοτικὰ Τραγούδια καὶ νὰ χρειάζεται μία στροφή στὴν πρωτεῖνὴ ἐποχὴ, γιὰ νὰ τὰ νοιώσουμε. Ὑπάρχουν ὅμως ἀκόμη ὀλοζώντανα στίς καρδιές τοῦ λαοῦ, τὰ θάσανα τοῦ παρελθόντος ποῦ δίνουν ὑπερβολικὲς κάποτε διαστάσεις στὸ πραγματικὸ «πάθος». Ταυτίζονται μὲ τὰ ἀνάλογα τοῦ παρόντος, ἐνοποιούνται καὶ βρίσκουν τὴν ἐκ-φρασὴ τους στὸ πανέμορφο Δημοτικὸ Τραγούδι. Ἴσως αὐτὸ, νὰ τὸ διατηρήσει γιὰ πάρα πολὺ ἀκόμη στὴ Ζωή, ἴσως γιὰ πάντα. Ἡ δύναμή του, ἡ συγκίνηση ποῦ προκαλεῖ μὲ τὴν ἐκφραστικότητά του καὶ τὴν αἰσθητικὴ του, ἔχει κι ὅλη τὴ δύναμη, ὅλο τὸ σφρίγος τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ποῦ τράφηκε πάντα μὲ τὸ μῦθο καὶ τὸ λόγο, τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν προέκτασή της στὸ ρομαντικὸ. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνων ποῦ ἀσχολοῦνται σοβαρὰ μαζί του, ἀρκεῖ νὰ μὴ λοξοδρομήσουν, ἀρκεῖ νὰ τὸ ὑπηρετήσουν ὅπως πρέπει, μὲ συνέπεια ἀν-τλώντας πάντα ἀπὸ ἀνόθευτες πηγές (ὅσες μένουν ἀκόμη). Χρειάζεται εὐπρέπεια, «μονο-λιθικότητα» θὰ ἔλεγε κανεὶς, καὶ ἐπιμονή, τουλάχιστον σὲ ὅ,τι ὠραῖο ὑπάρχει σὲ αὐτό, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ πολὺπλευρὴ, πολυσημάντη καὶ πάντα πνευματικὴ του ἐπίδραση. Μεγάλο εὖγε στὴν Σαμίω, εἰλικρινές, γιὰτὶ ἔτσι τὸ ὑπηρετεῖ. Καὶ τὸ Ξαναδίνει στὸν δημιουργὸ του, τὸν "Ἐλληνα!

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

ΤΑ ΔΕΚΑΧΡΟΝΑ ΤΗΣ ΜΑΙΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΚΛΙΝΙΚΗΣ

Στις 30 Μαΐου, στὸ Ξενοδοχεῖο «Ξενία» Ἰωαννίνων, γιορτάσθηκαν τὰ δέκα χρόνια τῆς Μαιευτικῆς Γυναικολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ποῦ δημιούργη-σε, ἐκινώντας ἀπὸ μιὰ ὑποδομὴ τῆς δεκαετίας τοῦ 1940-1950, ὁ διακεκριμένος, σὲ διε-θνές ἐπίπεδο, Ἡπειρώτης Καθηγητῆς Δημ. Λώλης. Ἡ ἐκδήλωση τούτη, ποῦ συγκέντρωσε τὸ σύνολο τῶν φορέων τῆς πόλης μας καὶ χαιρετίστηκε ἀπ' τὴν πανηπειρωτικὴ συνειδηση, ἀποτέλεσεν ἓνα γεγονός ἰδιαίτερης σημασίας. Γιὰτὶ, ὁ πρωτοπόρος αὐτὸς ἐπιστῆμων καὶ τὸ ἐπιτελεῖο του, ποῦ ἔχουν προσφέρει στὴν ἐπιστῆμη καὶ στὸ λαὸ μιὰ νέα κατάρκτηση, μιὰ ἀφετηρία στὴν ἔρευνα κι ἓνα σύνορο ἐξυπηρέτησης στὴν κοινωνία, δὲν προάγει μονάχα, ἀλλὰ τιμᾶει Ἐξχωριστὰ τὴν ἐπιστῆμη, τὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του. Γι' αὐτὸ, ἡ ἐπέτειος τῆς δεκαετίας τῆς Κλινικῆς αὐτῆς, δίκαια προκάλεσε τὴν πανελληνία προσοχὴ καὶ τὴν καθολικὴ συμμετοχὴ τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ τοῦτο, στίς συγ-

κεχυμένες και ρευστές περιόδους που διέρχεται ο σύγχρονος άνθρωπος, αποτελεί μία δικαίωση των μόχθων και της θητείας των επιστημόνων που την επανδρώνουν, αλλά και μία καταξίωση στον χώρο της Ιατρικής και της ήθικης άλληλεγγύης, που τοποθετούν την αποστολή τους στην αρμόζουσα αξιολογική κλίμακα των ανθρωπίνων αξιών. Αξίζουν, συνεπώς, μαζί με την αναγνώριση και τον δίκαιον έπαινο, τα συγχαρητήρια και τις ευχές μας για την συνέχιση της ανάδειξης, σε παγκόσμιο επίπεδο, της συμβολής στην επιστήμη και της προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο της μεγάλης προσπάθειας του Καθηγητή και Διευθυντή της εν λόγω Κλινικής Δημ. Λώλη.

Η εκδήλωση ήταν ένταγμένη στην επέτειο των 25 χρόνων του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΦΑΛΩΝ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Θά πρέπει να ξεάρουμε την μεγάλη και πολύμοχθη προσπάθεια, που καταβάλλει η Μάνα του Πωγωνίου, στην όποια νοῦς και ψυχή είναι ή λαμπρή συνεργάτιδα της «Ηπειρωτικής Έστιας» Λίτσα Π. Δόβα, για τὸ μεγαλεπήβολο ἔργο που ανέλαβε, δίκην κοινωνικής έκστρατείας, να ιδρύσει στη Ζίτσα Σχολή Κωφαλάων Παιδιῶν.

Πρῶτα, γιατί μία τέτοια ιεραποστολική· σταυροφορία, για τὴν τύχη και τὴν κοινωνική προστασία τῶν ἀτόμων αὐτῶν, συνιστᾷ χρέος και ἱερὸ καθήκον ὄλων μας και, δεύτερον, γιατί, στην ἐποχή τούτη τῶν μεγάλων μεγεθῶν και τῆς ἀπάνθρωπης μοναξιάς, αὐτή ή χριστιανική πράξη ἀποτελεῖ μία ὑπαρξιακή στήριξη και μία ἀναστήλωση στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο. Και, ἀκόμα, γιατί ἕνα τέτοιο ἴδρυμα, που θά ἐξυπηρετήσῃ ζωτικὲς ἀνάγκες και που θά ἀμβλύνει κάπως τὴν ἐνοχή μας ἀπέναντι στὸν πάσχοντα συνάνθρωπο (ὅταν κατασπαταλᾷ, για εὐτελισμὸ και θεραπεία τοῦ θλιβεροῦ του σαρκίου, ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια), εἶναι μία νίκη στην παγίδευσή μας ἀπ' τὸ δέλεαρ τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας.

Μάλιστα, ὅταν ή προσπάθεια τούτη τῆς Λ. Π. Δόβα, πέρ' ἀπ' τὴν ἀβελτηρία και τὴν ἀνεπάρκεια τῆς κρατικῆς ἀντίληψης, στηρίζεται στην εἰσφορά τῶν Ἑπειρωτῶν, συνεχίζοντας τὴν Παράδοση τῶν Εὐεργετῶν. Για μία πληρέστερη εἰκόνα, ἀναδημοσιεύουμε παρακάτω ἀπ' τὴν σχετικὴ εἰδησεογραφία τοῦ ντόπιου τύπου:

«Ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὴν Ἀδελφότητα ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ, ἀπὸ κάμποσα χρόνια τώρα, τὴν ἀπασχόλησε πολὺ τὸ θέμα τῶν ἀναπήρων παιδιῶν τῆς Ἑπείρου. Θερμὸ συμπαραστάτη στις προσπάθειές της για τὴν κάλυψη αὐτῆς τῆς ἀνάγκης βρῆκε τὸ Ζίτσαῖο γιατρὸ κ. Γεώργιο Γύρα. Πρόσφερε ὄχι μονάχα μία ἔκταση 5 στρεμ. στὸ χωριὸ ΖΙΤΣΑ, ἀλλὰ και ἕνα σεβαστὸ χρηματικὸ ποσόν. Ἀκολούθησε ὁ γνωστὸς για τὴν ἀπλοχεριά του σὲ τέτοια ἔργα εὐποιίας κ. Λευτέρης Μαντζίκας για νὰ ἔρθει ὕστερα μία στρατιὰ ἀπὸ Ἑπειῶτες Ἑλλαδικούς, ἀλλὰ και τῆς διασποράς. Ἀνάμεσά τους και ή γριούλα Ἑπειῶτισσα, που μάζεψε πεντάρια τὴν πεντάρια τίς δραχμοῦλες της για νὰ φτιάξει τὸ κομπόδεμα — κυριολεκτικὰ και μεταφορικὰ — τῶν 100.000 δρχ. και νὰ τὰ προσφέρει με ἄπειρη συγκίνηση στὴ Μ. τ. Π., για τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν της, που ή σκληρὴ μοῖρα θέλησε νὰ τὰ χάσει.

Ἔτσι, πέρυσι τὸ Μάη (1988), μία Στέγη - Σχολεῖο για τὰ κωφάλαλα — ἀρχικὰ — παιδιὰ τῆς Ἑπείρου, θεμελιώθηκε στὸ κτῆμα Γύρα και σήμερα ὑψώνεται τὸ κτήριο με τελειωμένη ὅλη τὴν πρώτη φάση. Ὡς ἐδῶ κόστισε περὶ τὰ 15 ἑκατ. δρχ.

Μία Ἐπιτροπὴ που δημιουργήθηκε στὰ Γιάννινα για νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴ Μ. τ. Π. ὅταν ή παρουσία της ἐκεῖ εἶναι ἀπαραίτητη, στάθηκε πολὺτιμος βοηθὸς για τὸ ἔργο. Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ὁ Πρόεδρος τῆς Κοιν. Ζίτσας, τεχνικὸς Σύμβουλος ὁ μηχανικὸς κ. Κώστας Μπέγκας και νομικοὶ Σύμβουλοι οἱ κ.κ. Βέλλας, Μακρίδης, Σόφης και Μαντᾶς.

Και ἂν οἱ πιὸ πολλοὶ ἔδωσαν τὸν ὀβολὸ τους, ἄλλοι πρόσφεραν τὴ βοήθειά τους με ἄλλο τρόπο. Ὁ γνωστὸς για τὰ ἔργα του κ. Γιάννης Καμπέρης πρόσφερε ὅλα τὰ τοῦβλα

της οικοδομής. Οι διάφοροι χώροι κλειστήκαν, αλλά η ταιμεντένια στέγη πρέπει να σκεπαστεί με τὸ παραδοσιακὸ κεραμίδι, γιὰ νὰ δέσει αὐτὸ τὸ κτίσμα μετὰ τὸ περιβάλλον. Ὁ Βασιλικιώτης κ. Κώστας Γκούμας προσφέρει αὐτὰ τὰ κεραμίδια. Εἴμαστε βέβαιοι πὼς καὶ κάποιοι βιομήχανοι μαρμάρων Ἰωαννίνων θὰ προσφέρει τὰ ὅσα μάρμαρα θὰ χρειαστοῦν.

Πρέπει τὸ κτήριο νὰ τελειώσει. Πρέπει οἱ ἄτυχοι Ἠπειρώτες γονεῖς κωφολάλων παιδιῶν νὰ βρίσκουν στὸν ἴδιο τους τὸν τόπο τὸ μεγάλο βοήθημα, ποῦ λέγεται ΣΧΟΛΗ ΚΩΦΑΛΛΩΝ, γιὰτὶ αὐτῆ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο τους καὶ πὼς νὰ τὰ φτάνουν κάθε φορὰ γιὰ νὰ τὰ παρακολουθοῦν καὶ παρηγοροῦν γιὰ τὸ χωρισμό.

Γιὰ νὰ τελειώσει χρειάζονται ἄλλα 15.000.000 δρχ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τὸ ἔχει ἤδη ἡ Μ. τ. Π. Γιὰ τὸ μικρότερο, ἂς βοηθήσουμε ὅλοι μετὰ στοργὴ καὶ κατανόησιν ὥστε μέσα στὸ 1989 νὰ τὸ δοῦμε ἀπόλυτα τελειωμένο. »

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εἶναι ὄντως συγκινητικὲς οἱ τιμητικὲς συνδρομὲς τῶν φίλων τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας». Γιὰτὶ ἐνέχουν, πέρ' ἀπ' τὴν ὑλικὴν ὑποστήριξη, τὸ μήνυμα τῆς δικαίωσης καὶ τῆς ἠθικῆς ἐνθάρρυνσης. Καί, στὴν ἐποχὴ τούτη, μιὰ τέτοια ἐκδήλωση ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη δυνατὴ στήριξη, γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψουμε στὸν βαρύτατο νόμο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησης, ποῦ κυριαρχεῖ στὴν τυφλὴ καταναλωτικὴ κοινωνία. Γι' αὐτὸ, εὐχαριστοῦμε ἰδιαίτερα, τοὺς καλοὺς μας αὐτοὺς φίλους, διαβεβαιώνοντάς τους ὅτι ἐκτιμοῦμε, μετὰ αἴσθημα εὐθύνης, τὴν πράξη τους αὐτή.

1. — Γεώργιος Κεφάλας (Μεγαλόπολη)	δρχ.	5.000
2. — Ἀναστασία Κουτσογιαννοπούλου (Ἀθήνα)	»	6.070
3. — Γιάννης Ἀδάμου (Ἐλασσόνα)	»	3.000
4. — Μαρία Μιχαήλ - Δέδε (Ἀθήνα)	»	7.000
5. — Λίτσα Π. Δόβα	»	5.000
6. — Λάμπρος Τατιοπίουλος (Κομπότι Ἄρτης)	»	3.000
7. — Σωτ. Τσιλιγιάννης (Κατούνα Αἰτωλοακαρνανίας)	»	4.000
8. — Ἰουλία Ἰατρίδη (Ἀθήνα)	»	2.500
9. — Γιάννης Καραβίδας (Ἀθήνα)	»	3.000
10. — Δημοσθ. Ζαδές (Ἀθήνα) εἰς μνήμην Α. Γερωντικῶ	»	5.000
11. — Εὐάγγελος Φαρμάκης (Ἰωάννινα)	»	10.000
12. — Μάνα τοῦ Πωγωνίου (Ἀθήνα)	»	10.000
13. — Λάμπρος Καραγιώργος (Ἰωάννινα)	»	5.000
14. — Οὐρανία Κουρτίδου (Ἀθήνα)	»	10.000
15. — Κων. Μπράτσος (Ἀθήνα)	»	3.000
16. — Μάνθος Οἰκονόμου (Ἀθήνα)	»	4.000

«Η. Ε.»

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Ἡ Ἠπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, πραγματοποιοῖσιν μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνδιαφέρουσες διαλέξεις, ποῦ εἶχαν ὡς ἀντικείμενο τὴν προβολή, τὴν γνωριμία καὶ τὴν τιμητικὴ ἀναφορὰ πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς πόλης μας. Κι αὐτὸ, ποῦ

συνάντησε την θερμή ανταπόκριση και την άθρόα συμμετοχή του κοινού, υπήρξε πράγματι μια επίβαλλόμενη τιμή, που είχε έπισημανθεί, πριν από λίγα χρόνια, στις προθέσεις και στην προοπτική της Ήπειρωτικής Στέγης. Έτσι, μαζί με την Ικανοποίηση και τον έπαινο, πρέπει να σημειώσουμε την αξία της προσφοράς αυτής, γιατί είναι όφειλόμενο χρέος του τόπου απέναντι στους ανθρώπους αυτούς που μεγαλώνουν το όνομα και τα σύνορα της πατρίδας τους.

ΓΙΑ ΤΟ ΒΑΣΙΛΗ ΜΑΚΗ

Στις 18 Δεκεμβρίου του περασμένου χρόνου, στην αίθουσα της Ήπειρωτικής Στέγης, ο γνωστός λογοτέχνης των Ίωαννίνων Γιώργος Βρέλλης, μίλησε για τον αλησμόνητο ποιητή και διηγηματογράφο Βασίλη Μάκη, δίνοντας μια σφαιρική και λυρική σκιαγράφιση του ανθρώπου και του έργου του. Μάλιστα, κατόρθωσε να κρατήσει, τόσο στο λόγο όσο και στις παρεμβολές, το κλίμα, τον όριζοντα και την ατμόσφαιρα που χαρακτήριζαν τον Ήπειρώτη αυτόν διανοούμενο. Έτσι, πέρ' απ' την ούσιαστική αναφορά, ο όμιλητής επέτυχε να ζωντανέψει, με ποιητική νιοή και κριτική διείδουση, έναν όλόκληρο κόσμο, που κληροδότησε στα Ήπειρωτικά Γράμματα, ο άειμνητος Βασίλης Μάκης.

ΓΙΑ ΤΟ ΦΡΙΞΟ ΤΖΙΟΒΑ

Στην αίθουσα της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, ο γνωστός δοκιμογράφος και κριτικός της λογοτεχνίας Γιώργος Άραγης, μίλησε για το ποιητικό έργο του Φριξου Τζιόβα. Μ' έναν λόγο πυκνό, χωρίς φιλολογικό φορτίο και διαρθρωμένον μεθοδικά, ο όμιλητής έδωσε το όρατο και το άθεατο μέρος απ' την ποιητική πορεία του Φριξου Τζιόβα, κάνοντας έτσι προσπελάσιμον, στο εύρύτερο κοινό τον λυρικό χώρο και την κοινωνική αντανάκλαση που υπάρχει στην ποίησή του. Ακόμα, πρέπει να σημειώσουμε την επάρκεια, την εύθυβολία και την έπιστημονική άειολόγηση, που χαρακτήριζαν την εύρύτερη αναφορά του Γ. Άραγη στην ποίηση και στις συναρτήσεις των ιδιαίτερων συνθηκών που προσδιόρισαν την μορφή της.

ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΑΝΝΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Ο ποιητής, δοκιμογράφος και κριτικός Βασίλης Μάργαρης μίλησε, στις 6 Ίουνιου, στην αίθουσα της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, για τον γνωστό Ήπειρώτη συγγραφέα, λογοτέχνη, κριτικό και δοκιμογράφο Γιάννη Νικολαΐδη, που θητεύει μια ζωή όλόκληρη στην πνευματική ζωή της Ήπειρου και που υπήρξε απ' τους πρωτεργάτες στην γενικότερη ανάπτυξη της σ' αυτόν τον χώρο. Ο Β. Μάργαρης, κρατώντας την ένταση και την άπόσταση απ' τους εύρεις όρίζοντες της πνευματικής δημιουργίας του Γιάννη Νικολαΐδη, (τόσο στην πεζογραφία όσο και στον στοχασμό), κατόρθωσε να διαρθρώσει, με την σύνδεση σ' ένα ποιητικό πεδίο αναφοράς, πάνω σε συγκεκριμένα κείμενα, τον πλούσιο άμητο και την αξία της προσφοράς του τιμώμενου. Έτσι, μέσ' από κάποια έσωτερη ψαύση και ευαίσθητη ίχνογράφηση, οίκονόμησε την πολυεδρική και έκτεταμένη δράση του Γ.Ν., προσφέροντας την καλύτερη δυνατή πρόσβαση για την άειολόγησή της.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΦΩΤΙΑΔΟΥ

Στην αίθουσα της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, στις 7 Ίουνιου, η γνωστή λο-

γοτέχνιδα, λαογράφος και πρόεδρος του Λαογραφικού Όμιλου «Κρυστάλλης» Έρμηνεία Α. Φωτιάδου, έδωσε μιá θαυμάσια διάλεξη με θέμα την Νότια Άφρική, όπου πήγε, ως προσκεκλημένη με τόν όμιλό της, σ' ένα διεθνές φεστιβάλ. Την πολύχρωμη και ενδιαφέρουσα αυτή περιήγηση, διανθισμένη και με μαγνητοσκοπήσεις άπ' τις έκδηλώσεις στο Γιόχαννεσμπουργκ, ή Ε.Φ. τήν έδωσε με ποιητική εύαισθησία, με παρατηρητικότητα και μ' ένα λόγο λυρικής πνοής, που δημιούργησε μιá ζωντανή άντανάκλαση άπ' τήν εικόνα και τήν δομή τής ζωής στη Ν. Άφρική. Η εύρύτερη άναφορά, που σχεδίασε με τις πληροφορίες και τήν έπαφή άπ' τήν συνάντηση αυτού του φεστιβάλ, άνεβάζουν τήν όμιλία τούτη στο επίπεδο τής πνευματικής ταξιδιωτικής χρονογραφίας, που τόσο άναγκαία είναι για τήν ούσιαστική προσέγγιση μ' έναν τόπο.

Η ΧΟΡΩΔΙΑ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΝΩΣΕΩΝ

Τό Ίδρυμα Κωνσταντίνου Κατοάρη τών Άγαθοεργών Καταστημάτων τής Ίερās Μητροπόλεως Ίωαννίνων, που δημιούργησε μιá λαμπρή παράδοση κι ένα ύψηλό επίπεδο όργάνωσης σοβαρής μουσικής, στις 12 Μαΐου όργάνωσε μεγάλη συναυλία τής Χορωδίας τών Όρθοδόξων Χριστιανικών Ένώσεων. Τό γεγονός αυτό, που συγκέντρωσε τό ενδιαφέρον και τήν ιδιαίτερη προσοχή του κοινού, είχε εύρύτερη άπήγηση κι έδωσε, έκτός άπ' τήν συμμετοχή και γνωριμία με τό θαυμάσιο τούτο χορωδιακό συγκρότημα, τήν εύκαιρία νά εκτιμήσει, ό σύγχρονος άνθρωπος τήν άξία τής προσφοράς, μέσα άπό ένα ποικίλο ρεπερτόριο έλληνικών και Ξένων τραγουδιών. Διότι, πέρ' άπ' τήν πολυδάπανη και δύσκολη φροντίδα για τήν παρουσία στην πόλη μας μιās τέτοιας κλάσης εκδήλωσης, τό Ίδρυμα Κων. Κατοάρη δέν κάλυψε μονάχα ένα κενό, άλλα καλλιέργησε, σ' εύρωπαϊκό επίπεδο περιωπής, ένα μεγάλο και σοβαρό φιλόμουσο κοινό, που στηρίζει άναντίρρητα τήν πολύμοχθη προσπάθειά του.

ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

1. Παλιές και νέες πόλεις

Ό Δήμος Άρταίων και τό Τεχνικό Έπιμελητήριο Έλλάδος, όργάνωσαν στην Άρτα, στις 11, 12 και 13 Μαΐου, ένα τριήμερο Έπιστημονικό Συνέδριο με θέμα «Νέες πόλεις πάνω σέ παλιές». Η τόσο ενδιαφέρουσα αυτή τριήμερη Έπιστημονική Συνάντηση, που συγκέντρωσε πάνω άπό σαράντα εισηγήσεις και παρουσίασε, σέ μιá σφαιρική θεώρηση έρευνας και προτάσεων, τό μεγάλο πρόβλημα τών νέων πόλεων που είναι θεμελιωμένες πάνω στις αρχαιότητες, έγινε στην αίθουσα του Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου «Σκουφάς». Και κράτησε, τόσο τις όμιλίες όσο και τις παρεμβάσεις, σέ μιá πειθαρχημένη και σοβαρή συζήτηση εύρύτερης άντίληψης, δίνοντας τήν δυνατότητα προσέλασης και συμμετοχής τών άρχων, τών ειδικών και του κοινού. Άκόμα, νομίζομε πως τό συνέδριο τούτο, που όριοθετεί για τήν χώρα μας, θα παράσχει τήν άφορμή και τό προηγούμενο για τήν καθιέρωση του γενικότερα, δεδομένου ότι, με τήν άναδιάρθρωση και τήν τεχνολογία στην νέα οικοδόμηση τών συγχρόνων πόλεων, τό πρόβλημα τής θεματικής του άποτελεί όπωσδήποτε ένα ζήτημα έθνικής σημασίας.

2. Διεθνής Συνάντηση με θέμα τό Δεσποτάτο τής Ήπειρου

Άπ' τις 27 ως τις 31 Μαΐου, ό Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος τής Άρτας «Σκουφάς», που είναι ένα άπ' τά αρχαιότερα πνευματικά σωματεία τής χώρας μας (ήλικίας

περίπου 100 ἐτῶν) κι ἔχει θραβευθεῖ ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, σὲ συνεργασία μὲ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων καὶ τὴν 8ῃ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων (Ἡεῖρου), ὀργάνωσεν ἕνα πολυσήμαντο Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο μὲ θέμα: «Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡεῖρου». Ἡ συνάντησις αὐτὴ, ποῦ εἶχε μεγάλη ἀπήχησις καὶ συγκέντρωσε τὸ ἐνδιαφέρον τόσο στὸν εὐρύτερον ἑλληνικὸν ὅσο καὶ στὸν διεθνεῖς ἐπιστημονικὸν χῶρον, πραγματοποιήθηκε κάτω ἀπ' τὴν πρὸ ἰδανικὴν συνθήκην καὶ μὲ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν πολιτικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν, καθὼς καὶ τῶν πολιτιστικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν φορέων τῆς Ἄρτας. Γι' αὐτὸ, μπορούμε νὰ ὑποστηρίξουμε, σημειώσῃς ὀριακὸ σταθμὸν, ποῦ θὰ δώσει νέους ὀρίζοντες καὶ προωθημένους ἀφετηρίες γιὰ τὴν ὄντοτητα καὶ τὸν κρίσιμον ρόλον τῆς Ἄρτας καὶ τοῦ Δεσποτάτου Ἡεῖρου στὴν γενικότερην ἱστορία τοῦ Βυζαντίου. Πάνω ἀπὸ πενήντα διακεκριμένοι ἐρευνητὲς, καθηγητὲς καὶ καθιερωμένοι ἱστορικοὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἔξωτερικὸν — μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ πολὺς Ἄγγλος καθηγητὴς καὶ εἰδικὸς ἱστορικὸς διεθνῶς τοῦ Δεσποτάτου Ἡεῖρου, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», πρὶν ἀπὸ 16 χρόνια, ἐδημοσίευσεν, σὲ μετάφραση Περ. Λεύκα, τὸ περίφημον καὶ μοναδικὸν, στὴν παγκόσμιαν βιβλιογραφίαν, ὁμώνυμον σύγγραμμά του —, ἔλαβαν μέρος μὲ σημαντικὰ καὶ πρωτότυπες εἰσηγήσεις. Στόχος τοῦ Διεθνοῦς Συμποσίου αὐτοῦ ὑπῆρξε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, σὲ βάθος καὶ σὲ ὅλες τὶς πτυχὰς τῆς ἱστορικῆς ὄντοτικῆς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡεῖρου, ποῦ ἰδρύθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Λατίνους τὸ 1204 καὶ ποῦ ἐκτείνονταν ἀπὸ τὸ Δυρράχιον μέχρι τὴν Ναύπακτον, καί, ἀκόμα, ἡ ἔξαρσις τῆς σημασίας καὶ τῆς προσφορᾶς του στὴν πνευματικὴ, πολιτιστικὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἡεῖρου καὶ τοῦ εὐρύτερου ἑλληνικοῦ χῶρου.

Ἡ ἐπίσημη ἐναρξὴ τοῦ Συμποσίου ἐγένετο τὸ ἀπόγευμα τῆς 27ης Μαΐου στὴν αἴθουσαν τοῦ «Σκουφᾶ» καί, παράλληλα περὶ τὸ τέλος, πραγματοποιήθηκαν τὰ ἐγκαίνια Ἐκθεσῆς Βυζαντινῶν Νομισμάτων, Φορητῶν Εἰκόνων καὶ ἄλλων συναφῶν εὐρημάτων στὸν γνωστὸ ἱστορικὸ Βυζαντινὸ Ναὸ τῆς Παρηγορητίσσης, ποῦ τὴν ὀργάνωσε ἡ 8ῃ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων σὲ συνεργασία μὲ τὸν «Σκουφᾶ». Τέλος, τὴν Τρίτη 29 Μαΐου (ἱστορικὴ σύμπτωσις), ἐπέτειο τῆς Ἀλώσεως, τελέσθηκε, στὸν ἱστορικὸ Βυζαντινὸ Ναὸ τῶν Βλαχερνῶν (ἀπέναντι ἀπ' τὴν πόλιν τῆς Ἄρτας στὸ ὁμώνυμον χωριὸν), Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία καὶ ἐπιμνημόσυνη δέση ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν Κομνηνοδοουκάδων, ποῦ εἶναι στὸ Ναὸ αὐτόν. Τὸ Συνέδριον εἶταν ἐνταγμένο στὶς ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ 25 χρόνια τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων.

ΤΙΜΗ ΣΤΟ ΣΤΕΦΑΝΟ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Τὴν 30ῃ Μαΐου, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ἑάνθης, (Πρόεδρος ὁ φιλόλογος καὶ συγγραφέας Θανάσης Μουσόπουλος), ὀργάνωσε ἐκδήλωσις γιὰ νὰ τιμήσῃ τὰ Τριάντα Χρόνια πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικὰ Χρονικά», ποῦ δημιούργησε καὶ ἐκδίδει ὁ γνωστὸς λογοτέχνης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας Στ. Ἰωαννίδης. Ἡ ἐκδήλωσις, ποῦ περιλάβαινε ἐκθεσὴ βιβλίων καὶ περιοδικῶν, πραγματοποιήθηκε στὸ «Σπίτι Πολιτισμοῦ» τῆς Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ἑάνθης καὶ ὑπῆρξε ἕνα σημαντικό γεγονός, ποῦ χαιρετίστηκε ἀπὸ πνευματικοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄλλους πολιτιστικοὺς φορεῖς, τόσο τῆς Ἑάνθης ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν περιφέρεια καὶ τὴν Ἀθήνα. Γιατί, ἡ προσφορὰ τοῦ κορυφαίου πεζογράφου, θεατρικοῦ συγγραφέα, κριτικοῦ καὶ ποιητῆ Στ. Ἰωαννίδη, ποῦ δημιούργησε μιὰ εὐρύτερη ἐπιφάνεια στὴν πανελλήνια κλίμακα κι ἔδωσε μιὰ λαμπρὴ ἐπαλξὴ στὴν πόλιν τῆς Ἑάνθης, εἶναι ἀναγνωρισμένη καὶ συνιστᾷ ἕνα κεφάλαιο καὶ μιὰ ὑποδομὴ γιὰ τὴν νεώτερη γραμματεία μας. Μάλιστα, ἐν ὄψει τῆς ἀφευκτικῆς ἀτονίας καὶ φθορᾶς τοῦ ἀβαροῦς ἀντικρῦσματος τῆς ἀγορᾶς τῶν πνευματικῶν, πολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν «ρευμάτων», οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ποῦ κρατοῦν Ἐρμοπῦλες, ἔρημοι καὶ ἀβοήθητοι, δίνουν τὸ δικὸν μας ἔδαφος καὶ τὴν ἐγγύτησιν γιὰ τὸ μήνυμα τῶν καιρῶν, πρὶν ἀπ' τὴν ἀναμέτρησιν

μας μέσα στην χράνη της ασύνορης κοινωνίας των συγχρόνων λαών. Γι' αυτό, θα πρέπει να συγχαρούμε την πρωτοβουλία της Φ.Ε.Ε. (συμμετείχαμε με μήνυμά μας στην γιορτή) για την θαυμάσια πρωτοβουλία της, που την τιμάει και την αναδεικνύει ως παράδειγμα προς μίμηση.

- Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Β α σ. Ι. Λ α ζ α ν ά : «**ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ**» (δόλοκληρο τὸ "Ἐβδομο Βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Παλατινῆς Ἀνθολογίας), ἐκδ. Στ. Τσαπέτας, Ἀθήνα, 1989.

Ἐνας ἄθλος, πὸν ξεπερνᾷ τὰ περιθώρια καὶ τὶς δυνατότητες ἐνὸς ἀτόμου, εἶναι τὰ βιβλία τοῦ Β. Ι. Λαζανᾶ, στὸν χώρο τῆς γραμματείας μας, γιὰ τὴν ἀνάκληση, στὴν σύγχρονη γλῶσσα καὶ στὴν ἐποχή μας, τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ἐπιγραμμάτων, ἐλεγειακῶν καὶ ἐρωτικῶν ποιημάτων. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὴν μετάφραση καὶ τὰ σχόλια, ὑπάρχει πάντα ἡ ἀπόσταση, τὸ κοινωνικὸ σκηνικὸ, τὸ φυσικὸ περιβάλλον, ἡ ὄραση καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ζωῆς, πὸν μᾶς χωρίζει ἀπ' τοὺς ἀρχαίους. Αὐτοὺς τοὺς παράγοντες, γιὰ νὰ γίνει ἡ τήξη τῆς κρυσταλλωμένης ζωῆς πὸν ἔχουν οἱ λέξεις, πρέπει νὰ τὶς ἐνεργοποιήσουμε, νὰ τοὺς δώσουμε τὴν ἀρχικὴ μνήμη καὶ τὴν ζωντανὴ φλέβα πὸν κρατοῦν, γιὰ νὰ ξαναφέρουμε τὴν ποίηση τοῦτη ἀπειραχτῆ ἀπ' τὸ χρόνον. Κι αὐτὸ, πρὸ παντός, εἶναι πὸν καταξιώνει μιά μετάφραση, πὸν τὴν ἐμβολιάζει στὴν ρέουσα καθημερινότητα, πὸν δὲν τὴν ἀπωθεῖ στὴν οὐδέτερον ζώνη τοῦ ἐργαστηρίου, ὅπως συμβαίνει μὲ τὶς καθαρὰ φιλολογικὰ δυναστεύσεις, οἱ ὁποῖες εὐθύνονται, σὲ μεγάλο βαθμὸ, γιὰ τὴν ἄγονη διδασκαλία τῶν ἀρχαίων. Ὁ Βασίλης Λαζανᾶς, ἀπ' τοὺς ξεχωριστοὺς λογοτέχνες μας, καταπιάνηκε μὲ αὐτὴν τὴν μεγάλη ἐκστρατεία νὰ συναντήσει, πάνω σὲ μιά τόσο ἐκθαμβωτικὴ γέφυρα, τὰ ἀρχαία ἐπιγράμματα καὶ νὰ τὰ ἀνακαλέσει στὴν τωρινὴ γλῶσσα μας, χωρὶς νὰ χάσουν στὸ διαωνιο τοῦτο διάνυσμα, τὸ πολῦτιμο ἀντίκρυσμα καὶ τὸν ἀρητο σπινθήρα τους. Καὶ τὸ πέτυχε, κατὰ

τρόπο θαυμαστὸ, μὲς' ἀπὸ μιά ποιητικὴ ἀνάπλαση, πὸν δὲν ἔχει μονάχα τὴν ἄρτια φιλολογικὴ καὶ λογοτεχνικὴ πληρότητα, ἀλλὰ καὶ ἓνα ζεστὸ καὶ βαθύτερον ὑπόστρωμα συμμετοχῆς, πὸν ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια, δίχως ἀπώλειες. Γι' αὐτὸ, τὰ «Ἀρχαία Ἑλληνικά Ἐπιτύμβια Ἐπιγράμματα» (δόλοκληρο τὸ Ἐβδομο Βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Παλατινῆς Ἀνθολογίας), μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ τὴν ἀνα-αιμάτωση τῶν λέξεων στὴν μετάφραση, δίνει μιά οἰκεία ὄραση, ἓναν κινούμενον οὐρανὸ γιομάτων ἀπ' τὸν ἰριδισμό αὐτῆς τῆς κομῆς καὶ ἀριστουργηματικῆς ποίησης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πὸν κάνουν τὸ βιβλίο τοῦτο νὰ εἶναι περισσότερο ἓνας λειμώνας καὶ λιγότερον μιά τοιχογραφία σ' ἓνα μουσεῖο. Ἔτσι, μὲ τὴν ἀπόσταση καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ φωτός, ἀπ' τὴν μιά, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ τὴν πλαστικότητα ἐνὸς λόγου, στὴν ἀρχικὴ τοῦ ἐσωτερικῆς δομῆς, διῆλισμένον καὶ ἀποκαθαρμένον, κατορθώνει νὰ μεταγγίζει τὴν εὐαισθησία του καὶ νὰ ἀγγίζει τὶς στίλβουσες πλευρὲς αὐτῶν τῶν ὄντως δύσκολων ποιητικῶν κειμένων. Καὶ νὰ προσφέρει, στὴν σύγχρονη γραμματεία μας, μιά ρίζα ἀπ' τὸν ἀγέγραστο κορμὸ τῆς γλώσσας τῶν θεῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ ἀντέξουμε ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς οἰκουμενικῆς κουλτοῦρας, ὅπου θὰ ζήσουν οἱ λαοὶ στὸν ἐπόμενον αἰῶνα. Αὐτὴν τὴν προσφορά, πὸν ἔχει τὴν ἀξία τῆς ἐθνικῆς σήμανσης, θὰ πρέπει νὰ τὴν προσέξουμε, νὰ τὴν ἐκτιμήσουμε καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουμε.

**Πάικου Νικολαΐδη - Ἀσι-
λάνη :** «**ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ
ΑΙΣΧΥΛΟΥ**», «**ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ
ΣΟΦΟΚΛΗ**». Ἐκδόσεις: «Ἡ ἄρπαγή
τῆς Ἑλένης», Τριφιθοδῶρου: «Ἡ ἄλω-

ση τῆς Τροίας», Μουσαίου: «Ἡρώ και Λέανδρος», Κοϊντου τοῦ Συμυρναίου: «Τὰ μεθ' Ὀμηρον».

Μέσα στὰ τρία τελευταία χρόνια (1986 - 1989), μονάχα, ὁ Παΐκος Νικολαΐδης, κάνοντας μιὰ ἐργασία πού χρειάζονταν μιὰ δολόκληρη ὀμάδα φιλολόγων καὶ λογοτεχνῶν, κατόρθωσε νὰ δώσει, στὴν σύγχρονη γραμματεία μας, τὰ παραπάνω βιβλία. Κι αὐτό, πού ἀποτελεῖ πραγματικά ὑπόθεση ζωῆς γιὰ τὸν Παΐκο Νικολαΐδην, ξεπερνάει τις ἐπιδόσεις καὶ τὰ μέτρα τῆς ἀτομικῆς προσπάθειας, γιὰτί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ μετάφραση, τὰ προλεγόμενα καὶ τὰ σχόλια, ἀλλὰ ἡ προσωπικὴ ἐνιαία ἀνάπλαση καὶ ὁ ἀναγκαῖος φιλολογικὸς ἐξοπλισμός. Ἀκόμα, πρέπει νὰ σημειώσουμε, στὰ οὐσιαστικά προσόντα αὐτῆς τῆς ἐργασίας, τὴν αἴσθηση τῆς ποιητικῆς ἀτμόσφαιρας, τὴν κυριαρχία τοῦ μέτρου στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τοῦ ἀρχαίου λόγου, τὴν ἐξοικείωση μὲ τὴν μακρότατη πορεία τῆς γλώσσας μας καὶ τὴν ὄραση, μὲς ἀπ' τοὺς δεδομένους ὀρίζοντες τῶν ἀρχαίων, πίσω ἀπ' τὰ ἐπιφανήματα. Γιατί, ἡ μετάφραση τούτη, ἐκτός ἀπ' τὰ προτερήματα αὐτά, ἔχει τὸν πυρῶνα τῆς δόκιμης λέξης ἐνὸς κοινωνικοῦ ποσοστῆματος, ἀποδίδοντας τὴν ἐπικὴ χροιά καὶ τὴν ἀρχαιογένεια, ὄχι μονάχα στὴν ἐξωτερικὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀρχικὴ σπῆθα τοῦ λόγου, μὲ ὅλη τὴν ὑπαρξιακὴ καὶ διαλεκτικὴ διάρθρωση, πού χαρακτηρίζει αὐτὴν τὴν ὄντως μυθολογικὴ δημιουργία τῆς κλασικῆς φιλολογίας. Γι' αὐτό, πρὸ παντός, ἀξίζει νὰ ἰδοῦμε τὴν προσφορά τούτη τοῦ Παΐκου Νικολαΐδην, πέρ' ἀπ' τις ὑπάρχουσες παρόμοιες ἐργασίες, τόσο γιατί, πολλὲς ἀπ' αὐτές, δίνονται γιὰ πρώτη φορά, στὴν τωρινὴ μας γλώσσα, ὅσο καὶ γιατί κρατοῦν, μαζί μὲ τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῆς φιλολογικῆς ἀπόδοσης, μιὰ θερμὴ ἀπ' τὴν φλέβα τοῦ συγγραφέα, πού τήκει τὸ κρυσταλλωμένο διαμάντι τῶν ἀρχαίων λέξεων. Ἔτσι, ἔχουμε μιὰ ἀνασύσταση, στὴν τωρινὴ μορφή τῆς γλώσσας μας, αὐτῶν τῶν τόσο σπουδαίων ἔργων, πού ἐθεμελίωσαν κυριολεκτικὰ τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ πάνω στὸν πλανήτη, ἡ ὁποία γίνεται μὲ ζωντανὲς ἀρτηρίες καὶ πάνω σὲ προσδάσεις γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινό. Μάλιστα, ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ τονίσω καὶ τὴν ὀφιστην ἱκανο-

ποίηση τοῦ Παΐκου Νικολαΐδην, γιὰτί δυνήθηκε νὰ δρέψει τοὺς καρποὺς καὶ νὰ χαρεῖ τὸν ἀμῆτ' ἀπ' τὴν ἀνάλωσή του, ἐπὶ δεκαετίες, γιὰ τὴν συνάντησιν καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἀρχαίων. Εἶναι μιὰ στέφη πού τὴν ἀξίζει, πού παίρνει τὴν ἀξία καὶ τὸ μέγεθος τῆς, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη, πὼς ὁ ἀκάματος αὐτὸς ἄνθρωπος, ἀπ' τὸ 1970 ὡς τὸ 1985, εἶχε δώσει, μὲ τὴν ἴδια ποιότητα καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντα πληρότητα, τις μεταφράσεις τῆς Ἰλιάδας, τῶν Ὀμηρικῶν Ὕμνων, τῆς Βατραχομομαχίας, τὰ Ἄπαντα τοῦ Ἡοΐδου, τὴν Ὀδύσσεια, τις Τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδην (σὲ δύο τόμους), τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου, τὰ Φαινόμενα καὶ Διοσημία τοῦ Ἀράτου Σολέως, προσφέροντας σχεδὸν μιὰ δολόκληρη βιβλιοθήκη.

Κάτω ἀπ' τὸ παραπάνω πρίσμα, ἡ ἀξιολόγησις ἐνὸς τέτοιου ἄθλου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθεῖ, μὲ τις λίγες ἐπισημάνσεις καὶ τὴν παρουσίασι τούτη. Γι' αὐτό, θὰ ἤθελα νὰ τονίσω, γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα, τὴν θυσία τῶν ἀνθρώπων πού ἀγωνίζονται, ἀβόηθητοι καὶ μονάχοι, γιὰ νὰ κρατήσουμε τὴν συνέχεια τῆς ἐθνικῆς μας πνευματικῆς ὑπόστασης, στὴν ἐποχὴ ἐνὸς οἰκουμενικοῦ αἰῶνα, ὅπου θὰ ζήσουμε, κυρίως, μὲ αὐτὸ τὸ μέγα, τὸ ἀδαπάνητο καὶ τὸ λαμπρὸ κεφάλαιο. Τὸ κράτος, δυστυχῶς, ποτὲ δὲν τὸ ἱεράρχησε, κατ' ἀξίαν, ἀκούμενο νὰ ἐπικαλεῖται, μὲ ἀδάπανα χειροκροτήματα, τὴν μεγάλη γέφυρα ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸν Χριστιανισμὸ καὶ τὸν θρίαμβο ἐνὸς τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ πού μένει χωρὶς πυξίδα.

Ἡ ποίηση τοῦ Σαράντου Παυλῆα

Ἡ ποίηση τοῦ Σαράντου Παυλῆα, πού κινεῖ ἕναν ποταμὸ ὑπαρξιακῆς ροῆς καὶ μεταφυσικῆς νύξης σ' ἕναν ὀρίζοντα πολυχρωμοῦ ἀπὸ μνήμη καὶ ὄραση, φέρνει ἕνα νέο ὑπόστρομα καὶ φρίσσει, μ' ἕνα φύσημα μὲς ἀπὸ κάποιον διαφεύγοντα ἀντικατοπτρισμὸ, τὴν ὀρατὴ ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς. Ἔτσι, πέρ' ἀπ' τὴν ἀθέατη πλευρὰ τῶν πραγμάτων, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ αἴσθησις χωρὶς τὴν λογικὴ δυναστεία καὶ τὴν σπονδύλωση τῆς ἀνθρώπινης λέξης, ὁ ἀένας αὐ-

τὸς ποιητῆς, πὸν δὲν ἔχει οὔτε μιὰ λέξη περικτῆ ἀπ' τὶς χιλιάδες σελίδες, κρατεῖ μιὰ εὐρύτερη ρωγμὴ στὴν σκῆτη μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν πτωχείαν τῶν ἀνθρωπίνων ὀνείρων, γιὰ μιὰ πνευματικὴ μεταρσίωση. Γι' αὐτό, οἱ λέξεις του ἔχουν μιὰν ἀσύλληπτη ψυχικὴ φόρτιση, ἕναν ἴσκιό ἀπ' τὸν πυθμένα πὸν ἀνακλάται μὲς' ἀπὸ ἕναν λυρικὸν ἰδιισμό, πὸν ρίχνει μιὰ γέφυρα στὸ χάος καὶ στὸ χρόνο, προικίζοντας τὴν ζωὴ μὲ τὴν ἀπεριορίστη καὶ τὴν ἀδαπάνητη περιήγηση, ἔξω ἀπ' τὴν ἀγορὰ καὶ κάτω ἀπὸ ἕναν ἀπόηχο τοῦ ἐσωτερικοῦ σύμπαντος.

Γιατί, ὁ Σαράντος Παυλέας, πὸν κατορθώνει νὰ ζευγνύει τὴν καθαρὴ μουσικὴ ἀξία τοῦ λόγου μὲ τὴν κοινωνικὴ συνείδηση, δίνει μιὰ σχεδιά κι ἕναν προσανατολισμό, σ' ἕναν ὑπαρξιακὸ χῶρο, πὸν παίρνει σκοπὸ καὶ πὸν ἐνανθρωπίζεται ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ, σὲ μιὰ μορφὴ ρέουσας ὠριμότητας. Καί, ἀκόμα, ἡ θύραθεν παιδεία, ἡ μακρὰ ἀναστροφή καὶ ἡ ποιητικὴ ἀρτηρία, πὸν διαποτίζει κι αὐτὴν τὴν διαλεκτικὴ ἄρθρωση τῶν στίχων του, δίχως νὰ κολοβώνεται ἀπ' τὶς ἐξωτερικὲς ἐπιχρίσεις καὶ τὴν ἀναξήτηση φιλολογικῶ φόντου, δίνουν στὸν Σαράντο Παυλέα τὴν μαγικὴ δύναμη νὰ κινήσει αὐτὸ τὸ βουνὸ πὸν ριμουλκεῖ καὶ ριμουλκεῖται στὸν ἀνθρώπινο βίο, γιὰ νὰ μᾶς ρίξει μιὰ γέφυρα συνάντησης μὲ τὸν Θεό. Θὰ μπορούσαμε νὰ χαρακτηρίσουμε, τὴν ποίηση τοῦ Σαράντου Παυλέα, ἕναν περίπλον καὶ μιὰ ἔκσταση ἀντικατοπτρισμοῦ τῶν ἄρρητων καὶ τῶν ἀπροσπέλαστων, πὸν στηρίζουν καὶ καταφάσκουν τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα, πολλὸ πέρ' ἀπὸ τὸ πεπρασμένο βεληνεκὲς καὶ ἔξω ἀπ' τὴν διάσταση τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων. Καί, μὲ αὐτὴν τὴν ἐκκίνηση, νὰ ἐπιτύχουμε μιὰ σύνδεση, ἕνα ἀντίκυμα κι ἕνα μήνυμα, πὸν θὰ εἶταν ἡ ἀνάπτυξη ὀχθη ἑνὸς μύθου κι ἑνὸς ὀνείρου, τὸ ἴδιο ἐξάσισα καὶ γιὰ τὸν μυστικὸ καὶ γιὰ τὸν ρεαλιστὴ ὁδοιπόρο, ἀφοῦ ἡ ἄβυσσος μὲ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος ὑπάρχει κάτω ἀπ' τὰ πῆλινα φτερά τῶν λωτοφάγων. Μάλιστα, σ' αὐτὰ τὰ τόσο προσωπικὰ καὶ πολυσήμαντα προσόντα τῆς ποίησης τούτης, πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν σπάνια τιθάσευση (φιλολογικὴ καὶ λογοτεχνικὴ) τοῦ λόγου τοῦ Σαράντου Παυ-

λέα, σὲ μιὰ μορφὴ οὐσιαστικῆς ἰσορροπίας τῶν φράσεων καὶ τῆς γλωσσικῆς αἰσθησης, πὸν καταξιώνουν τὴν δύναμη καὶ τὴν ἰδιομορφία τοῦ ποιητῆ, ἔξω ἀπ' τὶς βεβαρυμένους παραχαράξεις τῶν ἀκροτήτων, τονίζοντας τὴν ἀποκαθαρωμένη ἀξία τῆς ποιητικῆς ἔκφρασης.

«...» Ἀχ τόση γύρω μας ἀφροστεφανωμένη θάλασσα μᾶς ἔξωνε, / τόσος Ἡράκλειτος, τόσος Παρμενίδης καὶ Πλάτωνας / καὶ τόσος Ἀριστοτέλης κι ἔμεις βουλιάζαμε, βουλιάζαμε δεμένοι / μὲ μιὰ ψεύτρα ἐλευθερία μὲς' στὴν καθημερινὴ μας ἀπάτη / χωμένοι σὰν σὲ πηγὰδι καὶ τὸ νερὸ ἀκίνητο / χωρὶς νὰ ἔχει τὴ λάμψη τοῦ ὕδατος... Ἀχ πόσο πολὺ φανταστήκαμε ἕναν κόσμο / χωρὶς ἀγκαθωτὸ τὸ συματόπλεγμα... »

Δ η μ. Δ. Λ έ ο υ : «...ΠΙΣΩ ΣΤΑ ΣΠΗΛΛΙΑ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1989, ἔκδοση Σμυρνιωτᾶκη.

Στὴν ἐποχὴ μας, πὸν φέρνει στὴν ἐπιφάνεια ἐκεῖνο τὸ σκοτεινὸ ὑπόστρωμα ἀπ' τὰ ἔνστικτα καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀπογύμνωση, τὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Δ. Λέου, μὲ τὸν ζωντανὸ λόγο καὶ τὸ ἀνεπιτήδευτο ὕφος, μᾶς δίνει ἕναν εὐχρῆ ἀντικατοπτρισμὸ τῆς ἀνθρώπινης κατάπτωσης. Ἔτσι, μὲς' ἀπὸ τὸ ἰδιάζον κλίμα τῆς Νότιας Ἀφρικῆς κι ἀπὸ ἕνα σκηNIKὸ πρωτόγονο κοινωνικῆς ἀγέλης, οἱ ἐξουθενωμένοι τρωγλοῦδες προσφέρουν μιὰ κινουμένη ζωὰ τοιχογραφία, στὴν ὁποία ὁ συγγραφέας ρίχνει ἕνα ἀλλόκοτο φῶς, γιὰ νὰ φανεῖ, περίπου σὲ μυθολογικὲς εἰκόνες, ἡ ἀθέατη πλευρὰ τῆς ἐσώτερης ἀβύσσου. Γι' αὐτό, μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ Δημ. Λέου, κυριαρχοῦμενος ἀπ' τὸν ἀνθρώπινο πόνο, ἀπ' τὴν ἀλληλεγγύη γιὰ τὴν εὐθύνη κι ἀπ' τὴν τραυματισμένη εὐαίσθησία του, δίνει μιὰν ἀπρόοπτη πρόσβαση, γιὰ ἕνα ἀληθινὸ μήνυμα, πὸν ἀναδύεται ἀπ' τὴν δραματικὴ πραγματικότητά. Καί, κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθηκὲς τῆς σύγχρονης δουλείας, σηματοδοτεῖ τὴν κατάντια τοῦ τρωικοῦ ἀνθρώπου, πὸν δὲν σῶζεται ἀπ' τὸν γιγαντιαῖο τεχνολογικὸ θρλαμβὸ τοῦ αἰῶνα μας, ἀλλά, ἀντίθετα, κινδυνεύει νὰ χάσει τὸν δρόμο καὶ τὰ μέτρα,

πού τόν κράτησαν, μέχρις ἐδῶ, ἔξω ἀπ' τὴν αὐτοκαταστροφή. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὴν κοινὴ διαπίστωση γιὰ τὴν ἀκαρπὴ πορεία του χωρὶς τὴν πρόδρασή του στὴν ὑπαρξιακὴ ἀνυψώση, μένει πάντα ἕνας ἠττημένος πού ζητάει νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ κάπου, γεγονὸς πού τὸν ρίχνει, στὸ τέλος, στὸ ἄντρο τῆς αἰώνιας Κίρκης, πού ὑπάρχει γιὰ τὸ ζῶο πού φέρνει μέσα του.

Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, πού εἶναι διαπιστωμένο μ' ἕνα ποιητικὸ ἀφανές ρεῦμα στὶς λέξεις καὶ πού διαρθρώνεται, μὲ κάποια ζεστή ἀντανάκλαση ἀπ' τὸ τοπίο καὶ τὴν ἀθλιότητα τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, ἐκτὸς ἀπ' τὴν σκηρὴ τῆς κυνικῆς πραγματικότητας, ἔχει κι ἕνα δραματικὸ στοιχεῖο ἀπ' τὴν κοινωνικὴ θέαση τοῦ κόσμου. Καί, μέσ' ἀπ' τὴ θεώρηση, ἢ ἀφήγηση ἀρθρώνεται μ' ἕνα ἔντονο χρωματικὸ φάσμα, μὲ κάποια μακρυνὴ ἀνάμνηση ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ἐπιστροφῆς σὲ κάποια ἀσύλληπτη φάση τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης καὶ μὲ τὴν ὄραση πάνω σ' ἕναν θολὸν ὄριζοντα. Ὁ συγγραφέας, πού ἔχει ζωηρὴ τὴν καταγραφή τούτῃ τοῦ αἰῶνα μας, πάσχει γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, αὐτὸν πού κινδυνεύει νὰ ρυμουλκηθεῖ ἀπ' τὴν καταναλωτικὴ ἰδεολογία κι ἀπ' τὰ ἱλιγγιώδη τεχνικοεπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα. Γι' αὐτό, στὸ μυθιστόρημά του βάζει, στὴν ἐστίαση τῆς σκηρικῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς ἐσχόλας σχέσης μεταξὺ τῶν ἡρώων του, ἕναν ἀνυποψίαστο κόσμο, πού εἶναι ὑπαρκτός, πίσω ἀπ' τὴν κωδικοποιημένη συμβατικότητά τῆς δρατῆς καθημερινότητας, δίνοντας ἕνα μῆνυμα καὶ μιὰ σήμανση γιὰ τὸν κίνδυνον νὰ ρυμουλκηθοῦμε πίσω ἀπ' τὸν Ἰακίο μιᾶς χίμαιρας. Ὁ Δημ. Δέπος, διαλεκτὸς λογοτέχνης πού ζεῖ στὸ Ριοχάννεσμπουργκ καὶ πού κατέχει μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν πεζογραφία μας, μεταδίδει στὸν ἀναγνώστη, μέσ' ἀπ' τὶς λέξεις καὶ τὴν διαχεόμενη πνοὴ τοῦ λόγου του, τὴν καλοσύνη, τὴν εὐαίσθησία καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς του.

▲ΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Γ. Δέπος: «ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ», Ἀθήνα, 1988.

«Παράθυρο στὴ φιλοσοφία» ὀνομάζει ὁ

Γ. Δέπος τὸ βιβλίο του μὲ τὰ 41 αὐτοτελῆ φιλοσοφικὰ δοκίμια, καὶ εἶναι ἀληθινὰ ἕνα ἀνοιχτὸ πλατὺ παράθυρο σὲ πύργο, ἀπ' ὅπου δὲν μπαίνει μόνο μέσα τὸ ἄπλετο φῶς τῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ ξεχύνεται καὶ πρὸς τὰ ἔξω ἕνα ἄρωμα στοχαστικότητας, μιὰ «ὄσμὴ εὐωδίας πνευματικῆς». Γιατί ὁ συγγραφέας ἔχει μιὰ πλατιά καὶ βαθιά φιλοσοφικὴ παιδεία, ἀλλὰ καὶ ἕνα ἀναμφισβήτητο χάρισμα καθαρῆς διατύπωσης τῶν πρὸ ἀφηρημένων καὶ σκοτεινῶν ἰδεῶν τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλὰ ἡ σαφήνεια — καὶ ἡ μεταδοτικότητα — τῶν ἰδεῶν συνοδεύονται καὶ ἀπὸ ἕνα λεπτὸ χιοῦμορ (ὅπου χρειάζεται) ἔτσι πού ὁ ἀναγνώστης χαίρεται τὸ λόγο καὶ κερδίζει ἀβίαστα τὸ περιεχόμενό του.

Τὰ δοκίμια αὐτοῦ τοῦ πολύτιμου βιβλίου εἶναι τομῆς στὴ φιλοσοφία θαρρετῆς καὶ πρωτότυπες. Τομῆς καὶ ἀνιχνεύσεις, παρατηρήσεις καὶ κρίσεις, ἀνακατατάξεις καὶ ἀπομυθοποιήσεις ἀπὸ ἕναν πνευματικὸ ἄνθρωπο πού ξέρει νὰ βλέπει καὶ πού δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς εὐθεντίες, γιατί ξέρει πὼς «ἡ ἀλήθεια εἶναι θυγατέρα τοῦ χρόνου κι ὄχι τῆς αὐθεντίας» (Μπρέχτ).

Οἱ βασικὲς δέσμες τῶν θεμάτων πού διαπραγματεύεται ὁ συγγραφέας (καὶ πού ὄχι ἀπλῶς τὰ κατέχει ἀλλὰ κατέχεται ἀπ' αὐτὰ) εἶναι: ἡ ὄντολογία καὶ κοσμολογία, ἡ θεολογία καὶ ἀνθρωπολογία (ἰδιαίτερα στὴν ἀρχαιοελληνικὴ διάνοση), τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς, τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, θέματα τῆς διαλεκτικῆς, τοῦ ὑπάρξιμοῦ, τῆς χριστιανικῆς μεταφυσικῆς, καὶ γενικότερα γνωσιολογικά, ἠθικὰ καὶ αἰσθητικὰ θέματα.

Κατέχοντας τὴ σωστὴ μεθοδολογία τῆς ἔρευνας καὶ γνώσης τῶν φιλοσοφικῶν πραγμάτων, ὁ Γ. Δέπος, βαδίζει τὸ σωστὸ δρόμο. Γιατί ἡ πορεία τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ξεκινáει ἀπὸ τὴν ἔρευνα τοῦ «ὄντος» καὶ τερματίζεται στὴν ἀνάλυση τοῦ «δέοντος». Ὁ δρόμος τοῦ φιλοσόφου ὀδηγεῖ στὴν ἀρετὴ διὰ μέσου τῆς σοφίας καὶ ἐπιστρέφει στὴ σοφία διὰ μέσου τῆς ἀρετῆς. Ὑπάρχουν στὴ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου πολλὲς «ὄριακὲς καταστάσεις» πού τὸν κάνουν νὰ φιλοσοφεῖ, τὸν ἀναγκάζουν νὰ

στοχάζεται με όλο του το είναι. Γιατί η γνήσια φιλοσοφία είναι διωματική (κι όχι απλώς θεωρητική) και φιλοσοφεί αληθινά όποιος βιώνει τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς με τὸ ἄπειρο πάθος τῆς ἐσωτερικότητος. Συνειδητοποιεῖ δηλαδή τὸ τραγικὸ ἀδιέξοδο τοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὸ πέλαγος τοῦ πόνου καὶ τῶν ἀμφιβολιῶν. Τούτῃ ἡ ἀλήθεια διαφαίνεται μέσα ἀπὸ ἀρκετὲς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ὅπως διαφαίνεται καὶ μιὰ ἄλλη ἀλήθεια. Στὴ φιλοσοφία πρέπει νὰ προστρέξει κανεὶς ἀβίαστα καὶ φυσικὰ καὶ νὰ τὴν

ἀγκαλιάσει μ' ἀγάπη ὅπως τὴ ζωὴ. Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ ἄλλο ὄνομα τῆς φιλοσοφίας. Δὲν ὑπάρχουν δεσμὰ (πολιτικά καὶ ἰδεολογικά) γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν ἕνα φιλόσοφο ποὺ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τῶν προλήψεων καὶ τῶν παθῶν. Μὰ καὶ δὲν ὑπάρχουν δεσμὰ πρὸς τὰ ὁποῖα νὰ μὴ στρέφεται με θάρρος νὰ τὰ συντρίψει. Ἀφοῦ ἡ φιλοσοφία εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα γνώση καὶ ἀρετὴ, κάλλος καὶ ἐλευθερία.

ΙΑΣΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ προκηρύσσει διαγωνισμό εἰσαγωγῆς κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1990 - 91 στὴν Α' τάξη τοῦ τετραταξίου Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκείου, 35 ἐσωτερικῶν μαθητῶν, ὡς ὑποτρόφων τῆς Ριζαρείου περιουσίας.

Ὁ διαγωνισμὸς θὰ διενεργηθεῖ στὴ Σχολὴ στὶς 4, 5 καὶ 6 Σεπτεμβρίου. Δὲν γίνονται δεκτοὶ ὅσοι ἔχουν ἡλικία ἄνω τῶν 20 ἐτῶν.

Δεκτοὶ γίνονται: α) οἱ κάτοχοι ἐνδεικτικοῦ προαγωγῆς Γ' τάξεως Μέσης ἐπιταξίου Ἱερατικῆς Σχολῆς, β) οἱ πτυχιούχοι Μέσου Ἐκκλ. Φροντιστηρίου τριετοῦς φοιτήσεως, γ) οἱ κάτοχοι πτυχίου τῆς τέως Μέσης Νυκτερινῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, δ) οἱ κάτοχοι Ἀπολυτηρίου Ἐκκλ. Γυμνασίου καὶ ε) οἱ κάτοχοι Ἀπολυτηρίου τριταξίου Γυμνασίου.

Οἱ αἰτήσεις μετὰ τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά πρέπει νὰ ὑποβληθοῦν μέχρι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1990.

Ἡ Σχολὴ παρέχει δωρεὰν εἰς τοὺς ὑποτρόφους ἐκπαίδευση, τροφή, οἴκηση, ἐνδυμασία, ὑπόδηση, διδακτικά βιβλία, γραφικὴ ὕλη, ἀπογευματινὰ φροντιστήρια, ἰατρικὴ καὶ φαρμακευτικὴ περίθαλψη.

Κριτήριον γιὰ τὴν ἔγκριση τῆς ἐγγραφῆς τῶν ὑποψηφίων ἱεροσπουδαστῶν εἶναι ὁ ἱερὸς ζῆλος καὶ ἡ ἀγάπη τους γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐκπαίδευσή της, τὸ χριστιανικὸ τους ἦθος, ἡ ἐπάδοσή τους στὰ μαθήματα, ἡ στάση τους στὴ συνέντευξη, ἡ πληρότητα τῶν δικαιολογητικῶν καὶ κυρίως ἡ κλίση τους γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ τὴ Θεολογία.

Πληροφορίες παρέχονται κάθε ἐργάσιμη μέρα στὰ Γραφεῖα Διοικήσεως τῆς Σχολῆς, Βασ. Σοφίας 24, Ἀθήνα, τηλ. 7242063 καὶ στὰ Γραφεῖα Διδακτηρίων κάθε Πέμπτη, τηλ. 6814048, 6814126.

Ἀθήνα 15 Ἰουνίου 1990

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

I

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ ΣΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ

Το 1989 η πολιτική και η δραστηριότητα της Εθνικής Τράπεζας επηρεάστηκαν, όπως είναι φυσικό, από τις γενικότερες οικονομικές εξελίξεις και ειδικότερα από τη νομισματική και πιστωτική πολιτική. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1989 κεντρικοί άξονες της πολιτικής της Τράπεζας ήταν βασικά, εκτός βέβαια από την καλύτερη εξυπηρέτηση της πελατείας της, η προώθηση των διαδικασιών εκσυγχρονισμού και εξυγίανσης του χαρτοφυλακίου της, καθώς και η δημιουργία μιας νέας μορφής παρουσίας στον ευρωπαϊκό και γενικότερα στο διεθνή χώρο.

Στον τομέα της συγκέντρωσης πόρων εφαρμόστηκε ευέλικτη πολιτική επιτοκίων με στόχο τη συγκράτηση της ανόδου του μέσου κόστους συγκέντρωσης κεφαλαίων. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν η μικρότερη άνοδος των προθεσμιακών καταθέσεων σε σχέση με τις καταθέσεις ταμειολογίου. Η αναδιάρθρωση αυτή, σε συνδυασμό με την επιτυχή πολιτική προσέγγισης πελατείας στον τομέα των καταθέσεων όψεως, βελτίωσε την ανταγωνιστική ικανότητα της Τράπεζας.

Στον τομέα της τοποθέτησης των κεφαλαίων της, οι ρυθμοί ελευθερίας της Τράπεζας περιορίστηκαν το 1989 και στις αρχές του 1990 ακόμη περισσότερο, σε σχέση με τη δυνατότητα κατανομής των πιστωτικών της μέσων. Η αύξηση του ποσοστού και της βάσης υπολογισμού των δεσμεύσεων των τραπεζών, που επέβαλαν οι νομισματικές αρχές, προκειμένου να καλύψουν τις υψηλές δανειακές ανάγκες του Δημοσίου, επέτειναν την ανισοκατανομή των πιστωτικών πόρων σε βάρος των χορηγήσεων που κατευθύνονται στον ιδιωτικό τομέα και μείωσαν τη δυνατότητα της Τράπεζας για αποδοτικότερη διαχείριση

των συνολικών πιστωτικών της μέσων.

Επιβάλλεται να επισημανθεί και πάλι ότι η απώλεια εσόδων από τον εξωγενή προσδιορισμό της απόδοσης των υποχρεωτικών τοποθετήσεων αποτελεί μέρος μόνο της επιβάρυνσης, που υφίσταται η Τράπεζα από την κρατική παρέμβαση. Υπάρχει ακόμη η σωρευτική απώλεια εσόδων, ύψους δεκάδων δισεκατομμυρίων δραχμών το 1989, αποτέλεσμα της πολιτικής του παρελθόντος για τη μετοχοποίηση δανείων των προβληματικών επιχειρήσεων και τη χρηματοδότηση, σε εφαρμογή κυβερνητικής πολιτικής, υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, οι οποίες βρίσκονται σε αδυναμία ν' ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους.

Ο αρνητικός επηρεασμός των αποτελεσμάτων της Τράπεζας από την άπορροφηση του τεράστιου χρηματοοικονομικού κόστους των προβληματικών και υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, καθώς και από την πολιτική της Κεντρικής Τράπεζας σχετικά με τις υποχρεωτικές τοποθετήσεις των εμπορικών τραπεζών, δεν επέτρεψε δυστυχώς, όπως ήδη σημειώθηκε, την πραγματοποίηση κερδών σε ύψος που να καθιστά δυνατή τη διανομή μερίσματος στους μετόχους. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή δεν άσκησε αρνητική επίδραση στη στάση του επενδυτικού κοινού απέναντι στη μετοχή της Τράπεζας. Αντίθετα, η εμφάνιση ενός ελικρινούς ισολογισμού αύξησε την εμπιστοσύνη των επενδυτών στην εξυγιαντική πορεία αναδιάρθρωσης του χαρτοφυλακίου της Εθνικής και στη σταθερά προωθούμενη διαδικασία απόκτησης από την Τράπεζα ανταγωνιστικής αυτοδυναμίας, γεγονός που οδήγησε στην τόνωση του αγοραστικού ενδιαφέροντος και προκάλεσε σημαντική αύξηση της τιμής της μετοχής της. Ανάλογη ήταν, κατά γενικό κανόνα, και η εμπιστοσύνη του κοινού στις μετοχές των άλλων

επιχειρήσεων του Ομίλου της Τράπεζας, κυρίως των ασφαλιστικών και τραπεζικών.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 απόλυτη προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί από την Τράπεζα στον εκσυγχρονισμό και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της. Η Τράπεζα επιβάλλεται να ακολουθήσει πολιτική που θα της εξασφαλίσει το αναγκαίο δυναμισμό, για να αντιμετωπίσει το νέο σκληρό ανταγωνιστικό περιβάλλον, που ήδη άρχισε να διαμορφώνεται και θα ενταθεί ακόμη περισσότερο στο εγγύς μέλλον με την ολοκλήρωση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και την ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μέγεθος της Τράπεζας, το ευρύ δίκτυο καταστημάτων στο εσωτερικό και το εξωτερικό και ο δυναμισμός του ομίλου της, που περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό συγγενών επιχειρήσεων, της εξασφαλίζουν τις καλύτερες προϋποθέσεις για την προσαρμογή της στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται.

Η αναδιάρθρωση και η βελτίωση της ποιότητάς του χαρτοφυλακίου συνδέονται κυρίως με το θέμα των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων και αποτελούν το μεγαλύτερο πρόβλημα της Τράπεζας τα τελευταία χρόνια, με σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις στην αποδοτικότητα, στον βαθμό ανακύκλωσης των κεφαλαίων και στη γενικότερη εξέλιξη και ανάπτυξη των εργασιών της.

Η Τράπεζα, αφού εξαντλήσει κάθε δυνατότητα χρηματοδότησης με τραπεζικά κριτήρια που, βάσει προγράμματος θα μπο-

ρούσε να συμβάλει στην εξυγίανση και βιωσιμότητα της επιχείρησης, θα μεθοδεύσει την απόδοση ή τη μεταβίβασή τους στον ιδιωτικό τομέα.

Η πιστωτική πολιτική που θ' ακολουθήσει στο μέλλον η Τράπεζα θα προσδιορίσει και το βαθμό εξυγίανσης του χαρτοφυλακίου της. Οι εμπειρίες του παρελθόντος και οι νέες συνθήκες ανταγωνισμού επιβάλλουν σοβαρές αναπροσαρμογές στον τομέα αυτό. Η ανάληψη υπέρμετρα υψηλών πιστωτικών κινδύνων στην περίπτωση μεμονωμένων μεγάλων πελατών, που βέβαια μόνο η Εθνική μπορούσε να αναλάβει so παρελθόν λόγω του μεγέθους της, είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστεί στο εξής με διαφορετικό τρόπο. Η πιστωτική στήριξη των επιχειρήσεων δεν πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στη χρηματοδότηση. Είναι ανάγκη να εφαρμοστούν νέες χρηματοδοτικές τεχνικές, που συμβάλλουν στον επιμερισμό των πιστωτικών κινδύνων σε περισσότερους φορείς και επιτρέπουν μια πιο ευέλικτη πολιτική στη διαχείριση του χαρτοφυλακίου τους. Έτσι, η παροχή κοινοπρακτικών δανείων σε συνεργασία με άλλες τράπεζες, η προώθηση των υπηρεσιών χρηματοδοτικής μίσθωσης (LEASING) και προεξόφλησης εμπορικών απαιτήσεων (FOREAITING FACTORING), η κάλυψη της έκδοσης μετοχών και ομολογιών από επιχειρήσεις (UNDERWRITING) και γενικότερα η ανάπτυξη της διατραπεζικής συνεργασίας και η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της κεφαλαιαγοράς αποτελούν σημαντικούς τομείς δράσης, που θα απασχολήσουν σοβαρά την Εθνική Τράπεζα, στα πλαίσια αναδιάρθρωσης του χαρτοφυλακίου της και εμπλουτισμού της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρει στην πελατεία της.

II

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΕΤΒΑ Κ. Κ. ΔΡΑΚΑΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕΤΟΧΟΥΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ 28ης ΙΟΥΝΙΟΥ 1990

Α. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ 1989

Το σύνολο των πάσης φύσεως ακαθαρίστων εσόδων της ΕΤΒΑ κατά το 1989 έφθασε στο ποσό των 58,2 δισ. δρχ. έναντι 45,2 δισ. δρχ. της παρελθούσης χρήσεως, σημειώθηκε δηλαδή αύξηση κατά 28,8%. Εξάλλου κατά το 1989 τα κέρδη της Τράπεζας πριν από τις αποσβέσεις, τις προβλέψεις και τους φόρους διαμορφώθηκαν στο ποσό των 4,6 δισ. δρχ. περίπου, δηλαδή στο ίδιο ύψος του 1988. Τα θετικά αυτά αποτελέσματα μεταφέρθηκαν σχεδόν στο σύνολό τους στις προβλέψεις για ενδεχόμενη υποτίμηση στοιχείων του ενεργητικού.

Β. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Οι εκταμιεύσεις της ΕΤΒΑ κατά το 1989 για δάνεια, εγγυήσεις και συμμετοχές έφθασαν τα 73,7 δισ. δρχ., έναντι 56,6 δισ. δρχ. το 1988, δηλαδή αυξήθηκαν κατά 30,4%. Από το συνολικό ποσό των χορηγήσεων αυτών το 74,6% αφορούσε τη Βιομηχανία, το 12,4% τη Ναυτιλία, το 13% τον Τουρισμό και το 1% τα Ορυχεία.

Γ. ΤΟ ΜΕΤΟΧΙΚΟ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟ

Η ΕΤΒΑ διαθέτει ένα εκτεταμένο χαρτοφυλάκιο συμμετοχών συνολικού ύψους στο τέλος του 1989, 66 δισ. δρχ. Συγκεκριμένα μετέχει σε 108 επιχειρήσεις, από τις οποίες 14 είναι εταιρείες κυριότητάς της, 14 εταιρείες συμμετοχής της σε πλειοψηφία και 80 εταιρείες συμμετοχής της σε μειοψηφία. Πρόθεση της Διοικήσεως είναι οι θυγατρικές αυτές εταιρείες της Ε.Τ. Β.Α., που ανήκουν σε ποικίλους μεταποιητικούς κλάδους, να περιέλθουν σε ιδιωτικούς φορείς με πλήρη διαφάνεια.

Δ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Σημαντικό είναι το έργο που εκτελέστηκε κατά το 1989 στον τομέα των Βιομηχανικών Περιοχών, το οποίο απορρόφησε 5,3 δισ. δρχ. (αύξηση 6% σε σχέση με το 1988). Οι υπηρεσίες που προσφέρονται σήμερα στους υποψηφίους επενδυτές, στα πλαίσια του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών, θα συμπληρωθούν και θα επεκταθούν. Μάλιστα, για την προσέλκυση επενδύσεων υψηλής τεχνολογίας μελετάται η δημιουργία και στη χώρα μας «τεχνοπόλεων».

Ε. ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΕΤ-ΚΑΙΡΙΩΝ

Η ΕΤΒΑ στα πλαίσια των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων της, έχει καταρτίσει μελέτες για επενδυτικές ευκαιρίες που προσφέρονται στην περιφέρεια (Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Εύβοια, Ιόνια Νησιά). Η πρωτοβουλία αυτή της Τράπεζας αποβλέπει στην αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας.

ΣΤ. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΠΡΟΗΓΜΕΝΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Στον τομέα της προηγμένης τεχνολογίας η ΕΤΒΑ καταρτίζει και εφαρμόζει σημαντικά και πρωτότυπα προγράμματα και ενισχύει τις προσπάθειες του Δημοσίου, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, των Συνεταιρισμών και ιδιωτών για την πραγματοποίηση ανάλογων έργων.

Ζ. ΑΝΤΑΛΗΞΗ ΠΙΟΡΩΝ

Τα κυκλοφορούντα Ομόλογα της ΕΤΒΑ

στις 31.12.1989 ανέρχονται στο ποσό των 300 δις. δρχ. και αντιστοιχούσαν στο 5% του συνόλου των αποταμιευτικών καταθέσεων και στο 60% του συνόλου του υπολοίπου Ομολόγων όλων των Τραπεζών που μετέχουν στην αγορά αυτή. Πόρους όμως είναι δυνατό να αντλήσει η Τράπεζα και από την εξωτερική κεφαλαιαγορά χάρις στην υψηλή δανειοληπτική ικανότητα που διαθέτει.

Η. ΝΕΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η ΕΤΒΑ προετοιμάζεται να δραστηριοποιηθεί μέσα στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνεται από την απελευθέρωση και ενοποίηση των χρηματαγορών και κεφαλαιαγορών του ευρύτερου χώρου της ΕΟΚ. Για να μπορέσει να επιβιώσει ως σύγχρονη Τράπεζα Επενδύσεων διευρύνει το φάσμα των υπηρεσιών που κατά παράδοση παρέ-

χει προς τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

◆ Παροχή υπηρεσιών χρηματοπιστωτικού συμβούλου προς επιχειρήσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

◆ Ανάλυση της διαθέσιμης νέων εκδόσεων χρεωγράφων (μετοχών ή ομολογιών).

◆ Ανάλυση προγραμμάτων εξυγιάνσεως και ανασυγκροτήσεως επιχειρηματικών μονάδων.

◆ Αναζήτηση πηγών χρηματοδοτήσεως των επενδύσεων και έργων.

◆ Παροχή υπηρεσιών συμβούλου και διαχειρίσεως επενδύσεων ατομικών και θεσμικών επενδυτών.

◆ Χρηματοδότηση επενδύσεων υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας.

◆ Παροχή υπηρεσιών χρηματοδοτικής μισθώσεως.

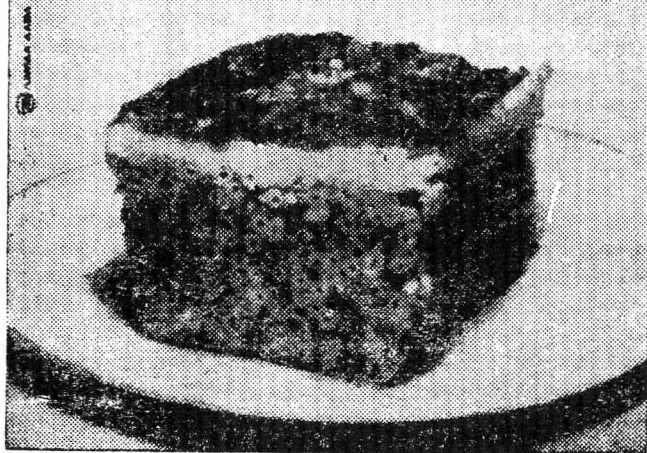
Καθηγητής ΚΩΝ)ΝΟΣ ΔΡΑΚΑΤΟΣ
Αθήνα 28 Ιουνίου 1990

Για σπέσιαλ παστίτσιο
Μακαρόνια Νο 1
Μακαρόνια Νο 2
Πεννάκι

MISKO

ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΟ

ΚΑΛΟ ΠΑΣΧΑ